

କଟିଲୋକଲ ଆଲୋଚନା

ସୁରଶିଳା ବିପ୍ଳବୀ କବି ସ୍ମାରକ ଦାସ

ପଞ୍ଜାବ ଆଲୋଚନା ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ
ଟିଟିଲଗଡ଼ (ଓଡ଼ିଶା)

୧୯୮୩

With Best Compliments from :-

Phone : 226,

Fac. : 23

Ms. SAHU GASES Ltd.

RAM KRISHNA NAGAR
Rayagada (Orissa)

We manufacture Industrial Oxygen gas and Dissolved
Acetylene etc,

HARENDRA PRASAD SAHU, B.E., Civil
Resident Director.

Dr. JYOTI PRASAD SAHU, M.S.
Chairman.

ASHOK KUMAR SAHU, B.Sc. Eng.
Managing Director.

ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଅନୁଦାନ ଆୟୋଗଙ୍କ ଆନୁମୋଦିତରେ
ନିର୍ଦ୍ଦେଶିତ ଆଲୋଚନାଚକ୍ର

ବିପ୍ଳବୀ କବି ସାରଳା ଦାସ

ସୁରଶିଳା

ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ—

ଡକ୍ଟର ଉପେନ୍ଦ୍ର ନାଥ ମହାନ୍ତି

ଅଧ୍ୟକ୍ଷ—

ଶ୍ରୀ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ପଟ୍ଟନାୟକ

ସହ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଦ୍ୱୟ—

ଅଧ୍ୟାପକ କେଶବ ଚନ୍ଦ୍ର ଜେନା

ଅଧ୍ୟାପକ ପଦ୍ମଲୋଚନ ମହାନ୍ତି

ସୁରଶିଳା ସଂପାଦନା—

ଅଧ୍ୟାପକ ଶରତ ଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର

ଅଧ୍ୟାପକ ଅନାମର ମଲ୍ଲି

ଅଧ୍ୟାପକ ରଥ ନାୟକ

ଦୟାକର ଆଙ୍ଗୋଲୋଗିକ ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ

ଟିଟିଲଗଡ଼ (ଓଡ଼ିଶା)

୨୫, ୨୬, ୨୭ ଡିସେମ୍ବର

୧୯୮୩

ALL ORISSA SEMINAR ON
'**SAPALA DAS**'
REVOLUTIONARY ORIYA POET

(With Financial Assistance from the University Grants Commission,
New Delhi)

SOUVENIR

Principal :

Prof, H. C. PATTNAYAK

Director:

Dr. U. N. MOHANTY

Joint Directors :

Prof, K. C. Jena

Prof. P. L. Mahanta

Souvenir Editors :

Prof. S. C. Mishra

Prof. A. Malla.

Prof R. Nayak.

D. A. V. COLLEGE

TITILAGARH (ORISSA)

25th, 26th, 27th December, 1983

GOVERNOR, ORISSA

RAJ BHAVAN
BHUBANESWAR.
The 15th Sept. 1983.

MESSAGE

I am glad that a Seminar on the revolutionary Oriya poet Sarala Das is being held under the patronage of the University Grants Commission at the D. A. V. College, Titilagarh in the district of Bolangir from December 25 to 27, 1983.

Orissa is an ancient land with rich cultural heritage. The fifteenth century poet Adikabi Sarala Das enriched the Oriya literature with his immortal contribution "The Mahabharat" which is still a prized possession in every village of the State.

I commend the organisers of the Seminar for their laudable efforts and earnestly wish that deliberations will inspire the younger generations with the lofty ideals of unity, discipline and dedication and help the society march forward to achieve the goals.

I wish the Seminar all success.

Sd/ B. N. Pande
15-9-83

Justice R. N. Misra,
JUDGE

SUPREME COURT OF INDIA
NEW DELHI
September 27, 1983.

MESSAGE

Director,
Sarala Das Seminar
D. A. V. College, Titilagarh,
P. O. Titilagarh - 767 033
Distt. Bolangir (Orissa)

Sir,

Thank you for your invitation of 13th September 1983. I am happy to learn that you are conducting a UGC Seminar on Sarala Das from 25th December to 28th December at Titilagarh. Sarala Das not only brought Mahabharat to the common man through the local language but did it in such a way that there has been no parallel writing as yet. I am sure you will highlight the greatness of the Mahabharat of Vyasdev as also the literary capacity and the religious simplicity of Sarala Das's writing in the course of your seminar.

Yours cordially,
Sd/
(R. N. Misra)

Shri D. Pathak,
CHIEF JUSTICE
ORISSA

HIGH COURT
CUTTACK
September 14, 1983

Dear Dr. Mohanty,

Thank you very much for your letter No. 2125/186 dt. 7th September, 1983 bringing to my notice that an All Orissa Seminar is being organised on Sarala Das, the premier Oriya poet, who flourished in the fifteenth century A. D., under the auspices of the University Grants Commission at Dayananda Anglo Vedic College, Titilagarh from 25th December, 1983 to 28th December. I am told that Sarala Das was an Oriya poet whose poetic acumen is unique as found in the Mahabharat written by him in Oriya. Such are the great poets of the country whose sayings go a long way in enlightening the people in the society who come in contact with such works. I learn that the Mahabharat of Sarala Das is widely read by the general mass in Orissa through which he will live for ever. I am very glad that your organisation is going to popularise the poet amongst the enlightend ones by way of publishing a Souvenir on the occasion.

I wish all success to your function.

Yours sincerely,
Sd/
(D. Pathak)

Dr. U. N. Mohanty,
Director, UGC Seminar on Sarala Das,
D. A. V. College,
At. P. O, TITILAGARH, Bolangir

ଓଡ଼ିଶା ଶାସନ

Telephone : { Office : 51500
Residence : 50701

GANGADHAR MOHAPATRA
MINISTER
EDUCATION & YOUTH SERVICES, ORISSA

BHUBANESWAR
The 20th Sept., 1983

MESSAGE

I am glad to learn that D. A. V. College, Titilagarh is going to hold a Seminar on State basis on " Sarala Das, " an eminent Ōriya Poet of the 15th Century and that U. G. C. is sponsoring the Semtnar.

I hope the Seminar will throw greater light on the value of his epic 'Mahabharat' and will enrich our literary and cultural values.

I wish the Seminar all success.

Sd/- G Mohapatra
20th September, 1983
(Gangadhar Mahapatra)

Sambalpur University

ଡଃ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କୁମାର ପତି
କୁଳପତି

Jyoti Vihar

— ବାବୁ —

ଆଦିକବି ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ଉପରେ ଦୟାନନ୍ଦ ଆଇଲ୍ୟାଣ୍ଡେସ୍ ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ, ଟ୍ରିଲିଗଡ଼ ଗୋଟିଏ ଆଲୋଚନାତମ୍ଭ କରୁଥିବାରୁ ମୁଁ ବିଶେଷ ଆନନ୍ଦିତ । ସାରଳା ଦାସ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରଥମ ଉଲ୍ଲେଖ ଯୋଗ୍ୟ କବି ; କିନ୍ତୁ କେବଳ ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସେ ଆଦିକବି ଅଟନ୍ତି ପାଇଁ ନାହାନ୍ତି । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ତରର ମୂଳ ଉତ୍ସ ସାରଳା ଦାସ ଆଦିକବିମାତ୍ର ସାଧାରଣତଃ ସାଧାରଣ କବି ହୋଇ ଥାଆନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସାରଳା ଦାସ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରଥମ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଯେଉଁ ବିରାଟ ଯୌଥ ନିର୍ମାଣ କଲେ ସେଥିରୁ ଜଣା-ପଡ଼େ ଯେ ଓଡ଼ିଶାର ସାହିତ୍ୟିକ ଓ ସଂସ୍କୃତିକ ପ୍ରଭୁ ଉକ୍ତିକୋଟିର ଥିଲେ । ‘ମହାଭାରତ’ର କେବଳ ସାହିତ୍ୟିକ ଗୁରୁତ୍ବ ନାହିଁ, ତାହା ଓଡ଼ିଶାର ଜନ-ଜୀବନର ଏକ ତଳତପ୍ତ । ସାରଳା ମହାଭାରତର ତତ୍ତ୍ବ ମାନେ ଓଡ଼ିଶାର ମାଟି ପାଣିରେ ଲିଖା ।

ଆମର ଛାତ୍ର, ଅଧ୍ୟାପକ ଓ ଜନସାଧାରଣ ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ମହାଭାରତ ସମ୍ପର୍କରେ ବିଶେଷ ଭାବେ ଅବଶିଷ୍ଟ ହେବା ଉଚିତ । ଏଣୁ ଏହି ଆଲୋଚନା ତମ ଯୁଗପୋଯୋଗୀ ହୋଇଛି । ମୁଁ ଏହି ମହା ବିଦ୍ୟାଳୟର ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗକୁ ଏଥିପାଇଁ ବିଶ୍ୱ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଅନୁଦାନ ଆୟୋଗ (UGC) ରୁ ସାହାଯ୍ୟ ପାଇଥିବାରୁ ଅଭିନନ୍ଦନ ଜଣାଉଛି ।

ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କୁମାର ପତି
ବ୍ୟୋତ ବିହାର

Phone : 517887
524304

D.A.V. College Managing Committee

CHITRA GUPTA ROAD, NEW DELHI-110055

Ref. No. 17/Gon/Titilagarh/12437

Dated 20-9-83

My dear Dr. Mohanty,

I very much appreciate your initiative and organisational work as is evident from your letter No. 2125/190 dated 13.9.1983 addressed to Dr. A. N. Khosla regarding the All Orissa Seminar on Sarala Das.

I regret to inform you that Dr. A. N. Khosla is now so much reduced because of old age (91 years) and protracted illness that he is unable to express himself well or even put his own signatures on any papers which require it. Therefore, no "Message" from him can be sent for the Souvenir.

We do hope and wish whole-heartedly that the Seminar on the poet who pioneered MAGNUM OPUS the Mahabharat, will be a grand success.

With regards,

Yours sincerely,

(**Brij Lal**)

Private Secretary to Dr. A. N. Khosla

Dr. U. N. Mohanty,
Director Sarala Seminar
DAV College,
Titilagarh-767042 Dist. Bolangir(Orissa State)

- ୧ । ସାବା ନାହିଁ ଭାବେ ।
ଡକ୍ଟର ଗୋପାଳ ଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ୭
ସ୍ତମ୍ଭସର, ଓଡ଼ିଆ ବସ୍ତ୍ର,
ସମ୍ବଲପୁର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ।
- ୨ । ସାରଳା ମହାଭାରତରେ ଅଗ୍ନି ଉପାସନା ।
ଶ୍ରୀ ଦେବାନନ୍ଦ ନାୟକ ୧୧
ପ୍ରାଧ୍ୟାପକ, ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗ,
ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେର କଲେଜ, ସମ୍ବଲପୁର ।
- ୩ । ସାରଳା ମହାଭାରତର ସାମାଜିକ
ଜୀବନାଦର୍ଶର ନୈତିକ ପରମ୍ପରା ।
ଡକ୍ଟର ବନମାଳୀ ରଥ ୨୦
ପ୍ରାଧ୍ୟାପକ, ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗ,
ଖଲ୍ଲିକେଟ କଲେଜ ବୁଝପୁର ।
- ୪ । ରଜାବତାର ଶକ୍ତିପୁ ।
ଶ୍ରୀମତୀ ସିନ୍ଧୁ ମହାନ୍ତି ୨୫
ଅଧ୍ୟାପିକା, ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗ, ଭୁବନେଶ୍ୱର
ମହିଳା ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ, ଭୁବନେଶ୍ୱର ।
- ୫ । ସାରଳା ସାହିତ୍ୟରେ ସାମାଜିକ ମହତ୍ତ୍ୱ ।
ଡକ୍ଟର ସାନବିନ୍ଧୁ ରଥ ୩୧
ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ, ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗ,
କୋ-ଅପରେଟିଭ କଲେଜ ଟାଟା (ବିହାର)
- ୬ । ସାରଳା ମହାଭାରତରେ ଗୁରୁ ପରମ୍ପରା ଓ
ଗୁରୁଦେବ ଦ୍ରୋଣାଚାର୍ଯ୍ୟ ।
ଡକ୍ଟର ବନମାଳୀ ବାରିକ ୪୩
ଅଧ୍ୟାପକ ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗ,
ବି. ଜେ. ବି. କଲେଜ, ଭୁବନେଶ୍ୱର ।
- ୭ । ମୁଁ ସାରଳାଦାସ କହୁଛି ।
ଶ୍ରୀ ସୁନାମଣି ରଞ୍ଜିତ ୫୧
ଅଧ୍ୟାପକ, ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗ,
ସରକାରୀ ମହିଳା କଲେଜ ବଲାଙ୍ଗିର ।
- ୮ । ସାରଳା ସାହିତ୍ୟରେ ତଳ ଓ ମଲ୍ଲ
ଏକ ଦୃଷ୍ଟି ପାତ ।
ଡକ୍ଟର ଧରଣୀଧର ନାୟକ ୫୭
ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗ,
ଉପେନ୍ଦ୍ର ନାଥ କଲେଜ, ସୋର ।
- ୯ । ସାରଳା ମହାଭାରତରେ
କପିଳେନ୍ଦ୍ର ସମ୍ରାଜ୍ୟର ରୂପ ।
ଶ୍ରୀମତୀ ତେଜୁ ମିଶ୍ର ୬୪
ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପିକା, ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗ,
ସରକାରୀ ମହିଳା କଲେଜ, ବଲାଙ୍ଗିର ।
- ୧୦ । ପୂର୍ବ ଭାରତୀୟ ପରିସ୍ଥିତିରେ
ସାରଳାଙ୍କ ଶ୍ରମ ।
ଡକ୍ଟର ମାଳାଧିର ଭୂଷଣ ଦୁରିତନ୍ଦନ ୭୧
ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗ, ବିଶ୍ୱଭାରତୀ, ଶାନ୍ତି ନିକେତନ ।

ପୃଷ୍ଠା	ପୃଷ୍ଠା	ପୃଷ୍ଠା
୧୧ । ସାରଳା ମହାଭାରତରେ 'ଦ୍ରୌପଦୀ' ।	ଶ୍ରୀମତୀ ସୌଦାମିନୀ ସ ମନ୍ତ୍ରବତୀ ଅଧ୍ୟାପିକା, ଦର୍ଶନବିଭାଗ, ଡଃ ଏଃ ଭୁଃ କଲେଜ, ଟିଟିଲଗଡ଼ ।	୯୩
୧୨ । ସିଦ୍ଧ ସାବେଳା ଚଣ୍ଡୀ ।	ଶ୍ରୀ ସତ୍ୟବାନ ମିଶ୍ର ଉପ ସଚିବ, ଆଇନ ବିଭାଗ, ଭୁବନେଶ୍ୱର ।	୯୫
୧୩ । ମିଥୁର ପାଠ ଭେଦରେ ସଂରଚନା ପଦ୍ଧତିର ପ୍ରୟୋଗ । ପ୍ରସଙ୍ଗ- ସାରଳାଦାସ ଓ କୃଷ୍ଣଦାସଙ୍କ ଦେଉଳ ଗୋଳା ।	ଡକ୍ଟର ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ମହାପାତ୍ର ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗ, ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ, ଗାନ୍ଧି ନିକେତନ ।	୧୦୩

ENGLISH

14. Sociological Study of Sarala's Mahabharat In Serch of Focus.	Dr. M. S. Patil Professor, Deptt. of English, Sambalpur University.	1
15. The mode of existence of Sarala Mahabharata.	Dr. N. N. Mishra Reader. Deptt. of Oriya, Viswa Bharati, Sanataneetan.	7

ଆମେ ବିଶେଷଭାବେ ମନୋହତ —

ସ୍ୱଳ୍ପକାଳ ଭିତରେ ସୁରକ୍ଷିତାର ପ୍ରସ୍ତୁତ କାର୍ଯ୍ୟ ସମାପନ ହୋଇଥିବାରୁ, ଏହି ଅନବୀକ୍ଷିତ ଅସୁବିଧାକୁ ଉଦ୍‌ଘାଟନ କରି ଗଲୁବେଳେ କେତେକ କଳିଷ୍ଠ ଆଲୋଚକଙ୍କର ନୂତନ ହିରୁକର୍ଣ୍ଣ ଉପାଦେୟ ଲେଖାମାନ ଅମ ସରକ୍ଷିତାର କଳେବର ମଣ୍ଡନ କରି ପାରିଲ ନାହିଁ । ସେହି ପ୍ରଶ୍ନା ଓ ସୃଷ୍ଟି ସକଳ ହେଲେ —

ସଖା

ସୃଷ୍ଟି

ଅଧ୍ୟାପକ ପଞ୍ଚାନନ ମହାନ୍ତି

[ଏଫ] [ଡି] ଏବଂ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ।

ବି ଜେ ବି କଲେଜ, ଭୁବନେଶ୍ୱର ।

ଅଧ୍ୟାପକ ଦୋଳଗୋବିନ୍ଦ ବିଶ୍ୱା

ପଣ୍ଡିତ ଓଡ଼ିଶାର କେତୋଟି ବ୍ୟାକ

ପଞ୍ଚାୟତ ସମିତି ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ,

ସୃଷ୍ଟି ମୂଳରେ ଶାରଳା ମହାବ୍ରତର ପ୍ରଭାବ ।

ସରକାରୀ, ବଲୁଙ୍ଗିର ।

ଅଧ୍ୟାପକ ସନ୍ତୋଷ କୁମାର ରଥ

ଅନାୟାସୀୟନ ।

ଶ୍ରୀରାମ କଲେଜ, ରାମପୁର ।

ଅଧ୍ୟାପକ ମଧୁରେନ୍ଦ୍ର ପୃଷ୍ଟି

ସାରଳା ମହାବ୍ରତରେ

ବି ଜେ ବି କଲେଜ, ଭୁବନେଶ୍ୱର ।

ଓଡ଼ିଆ ମହାଜାତି ବ୍ୟାସ ସଂସ୍କରଣ ।

ଅଧ୍ୟାପକ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା କାସ

ସାରଳା ସାହିତ୍ୟରେ ସାମାଜିକ ମୂଲ୍ୟବୋଧ ।

ରଞ୍ଜିତକେଳି ମହିଳା କଲେଜ; ରଞ୍ଜିତକେଳି ।

ଅଧ୍ୟାପକ ମେନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର

ସାରଳା ସାହିତ୍ୟରେ କେତୋଟି ଦିନ ।

ଶତ୍ରୁଆଳ କଲେଜ, ଶତ୍ରୁଆଳ ।

ଅଧ୍ୟାପକ ସୁଧାକର ଦାସ

ସାରଳା ମହାବ୍ରତରେ

ତାଳଚେର କଲେଜ, ତାଳଚେର ।

କଳା, ଅମୃତସ୍ଥ ଏକ ଅଧ୍ୟୟନ ।

ଅଧ୍ୟାପକ ନରସିଂହ ଚନ୍ଦ୍ର ପାଣି

ସାରଳା ମହାବ୍ରତରେ ନାୟିକା

ତାଳଚେର କଲେଜ, ତାଳଚେର ।

ଦ୍ରୋପଦୀ-ଧୃଂସର ପ୍ରଜାତ ।

ଶ୍ରୀ ଅଶୋକ କୁମାର ମିଶ୍ର

ସାରଳା ମହାବ୍ରତର,

ଗବେଷକ, ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗ,

ଓଡ଼ିଆ ଗାଥାର ଉତ୍ସ ।

ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ, ଶାନ୍ତିନିକେତନ ।

ଅଧ୍ୟାପକ ରାଧାକାନ୍ତ ବେହେରା

ଗଣକବି ଶାରଳା ।

ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗ, ଅଞ୍ଚଳ କଲେଜ, ପଦ୍ମପୁର ।

ଯଥାକାଳରେ ଉପାଦେୟ ଲେଖା ସକଳକୁ ଆଶିଷ କରି ସମ୍ମାନର ସମ୍ଭାର ସ୍ୱରୂପ ଏକ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବୁ ଓ ସଂସ୍କୃତ ଆଲୋଚକ ତଥା ସହୃଦୟ ପାଠକବର୍ଗଙ୍କ ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟରେ ଅର୍ପଣ କରିବୁ ବୋଲି ଆମର ଆନ୍ତରିକ ବାସନା ରହିଅଛି ।

ଦୁଃଖର ସହିତ .

ସଂପାଦକ

ସାରଳା ଆଲୋଚନା ଚନ୍ଦ୍ର—

ଚଳିତ ଉପେନ୍ଦ୍ର ମାସ ପରୀକ୍ଷା, ଛବିଶ ଓ ସତାଇଶ ତାରିଖ ଚନ୍ଦ୍ରବଦନ ବ୍ୟାପୀ ଆମ କଲେଜ ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗ ଚରଫରୁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଅନୁବାନ ଆୟୋଜକ ଆର୍ଥିକ ସହାୟତାରେ ବିପ୍ଳବୀ କବି ସାରଳାଦାସଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏକ ନିଖିଳୋଚ୍ଚଳ ଆଲୋଚନା ଚନ୍ଦ୍ର ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେବାକୁ ଯାଉଛି, ଏଠିରେ ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ସାନ୍ତରା ତଥା ଓଡ଼ିଶା ବାହାରୁ ବହୁ ସ୍ୱନାମଧନ୍ୟ କବି, ଲେଖକ ଓ ସମାଲୋଚକ ଭାଗ ନେବାକୁ ଯାଉଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ମହାକବି ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନାନା ଚିନ୍ତାମୂଳକ ଗ୍ରନ୍ଥ ଶୁଣିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବହୁ ଯନ୍ତ୍ରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅନେକ ଉପାଦେୟ ପ୍ରବନ୍ଧ ଏହି ଆଲୋଚନା ଚନ୍ଦ୍ରରେ ଉପସ୍ଥାପନ କରାଯିବ । ଆମ କଲେଜର ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗ ପାଇଁ ଏହା ସର୍ବ ପ୍ରଥମ ପ୍ରାଠରଫ ଓ କଲେଜ ପାଇଁ ଦ୍ୱିତୀୟ ପ୍ରାଠରଫ । ଏପରି ପ୍ରାଠରଫମାନ ଆମ କଲେଜଭିତ୍ତି ବେସରକାରୀ କଲେଜ ମାନଙ୍କରେ କରାଯାଏ ପାଇଁ ସମସ୍ତଙ୍କ ସହଯୋଗ ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ଏଥିପାଇଁ ବିଭାଗୀୟ ମୁଖ୍ୟଙ୍କର ଟଙ୍କା ଦୁରଦୃଷ୍ଟି ରହିବା ଦରକାର । ସୌଭାଗ୍ୟର କଥା ଯେ ଆମ କଲେଜର ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗ ମୁଖ୍ୟ ଡକ୍ଟର ଉପେନ୍ଦ୍ର ନାଥ ମହାନ୍ତି, ଯେକି କଲେଜ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଦିନରୁ ରହିଛନ୍ତି, ତାଙ୍କର ପ୍ରାଠରଫ ସଫଳ ଭାବେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରାଇବା ପାଇଁ ବେଶ ପାରଙ୍ଗମତା ରହିଛି ଓ ଏଥିପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ତାଙ୍କର ସହକର୍ମୀବୃନ୍ଦ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି । ଡକ୍ଟର ମହାନ୍ତି ଏହି ପ୍ରାଠରଫ କରାଇବା ପାଇଁ ମୁନରୁ ନେଷ୍ଟା କରି ଆସିଛନ୍ତି ଓ ତାହାଦେ ଖୁବ୍ ସଫଳତାର ସହ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହୋଇ ପାରୁଛି ସେଥିପାଇଁ ସେ ସବୁ ଧନ୍ୟ ଗୌରବର ଅଧିକାରୀ । ଏପରି ପ୍ରାଠରଫ ମାନଙ୍କରେ କେବଳ ପ୍ରବନ୍ଧ ପ୍ରାଠକଲେ ସବୁକିଛି ହେଉ ହୋଇ ପାରେ ନାହିଁ ଜାଣି ସେ ତାଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ପ୍ରଚେଷ୍ଟାରେ ବିଭିନ୍ନ ଅନୁଷ୍ଠାନ ମାନଙ୍କରୁ ଆର୍ଥିକ ସାହାଯ୍ୟ ଆଣି ଗୋଟିଏ ଉପାଦେୟ ସ୍ମରଣିକା ପ୍ରକାଶ କରାଇଛନ୍ତି । ଏହି ସ୍ମରଣିକାଟି ଓଡ଼ିଆ ଗ୍ରନ୍ଥ ସାହିତ୍ୟରେ ଏକ ଉପାଦେୟ ଗ୍ରନ୍ଥ ହୋଇ ରହିବ । ଏଥିପାଇଁ ଯେଉଁ ଅନୁଷ୍ଠାନମାନ ଆମକୁ ଆର୍ଥିକ ସାହାଯ୍ୟ ଦେଇ-
ଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ ଆମ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଚରଫରୁ ଅନ୍ତରିକ କୃତଜ୍ଞତା ଜଣାଉଛି ।

ଅଧିକତ୍ର ଏହିସବାର ଆଲୋଚନାଚନ୍ଦ୍ର ଟିଟିଲଗଡ଼ ଭିତ୍ତି ସ୍ୱାଧୀନ ଅଞ୍ଚଳରେ ସାହିତ୍ୟସେମୀ ମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଏକ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ସୁଯୋଗ । ମୋର ଆଶା ଶିକ୍ଷକ, ଗୁରୁ ଗୁରୀ ଓ ସାହିତ୍ୟାନୁରାଗୀ ବଣିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଏହାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ସହଯୋଗ କରିବେ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ କଲେଜର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶ୍ରଦ୍ଧାଳୁ ଶ୍ରମିକମାନ ଏହିପ୍ରକାର ପ୍ରାଠରଫ ନିଜ ନିଜ ବିଭାଗ ନିମନ୍ତେ ଆୟୋଜନ କରାଇବା ପାଇଁ ଉତ୍ସାହିତ ହେବେ ।

ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ପଟ୍ଟନାୟକ
ଅଧ୍ୟକ୍ଷ

ଜଳବ୍ୟାପ ସାରଳା ଦାସ ଏ ଜାତିର ଚର ନମସ୍ୟ । ଓଡ଼ିଆର ଓଡ଼ିଆକୁ ତାହାଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଓ ପ୍ରସାରିତ । ଓଡ଼ିଆର ଜାତୀୟ ଜୀବନକୁ ତାହାଙ୍କ ବୈମୁକ ଅବଦାନର ପଟାନ୍ତର ନାହିଁ । ଓଡ଼ିଆର ଧର୍ମସାରଣୀ, ସାମାଜିକ ଆରୁର ଚରୁର, ରାଜନୀତି ତଥା ଇତିହାସ ତାହାଙ୍କ ରଚନାବଳୀ ମଧ୍ୟରେ ବ୍ୟାପକ ଭାବେ ପ୍ରତିଫଳିତ । କିନ୍ତୁ ଖୋଉର ବିଷୟ ଏହି ଯେ ଅଜପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରଚନାବଳୀର ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା କେବଳ ସାହିତ୍ୟିକ ମୂଲ୍ୟାୟନ ମଧ୍ୟରେ ସୀମାବଦ୍ଧ । ସାରଳା-ସାହିତ୍ୟର କେବଳ ସାହିତ୍ୟିକ ବା ଭାଷାତାତ୍ତ୍ୱିକ ମୂଲ୍ୟାୟନ ମଧ୍ୟ ଦେଇ ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ପ୍ରତିଭାର ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ପରିଚୟ ପାଇବା କେବେ ସମ୍ଭବ ହୁଏ । ଏହା ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ସବୁ ସାମାଜିକ, ଐତିହାସିକ ଦାଶନିକ ଓ ରାଜନୈତିକ ତଥ୍ୟ ଓ ଚିନ୍ତାର ଅବତାରଣା କରାଯାଇଛି, ସେ ସମସ୍ତର ସୂକ୍ଷ୍ମ ଚରୁର ବିଶ୍ଳେଷଣ ହାବହିଁ ସାରଳା ପ୍ରତିଭାର ଉକ୍ତ ପରିଚୟ ସମ୍ଭବ ହେବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ଏ ଦିଗରେ ଯେଉଁ ପ୍ରୟାସ କରାଯାଇଛି ତାହା ଅତି ସାମାନ୍ୟ ।

ପଞ୍ଚଦଶ ସଥାବଦ୍ଦାର କବି ସାରଳା ଦାସ ଥିଲେ ଯତାର୍ଥରେ ଜଣେ ବସ୍ତ୍ର ଗ କବି । ଓଡ଼ିଆର ଧର୍ମ-ଧାରଣା, ଭାଷା ସାହିତ୍ୟ ତଥା ସମାଜଜୀବନ ପ୍ରଭୃତି କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେ ଏକ ଫଳପ୍ରସୂ, ବହୁବର ସୂକ୍ଷ୍ମାତ୍ମକ କବିଯାଇଥିଲେ । ବିଭିନ୍ନ କ୍ଷେତ୍ରରେ କବିତାର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟକୁ ଭୂମିକାର ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା କରିବାରେ ଏହି ଆଲୋଚନାଚକ୍ରରେ ପରିଚିନ୍ତା କରାଯାଇଥିଲା । ଏଥି ନିମନ୍ତେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟର ଅଧ୍ୟାପକ, ସମ୍ପାଦକ ମାନଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଠାରୁ ଆଶାକରକ ଉତ୍ସାହ ମିଳିବ ନାହିଁ । ତଥାପି ଏହି ଆଲୋଚନାଚକ୍ରରେ ଯେଉଁ କେତେକ ପ୍ରବନ୍ଧ ଉପସ୍ଥାପିତ ହୋଇଛି ସେହିପ୍ରସଙ୍ଗର ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ବହୁମୁଖୀ ପ୍ରତିଭାର ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା କରାଯାଇଛି ।

ଏହି ଅନେତାନାତକ ନିମନ୍ତେ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ଅର୍ଥ ଯତ୍ନ କରୁଥିବାରୁ ବର୍ଣ୍ଣବଦ୍ୟାଳୟ ଅନୁଦାନ ଅସ୍ଥାବଳୀରେ ମୁଁ କୃତଜ୍ଞ । ବହୁ ଶ୍ରମ ସ୍ୱୀକାର ନୃତ୍ୟକ ଦୀର୍ଘ ପଥ ଅତିକ୍ରମ କରି ଯେଉଁ ଜାଣିବୁ ହେମା ସାହିତ୍ୟକରଣ ଆନେତାନାତକରେ ଯୋଗଦାନ କରି ନିଜ ନିଜର ସୁଚିନ୍ତା ମତ ଓ ମନ୍ତବ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ ଅମ ମହାବଦ୍ୟାଳୟ ତରଫରୁ ସାଥ ବାଦ ଲାଗିତ କରୁଛି ।

ଆଲୋଚନାଚକ୍ରର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନିୟମରେ ଶୁଦ୍ଧ ସମ୍ବେଦକ ସାହୁ, ଆଇ ଏ ଏ ୨, ଉତ୍ତରୀଞ୍ଚଳ ରେଭେନ୍ସା କମିଶନର ଓ ଉଦ୍ୟୋଗନ ଉତ୍ସବରେ ଓଡ଼ିଶା ଉଚ୍ଚ ନ୍ୟାୟାଳୟର ମାନ୍ୟବର ବିଚାରପତି ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାଧାରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ ମୁଖ୍ୟଅତିଥି ଭାବେ ଯୋଗଦାନ କରି ଆମକୁ ବହୁତ କଳ୍ପନା । ଆମର ଆଲୋଚନାଚକ୍ରର ସଫଳତା କାମନାକରି ବାଣୀ ମାନ ପଠାଇଥିବାରୁ ଓଡ଼ିଶାର ମାନ୍ୟବର ରାଜ୍ୟପାଳ ଡକ୍ଟର ବିଶ୍ଵମ୍ଭର ନାଥ ପାଣ୍ଡେ, ଭାରତର ସର୍ବୋଚ୍ଚ ନ୍ୟାୟାଳୟ ମାନ୍ୟବର ବିଚାରପତି ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରଜନୀଧର ମିଶ୍ର, ଓଡ଼ିଶାର ଉଚ୍ଚନ୍ୟାୟାଳୟର ମାନ୍ୟବର ମୁଖ୍ୟ ବିଚାରପତି ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ତମ୍ବୁରୁଧର ପାଠକ, ଓଡ଼ିଶାର ମାନ୍ୟବର ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗଙ୍ଗାଧର ମହାପାତ୍ର, ସମ୍ବଲପୁର ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟର ମାନ୍ୟବର କୁଳପତି ଡକ୍ଟର ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କୁମାର ପତି ଓ ଓଡ଼ିଶାର ଭୁବନେଶ୍ଵରର ରାଜ୍ୟପାଳ ତଥା ଡଃ ଏ ଇ ସଂସ୍ଥାର ଉପସଭାପତି ଡକ୍ଟର ଅଯୋଧ୍ୟାନାଥ ଖୋସଲଙ୍କ ଠାରେ ମୁଁ ବାସ୍ତବରେ ରଖି ।

ସୁରଶିଳା ପ୍ରକାଶନ ନିମନ୍ତେ ଶତ୍ରୁବଦ୍ୟାଳୟ ଅନୁଦାନ ଆୟୋଗ କୌଣସି ଆର୍ଥିକ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିନଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସ୍ଥାନୀୟ ସରକାରୀ କର୍ମକର୍ତ୍ତା ତଥା ଉଦ୍‌ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ଅକୃଷ୍ଣ ସାହାଯ୍ୟରେ ତାହା ସମ୍ଭବ ହେଇଛି । ଏମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ମଧ୍ୟ ଆମେ କୃତଜ୍ଞ । ବିଶେଷ କରି ସ୍ଥାନୀୟ ଅନୁବନ୍ଧୀୟ ଅଧିକାରୀ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଦିନେଶ୍ୱର ମହାନ୍ତି, ବାଣିଜ୍ୟକର ଅଧିକାରୀ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ବାବୁ, ଭାରତୀୟ ଷ୍ଟେଟ୍ ବ୍ୟାଙ୍କ ଟ୍ରିଜିଲର ଶ୍ରୀମତୀ ଭାରତୀୟ ଅଧିକାରୀ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଅନୁର୍ବ୍ୟାମୀ ବେହେରା, ଟ୍ରିଜିଲର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଅକ୍ଷୟ ପରିଷଦର କାର୍ଯ୍ୟନିର୍ବାହୀ ଅଧିକାରୀ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଦେବେନ୍ଦ୍ର ନାଥ ପାଣିଗ୍ରାହୀ, କଣ୍ଟ୍ରୋଲିଂ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଅଂଚଳ ପରିଷଦର କାର୍ଯ୍ୟନିର୍ବାହୀ ଅଧିକାରୀ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ସାମୁଏଲ୍ ବହାଣ, ଜଳସେଚନ ବିଭାଗର କାର୍ଯ୍ୟନିର୍ବାହୀ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଅଜିତ୍ କୁମାର ପାଣି, ବଲଙ୍ଗର କେନ୍ଦ୍ରୀୟ ସମବାୟ ବାଙ୍କର ସଭାପତି ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ତପି ସାହୁ ଓ ସଂପାଦକ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ନବ କିଶୋର ପୂର୍ଣ୍ଣ, ରାଜ୍ୟ ଶସ୍ୟ ସଂରକ୍ଷଣ କେନ୍ଦ୍ରର ଆଂଚଳିକ ଅଧିକାରୀ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗୟା ପ୍ରସାଦ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ନାମ ଏ ସଂପର୍କରେ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ । ଏଠାକାର ବଶିଷ୍ଠ ଶିଳ୍ପପତି ଡାକ୍ତର ଜ୍ୟୋତିପ୍ରକାଶ ସାହୁ ଓ ବଶିଷ୍ଠ ସମାଜସେବା ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରମଣ ମେହେରଙ୍କ ଠାରୁ ମଧ୍ୟ ବହୁତକି ସାହାଯ୍ୟ ପାଇଥିବାରୁ ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ ସାଧୁବାଦ ଜଣାଉଛି ।

ମହାବଦ୍ୟାଳୟ ପରିଚାଳନା ସମିତିର ସଦସ୍ୟବୃନ୍ଦଙ୍କ ଠାରୁ ସବୁପ୍ରକାର ସହାୟତା ପାଇଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ଆନ୍ତରିକ କୃତଜ୍ଞତା ଜଣାଉଛି । କଲେଜର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ, ଅଧ୍ୟାପକ ଅଧ୍ୟାପିକା ତଥା ଗ୍ରନ୍ଥସାଗର ଆଲୋଚନାଚକ୍ରର ସଫଳତା ପାଇଁ ଯଥାସାଧ୍ୟ ସାହାଯ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରିଥିବାରୁ ସେମାନେମଧ୍ୟ ଧନ୍ୟବାଦ ।

ସାରଳା ସାହିତ୍ୟକୁ ନୂତନ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ବରୁର କରିବାର ଆବଶ୍ୟକତାକୁ ଉପଲବ୍ଧ କରିବାରେ ଏହି ଆଲୋଚନାଚକ୍ର ସାମାନ୍ୟତମ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର ଉଦ୍ୟମ ସଫଳ ହେଲେ ବୋଲି ଭାବୁ । ଇତି ।

ସାରଳା ଦାସ

ସାରଳ ଦାସ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଜଗତର ପ୍ରାଚୀନ ସୁରଣୀୟ କାବ୍ୟ ପ୍ରତିଭା, ଏ ସଂପର୍କରେ ଦ୍ଵିମତ ହେବାର ଅବକାଶ ନାହିଁ । ସାହିତ୍ୟ କହୁନାଲ ସେ ବୁଝୁଥିଲେ ପାଠକ ବା ଶ୍ରୋତା-ଗୋଷ୍ଠୀ ସହିତ ଆତ୍ମିକ ଦଗରୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଏକାକାର ହୋଇଯିବା । ଆପଣାର ଆଗଧ୍ୟ ଦେଶ ସାରଳା ଠାକୁରଣୀଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଗୋଟିଏ ବଶେଷ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ସେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହେଉଥିଲେ, ତାଙ୍କୁ କାଳସୀ ଲଗିଲପରି ସୃଜନଶୀଳତାର ଉନ୍ନତ ହୃଦୟ ନିଦରରୁ ଉତ୍ତରିତ ହେଉଥିଲେ । ଏଣୁ ସେ ଲେଖନୀ ଧରିବା ମାତ୍ରେ ମୂଳକଆବସ୍ଥାଟିକୁ ଛେବଳ ଅପରାଧଭିତ୍ତି ରଖିବା ଅଭିନାସ ପୋଷଣ କରି ପରେ ପରେ ବହୁ ଉପକଥା, ଆଶ୍ୟାୟିକା, ଲୋକକଥା, ପ୍ରଚଳିତ ଧାରଣାକୁ ସ୍ଵତଃ ଅନୁପ୍ରବେଶାଧିକାର ଦେଉଥିଲେ । ସେ ହୃଦିତ ବୁଝୁଥିଲେ ସଂସ୍କୃତ ମହାଭାରତର ଓଡ଼ିଆ ଅନୁବାଦ କରିପାରିଥାନ୍ତେ; ମାତ୍ର ନିଜର ସ୍ଵାଭାବ୍ୟ, ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ଶବ୍ଦର ଗାରିମା, ଓଡ଼ିଆ ଜନଜୀବନର ଧୂଳିୟ ମହିମା ଏହା ଦ୍ଵାରା ପରିସ୍ପୃଷ୍ଟିତ ହୋଇନଥାନ୍ତା । ଏଣୁ ଭାରତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରାଦେଶିକ ଭାଷାରେ ମହାଭାରତ ରଚିତ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ସାରଳାଙ୍କ ଏହି ଉଦ୍ୟମ କମ୍ ବସୁଦ୍ଧଜନକ ନୁହେଁ । ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାରେ ମହାଭାରତ ଲେଖାଯାଇଛି — ସାରଳା ମହାଭାରତ ଲିଖିତ ହେବାର ଦୁଇଶହ ବର୍ଷ ପରେ, ତେଲୁଗୁ ଭାଷାରେ ମହାଭାରତ ଲିଖିତ ହୋଇଛି ଚଳିତ ଶହ ବର୍ଷ ପରେ । ଏଣୁ ଓଡ଼ିଆ କବିର ସାହାସିକ ପଦକ୍ଷେପ ନିମନ୍ତେ ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ନିକଟରେ ସାରଳା ଦାସ ଚିର ବଦନୀୟ ।

ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରତିଭା ଏକ କୈଶ୍ଵରୀକ ଓ ପ୍ରତିବାଦ ମୂଳକ କାବ୍ୟ ଚେତନାର ସ୍ଵର । ରଜଦରବାରର ପୃଷ୍ଠପୋଷକତା ଲଭ କରି ବନ୍ଧୁଷ୍ଟୁ ହୋଇଥିବା ତାତ୍କାଳିକ କବି, ଲେଖକ, ପୃଷ୍ଠପୋଷକମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଏହାହିଁ ବିପ୍ଳବର ସ୍ଵର । ଅନ୍ତଃସାରଶାଳୀ ଧର୍ମୀୟଚେତନା ବିରୁଦ୍ଧରେ ସାରଳାଙ୍କ ମହାଭାରତରେ ପ୍ରତିବାଦର ପ୍ରତୀକ୍ଷାବାଣୀ ଅନୁରଣିତ । ସୁତରାଂ ସାରଳା ମହାଭାରତର ବର୍ଣ୍ଣନା ଚରିତ୍ରାବଳୀ ପାଇଁ ସ୍ଵର୍ଗଲୋକକୁ ଯାଇ ନାହାନ୍ତି । ଚରିତ୍ର ଚୟନ ନିମନ୍ତେ ଏଇ ମାଟି ଏବଂ ତତ୍ସଂଲଗ୍ନ ମଣିଷର ଦୋଷଗୁଣ ସତ୍ୟ ତାକୁ ହିଁ ପରମ ଶ୍ରଦ୍ଧାର ସହିତ ନିର୍ବାଚନ କରିଛନ୍ତି । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦର ବିଷୟ ବିଗତ ୫୦୦ ବର୍ଷ ଉତ୍ତରେ ସାହିତ୍ୟିକ ବିରୁଦ୍ଧବୋଧର ବହୁବିଧ ବିବର୍ତ୍ତନ ସତ୍ତ୍ୱେ ବି ସାରଳା ଦାସ ଓଡ଼ିଶାର ସର୍ବାଧିକ ଲୋକଙ୍କ ହୃଦୟରେ ସ୍ଥାନିତ ହୋଇଛନ୍ତି । ଅଜି ସକାଳ ସୁଦ୍ଧା ଓଡ଼ିଶାର ଯେଉଁ ଖଟି ଗଛ ସମ୍ପାଦକ ପରିମାଣରେ ପଠିତ, ଆଲୋଚିତ, ଓ ଆଦୃତ, ତା ମଧ୍ୟରେ ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ମହାଭାରତ [ବଳାଧିପ ଦାସଙ୍କ ଜଗମୋହନ ରାମାୟଣ ଓ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ଭଗବତ — ଅନ୍ୟ ଦୁଇଟି ଗଛ] ଅବିସ୍ମୟିତ ଭାବେ ସ୍ଥାନ ପାଇଛି । ଆଜିସେହି ଆଦିକବିଙ୍କର ଶିଳ୍ପ ସଂଦର୍ଶନ ପାଇଁ ଯେଉଁ ପାଠକାୟ ଶ୍ରଦ୍ଧା ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଛି, ଏହି ପାଠକର ତା'ର ଫଳଶ୍ରୁତି ମାତ୍ର ।

ଏହି ସେମିନାର ସଂପର୍କରେ...

ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଅନୁଦାନ ଆୟୋଗ, ନୂଆଦିଲ୍ଲୀ (U. G. C. New Delhi) ଆର୍ଥିକ ସହାୟତା ଲାଭ କରି ଆମେ ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକକବି ସାରଳାଙ୍କ ଶିଳ୍ପ ପ୍ରକରଣ ସଂପର୍କରେ ପାଠଚକ୍ର ଆୟୋଜନ କରିଛୁ । ଟିକିଲଗତ ପରି ଏକ ଅବିଦ୍ୟାସୀ ବହୁଳ ଅନୁପ୍ରାଣ ଅଞ୍ଚଳରେ ଏହି ସାରଳାଙ୍କ ସମ୍ବେଦ ପରମ ଆନନ୍ଦର ବିଷୟ । ପାଠେଷ୍ଟର ଶ୍ରବଣନିମୟ, ସାରଳାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡି ଦିଗନ୍ତ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ, ପରବର୍ତ୍ତୀ ପଦକ୍ଷେପ ସଂପର୍କରେ ବିଚାର ଏବଂ ସବୋପରି ଆମର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସଂପର୍କରେ ସମ୍ବେଦନତା ସୃଷ୍ଟିକରିବାକୁ ଆମେ ପ୍ରୟାସୀ ହୋଇଛୁ । ଓଡ଼ିଶା ଏବଂ ଓଡ଼ିଶା ବାହାର ବହୁ ଲବ୍ଧ ସ୍ଥଳସ୍ଥିତ ଅଧ୍ୟାପିକା, ଅଧ୍ୟାପକ, ସମାଲୋଚକ ଓ ଲେଖକମାନେ ଏହି ଅବସରରେ ଆମର ଅନୁରୋଧ ରକ୍ଷା କରି ନିଜ ନିଜର ନିବନ୍ଧ ପଠାଇଛନ୍ତି । ବହୁ ଦିଗରୁ ଆଲୋଚନାକୁ ସରସ, ସୁନ୍ଦର ଏବଂ ଉପାଦେୟ କରିଛନ୍ତି । ସମସ୍ତ ପ୍ରବନ୍ଧ ଯଥାସମୟରେ ହସ୍ତଗତ ହୋଇପାରିଲା ନାହିଁ, ଏଣୁ ସମସ୍ତ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ହେବା ସମ୍ଭବ ହେଲା ନାହିଁ । ଆମେ ଏଥିପାଇଁ କ୍ଷମାଚକ୍ଷୁଷେ କ୍ଷମା ମାଗି ନେଉଛୁ ।

ଆମେ କ'ଣ—

ଆପଣମାନେ ସମସ୍ତେ ନିଜ ନିଜର ପରିସର ମଧ୍ୟରେ ଓ ସୀମା ସରହତ ବାହାରେ ବେଶ୍ ଖ୍ୟାତିସଂପନ୍ନ, ସ୍ୱଳ୍ପାୟ ଗୁଣାବଳୀରେ ବିମଣ୍ଡିତ । ଆପଣମାନଙ୍କୁ ଆମର ଗଭୀର କୃତଜ୍ଞତା ଜଣାନ୍ତି । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଅନୁଦାନ ଆୟୋଗ, ନୂଆଦିଲ୍ଲୀ ଆମକୁ ଆର୍ଥିକ ଅନୁଦାନ ଯଥାସମୟରେ ମଞ୍ଜୁର କରି ଅନୁଗ୍ରହୀତ କରିଛନ୍ତି । ଏତଦ୍ୱାରା କଲେଜର ଅଧ୍ୟାପକ, ଅଧ୍ୟାପିକା, ଅଧ୍ୟାପିକା, ଅଧ୍ୟାପିକା କର୍ମଚାରୀ ବୃନ୍ଦ ଓ ସବୋପରି ଏହି ସହରର ବହୁ ବିଶିଷ୍ଟ ନାଗରିକ ଆମକୁ ଅନୁଗ୍ରହୀତ ଭାବେ ସହଯୋଗ କରିଛନ୍ତି ଓ

ଉତ୍ସାହିତ କରିଛନ୍ତି । ଆମେ ସବୁଙ୍କୁ କୃତଜ୍ଞତା ଜଣାଉଛୁ ।

ପରିଶେଷରେ “ବିପ୍ଳବୀ କବି ସାରଳା ଦାସ” ଶିକ୍ଷକ ପାଠଚକ୍ରର ସାଫଲ୍ୟ ନିମନ୍ତେ କବି ସାରଳା ଦାସ, ତାଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ମୀଦେବୀ ମା' ସାରଳା ଏବଂ ତାଙ୍କ ସୃଷ୍ଟିର ବହୁଳ ସୌଷ୍ଟିକ ଦିଗନ୍ତ ପ୍ରତି ମୁଁ ମମ୍ମାନ ଜଣାଉଛି । ସେହି ଶୁଦ୍ଧମୁନି ମିତେଶ୍ୱର ପରତ୍ୟାଗ ଜୟ ହେଉ ।

ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀଅଜାୟର ମଲ୍ଲ

ସଂପାଦକ

‘ବିପ୍ଳବୀ କବି ସାରଳା ଦାସ ସ୍ମରଣିକା’

With Best Compliments of :-

Phone : 36

VISHANJI & BROS.

Manufacturers & Suppliers :

ALL KINDS OF BRUSHES, JUTE, HEMP & JUTE ROPE

POST BOX NO. 3

P. O. TITILAGARH-767033

Dist. BOLANGIR

ORISSA.

PRODUCE

PRESERVE

PROSPER

PURPOSE OF THE ORISSA STATE WAREHOUSING CORPORATION

1. To preserve stocks in scientific manner.
2. Provide easy credit facilities to the farmers against pladge of their agricultural produce and thereby create a negotiable instrument for Rural Credit.
3. Particpate in Public Distribution system and take parts in different nutritional feeding programme of the Government,
4. It is rapidly heading towards progress and prosperity to achleve its target.

With the Best Compliments of

ORISSA STATE WAREHOUSING CORPORATION

TITILAGARH.

“ଯାହା ନାହିଁ ଭାରତେ”

ଉତ୍କଳ ଗୋପାଳ ଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର

ଦେଖ କା ଜାତିର ସାଂସ୍କୃତିକ ଇତିହାସରେ ବେଳେ ବେଳେ ଏପରି ଉଦାମ ବୌଦ୍ଧିକ କାବ୍ୟପୁରୁଷର ଆତ୍ମ-ସ୍ୱାବଦେଶେ ଯାହାଙ୍କର ଚିନ୍ତା ଚେତନା ଓ ସାଧନାଯୋଗୁଁ ସ୍ଥାନୀୟ ସଂସ୍କୃତିର ନବଜନ୍ମ ସମ୍ଭବ ହୋଇଥାଏ । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଏହିପରି ଏକ ଉଦାତ୍ତ ବୌଦ୍ଧିକ ପ୍ରତିଭାହୀନ ଉଚ୍ଚନ୍ନିକର ସାରଳାଦାସ । ସୋଥିଲେ ଓଡ଼ିଆ ସଂସ୍କୃତି ଏବଂ ବୌଦ୍ଧିକତା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏକ ପୁରପୁରୁଷ, ନୂତନ ମୂଲ୍ୟ ବୋଧର ଉଦ୍‌ଗାତା ଏବଂ ଓଡ଼ିଆ ସମାଜର ଦିଗ୍‌ଦର୍ଶକ ପଂଚଦଶ ଶତକରେ ଓଡ଼ିଆର ଜାତୀୟ ଏବଂ ସାଂସ୍କୃତିକ ଜୀବନରେ ଦୁଇ ଘୋଟି ଶକ୍ତିଧର ପ୍ରତିଭାବତୀ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ମହାନ ପ୍ରଭାବ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ-ଗୋଟିଏ ହେଲେ ସାରଳାଦାସଙ୍କ କାବ୍ୟ ସାଧନା, ଅନ୍ୟଟିହେଲେ ଦିଗ୍‌ଦର୍ଶକୀ ସମ୍ରାଟ କପିଳେନ୍ଦ୍ର ଦେବଙ୍କର ସଫଳତା ଏବଂ ତାଙ୍କର ଗ୍ରନ୍ଥକରେ ଏକ ବଳିଷ୍ଠ ଏବଂ ସମୃଦ୍ଧ ଉତ୍କଳର ଦୃଢ଼ ଭୂତି ସ୍ଥାପନ । ଅଥଚ ଏପରି ଏକ ପ୍ରଗତି କାର୍ଯ୍ୟକ ପ୍ରତିଭା ସାରଳାଦାସ, ତାଙ୍କ ନିଜର ପରଚୟ ସଂପର୍କରେ ଲେଖି ଥିଲେ:-

ନପତିଲି ଅକ୍ଷର ମୁଁ ହୁଏଁ ଶାସକାଦା
ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବସି ନକଲି ସମାଦା
କୁସ୍ଥାନେ ବସିଲି ନ ବସିଲି କିପ୍ର ଗୋଷ୍ଠୀ
ଶିଶୁ ବୁଦ୍ଧି ମୋହର ବୟସ ଅଳ୍ପଟି ।

(ମଧ୍ୟପଦ)

କବି ଭୂଷରେ ସୁଖୟ ପରିଚୟ ତାଙ୍କ ମହାଭାରତରେ କଣ ସଥାର୍ଥ ପ୍ରତିଫଳନ କି ? ତେବେ ଓଡ଼ିଆଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟର ଏହି ଆଦ୍ୟୁଷ୍ଟାଙ୍କ ଲେଖନୀରେ ଓଡ଼ିଆଭାଷା କିପରି ରୂପାନ୍ତରିତ ତାହା ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ।

ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସ୍ୱରୂପ- ଓଡ଼ିଶାର ଭାଷା କବିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶୁଦ୍ରମୁଖ ସାରଳା ଦାସ ସର୍ବ ପ୍ରଥମ କବି ତଥା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସାହିତ୍ୟର ଆଦ୍ୟୁଷ୍ଟା

ଭାବେ ପୁରସ୍କୃତ । ତାଙ୍କର ମହା ଭାରତର ସ୍ୱର୍ଗୀ-ବେହେଶ ପଦ୍ମରେ ଲେଖା ଅଛି-

ପ୍ରଥମ ଜନ୍ମରେ ମୁହିଁ ହେଲି କାଳିଦାସ
ଦ୍ୱିତୀୟ ଜନ୍ମରେ ମୁହିଁ ମହାକାଳ ଧ୍ୟୁସ
ତୃତୀୟ ଜନ୍ମରେ ମୁଁ ସାରଳା ଦାସ କବି
ଅଭିଜନ୍ମେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ମଣ୍ଡଳେ ଜନ୍ମିବି
ପ୍ରତି ଜନ୍ମେ ମୁହିଁ ପରର ଲକ୍ଷ କଥାଗ୍ରବି
ଚାରିଜନ୍ମେ ପାଠିଏ ଲକ୍ଷ ମୁଁ କହୁବି
ଭକ୍ତ କଥା ଲକ୍ଷସାର ଏ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ମଣ୍ଡଳ
ତେବେ ଯାଇ ହୋଇବି ମୁଁ ଶିବ ଦ୍ୱାରପାଳ”

ଉପରୋକ୍ତ ଉକ୍ତିରୁ ସାରଳା ଦାସଙ୍କ

ଜାତସ୍ମରତା ତଥା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟ ମୂର୍ତ୍ତ୍ୟୁ ପତି ତାଙ୍କ ମନର କାଳ୍ପନିକ ସଞ୍ଚଳରେ ଅନୁ-ମେୟ । ଓଡ଼ିଶାର ଗଜା କଳିଲେନ୍ଦ୍ର ଦେବଙ୍କ ସମୟରେ ସେନାବିତ ତଥା ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ । ସାରଳା ଦାସ ମହାଭାରତ ବିଲସୀ ରାମାୟଣ, ଚଣ୍ଡୀପୁ ଶ ଆଦି ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଅମର । ମଞ୍ଚ-ଦଶ ସତ୍ୟାଜିତ ଏହି କବି ଭାଷାର ଯେଉଁ କୋଣାର୍କ ବିଧର କରିଗଲେ ପରବର୍ତ୍ତୀ ବହୁକବି ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା - ଅନୁସରଣ କରି ପ୍ରାକୃତ ତଥା ଲୋକକଥା ଭାଷାର ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସାହିତ୍ୟକୁ ସମୃଦ୍ଧ କରିଥିଲେ ।

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଉତ୍ପତ୍ତି ଓ ତାର ବକ ଶ ପଥରେ ଏବଂ ଭାଷା ସୃଷ୍ଟିରେ ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ଅବଦାନ ଅନୁକାମ୍ୟ ବୌଦ୍ଧିଗାନ ଦୋହା ଶିଳା ଲିପିର ଭାଷା ମଧ୍ୟ ଦେଇ ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ବେଳକୁ ଓଡ଼ିଆଭାଷା ପୁଣି ଭାବେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ରୂପ ଧାରଣ କରିସାରି ଥିଲା । ଅବଶ୍ୟ

ସାରଳା ଦାସ ମୂଳ ମହାଶ୍ୱରତକୁ ଅନୁବାଦ କରି ନାହନ୍ତି କିନ୍ତୁ କଥା ବସ୍ତୁ ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ମହାଶ୍ୱରତରୁ ଆଣିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ମହାଶ୍ୱରତ ବିଷୟ ବସ୍ତୁର ସାଜସଜ୍ଜା, କଳ୍ପନା ବିଲମ୍ବ, ବଳିଷ୍ଠ ସମାଜ ଚିତ୍ର ଗଣ୍ଡର ଜୀବନ ଚିତ୍ତ ତଥା ଚରଣ ଗୁଡ଼ିକର ରୂପ ଓ ଭାବ-ଗତ ମୌଦର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଖ୍ୟାପନରେ ମୂଳ ମହାଶ୍ୱରତକୁ କେତେକାନ୍ତରେ ଟପି ଯାଇଛନ୍ତି । ଉକ୍ତ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସାଚୀନ ରୂପ ସାରଳା ସାହିତ୍ୟରେ କପରି ରଖିତ ହୋଇଛି ସେ ସଂପର୍କରେ କଞ୍ଚିତ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି ।

ପୃଥିବୀର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଞ୍ଚଳର ଭାଷା ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ଭାଷାର ଗତ ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତର ଅନୁବରଣ ଓ ବ୍ୟବହାରରେ ଭିନ୍ନ ଆକାର ଧାରଣ କରେ । ଗିରି ନିସ୍ପତ କୌଣସି ଚିତ୍ତ ଯେପରି ଗତିପଥରେ ନାନାବୈରତ୍ୟ ଓ ପରିବର୍ତ୍ତନ ମାଧ୍ୟମରେ ଆପଣାକୁ ପ୍ରକାଶକର ସିନ୍ଧୁ ଅଭିମୁଖରେ ଧାବତ ହୁଏ, ଭାଷା ସେହିପରି କାଳକ୍ରମେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ନିୟମରେ ଶୁଦ୍ଧ ସରଳ ପରିମାଣିତ ହେଉ ଥାଏ । ଭାଷା ଏକ ଚିରନ୍ତ ପ୍ରବାହ, ଏହାର ଲହରୀ ତରଙ୍ଗ ଲାଳା ବେବଳ ସେହି ପ୍ରବାହର ଜୀବନ ମାତ୍ର । ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଚାର କଲେ ସାରଳା ଦାସ ଙ୍କ ଲିଖିତ ଭାଷା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଇତିହାସରେ ଏକ ସ୍ୱାବଲମ୍ବନଶୀଳ ଅନୁଷ୍ଠାନ, ଯାହାର କ୍ଷୟ ନାହିଁ କିମ୍ବା ବିନାଶ ନାହିଁ । ସମୟର ଅନନ୍ତ ପ୍ରବାହରେ ଗତିଶୀଳ ଭାଷାର ପରିବର୍ତ୍ତନରେ ପ୍ରାଚୀନ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷା ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରାକୃତରେ ପରିଣତ ହୋଇ କେଉଁଠି ଯୌରବେନା କେଉଁଠି ମହାଶ୍ୱରୀ ବା ପାଲି ନାମରେ ଅଭିହିତ ହେଇଛି । ଏହି ପ୍ରାକୃତ ଭାଷା ହିଁ ଆମ୍ଭଙ୍କ ଭାରତୀୟ ଭାଷା ମାନଙ୍କର ମୂଳ ଉତ୍ସ । ଓଡ଼ିଆଭାଷାର ପ୍ରାକୃତ ସହିତ ସଂପର୍କ ଅତି ନିବିଡ଼ । ତାହା ନିମ୍ନଲିଖିତ ଉଦାହରଣରୁ ପିଷ୍ଟ ପ୍ରତ୍ୟୟମାନହୁଏ ।

ସଂସ୍କୃତ ପ୍ରାକୃତ ଓଡ଼ିଆ

ମୁଖ	ମୁହଁ	ମୁହଁ
ଘୃତ	ଘିଅ	ଘିଅ
ଶର୍ବର	ସାଖର	ସାବର
ଶଯ୍ୟା	ଶେମ	ଶେପ
ନୟା	ନଇ	ନଇ
କାନ	କାଓ	କାନ୍
ମଧୁ	ମହୁ	ମହୁ

ଉପରେକ୍ତ ଉଦାହରଣ ଗୁଡ଼ିକରୁ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରାକୃତ ଶବ୍ଦ ସହିତ ସଂପର୍କ ସ୍ପଷ୍ଟରେ ଅନୁମାନ କରାଯାଇପାରେ । ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ଶାସନ-ପରିସ୍ଥିତି ତଥା ବିଭିନ୍ନ କାରଣରୁ ହିନ୍ଦି, ବଙ୍ଗଳା ଓ ତେଲୁଗୁ ଭାଷାର ପ୍ରଭାବ ତଥା ଆର୍ୟ୍ୟା ପାର୍ଶ୍ୱୀ ଏବଂ ମରହଟ୍ଟା ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହେଲା ।

ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ସାରଳାଙ୍କ ଠାରୁ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ପରିମାଣିତ ନିଦର୍ଶନ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ସାରଳାଦାସଙ୍କ ମହାଶ୍ୱରତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରାମାଣିକ ଉତ୍ତମ ନିଦର୍ଶକର ଏହା ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପୂର ବଳିଷ୍ଠ ପ୍ରମାଣ ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ଭାଷା କଥିତ ଭାଷାର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ କାରଣ ଜନପ୍ରସିଦ୍ଧି ପାଇଁ ଲୋକକଥିତ ଭାଷାର ପ୍ରୟୋଗ ସାହିତ୍ୟରେ ବ୍ୟବହାର କର ଏକ ପରିବର୍ତ୍ତନର ସୂଚକାତ କରୁଥିଲେ । ଜନ ଶେକ୍ତ ଭାଷା ଓ ଗଣ ସାହିତ୍ୟର ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ସାରଳା ଦାସ ଥିଲେ ଅପ୍ରତ୍ୟକ୍ତ, ପ୍ରାଣର ଆବେଗପୂର୍ଣ୍ଣ ପର ପ୍ରକାଶ ସାରଳା ସାହିତ୍ୟରେ ବେଶ ପ୍ରଚୁର । କେବଳ ମହାଶ୍ୱରତ ରଚନାହିଁ ଓଡ଼ିଆଭାଷାର ମୌଳିକ ଗନ୍ତାଘର । ଶବ୍ଦ ମୌଦର୍ଯ୍ୟ ଶବ୍ଦଗଠନ ଓ ଶବ୍ଦବିନ୍ୟାସ ଏବଂ ଅବିଶିଷ୍ଟ ପ୍ରତ୍ୟାଘିକର ସାରଳା ସାହିତ୍ୟର ଭାବ ସଂପଦ ବ୍ରତ୍ୟେକ ଶବ୍ଦ ମୌଳିକ, ସୁଶ୍ରାବ୍ୟ ଓ ସୁରମ୍ୟ ।

ପଞ୍ଚଦ ଉପର ଧର ଦିଗତ୍ୟ ଧ ମଇ

ବ୍ୟକ୍ତ ଉପରେପୁଷ୍ଟି ପ୍ରଦର୍ଶନ ନେଇ (ବିଲଙ୍କା)

ଏଥିରେ ତରତ୍ୟ ଏବଂ ଧାମର ଶବ୍ଦ ଅଲୌକିକ ଭାବରେ ବ୍ୟବହୃତ । ସାରଳା ମହାଭାରତରେ ବହୁ ଶବ୍ଦ ବହୁଭାବରେ ପ୍ରୟୋଗ ଦେଖାଯାଏ ଯାହାର ପ୍ରକୃତ ଓଡ଼ିଆ ରୂପ ଆଜି ପ୍ରାୟ ବିରଳ ।

ଅସାଧୁମ ଦେବକୁ ଦୁଃଖର ଯେ [ଦେବଦୁଲ୍ଲଭ]
 ଦାଏଶ (ଭାତ ଅର୍ଥରେ) ଅମୋହ ଶକତି, ବଢ଼ାଇ
 ପ୍ରତାପୀ 'ସନ୍ଦନ୍ତ' 'ମାନନ୍ତ ଦେବତାନ୍ତ, ଅନାଦରେ
 ଭଗତ ଭଷଳା [ଉକ୍ତବସ୍ତୁ] ଉପାମ,
 [ଉପମା] ପ୍ରଭୃତି ଏକାଧିକ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ପ୍ରକୃ
 ତରେ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଯୁଗରେ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦମାଳାର ଅପ-
 ରନ୍ତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଗନ୍ତାଘର । ନିକଳ, ଯାବନ୍ତ ଶବ୍ଦ
 ସାରଳା ଦାସଙ୍କ କବିତାରେ ତାର ବ୍ୟବହାର ଅତ୍ୟନ୍ତ
 ମନୋଜ୍ଞ “ସେ ତହୁଁ ଲେଯାଇଁ ପମୁନାଧାର ନିକଳ,
 ପରସ୍ତ ସ୍ଥାନରେ 'ସ୍ଥାନମ' ତଳେ ସ୍ଥାନରେ ତଳସ୍ଥ
 ଅଛୁଣି, ବରସି, ହୁଅଇ, ଦେଖସି, ହ୍ରୈପପା ସ୍ଥାନରେ
 ହ୍ରୈପପା ବ୍ୟବହାର ମହାଭାରତରେ ଦେଖାଯାଏ ।
 ଭ୍ରଷ୍ଟନା' (ଭ୍ରଷ୍ଟନା) 'ବିକୋଦର' [ବୃକୋଦର]
 ଅନ୍ୟାୟ, ନିର୍ଦ୍ଦାୟ, ପଶୋବନ୍ତୀ ପ୍ରଭୃତି ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ
 ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ମହାଭାରତରେ ପରିବ୍ୟାପ୍ତ, ବହୁବଚନ
 ରେ ନାଗରଶମାନଙ୍କର ପ୍ରୟୋଗ, ଦାଏଲ, ସମାଇଲ
 ଭାତରେ, ମୟୋଗାରୁର, ଜାଣିମ, କରଲଣି ସ୍ଥାନରେ
 କରଲଣି, ଏପରି ସହସ୍ରାଧିକ ଶବ୍ଦ ସେତେବେଳେ ଶ୍ରୀ
 ରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧିଲଭ କରିଥିଲା । ଆଗିଆଣି ଆଟ କନ୍ୟା ପଣ୍ଡ
 ଅଣି ଆଟ ଅଜି ପ୍ରସିଦ୍ଧାଜ କରଯାଉ ନାହିଁ । ଏହି
 ବୟସ୍କ ସଂଖ୍ୟାଧିକ ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ ଓ ଅର୍ଥ ସାରଳା
 କ ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରଚୁର ଦେଖାଯାଏ । 'ତାହାନ୍ତ' ମୁକୁ
 [ମତେ] ଭୁକୁ (ତୋତେ) ପୁଷକଇ (ପୁଷକୁ)
 ପ୍ରୋହ୍ନ' ଅରଜି, ଅଛଇ, ଏହାତହୁଁ ଜୀବନ୍ତେ
 (ଜୀଆଉଥାଇ), ଆମ୍ଭର ହୋଇଲ ନାହିଁ, ମଧ୍ୟପାସ
 ପଶେଣ ଯୁଦ୍ଧେଷୁ, ଗଲେହେଁ, ଯୁକ (ଏକ) ପଡ଼ାକେ
 ମାଗଇ; ସହାୟ, ସମାଜିଣ, ଏପରି ବହୁ ଅସାଧାରଣ
 ଶବ୍ଦ ଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରୟୋଗ ମହାଭାରତରେ ଦେଖାଯାଏ,

ସମ୍ଭବତଃ ଏହିସବୁ ଶବ୍ଦ ଗୁଡ଼ିକ ବହୁ ପ୍ରଚଳିତ ନଥା
 କଥିତ । ଏଗୁଡ଼ିକୁ ପ୍ରୟୋଗ କରିବା ଦ୍ଵାରା ଏକବିଶେଷ
 ଉନ୍ନତତା ସାଧିତ ହେଲାମତ ମନେ ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ସେ
 ସମୟର ମୂର୍ଖ ଓ ଅଶିକ୍ଷିତ ଜନସାଧାରଣ ଯେଉଁମାନେ
 କେବଳ କଟପସ୍ତ ଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଠାରୁ ଏ ଗୁଡ଼ିକ ଶୁଣି
 ଏହାକୁ ଆପଣା ପ୍ରାଣର ଉନ୍ନତ ବୋଲି ଭ୍ରାନ୍ତଥିଲେ ।

ସାରଳା ସାହିତ୍ୟର ସମସ୍ତ ଶବ୍ଦର ଗୌରବକଳ୍ପ
 ପରବର୍ତ୍ତୀ କାବ୍ୟଯୁଗର କବିମାନଙ୍କୁ ପ୍ରେରଣା
 ଯୋଗାଇ ପାରି ନଥିଲା ତାର କାରଣ ଏହି ଯୁଗର
 କବିମାନେ ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟର ସମକକ୍ଷ କରିବା
 ପାଇଁ ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ । ତା ବ୍ୟତୀତ ଏହି
 ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ମଧ୍ୟ ଗଜ ପୃଷ୍ଠପୋଷକତା ଲାଭ କରୁ-
 ଥିଲା ଏବଂ ଏକାନ୍ତସିନେ ଥିଲା ଦରବାସ ସାହିତ୍ୟ
 ଅପରପକ୍ଷେ ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ଶ୍ରୀ ଓ ସାହିତ୍ୟ ଥିଲା
 ଏକନ୍ତ ଭାବେ ପ୍ରକୃତ ଓଡ଼ିଆ ଜନଜୀବନର କଥିତ
 ଶ୍ରୀର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ । ମହାଭାରତର ଶୋହେବୋଧ ସହିତ
 ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ ପ୍ରୀତି ସ୍ଵଦେଶାନ୍ତରଗର ଗଭୀର ସାମାଜିକତା
 ଜୀବି ନୈତିକତା, ସୁରମା କବିତା, ଶବ୍ଦର ଗୌରବ
 ଶ୍ରୀ ଗାନ୍ଧୀୟ ଓ ସାମାଜିକତା ସାରଳା ଦାସଙ୍କୁ
 ଯୁଗ ଯୁଗ ପାଇଁ ଅମର କରି ରଖିଥିବ । ଓଡ଼ିଆ ଶ୍ରୀ
 ଆଜି ଯେଉଁ ରୂପେ ଆମ ସମୟର ନିକଟରେ ପରିଣତ
 ଅଞ୍ଚଳରେ ଦିନେ ସେହି ସାହିତ୍ୟ ସାଧକଙ୍କ ଅବଦାନ
 ଓଡ଼ିଆ ଶ୍ରୀର ବିକାଶ ପାଇଁ ଚରପୁରଣୀୟ ତଥା ଏ
 ଜାତି ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଚିନ୍ତା ନମସ୍ୟ ।

ଶ୍ରୀବ୍ୟାଜ ଓଡ଼ିଆର ଇତିହାସ, କଳାଦ୍ରୀ ଏବଂ
 ସାମାଜିକ ଜୀବନକୁ ପ୍ରତିଫଳିତ କରି କାବ୍ୟରେ ଏକ
 ରସୋଦ୍ଧାରୀ ରୂପ ଦେବାର ଗୁଣେଷୁ ସର୍ବାଙ୍ଗୀ
 ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ । ଓଡ଼ିଆ ସମାଜର ବିବାହ,
 ଦାମ୍ପତ୍ୟ ଜୀବନ, କୃଷିଜୀବିତା, ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟ,
 ସର୍ବୋପରି ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆର ଏକ ଧୂଳି ଭାବମୂର୍ତ୍ତି ଉପ
 ସ୍ଥାପନ କରିବାରେ ସାରଳା ମହାଭାରତହିଁ ବହୁଭାବରେ
 ଏକ କାବ୍ୟିକ ପ୍ରମାଣ । ପଣ୍ଡିତ ବିଦ୍ଵାନ ମାନଙ୍କ ପ୍ରତି

ସମାଜର ବନ୍ଧବର ସମ୍ମାନ ଶ୍ରଦ୍ଧା ପ୍ରଦର୍ଶନ ଏକ ସୁସ୍ଥ
ଜାତୀୟ ପରମ୍ପରାର ପ୍ରତୀକ । ସାରଳା ଦାସ ନିଜେ କବି
ତେଣୁ ସେ ଲେଖିଲେ

ଗୁଣୀ ଗୁଣ ତାଣୀ କରୁଥିବା ପୂଜା

କବିମାନଙ୍କୁ କୃପଣ ନିନ୍ଦାକରୁ ବଳା [ଶାନ୍ତିପଦ୍ୟ]

ସୁଗେ ସୁଗେ କବିମାନେ ସମାଜରେ ସତ୍ୟ ଦ୍ରଷ୍ଟା ଦୂର
ଦର୍ଶୀ ଏବଂ ଶାନ୍ତି ପ୍ରସପାତୀ । ସାରଳା ଦାସ ମେଥିଭାଇ
ପୁରୁଷସମାଜକୁ ନାରୀସମାଜର ସମ୍ମାନ ଏବଂ ଅଭିଜାତ୍ୟ
ଅତ୍ୟୁଚ୍ଚ ରଖିବା ପାଇଁ ପାଠକମାନଙ୍କୁ ଚେତାବନୀ ଶୁଣା
ଇଚ୍ଛନ୍ତି । ଶିକ୍ଷା ସଂପର୍କରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଜନସାଧାରଣ
ଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟର କବିଙ୍କର ପରିକଳ୍ପନା, ଚିନ୍ତା
ଏବଂ ଯୋଜନା ମଧ୍ୟାବଧି କରାଯାଇ ଥାଏ । କୃଷି ସମ୍ମୁଖୀ
କ୍ଷୀୟ ଅଭିଜ୍ଞତାକୁ ଆଶ୍ରୟ କରି କବି ମଧ୍ୟ ମହାଭାରତ
ରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ତାଙ୍କର କଳ୍ପବ୍ୟାପକ ପ୍ରକାଶ

କରିଛନ୍ତି । ସେ ଥିଲେ କୃଷିକାର ଏବଂ ତାଙ୍କର
ବର୍ଣ୍ଣନା ଯଥା -

ଦେଶର ବାସିନ୍ଦାଙ୍କ ଅଛଇ ଏକତ୍ରମି

ଲଙ୍ଗଳ ପାରି ମୁଁ ତପୁଥିଲି ଜମି

ଓଢ଼ିଶା ବାସୀଙ୍କର ଲୋକସ୍ଥିତି ପିଠାପଣା ମଧ୍ୟ କବିଙ୍କ
ଲେଖନୀରୁ ବାଦ ପଡ଼ି ନଥିଲା ।

ଲୁହା ତଟୁରେ ପିଠାଉ ଲୁଚି ଏ ଯେ ଦେଇ

ଅଗ୍ନି ଭିତରେ ତାହାକୁ ବସାଏ ସେ ନେଇ

ତାହାର ନାମ ଚିତାଉ ତହିଁ ମୋର ଶ୍ରଦ୍ଧା

ଯାଖାଇଲେ ହିତ ଦୁଏ ନୁହେଁ ବେଗବାଧା ।

ସବୋପରି କହିବାକୁ ଗଲେ ସାରଳା ମହାଭାରତ ଏକ
ସ୍ୱୟଂ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ସାହିତ୍ୟକଳ୍ପ ଏବଂ ଏଥିରେ ଯାହା
ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି ତାହା ସାର୍ବ ଭାରତର ପରିଚୟ
ମୁକତ ।

ନ୍ୟାସନାଲ୍ ବୁକ୍ ଟ୍ରଷ୍ଟ,

ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମି,

କେନ୍ଦ୍ର ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମି,

ଓଡ଼ିଶା ଟେକ୍ସଟୁବୁକ୍ କ୍ୟୁସେ ।

ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କ ସାଂସ୍କୃତିକ ବ୍ୟାପାର ବିଭାଗ, ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶିତ ସମସ୍ତ
ପୁସ୍ତକ ତଥା ନିଜସ୍ୱ ପ୍ରକାଶିତ ଶତାଧିକ ପୁସ୍ତକର ଅପୂର୍ବ ସମାବେଶ ।

ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନମନ୍ଦିର
ବିନୋଦବିହାରୀ, କଟକ-୨

ସ୍କୁଲ କଲେଜ ଓ ପଠାଗାର ନିମନ୍ତେ ଯୋଗାଯୋଗ କରନ୍ତୁ ।

ସାରଳା ମହାଭାରତରେ ଅଗ୍ନି ଉପାସନା

ପ୍ରାଧ୍ୟାପକ ରାଧାନନ୍ଦ ନାୟକ

*

ଭାରତବର୍ଷରେ ଅବଗଣ୍ୟ ଦେବତାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅଗ୍ନି ଜଣେ ପ୍ରଧାନ ଦେବତା । ସେ ଆର୍ଯ୍ୟ ମାନଙ୍କର ଯଥେଷ୍ଟ ଓ ପ୍ରଧାନ ଦେବତା । ଋଗ୍‌ବେଦରେ ତଥା ବୈଦିକ ଦେବତାଗଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସେ ଅନ୍ୟତମ ପ୍ରଧାନ । ବେଦରେ ସର୍ବତ୍ର ଅଗ୍ନି ପୁଣି । ଋଗ୍‌ବେଦ-ସଂହିତାରେ ଅଗ୍ନିଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯେତେ ସୂକ୍ତ ଅଛି, ତେଣୁ ତାହା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଦେବଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏତେ ପରିମାଣରେ ସୂକ୍ତ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ନାହିଁ । ଉତ୍ତରୀକୃତ ସୂକ୍ତ ହିସାବରେ ଲଦଙ୍କ ସ୍ଥାନ ପ୍ରଥମ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଗୁଣ ଓ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅଗ୍ନି ସର୍ବପ୍ରଥମ । ଋଗ୍‌ବେଦରେ ଅନ୍ତତଃ ଦୁଇଟି ସୂକ୍ତରେ ଅଗ୍ନିଙ୍କ କଥା ଅଛି । ଅଗ୍ନି ପୁଣି ତେରେ ଋଗ୍‌ବେଦର ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି । ଅଗ୍ନି ପୁଣି ତେରେ ଏହାର ପରିସମାପ୍ତି ହୋଇଛି ।

ବୈଦିକ ସାହିତ୍ୟରେ ଅଗ୍ନି —

ଏହି ଅଗ୍ନି ପୁଣି ହିଁ ପୃଥିବୀର ପ୍ରଥମ କବିତା । ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କ ପୁତ୍ର ଋଷି ମଧ୍ୟଜ୍ଞା ଗାୟତ୍ରୀ ଜ୍ଞାନର ଅଗ୍ନିଦେବତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଉଚ୍ଚାରଣ କରିଥିଲେ — ‘ଯଜ୍ଞର ପୁରସ୍କୃତ, ଯଜ୍ଞର ଚେତନା, ଯଜ୍ଞର ଶକ୍ତି, ହୋତା ଓ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଯଜ୍ଞ ଫଳ ରୂପ ଋଷିଆରୋହୀ ଅଗ୍ନିଙ୍କୁ ମୁଁ ପୂଜା କରୁଛି । ଏହି ଅଗ୍ନିବନ୍ଦନା ହିଁ ଋଗ୍‌ବେଦର ପ୍ରଥମ ମଣ୍ଡଳର ପ୍ରଥମ ଋକ୍ । ତତ୍-ମାନଙ୍କର ନିତ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞରେ ଏହି ମନ୍ତ୍ରଟି ପ୍ରଥମେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ । ପୂର୍ବ ଏହି ଅଗ୍ନିଦେବତାଙ୍କୁ ବନ୍ଦନା କରି ଋଗ୍‌ବେଦର ସମାପ୍ତ ହେଇଛି ।

ପାର୍ଥିବ ଦେବତାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅଗ୍ନି ପ୍ରଧାନ । ବୈଦିକ ଯୁଗରେ ଅଗ୍ନିଙ୍କୁ ଦେବତାଙ୍କ ମୁଖ ଓ ଦୁଇରୂପରେ ଗ୍ରହଣ କରି ଦେବଗଣଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରଜ୍ଞାଳିତ ଯଜ୍ଞରେ ବିଭିନ୍ନ ଦେବତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ହବି ଅର୍ପଣ କରାଯାଉଥିଲା । ତେଣୁ ବୁଝାଯାଇଛି —

ଅଗ୍ନିଦେବତାଙ୍କ ସେ ଦେବତାଙ୍କ ମୁଖ ରୂପରେ ସମସ୍ତ ଦେବତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହବି ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି । ଦେବଗଣ ଅଗ୍ନିମୁଖରେ ଗୋଟିଏ କରିବା କଥା ଶତପଥ ବ୍ରାହ୍ମଣରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି ।

ଅଗ୍ନିର ଅବସ୍ଥାର ମାନବ ଲକ୍ଷଣରେ ଏକ ଅବସ୍ଥା ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ଧର୍ମା । ଏହି ଅଗ୍ନିର ପ୍ରଦାତ୍ତ ଅନେକ ମନୁଷ୍ୟ ସଭ୍ୟତାର ଭାସ୍କର ଘାସ ଦେଖିଛି । ମାନବ ସମାଜରେ ଏହାର ଉପଯୋଗିତା ବ୍ୟାପକ ଓ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ । ଧୂର୍ଗରେ ଥିବା ଦେବତାଗଣଙ୍କୁ ସ୍ଥୂଳ-ଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଅଗ୍ନି ପ୍ରକାଶ । ତେଣୁ ସେ ଆମର ନିକଟସ୍ଥ ଓ ପ୍ରିୟତମ ପାର୍ଥିବ ଦେବତା । ବୈଦିକ ଋଷିଗଣ ଅକୃଣ୍ଡାବଦରେ ଅଗ୍ନି ପ୍ରତିରେ ମୁଗ୍ଧ ।

ଗୋଟିଏ କଥାରେ ସାମଗ୍ରିକ ଯଜ୍ଞଦେବୀ ହିଁ ଅଗ୍ନି, ସେ କେବଳ ଦେବତାମାନଙ୍କର ଦୂତ ନୁହନ୍ତି, ସେ ଧର୍ମଦେବତା । ଉପନିଷଦର ସଂଭ୍ରାନ୍ତାତ୍ମା ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଅଗ୍ନିଙ୍କ ସ୍ୱରୂପର ମଧ୍ୟ କୌଣସି ପାର୍ଥକ୍ୟ ନାହିଁ । ଏହି ଅଗ୍ନି ହିଁ ବିଶ୍ୱଭବନରେ ପବ୍ୟାପ୍ତ, ସେ ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପ୍ତ, ବିଶ୍ୱରୂପ ବୋଲି ଋଗ୍‌ବେଦରେ କହିଛି ଅଛି । ଏହି ବୈଦିକ ଗ୍ରନ୍ଥର ପୌରଣିକ ଚେତନାରେ ମଧ୍ୟ ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ । ପୁରାଣରେ ମଧ୍ୟ ଅଗ୍ନି ସର୍ବଦେବତା । ଶାବିତରେ ଭଗବାନ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଅଗ୍ନି-ରୂପରେ ବିଭବିତ, ଅର୍ଜୁନ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଜ୍ଞାଳିତ ଅଗ୍ନିମୁଖ ବିଶିଷ୍ଟ ରୂପରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରିଛନ୍ତି ।

ଅଗ୍ନିଙ୍କର ତନିଜନ୍ମ ବା ତନି ରୂପର କଥା ବେଦର ପୃଷ୍ଠ ପୃଷ୍ଠ ଉଦ୍ଧୃଷ୍ଟ ହୋଇଛି । ଏହି ତନି ରୂପ ଯଜ୍ଞଶାଳାରେ ଅବସ୍ଥାନ, ଗାୟତ୍ରୀ ଓ ଦକ୍ଷିଣାଗ୍ନି । ସ୍ୱାଦୃଶ୍ୟ ଅଗ୍ନି ପାଣ୍ଡୁର ପ୍ରଜା

ରୂପରେ ଉପାସିତ ହୋଇଛନ୍ତି । ମହାଭାରତକାର ମଧ୍ୟ ଅଗ୍ନିକୁ ବ୍ରହ୍ମ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରିଛନ୍ତି । ଏଥିରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ ଭାରତୀୟ ଅଗ୍ନି ଉପାସନା ଜଡ଼-ଉପାସନା ନୁହେଁ । ଅଗ୍ନିଙ୍କୁ ସର୍ବମୟ ଚିତ୍ତଶକ୍ତି ରୂପରେ ଭାବେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇ ଆସୁଅଛି ।

ପୌରାଣିକ ସାହିତ୍ୟରେ ଅଗ୍ନି...

ଋଗ୍‌ବେଦ ଅନୁସାରେ ଏହି ଦେବଶକ୍ତିମାନ ଅଗ୍ନିଙ୍କର ପିତାଙ୍କ ନାମ ବଳ । ପୁଣି ସେ ପରମ-ପୁରୁଷଙ୍କ ମୁଖରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ବୋଲି କୁହାଯାଇଛି । ବିଭିନ୍ନ ପୁରାଣରେ ଅଗ୍ନିଙ୍କର ଉଲ୍ଲେଖ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ସବୁପ୍ରଥମେ ଅଗ୍ନି ଦେବତାଙ୍କ ମୁଖରୁ ନିର୍ଗତ ହୋଇଥିବାରୁ ଅଗ୍ନିଙ୍କ ନାମରେ ଅଗ୍ନିପୁରାଣ ଲେଖାଯାଇଛି । ଅସ୍ତବିଶ୍ୱାସ ଭାବରେ ପୁଣି ଅଗ୍ନି ଦକ୍ଷିଣ-ପୂର୍ବ ଦିଗ ବା ଅଗ୍ନିକୋଣରେ ଅବସ୍ଥିତ । ବିଷ୍ଣୁପୁରାଣ ଅନୁସାରେ ସେ ଅଜିତର ପୁତ୍ର । ବହୁ ପୁରାଣରେ ଅଗ୍ନିଙ୍କର ଜନ୍ମ କାହାଣୀ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି ।

ପୁରାଣ ତତ୍ତ୍ୱରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେବତାଙ୍କ ଭଳି ଅଗ୍ନି ସର୍ବମୟ, ସର୍ବବ୍ୟାପୀ ହୋଇ ମଧ୍ୟ କେଣେ ଆକାରରେ ସୀମାବଦ୍ଧ । ପୁରାଣ, ତନ୍ତ୍ର, ମୁଣ୍ଡଶିଳ୍ପ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଗ୍ନିଙ୍କର ବିଶେଷ ଗ୍ରହଣ ବ୍ୟବହାର ଅଛି । ପ୍ରାଚୀନ ମୁଦ୍ରାରେ ଓ ଶିଳ୍ପକଳାରେ ମଧ୍ୟ ଅଗ୍ନିଙ୍କର ମୁଣ୍ଡ ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ନାହିଁ । ପୁରାଣ ଶିଳ୍ପକଳାରେ ଏକ କୌତୂହଳ ପ୍ରକାର ଯୋଗୁଁ ଯାଦେବଙ୍କର କଳାକୃତି ପ୍ରାୟ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ଅବଲୋକିତ ହୋଇଗଲା । ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମର ପୁନରୁତ୍ଥାନ କାଳରେ ପୌରାଣିକ ଯୁଗରେ ପ୍ରଧାନତଃ ଗ୍ରହଣକାରୀ ଗଣଙ୍କ କାଳରେ ବିଭିନ୍ନ ଦେବତାଙ୍କର ମୁଣ୍ଡଦୃଶ୍ୟର ବ୍ୟାପକ ପ୍ରଚଳନ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ସମୟରେ ସମ୍ଭବତଃ ଅଗ୍ନିଙ୍କର ମୁଣ୍ଡ ପୂଜା ପ୍ରଚଳନ

ହୋଇଥିଲା । ପୁରାଣ ବାଦୀମାନ ଓ ମେଘ ବାଦୀମାନ ଅଗ୍ନିଙ୍କର ସମ୍ପର୍କ ମୁଣ୍ଡ ନାନାମାନରେ ମିଳେ ।

ଓଡ଼ିଶାର ମନ୍ଦିର ମାନଙ୍କରେ ୧୦୦୦ ଶତାବ୍ଦୀ ପରେ ଦିଗପାଳ ମୁଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରେ ଅଗ୍ନି ଦିଗପାଳ ଓ ତାଙ୍କର ଶକ୍ତିମୁଖି ଦେଖାଯାଏ । ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିରରେ ଏହି ଦିଗପାଳ ଆଗେୟେଶ୍ୱର ଶିବ ଭାବରେ ବିବର୍ଣ୍ଣମାନ । ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମରେ ଯାଗଯଜ୍ଞ କେବେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଚଳୁଥିବା ହୋଇନାହିଁ । ଅଗ୍ନି ଓ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଅଭିଭାବ ସ୍ୱୀକୃତି ଦେବାରୁ ଅଗ୍ନିଙ୍କର ଅପରମୁଖି ହିସାବରେ ବ୍ରହ୍ମାପୂଜା କେଉଁଠି କେଉଁଠି ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି । ଅଗ୍ନିରେ ଆହୁତି ଦେବାର ମନ୍ତ୍ର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ । ଯଜ୍ଞଗ୍ନି ସଙ୍ଗରେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ମନ୍ତ୍ର ଅବିଚ୍ଛେଦ୍ୟ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଅଗ୍ନିଙ୍କର ପତ୍ନୀ ଭାବରେ ପରିଗଣିତ । ଋଗ୍‌ବେଦରେ ଅଗ୍ନିଙ୍କର ନାମ ମଧ୍ୟ ଶୁଦ୍ଧାପତ । ମୂଳ ମହାଭାରତରେ ଦକ୍ଷକନ୍ୟା ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଓ ଋଷି ପତ୍ନୀଙ୍କ ବେଶରେ ଛବାର କାମାଡ଼ି ଅଗ୍ନି ସଙ୍ଗରେ ମିଳିତ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ଅଗ୍ନିଙ୍କ ତେଜରୁ ଚନ୍ଦ୍ରାନ୍ତ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲେ । ଦକ୍ଷଙ୍କର ଦୁହିତା ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଏହାଙ୍କର ପତ୍ନୀ-ବୋଲି ପୁରାଣମାନଙ୍କରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ।

ଅଗ୍ନିଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଯାଗଯଜ୍ଞରେ ଋଷିଙ୍କୁ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର ନିତ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧ । ଋଗ୍‌ବେଦର ପ୍ରଥମ ମଣ୍ଡଳର ପ୍ରଥମ ମନ୍ତ୍ରରେ ଅଗ୍ନିଙ୍କୁ କୁହାଯାଇଛି ପୁରୁଷହିନ୍ଦୁ, ଯଜ୍ଞର ଋଷି । ସକଳ ଦେବତାଙ୍କ ଧର୍ମ ଋଗ୍‌ବେଦ ଅଗ୍ନିଙ୍କର ସ୍ତୁତି କରିଛନ୍ତି । ପୁରାଣରେ ବହୁସ୍ଥାନରେ ଅଗ୍ନି ବ୍ରାହ୍ମଣବେଶଧାରଣ ପ୍ରଦର୍ଶନ ମାନା ଦ୍ରଷ୍ଟାନ୍ତ ନିବଦ୍ଧ କରିଛନ୍ତି । ଏସବୁ-ସ୍ଥଳରେ ଅଗ୍ନି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମାନବୀୟ ମୁଣ୍ଡଧାରୀ ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ।

ଆର୍ଯ୍ୟ ସଭ୍ୟତା ଓ ଆର୍ଯ୍ୟ ସଂସ୍କୃତିର ମୂଳଭୂତି ଯଜ୍ଞ- ଅଗ୍ନିଙ୍କର ପୂଜା । ଅଗ୍ନିଉପାସନା ଆଦିମ

ଆଦିମ କାଳରୁ ପୃଥିବୀରେ ଶତ୍ରୁତ୍ବର ବହୁ ଜାତି ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା ଏ ଯେଂନୁ ମଧ୍ୟ ଅଛି । ଇନ୍ଦ୍ରବେମର ଛାନ୍ଦମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଭଲତାନ, ଚେନାଈଶ୍ବେର, ହେଷ୍ଟିଆ ହେଉଛନ୍ତି ଅଗ୍ନିଦେବତା । ପ୍ରତ୍ୟେକ ମୂର୍ତ୍ତି ମତରେ ଭୁବୁ, ମନୁ, ଅଜିତ ସଦୃଶ କେତେ ଋଷି ବଂଶ ଭାବରେ ଅଗ୍ନିପୂଜା ପ୍ରଚାର କରିଥିଲେ ।

ସାରଳା ମହାଭାରତରେ ଅଗ୍ନି:-

ସାରଳା ମହାଭାରତରେ ଅଗ୍ନିଙ୍କର ବ୍ରାହ୍ମଣ-ବେଶ ପାଶେ କରି ଭୀମଙ୍କ ପଣ୍ଡୁଙ୍କ କୋପରୁ ରକ୍ଷା କରିବାର ଏକ କୌତୁକପ୍ରଦ ଉପାଶ୍ୟାନ ଅଛି । ପ୍ରତିଦିନ ରାଜଶାଖାଳରେ ଭୀମସେନ ସମସ୍ତ ପାଦ ପ୍ରାପ୍ତ କରିବାର ଦେଖି ତାଙ୍କ ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟାନୁ ପ୍ରତିଦିନ ନୈବେଦ୍ୟ ଦେଇ ଧର୍ମଦାୟ ହେବା ଜାଣି ରାଗରେ ଡେରି ଧରି ପଣ୍ଡୁଙ୍କ ତାଙ୍କୁ ହାଣିଦେବା ପାଇଁ ଧାଇଁବାର ଦେଖି ତାଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ଅଗ୍ନି ବ୍ରାହ୍ମଣ ରୂପ ପରିଗ୍ରହ କରିଥିଲେ । ସାରଳା ଦାସ ଲେଖିଛନ୍ତି -

‘ପଣ୍ଡୁର ପତ୍ରକଳ ବିଚକ୍ଷଣ ବ୍ରାହ୍ମଣେକ ହୋଇ
ଅଗ୍ନିଦେବତାୟେ ପଞ୍ଚ ଅଛନ୍ତି ଗୋଡ଼ାଇ ।’

ଏହି ବୈଶ୍ଣବ ଅଗ୍ନି ପଣ୍ଡୁଙ୍କୁ ପୁଣି ପିଣ୍ଡ ବହୁଳ ଭାବରେ ଉପଦେଶ ଦେଇଥିଲେ । ଏହି ଶବ୍ଦର ମଧ୍ୟରେ ଦୋହର ଅଗ୍ନି ଲକ୍ଷ୍ମୀଦେବତା ଭାବରେ ବାସ କରିଥାନ୍ତି । ସେ ପୁଣି ସବଦାସ, ତେଣୁ ଏହି ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟାନୁ ନୈବେଦ୍ୟ ଦେବାରେ ଦୋଷ ନାହିଁ ବୋଲି ବ୍ରାହ୍ମଣ-ବେଶୀ ଅଗ୍ନି ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ । ତାହାପରେ ନିଜେ ବୈଶ୍ଣବ ଅଗ୍ନିଦେବ ବ୍ରହ୍ମା ବୋଲି ନିଜର ପରିଚୟ ପଣ୍ଡୁଙ୍କୁ ଦେବାପରେ ଭୀମସେନ ରକ୍ଷା ପାଇଥିଲା । ଏହି ଉପାଶ୍ୟାନରେ ସାରଳା ଦାସ ଅଗ୍ନିଙ୍କର ସ୍ବରୂପ ସଂପର୍କରେ ବହୁତ ବିବରଣ ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି ।

ପଣ୍ଡୁଙ୍କର ପାର୍ଥିନା ପରେ ଅଗ୍ନିଦେବ ତାଙ୍କର ସ୍ବରୂପ ଦେଖାଇଲେ । ସେହି ମହାଅନଳ କୋଟି-ତେଜ ଜ୍ୟୋତିରେ ବେଶିତ ହେଲା । ପଣ୍ଡୁ କୋଇଲା ଓ ମାଘୀ ତାହା ସହନପାରି ଦୂରେଇ ଚାଲେ । ମାତ୍ର ଭୀମସେନ ସେହି ଅଗ୍ନିଙ୍କ କୋଳରେ ନିର୍ଭୟରେ ରହିଥିବାର କଥା ସାରଳା ଦାସ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ପଣ୍ଡୁରାଜା ଯେଜନେକ ଦୂରରୁ ଅଗ୍ନି-ଦେବତାଙ୍କୁ ସ୍ତୁତ କରିଥିଲେ । ଏହି ବୈଶ୍ଣବ ଅଗ୍ନିଙ୍କୁ ସେ ସିଦ୍ଧ ଦେବତା, ଅନନ୍ତ କାଳରୁପୀ, ସିଦ୍ଧ ବ୍ରହ୍ମା, ମହାବଳ, ଯଜ୍ଞଧର, ନିରାକାର, ଆକାଶକରତା, ଯୋଧା ଅନଳ, ବଡ଼ବା ଅନଳ, ସ୍ବାହା ସ୍ବଧା ଯଜ୍ଞ ଭାବରେ ପାର୍ଥିନା କରିଛନ୍ତି । ଏହି ଅଗ୍ନି, ପୁଣି ଗୋପାନ୍ୟ ସ୍ବରୂପ ଭାବରେ ସର୍ବ ପ୍ରତିପାଳକ ଓ ତଳ ଅତଳ ନିରାକାର ଦେବତା । ସତରଞ୍ଜୁ, ହାଦଗ ମାସରେ ଅଗ୍ନିଙ୍କର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରକାଶ ପାଏ । ଏହି କାଳ ପରିବର୍ତ୍ତନର କାରଣ ପୁଣି ଅଗ୍ନିଦେବତା । ତାଙ୍କର ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ଭାଷଣ କରି ସତରଞ୍ଜର ବିଶ୍ବ ରକ୍ଷା ପାଇଛି । ଅଗ୍ନି ବିନା ବିଶ୍ବରେ କୌଣସି ପ୍ରଣୀ ବସ୍ତୁ ବା ସମ୍ବନ୍ଧ ନୁହେଁ । ଏହି ଅଗ୍ନିଙ୍କର ସବବ୍ୟାପୀ ଦର୍ଶନ ଗଣ୍ଡିଆରେ ସାରଳା ଦାସ ଉଦାହରଣର ପରିଚୟ ଦେଇଛନ୍ତି -

‘ଭିତରେ ଦେବ ଭୁବ୍ଧ ବାହାରେ ଦେବ ଭୁବ୍ଧ
ମହାଅନଳ ରୂପେଣ ଦେବ ସକଳ ଦ୍ରବ୍ୟ ଦହି ।’

ଏଥିରେ ଶ୍ବେତବତୀଙ୍କ କାଳରେ ଅଗ୍ନିଙ୍କ ଲୁଗୁଗୁ ବ୍ୟାଧି ହେବାର କଥା ସାରଳା ଦାସ ସୂଚନା ଦେଇଛନ୍ତି । ଏହି ବୈଶ୍ଣବ ଅଗ୍ନିଙ୍କର ଚଣୋଦୟ ଭାବରେ ସାରଳା ଦାସ ନିଜର ଭକ୍ତି ଅର୍ପଣ କରିଛନ୍ତି ।

ଅଗ୍ନିପାକ ଓ ନଳ ବିଧି:-

ବୈଶ୍ଣବ ଭୀମଙ୍କ ଉପରେ ପ୍ରଭୁଶ୍ବ ହୋଇ ଗଉରା, ଶଉରା ଓ ନଳ ବିଧିରେ ପାଳ କରାଯିବ ସିଦ୍ଧି ପ୍ରାପ୍ତ ହେବାର ବର ପ୍ରଦାନ କଥିଥିଲେ -

“ଗଉଁସ ଗଉଁସ ଆବର ଲେ ଥୁ
ସେ ଲନ ପାକ ସେହାକୁ ହୋଇବ ପିନ୍ଧି ।

ଅକା ଅବଟା ସେ କଥା ଯୋଗାଡ଼େ

ସେହା ହସ୍ତଲଗେ ହୋଇବ ଅମିୟ ରସସାର”

ବିବେଚନାରେ ଶ୍ରୀମ ବଳଭଦ୍ର ସୁପକାର ଭାବରେ ଦୋହରକୁ ସ୍ୱରୂପ କରି ଯେଉଁ ପାକ କରୁଥିଲେ ତାହାର ବିବରଣ ଅଛି । ଗୋରୁସ ନ କାଟି, ପରିବା ନ କାଟି ଗୋଟିଏ ଭଣ୍ଡାରେ ଜାବ, ଫେଙ୍ଗୁ, ମେଥି, ମତେ, ଦାତ, ଦୁଧ ମିଶାଇ ଏକାଠି ଶୁଣାସକେ ବେଷାଇ କରିବାର ଚିନ୍ତା କଥା ସାରଳ ଦାସ ଲେଖିଛନ୍ତି । ଏହି ଉପରାଜ ବରଣା ବସ୍ତ୍ରରେ ଗଉଁସ ନାନଦଣ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଥିଲେ । ପତ୍ରପୋଡ଼ା କରି ଯେଉଁ ଗୋଟିଏ ତାହା ଗଉଁସ ରାଜଣା ନାମରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ନଳ ରାଜଣା ସୁଦ୍ଧା ପାଟରେ ହୁଏ ବୋଲି ସାଧକ ଦାସ ଲେଖିଛନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ହାଣ୍ଡିରେ ସମାନ ମାତ୍ରରେ ସଂସ୍ଥ ଯୋଗାଡ଼ ଭରି ଏହାକୁ ଶରୀରେ ପିନ୍ଧାଇବାକୁ ହୁଏ । ମାତ୍ର ଅକଟା ପରିବା ଓ ଅବଟା ସୋରିଷ ଫେଙ୍ଗୁ ମେଥି ଜାବ, ମରିଚ ସମାନ ମାତ୍ରରେ ପାଣି ଓ ତଣ୍ଡୁଳ ସଂଯୋଗରେ ଯେଉଁ ରାଜଣା ଅଗ୍ନିରେ ସିଝାଇ କରାଯାଏ ତାହାର ନାମ ଗଉଁସ ବସ୍ତ୍ର ।

ବୌଦ୍ଧାନର ପ୍ରସାଦରୁ ଏହି ଗୋରୁ, ଗୋରୁ ନଳ ପାକ ବସ୍ତ୍ରରେ ଶ୍ରୀମସେନ ଯିବ ହେବା ଘଟଣା ମୂଳ ମହାଭାରତରେ ନାହିଁ । ସାରଳା ଦାସ ଏହା କୌଣସି ପୁରାଣରୁ ଉଦ୍ଧୃତ କରିଥିବା କଥା ପଣ୍ଡିତ ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ ଅନୁମାନ କରନ୍ତି । ଅଲେକନାରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଉପଲବ୍ଧ ହୁଏ ଯେ ଏହି ଅନ୍ତର୍ଗତ ବସ୍ତ୍ର ଲେଖିଥିବ ବସ୍ତ୍ର, ଉଲ୍ଲୀସ ପରମ୍ପରାରେ ପ୍ରଚଳିତ ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିରର ବସ୍ତ୍ର । ଗୋରୁ ରାଜଣା ସମ୍ପର୍କରେ ବିଶେଷ କିଛି କୁହାଯାଇ ନ ପାରିଲେ ମଧ୍ୟ ଗୋରୁ ରାଜଣା ଯେ ଶବ୍ଦର ମାନଙ୍କର ରାଜଣା ବସ୍ତ୍ର, ଏହା ପରିଷ୍କାର ଜଣାପଡ଼ୁଛି । ନଳ ରାଜଣାରୁ ନଳ ରାଜା ରୋଷାଙ୍କରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଥିବା କଥା ସ୍ପଷ୍ଟ ହେଉଛି ।

ଯିତୁ ଶ୍ରୀମସେନ ଭୀମଙ୍କ ସ୍ତୁତି...

ଏହି ଶ୍ରୀମସେନ ପୁଣି ପଦ୍ମଗୁପ୍ତ ଦାନକର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଯେଉଁ ସ୍ତୁତି କରୁଥିଲେ । ସେଥିରୁ ଅଗ୍ନିଙ୍କର ସ୍ୱରୂପର ପରିଚୟ ମିଳେ । ଏହି ବୌଦ୍ଧାନର ଅଗ୍ନିଙ୍କୁ କବି ଦୋହର ଅବତାର, ଦୋହପାପ ଦହନକାରୀ, ମଉହେଳା, ପିନ୍ଧ, ଅନଳ, ପିଙ୍ଗଳ ବର୍ଣ୍ଣ, ମହାରୁଦ୍ରମୂର୍ତ୍ତି, ହୋଟ ଅନଳ ଜ୍ୟୋତି, ଶୂନ୍ୟ ସ୍ୱରୂପ, ସବୁଦିନ, ସ୍ୱାହା ବଳଭଦ୍ର, ମହାବ୍ରହ୍ମା ତେଜ ଭାବରେ ଅଭିହିତ କରିଛନ୍ତି । ଶ୍ରୀମ ବୌଦ୍ଧାନର ଦେବତାଙ୍କୁ ସ୍ତୁତି କରି ନିଜଭଳି ଶକ୍ତି ଗୋଟିଏ ବଳ ଦେବା ପାଇଁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଦେଇଥିଲେ । ତେଣୁ ଅଗ୍ନି ତାଙ୍କୁ ଗ୍ରାସ ନ କରି ମୁକ୍ତି ଦେଇଥିଲେ ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି । ବାବଟ ଉପରେ ଶ୍ରୀମସେନ ଗୀତକ ଓ ତାର ଅନେଶ୍ୱର ଭାବରେ ଚିତାଗ୍ନିରେ ଦହନ କରି ତାଙ୍କ ବ୍ରତର ରକ୍ଷା କରୁଥିଲେ । ସେଠାରେ ମଧ୍ୟ ସେ କାଳାନଳ ବହୁଙ୍କୁ ସ୍ତୁତି କରୁଥିଲେ । ଏଠାରେ ଅଗ୍ନିଙ୍କୁ ବଡ଼ବାଗ୍ନି ଅଟକ୍ୟ ଅନଳ, ପିଙ୍ଗଳା, ହୋଟ ଅନଳ ଅନ୍ତର ପ୍ରଜାପତି, ମହାବ୍ରହ୍ମାଦେବୀ, ସ୍ୱହାସ୍ୱଧାର ବଳଭଦ୍ର, ମହାଲିଙ୍ଗ ବୋଲି ସ୍ୱାର୍ଥନା କରି ନିଜଭଳି ଶତେବୀର ଦେଇ ସତ୍ୟ ରକ୍ଷା କରୁଛନ୍ତି ବୋଲି ଶ୍ରୀମସେନ କହୁଛନ୍ତି ।

ଅଗ୍ନିସ୍ୱରୂପା ଦୌପଦୀ-

ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ଦୌପଦୀ ଅଗ୍ନି ସନ୍ତୁଷ୍ଟ । ପ୍ରକୃତ ଦୋହର ଅଗ୍ନିରେ ଅଗ୍ନିମାନ କରି ସେ କାୟା ବଦଳାନ୍ତି । ମାସକରେ ଥରେ ନିଜ କାୟା ଦହନ କରି ସେ ଅନ୍ୟ ପିଣ୍ଡ କର୍ମଣୀ ତଳପରେ ନିରଞ୍ଜନ ଧର୍ମଚନ୍ଦ୍ର ଯୁଦ୍ଧେଷ୍ଠିଙ୍କୁ ଅଙ୍ଗଭୋଗ ପାଇଁ ଦେବ ଦାନ କରନ୍ତି । ଶ୍ରୀମଙ୍କର ବଳାଙ୍ଗର ଭୟରେ ଯାଜ୍ଞସେନା ଦୌପଦୀ ଅଗ୍ନିରେ ପଶନ୍ତି । ମସକରେ ପାଞ୍ଚଥର ଅଙ୍ଗ ଦହନକରି ନୂଆ ଶରୀର ଉତ୍ପନ୍ନ କରନ୍ତି ।

ଅଗ୍ନି ସ୍ନାନକୁ ଜଳସ୍ନାନ ବୋଲି ମନେକରିଥିବା ଏହି ଗ୍ରୋପଦାଙ୍କର ଭଗ୍ନୀ ସ୍ୱାହା ସ୍ୱଧା ବୋଲି କବି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି -

“ସ୍ୱାହା ସ୍ୱଧା ଅଟନ୍ତି ଯେ ଏହାଙ୍କର ଭଗ୍ନୀ
ଜଳ ସ୍ନାନ ପ୍ରାୟେକ ମଣନ୍ତି ବହନ ।”

ଏଥିରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ ଗ୍ରୋପଦା ଅଗ୍ନି ସ୍ୱରୂପିଣୀ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣରୂପୀ ଅଗ୍ନି—

ବୈଶ୍ଣବର ଅଗ୍ନି ବ୍ରାହ୍ମଣ ରୂପରେ ଅର୍ଚ୍ଚନକୁ ଯୁକ୍ତିଷ୍ଟିତ୍ୱେ ସମୀପକୁ ଯିବାକୁ ବାଧ୍ୟ କରିବାରୁ ସେ ବୀର ବର୍ଷ ବନବାସ କରିବା ତଥା ସାରଳା ଦାସ ମଧ୍ୟପଦରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ଅଗ୍ନି ପୁଣି ବ୍ରାହ୍ମଣ ବେଶରେ ଖାଣ୍ଡବବନ ଦହନ କରିବାକୁ ଅର୍ଚ୍ଚନକୁ ଦାନ ମାଗି ସତ୍ୟ କଷ୍ଟକଲେ । ମୂଳ ମହାଭାରତରେ ମଧ୍ୟ ଅଗ୍ନିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଖାଣ୍ଡବବନ ଦହନର ଉପାଖ୍ୟାନ ଅଛି । ସେ ପୁଣି ଭଗ୍ନଙ୍କ ଅଭିଶାପରେ ସବୁଦିନ ହେବାକୁ କଥା ଅଛି । ଶ୍ୱେତଜ୍ଞା ଗଜାଙ୍କର ଶତବର୍ଷ ବ୍ୟାପୀ ଯଜ୍ଞରେ ଅମରମିତ ଦୃତ ପାନକରି ଅଗ୍ନିଙ୍କର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ଅଗ୍ନିମାନ୍ୟ ହୋଇଥିଲା । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଉପଦେଶରେ ସେ ଜାଣିଥିଲେ ଯେ ଖାଣ୍ଡବ ବନ ଭସଣି କଲେ ଏଥିରୁ ମୁକ୍ତ ହେବେ । ତେଣୁ ସେ ଖାଣ୍ଡବବନ ଦହନ ପାଇଁ ସାହାଯ୍ୟ ଲାଭ ନିମନ୍ତେ କୃଷ୍ଣାର୍ଜୁନଙ୍କର ଶରଣାପନ୍ନ ହୋଇଥିଲେ । ଖାଣ୍ଡବ ବନର ଅଗଣିତ ପଶୁପକ୍ଷୀ, ସସ୍ତ୍ରପାଦ ଭସଣି କରିବାରୁ ତାଙ୍କର ମାୟାଗୁରୁ ଉପଶମ ହୋଇଥିଲା ।

ସାରଳା ମହାଭାରତରେ ଶ୍ୱେତଗଜାଙ୍କର ଯଜ୍ଞ କାହାଣୀ ସବିସ୍ତାରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି । ସେହି ଯଜ୍ଞର ଦୃତ ଖାଇ ଅଗ୍ନିଙ୍କର ଲଘୁବୁଦ୍ଧି ବ୍ୟାଧି ହୋଇଥିବା କଥା ସାରଳା ଦାସ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ମୂଳ କାହାଣୀରେ ସାରଳା ଦାସ ବହୁ ରୂପାନ୍ତର କରିଛନ୍ତି । ସ୍ୱୟଂ ଅଗ୍ନିଦେବ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବେଶରେ ଆସି ଖାଣ୍ଡବ ବନ

ଦହନ ପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ବହୁ ଅସ୍ତ୍ର ଦାନ କରିଥିଲେ ବୋଲି ଏଥିରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ଅଗ୍ନିଦେବତା ପ୍ରାତାଳ ବୈକୁଣ୍ଠ ନାୟପୁଣ୍ୟକୁ ଦର୍ଶନ କରି ତାଙ୍କଠାରୁ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ରଥ, ଗାଣ୍ଡୀବଧନୁ, ନାୟପୁଣୀ ଅସ୍ତ୍ର ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେବଦେବୀମାନଙ୍କଠାରୁ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ଏବଂ ବରୁଣ ଦେବତାଙ୍କଠାରୁ ରଥ ପାଇଁ ଶ୍ୱେତ, ଶଙ୍ଖ, ଗୋକ୍ଷୀର ଓ କାମପାଳ ଗୁରୁଅଶ୍ୱ ମାଗି ଅଗ୍ନି ଅର୍ଚ୍ଚନକୁ ଦେଇଥିଲେ । ସ୍ୱର୍ଗାବେହଣ ପଦରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବେଶରେ ଅଗ୍ନିଦେବ ଆସି ତାଙ୍କ ସ୍ୱରୂପ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବା ଅର୍ଚ୍ଚନଙ୍କଠାରୁ ଧନୁସୋଶ ଫେରାଇ ନେଇଯାଇଥିବାର ବିବରଣ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି ।

ଅଗ୍ନିଙ୍କର ଖାଣ୍ଡବ ବନ ଦହନ ବେଳେ ଇନ୍ଦ୍ର ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଣିପାତ ହୋଇ ଅର୍ଚ୍ଚନଙ୍କ ପ୍ରବେଚନାରେ ସ୍ତବ୍ଧ କରିଥିଲେ ବୋଲି ସାରଳା ଦାସ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ଏହି ପ୍ରାର୍ଥନାରେ ଅଗ୍ନିଦେବ ବୈଶ୍ଣବର କାଳାନଳ ଅନଳ, ମହାପିତଳ ଜାଳ, ମହାଘୃଷ୍ଣରୂପୀ, ମହା ବଶ୍ମବ୍ୟାପୀ, ମହାଜ୍ୟୋତି ଅନଳ, ଅଶାନ୍ତି ଅମୂର୍ତ୍ତି, କାମରୂପୀ ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ଏହି ପ୍ରାର୍ଥନାରେ ଜୋପତ କିପରି ତାଙ୍କ ଜନ୍ମା ସ୍ୱାହା, ସ୍ୱଧାଙ୍କୁ ଅଗ୍ନିଦେବଙ୍କୁ ପତ୍ନୀ ଭାବରେ ଦାନ ଦେଇଥିଲେ ଏବଂ ପ୍ରଜାପତିଙ୍କ କୋପରୁ ସବୁଭିଧ ଗାବରେ ଅଭିଶପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ତାହା ସୂଚିତ ହୋଇଛି । ଅଗ୍ନି ଯେ ଆଦି ଦେବ, ତାଙ୍କର ଉଚ୍ଚିଷ୍ଠ ସବୁରି ଅହାର ଓ ସେ ଶୁକ୍ଳଶୁଭ୍ରର ମଙ୍ଗଳ ଚ୍ୟାତା, ଶୁଭ ଧାନର ଅଧିଦେବତା, ଓରମବୁଦ୍ଧ, ଅନାଦି ବୁଦ୍ଧ, ଅମାଦି ଅମୟ ପୁରୁଷ ଏହା ଅଖଣ୍ଡଳ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପ୍ରାର୍ଥନାରେ ସାରଳା ଦାସ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ଶେଷକ ସର୍ଗର ବ୍ରହ୍ମବ୍ୟାସ ଅଗ୍ନିଙ୍କର ସବୁଦିନ ସ୍ୱପ୍ନମାଣିତ ହୋଇଛି । ଏହା ବୈଦିକ ଚିନ୍ତାକୁ ଅନୁସରଣ କରିଛି ।

ମନ୍ଦପାଳ ଉପାଖ୍ୟାନ—

ଖାଣ୍ଡବ ଦହନ କାଳରେ ମନ୍ଦପାଳ ମୁନିଙ୍କର କ୍ରିତା ନାମ୍ନୀ ଦର୍ଶଣୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଗର୍ଭବାତ ଗୁରୁଗୋଷ୍ଠି

ଶିଶୁସନ୍ତାନ ଅଗ୍ନିଙ୍କର ସ୍ତବ କରୁଥିଲେ । ସେଥିରେ ଅଗ୍ନିଦେବ ପ୍ରମାଣ ହୋଇ ଯାକୁ ଦର୍ଶ୍ୟ କରିନଥିଲେ । ଏହି ଜଗତା ଉପାଖ୍ୟାନର ମୂଳ ଉତ୍ସ ଉତ୍କଳରେ ଅଛି । ଦଶମ ଶତାବ୍ଦୀର ୧୪୯ ସ, ୫ର ପ୍ରଥମ ମନ୍ଦର ଋଷି ଭାବରେ ସେ ଅଗ୍ନିସ୍ମୃତି କରିଥିଲେ । ମୂଳ ମହାଭାରତର ଉପାଖ୍ୟାନ ଅନୁସାରେ ଖଣ୍ଡବ ପ୍ରସ୍ତ ଦହନ ସମୟରେ ପ୍ରମଦାହବିଳ୍ବ କଲ୍ୟାଣ କାମନା ପାଇଁ ମଣ୍ଡପାଳ ଋଷି ଅଗ୍ନି ଦେବତାଙ୍କର ସ୍ମୃତି କରିଥିଲେ । ସେହି ସ୍ମୃତିରେ କୁତାପ ଇଚ୍ଛା - ହେ ଅଗ୍ନି, ତୁମେ ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ସୁଖ ସ୍ୱରୂପ, ତୁମର ସ୍ୱରୂପ ଅତିଶୟ ରୁଚ୍ଛି । ଋଷିଗଣ ତୁମକୁ ଦିବ୍ୟ ଭୌମ ଓ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ରୂପରେ ଚିନ୍ତାରେ ବିଭକ୍ତ କରିଥାନ୍ତି । ପଞ୍ଚଭୂତ, ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ଯଜମାନ ରୂପରେ ତୁମେ ହିଁ ଯଜ୍ଞବତୀ କରଥାଅ । ତୁମଠାରେ ସୃଷ୍ଟି, ସ୍ଥିତି ଓ ସଲୟର କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ ପ୍ରାପ୍ତି । ଏଥିରେ ଋଷି ଅଗ୍ନିଙ୍କ ପରମେଶ୍ୱର ଜ୍ଞାନରେ ସ୍ମୃତି କରିଥିବା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରଯାଏ ।

ସାରଳା ମହାଭାରତର ମନ୍ଦପାଳଙ୍କ ଅଗ୍ନିସ୍ମୃତି ମୂଳାନୁକୃତ ବୋଲି ଜଣାଯାଏ । ଏଥିରେ ମନ୍ଦପାଳ ଋଷି ଅଗ୍ନିଙ୍କୁ ସକଳ ଜନ ମୋକ୍ଷ କାରକ, ବହନ୍ତା ସ୍ୱରୂପ, ସକଳ ହୃଦୟରେ ଅନୁଗ୍ରହୀ, ଏକ ମାତ୍ର ଦେବ ମାତ୍ର ଅଶ୍ୱରୂପୀ, ପ୍ରଳୟ କର୍ତ୍ତା, ସର୍ଜନ, ବିସର୍ଜନ ଧାତା ବିଧାତା, ପ୍ରକାଶକ ଭାବରେ ସ୍ମୃତି କରିଛନ୍ତି । ଏହାବ୍ୟତୀତ ମନ୍ଦପାଳଙ୍କର ଶ୍ରେୟସୀପୁତ୍ର ମଧ୍ୟ ଅଗ୍ନିଙ୍କୁ ସ୍ମୃତି କରିବା କଥା ମୂଳ କାହାଣୀ ଅନୁସରଣରେ ସାରଳା ଦାସ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ଏଥିରେ ସକଳ ଦେବତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଦେବତା ଭାବରେ ଅଗ୍ନିଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରାଯାଇଛି । ଏହି ପ୍ରାର୍ଥନାରେ ଛୁପୁ ହୋଇ ଅଗ୍ନି ଜଳତା ସହ ଶିରଶିଖ, ପ୍ରମୁ, ମେଘ ଓ ଦ୍ରୋଣ ଏହି ପାଞ୍ଚ ସାରଙ୍କ ପତ୍ନୀଙ୍କୁ ଭକ୍ଷଣ କରିନଥିଲେ ବୋଲି ସାରଳା ମହାଭାରତରେ ଥିଲା । ଅର୍ଜୁନଙ୍କର ସହାୟତା ଯୋଗୁଁ ସନ୍ତୋଷ ଲଭ କରି ଅଗ୍ନି ଦେବତା

ଦ୍ରାଘ୍ନା ବେଶର ଲାଙ୍ଗ କରି ଦେଇଥିଲେ । ଶେଷରେ ସାରଳା ଦାସ ଅଗ୍ନିଙ୍କ ମହତ୍ତ୍ୱ ସ୍ୱୀକାର କରି କହିଛନ୍ତି ଯେ ଅଗ୍ନି ସକଳ ଜଗତର ମୂଳ ଓ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଯାତ୍ରା ଶକ୍ତିନକାରୀ ଅଟନ୍ତି ।

ଯଜ୍ଞ ଓ ଅଗ୍ନି ଉପାସନା...

ପୂର୍ବରୁ ଅଲେକନା କରାଯାଇଛି ଯେ ଯଜ୍ଞରୂପୀ ଅଗ୍ନି ପୂଜାର ରୂପାନ୍ତର । ଭୈବତକ ପଦ୍ମ ଉପର କଳମେ ଓ କୃଷ୍ଣ ଯଜ୍ଞ ଉପାଖ୍ୟାନ ସେହି ପ୍ରାଚୀନ ଅଗ୍ନି ପୂଜାର ସ୍ମାରକ ମାତ୍ର । ଭୈବତ ବଳାଙ୍ଗର ମହାଯଜ୍ଞରୁ ସତ୍ୟଯୁଗରେ ରେବତୀଙ୍କ ଉଦ୍ଭବ ବ୍ୟାପ୍ତିକା କଥା ସାରଳା ଦାସ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ମଧ୍ୟପର୍ବରେ ଧର୍ମ ଯଜ୍ଞ ଅନୁଷ୍ଠାନ କରବାକୁ ପ୍ରେରଣା ଦେଇ ନାରଦମୁନି କହିଛନ୍ତି ଖଣ୍ଡବ ଦଳ ଦହନ କାଳରେ ଅଗ୍ନି ଦେବତା ବ୍ୟାଧିଜ୍ଞାନ ହେବାପରେ ଅର୍ଜୁନ ଉପରେ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ଘୃତ ଭୋଜନ ଦେଇ ଶୁଧା ନିବାରଣ କରବାକୁ କହିବାକୁ ଅର୍ଜୁନ ଏଥିପାଇଁ ସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇଥିଲେ । —

“ଅର୍ଜୁନକୁ ସ୍ୱପନ ହୋଇଣ ସେ ବୋଇଲେ ବଚନ
ଘୃତ ଭୋଜନ ମୋତେ ଦେବୁଟି ପଣ୍ଡର ନନ୍ଦନ ।
ଯାଗ କରିଣ ମୋତେ ଘୃତ ତଳ ଡେବୁ
ତେବେ ସେ ଶୁଧା ମୋର ନିବାର କରିବୁ ।”

ଧର୍ମ ଯଜ୍ଞର ଅନୁଷ୍ଠାନ ବେଳେ କୃଷ୍ଣର ଅଗ୍ନି ସଂସ୍ଥାପନ କରି ଘୃତ ତଳ ଓ ଘବ ଧାନରେ ଅଗ୍ନି-ପୂଜା କରାଯାଇଥିଲା । ଅଗ୍ନି ପଞ୍ଚଶିଖା ଦେଖି ପ୍ରଥମ ଭାବରେ ଜଳିଥିଲେ ଏବଂ ସନ୍ତୋଷ ହୋଇ ଘୃତ ଭୋଜନ କରିଥିବାର ବର୍ଣ୍ଣନା ସାରଳା ଦାସ ଦେଇଛନ୍ତି —

“ନବତନ ଅଗ୍ନି ଆଣି ‘କୁଣ୍ଡରେ ଥାପିଲେ
ଘୃତ ତଳ ଯବଧାନେ ଅଗ୍ନିଙ୍କ ପୂଜିଲେ ।
ପଞ୍ଚଶିଖା ଦେଖିଣ ସେ ଜଳିଲେ ପ୍ରଖର
ସନ୍ତୋଷେ ଘୃତ ଭୋଜକ କରନ୍ତି ବଖ୍ୟାନଇ ।”

ଏହି ଯଜ୍ଞରେ କେବଳ ଅଗ୍ନିଦେବ ନୁହନ୍ତି, ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ପାଇଁ ଦେବତାମାନେ ମଧ୍ୟ ସନ୍ତୋଷ ଲାଭ କରିଥିଲେ ବୋଲି ସାରଳା ଦାସ ଲେଖିଛନ୍ତି ।

ସଭାପଦରେ ବ୍ୟାସଦେବଙ୍କ ପ୍ର ସେ ତ ନା ରେ ରଜସ୍ବୟ ଯଜ୍ଞ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିବାର ବର୍ଣ୍ଣନା ଅଛି । ବ୍ରହ୍ମହତ୍ୟା ଦୋଷରୁ ପଶୁକୁ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ମଧ୍ୟ ପ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ । ଏହି ଲେଖସ୍ବୟ ଯଜ୍ଞକୁ କେତେ କରି ସାରଳା ମହାଭାରତରେ ବସୁଳ-କାଷ୍ଠ ସଭାପଦ ରଚନା ହୋଇଛି । ଏହି ରଜସ୍ବୟ ଯଜ୍ଞ ଯେ ରଜସ୍ବିତ ଅଗ୍ନି ପୂଜା ଏହା ଏଠାରେ ସୁସ୍ପଷ୍ଟ । ଏହି ପସଙ୍ଗରେ ସାରଳା ଦାସ ଯେଉଁ ମେରୁଗୁଳ ଉଷିକ ତରଳ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଦେଇଛନ୍ତି, ତାହା ମୂଳ ମହାଭାରତ ମଧ୍ୟରେ ନାହିଁ । ଏହି ମେରୁଗୁଳ ଅନଳଲେପନ ବୋଲି ସାରଳା ଦାସ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଅଗ୍ନି ନୟନରେ ସମସ୍ତ ଦହନ ହେଉଥିଲା । ଶ୍ୟାମସେନ ତାଙ୍କୁ ରଜସ୍ବୟ ଯଜ୍ଞକୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରି ଅଖିବାକୁ ତାଙ୍କର କଲ୍ୟାଣରୁ ଯଜ୍ଞରୁ ଉଦ୍ଧାରିବାର ଦହନ ହେଉଥିଲା । ଏହି ମହାଯଜ୍ଞରେ ବ୍ୟାସମୁନି ପୂଜାହୃତ ଦେଇଥିଲେ ଏବଂ ଏହା ଫଳରେ ପାତକ ଖଣ୍ଡନ ହେବାରୁ ପତ୍ନୀ ସ୍ବର୍ଗକୁ ଗମନ କରିଥିଲେ ବୋଲି କର୍ଣ୍ଣନା ଅଛି ।

ମହାଭାରତ ଯୁଦ୍ଧର ଅବସାନ ପରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ରଜ୍ୟଭାର ଛାଡ଼ିବା କରି ସବପାପ ମୋକ୍ଷଣ ନିଦେଶରେ ଅଶ୍ବମେଧ ଯଜ୍ଞ କରିଥିଲେ । ଏହାଛଡ଼ା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ମଧ୍ୟ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଅଶ୍ବମେଧ ଯଜ୍ଞ କରିଥିଲେ ବୋଲି ସାରଳା ଦାସ ଲେଖିଛନ୍ତି । ଏ ସବୁ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ମହାଭାରତ ଅଶ୍ବମେଧ ପଦରେ ଅଛି । ଏହି ସମସ୍ତ ଯାଗଯଜ୍ଞର ଅନୁଷ୍ଠାନ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କର ଅଗ୍ନି-ପୂଜା ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ନୁହେଁ । ଉପରୋକ୍ତ ଅଲେଖନୀୟ ଆତ୍ମ ସାଧନରେ ପଦ୍ମଶ୍ରୀ ଯେ ରାଗ ବେଦ କାଳରୁ ଯେଉଁ ଅଗ୍ନିପୂଜା ପଦ୍ଧତି ହୋଇଥିଲା ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେହି ପରମ୍ପରା ମଧ୍ୟ ଅବତଳିତ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ପୌରାଣିକ

କାଳରେ ଅଗ୍ନିଙ୍କର ପରିଚିତ ମଧ୍ୟ ସ୍ବର୍ଗ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ସାରଳା ଦାସ ଭବ୍ୟାବର ଉତ୍ତର ସାଧକ ଥିବାରୁ ମହାଭାରତର ମୂଳ କାହାଣୀ ଅନୁସରଣରେ ଅଗ୍ନି-ଉପାସନାରେ ବ୍ୟାପକ ଚିତ୍ର ଦେଇଛନ୍ତି ।

ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ଅଗ୍ନିସ୍ତୁତି :-

କୈଶୁ ସାରଳା ମହାଭାରତ ମଧ୍ୟ ଅଗ୍ନିସ୍ତୁତିରେ ମୁଖର । ଏପରିକି ଅଗ୍ନିଙ୍କୁ ସେ ଅଗ୍ରଦେବତା ଓ ଆଦିଦେବତା ଭାବରେ ସ୍ୱୀକାର କରିଛନ୍ତି ବୈଦିକ ଅଗ୍ନିଙ୍କର ପଦ୍ଧତି ଦେଇଛନ୍ତି -

“ସକ ହୋଇ ଅଙ୍କରେ ସେ ବନ୍ୟାନର ବହନ ପ୍ରାଣଜନ କାଳନଳ ପିଙ୍ଗଳ ଜାଳାଜାତ ଧୂ ଅଗ୍ନି । ସୋହାମଳ ଦାବାନଳ ବଡ଼ବାନଳ ହୃତ ସିଶାଖା ଅଗ୍ନି ବ୍ରହ୍ମ ଅଗ୍ନି ଆବର ଲେହନ । ରୁଦ୍ର ଅଗ୍ନି ବ୍ରହ୍ମ ଅଗ୍ନି ଆବର ଦୋହର ତେଜ ଅବଳ ଦହନ ଅନଳ, ସପତଶିର । ପୃଥ୍ବୀର ମୂଳେ ପଞ୍ଚବଂଶ ବହନ ଦେବ ସବୁକୁ ଯେ ସଜ ହୋଇଣ ଆସନ୍ତି ।”
ବ୍ୟସଦେବ ଯେଉଁ ଅଗ୍ନିଙ୍କୁ ବ୍ରହ୍ମ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରିଛନ୍ତି । ସାରଳା ଦାସ ମଧ୍ୟ ଅଗ୍ନିସ୍ତୁତିରେ ତାହାକୁ ଯେହିପରି ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି ।

ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଅଗ୍ନି ପୁଣି ଜଡ଼-ନିପାସନା ନୁହେଁ, ସେ ସବଜ୍ଞାନୀ, ମହାମୟ ଚିତ୍ତ ଶକ୍ତି ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛନ୍ତି । ଅଗ୍ନିଯେ ସର୍ବନିକାଶ ବ୍ରହ୍ମ, ପାଳନକାଶ ବିଷ୍ଣୁ ଓ ପ୍ରାଣପୁରାଣ ହିଁ, ତାହାର ସ୍ବପ୍ନ ଆଲୋଚ୍ୟ ସାରଳା ଦାସ ଦେଇଛନ୍ତି । ସାରଳା ଦାସଙ୍କର ଅଗ୍ନି ମଧ୍ୟ ବୈଦିକ ଅଗ୍ନିଙ୍କ ଭଳି ସ୍ବାଦା ଓ ସ୍ବାଧୀକାର ମତି । ତାଙ୍କର ପ୍ରକାଶ ଦୁର୍ଗି ବ୍ରାହ୍ମଣ ରୂପରେ ବହୁସ୍ଥାନରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ତେଣୁ ଅଗ୍ନିରେ ଉପାସନାର ସାରଳା ଦାସ ବୈଦିକ ଓ ପୌରାଣିକ ଅଗ୍ନି ଉପାସନାର ଯେଉଁ ପରମ୍ପରା ସୁପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇସାରିଥିଲା, ତାହାର ଏକ ସମନ୍ବିତ ରୂପ ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି ବୋଲି କୁହାଯାଇ ପାରେ ।

ବିଜ୍ଞାପିତ ଅଞ୍ଚଳ ପରିଷଦ, କଣ୍ଟାବାଞ୍ଜି

ବିଜ୍ଞାପନ

- ୧ । ନିଜ ସହରରେ ଉତ୍ତମ ଶିକ୍ଷା, ପାମାୟ ଜଳର ମୁକ୍ତୋପାୟ, ବଜୁଲୀ ଆଲୁଅ, ପ୍ଲାଷ୍ଟିକ ପରିମଳ ପ୍ରଭୃତି ଯାବତୀୟ ସୁବିଧା ନିମିତ୍ତ ଟିକସଦାତାମାନେ ବକେୟା ଓ ଚଳନ୍ତା ଟିକସ ପଇଠ କରି କଣ୍ଟାବାଞ୍ଜି ବିଜ୍ଞାପିତ ଅଞ୍ଚଳ ପରିଷଦର ଆୟବୃଦ୍ଧିରେ ସହାୟକ ହୁଅନ୍ତୁ ।
- ୨ । ଗୋସୁଦର ଅଗଣା ତଥା ଚରୁଃପାର୍ଶ୍ଵ ମଣାମାଛର ଉପଦ୍ରବରୁ ଶିକ୍ଷା ପାଇବା ପାଇଁ ସବୁବେଳେ ପରିଷଦର ପରିଚ୍ଛନ୍ନ ରଖନ୍ତୁ । ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ଗମନାଗମନ ସୁଧା ମଝିରେ କନ୍ୟା ସୁଧା କଡ଼ରେ ମଳମୂତ ତ୍ୟାଗ କରିବା ଦୋଷାବହ ।
- ୩ । କଳପାଣି ପୋଜନାର ପାମାୟ ଜଳ ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନଳଗୁଡ଼ିକର ଅପବ୍ୟବହାର ନକରି ନିଜ ଜାତୀୟ ସମ୍ପତ୍ତି ଶାବି ତାହାର ସୁରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ ।
- ୪ । ପାମାୟ ଜଳ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବ୍ୟବହାର କରିଯାଉଥିବା ନିଜନିଜର କୃପ ତଥା ସର୍ବସାଧାରଣ କୃପ ଜଳକୁ ସ୍ଥଳମାସରେ ବିଶୋଧନ କରାଇ ନିଅନ୍ତୁ ।
- ୫ । କଣ୍ଟାବାଞ୍ଜି ବିଜ୍ଞାପିତ ଅଞ୍ଚଳ ପରିଷଦ ମଧ୍ୟରେ ଘଟୁଥିବା ଜନ୍ମ, ମୃତ୍ୟୁ ଘଟଣାକୁ ଜନ୍ମ ହେବାର ୭ ଦିନ ଓ ମୃତ୍ୟୁ ହେବାର ୩ ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଗୃହକର୍ତ୍ତା କନ୍ୟା ପଢ଼କାରର ମୃତ୍ୟୁ ଜନ୍ମ, ମୃତ୍ୟୁ ନିବନ୍ଧନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟରେ କଣ୍ଟାବାଞ୍ଜି ବିଜ୍ଞାପିତ ଅଞ୍ଚଳ ପରିଷଦର ଲିପିବଦ୍ଧ କରିବା ଆଇନାନୁଯାୟୀ ବାଧ୍ୟତା ମୂଳକ ।
- ୬ । ଟିକସ ଆଦାୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷତା କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କୁ ଟିକସ ଆଦାୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବାଧା ସୃଷ୍ଟି ନକରି ସହଯୋଗ କରନ୍ତୁ ।
- ୭ । ସର୍ବସାଧାରଣ ସୁଧା ପାଖ କରି ତଥା ମଇଳା ପାଣି ଖସାଇବା ପାଇଁ ନିର୍ମିତ ସର୍ବସାଧାରଣ ନାଳ ନିର୍ଦ୍ଦମାରୁଡ଼ିକ ଅନୁଧ୍ୟାନ ଦଖଲ କରିବା ଅଇଚ୍ଛ ସଙ୍ଗତ ନୁହେଁ ।
- ୮ । ବିଜ୍ଞାପିତ ଅଞ୍ଚଳର ମାନବୃଦ୍ଧି ପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରଗତିମୁଳକ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ହାତ୍ତିକି ସହଯୋଗ ଏକାନ୍ତ ପ୍ରୟୋଜନ ।
- ୯ । ଜଳଖିଆ ଦୋକାନମାନଙ୍କରେ ବେସି ହେଉଥିବା ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ଖୋଲି ନ ରଖି ସର୍ବଦା ଘୋଡ଼ାଇ ରଖନ୍ତୁ ଏବଂ ପରୁସଡ଼ା ପରିପରିବା, ପଳମୂଳର ଦୁରରେ ରୁହନ୍ତୁ ।

ସ୍ଵ ସାମଏଲ ବହାରି

କାର୍ଯ୍ୟନିର୍ବାହୀ ଅଧିକାରୀ
ବିଜ୍ଞାପିତ ଅଞ୍ଚଳ ପରିଷଦ,
କଣ୍ଟାବାଞ୍ଜି ।

ଡଃ ଦିଗମ୍ବର ମହାନ୍ତି

ନଗରପାଳ, ବିଜ୍ଞାପିତ ଅଞ୍ଚଳ ପରିଷଦ, କଣ୍ଟାବାଞ୍ଜି
ଏବଂ
ଉପମନ୍ତ୍ରୀଧିକାରୀ, ଟିଟିଲଗଡ଼ ।

ସାରଳା ମହାଭାରତର ସାମାଜିକ ଜୀବନାଦର୍ଶର ନୈତିକ ପରଂପରା

ପ୍ରାଧ୍ୟାପକ ଡକ୍ଟର ବନମାଳୀ ରଥ

ସାରଳାଦାସଙ୍କ ମହାଭାରତ, ବ୍ୟାସ ଶରଣର ସଂସ୍କୃତ ମହାଭାରତର ଓଷ୍ଠିଆ ଅନୁବାଦ ନୁହେଁ, ସୁଖପୁ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଉତ୍କଳିକା ଗୋଟିଏ ପୁନଃସୃଷ୍ଟି । ଲେଖକ ଜୀବନବୋଧର କେତେକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଆଦର୍ଶମୁଖ୍ୟ ନେଇ ଅନେକ ସୁବଚନର ଶବ୍ଦ, ମାତ୍ର, ପ୍ରଥା ଓ ଚଳଣିର ମହତ୍ତ୍ୱ ସ୍ପଷ୍ଟ । ଉଦେଶ୍ୟରେ ନିଜର ବିଚାର ଅନୁକୂଳ ଚିନ୍ତା ଓ ଚେତନା ସୂଚି କରିଛନ୍ତି । ମୂଳ ମହାଭାରତର ବର୍ଣ୍ଣିତ ଉପାଖ୍ୟାନ ମାତ୍ରରେ ସେଥିରୁ ବହୁପରିବର୍ତ୍ତନର ଧାର ସ୍ପଷ୍ଟ ପରିଲେଖିତ ହୁଏ । ଜଣେ ସଫଳ କଥାକାରେ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରି ଲେଖକ କଥାବସ୍ତୁର ପରିଚାଳନାରେ ଯେଉଁ ନିରାପତ୍ତ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଛନ୍ତି, ସେଥିରୁ ଉତ୍କଳୀୟ ମହାଭାରତର ତଥା ବିଶ୍ୱମାନବଜାତିର ବହୁବିଧ ଗୁଣ-ପୂର୍ଣ୍ଣ ନୈତିକ ଜୀବନାଦର୍ଶର ପରଂପରା ସୁପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇ ପାରିଛି ।

କେବଳ ଗୋଟିଏ ଭବିଷ୍ୟ ସାହିତ୍ୟର କୃତି ଭାବରେ ସାରଳା ମହାଭାରତ ତାହାର ଅସଂଖ୍ୟ ପାଠକମାନଙ୍କର ଅନୁଗ୍ରହ ଜନସୂଚକ ହାସଲ କରି ନାହିଁ, ବରଂ ସେଥିରେ ଥିବା ବିପୁଳ ଜୀବନର ବ୍ୟାପ୍ତି ଓ ସୁଷ୍ଟ ଆଦର୍ଶର ନୈତିକ ଅନୁବାଣୀ ଯୁକ୍ତ ଯୁଗର ଜାତୀୟ ସମସ୍ତ ଜାତୀୟ ଜୀବନର ଗୋଟିଏ ମହାପ୍ରାୟୋଗରେ ପରିଣତ କରିଦେଇଛି । ଯଦ୍ୟପି ସାହିତ୍ୟରେ ନୀତିପ୍ରବଣତା ଗୋଟିଏ ବିବେଚନା ଧର୍ମସାଧକରେ ଏବେ ସମାଜର ମହଲରେ ଆଲୋଚିତ ହେଉଛି, ତଥାପି ଦୃଢ଼ତା ପ୍ରଦିତ ସମସ୍ତ ଲୈକିକ (classical) ସାହିତ୍ୟରେ ସମଗ୍ର ମାନବ-ସମାଜ ପାଇଁ କେତେକ ପରିନିଷ୍ଠିତ ନୈତିକ ସନ୍ଦେଶର ସୁନିଶ୍ଚିତ ବିନ୍ୟାସର ସେଗୁଡ଼ିକର ମହତ୍ତ୍ୱ

ପ୍ରତ୍ୟାପନରେ ଏକାନ୍ତ ସହାୟକ ହୋଇ ପାରିଛି । ଭାରତୀୟ ସାହିତ୍ୟ ଇତିହାସରେ ସାହିତ୍ୟର ରସାତ୍ମକତା ଉପରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଗୁରୁତ୍ୱ ଅବେଶ କରୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାହାର ଶୈଳିକ ତଥା ନୈତିକ ମୂଲ୍ୟବୋଧ ସ୍ପଷ୍ଟ ବିଦ୍ୟାପାନ ନୁହେଁ (୧) ଏଣୁ ସର୍ବସାଧାରଣ ଭାବରେ ସାହିତ୍ୟରେ ନୈତିକ ଜୀବନାଦର୍ଶର ଧାର ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ସାରଳା ମହାଭାରତରେ ଏହି ପରଂପରା ନିଜର ବିକାଶ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ପ୍ରାପ୍ତ ।

ମାନବ ସମାଜର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସ୍ଥିତି, କେତେକ ଆଦର୍ଶ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ଛାତ୍ରୀ ଗ୍ରୀକ୍ ଓ ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟର ଲେଖକମାନେ ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରସିଦ୍ଧ *Tragedy* ଓ କାବ୍ୟମାନଙ୍କରେ ଏହାର ଗୋଟିଏ ନମତ୍ କାର ପରଂପରା ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଛନ୍ତି, ଗ୍ରୀକ୍ ଲେଖକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବ୍ୟକ୍ତି ହେଉଛି ଇକ୍ସଟିନ ନିୟମ (୧) ଶୃଙ୍ଖଳରେ ପରିଚାଳିତ ସମାଜର ଅଂଶ ବିଶେଷ । ମଣିଷ ଜାତିର ଗୁଣ ଓ ତାହାର ଦେବତା ମାନଙ୍କ ସହିତ ସମ୍ପର୍କ ଏହି ଭିନ୍ନାତା ମାନ ଉପରେ ସମଗ୍ର ଗ୍ରୀକ୍ ସାହିତ୍ୟ ଆଧାରିତ (୨) । ମଣିଷ ଜାତିର ପାରମ୍ପରିକ ପରିବେଶ ସହିତ ସମ୍ପର୍କ ରସାତ୍ମକ କରି କରାଯାଇ ଉଚିତ, ତାହା ହୋଇଥାଏ ଏହି ଗ୍ରୀକ୍ ଲେଖକମାନଙ୍କ ଦେଖାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ଗ୍ରୀକ୍ ସଂସ୍କୃତର ଏହି ଶୃଙ୍ଖଳା ଲୋକନୈତିକ ସାବଜନୀନ ମୌଳିକ ନୀତି ଉପରେ ଆଧାରିତ । ସେଗୁଡ଼ିକ ହେଲା (1) arete (law of self-honour), (2) aidos (sense of duty), (3) dike (law of justice or world order) (4) seprosyne (law of balance)

(5) hubris (breach of world order) ଅର୍ଥାତ୍ ସାମାଜିକ ଜୀବନରେ ମଣିଷ ନିଜମତର [arete] ନିଜେ ରକ୍ଷାକରି କରିବାକର୍ମ [aidos] କରିଯିବ । ତାର ସମସ୍ତ କର୍ମ ନ୍ୟାୟସଙ୍ଗତ ହେବା ଉଚିତ ଓ ବେବେହେଲା ସଂସାରର ଚାକୁଳିକ ନିୟମ [dike] କୁ ଲଙ୍ଘନ କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ଏହି ପରି ଶୁଙ୍ଖଳିତ ଓ ସ୍ୱସଂହତ କର୍ମ [isoprosyne] ର କର୍ତ୍ତା, ଯଶସ୍ୱୀ ହୁଏ ଏବଂ ଏହାର ବ୍ୟତିକ୍ରମ [Hubris] ମଣିଷର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅକଲ୍ୟାଣ ସାଧନ କରେ ଯଦିଓ ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ବହୁପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ ଉପନିଷଦାଦି ବ୍ରହ୍ମମାନଙ୍କର ଏହି କଥାଗୁଡ଼ିକବହୁତ୍ରା-ବରେ ବ୍ୟାଖ୍ୟାତ ହୋଇଅଛି । ତାହାର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଓ ସଫଳ ରୂପାୟନ ସମସ୍ତ ସଂସ୍କୃତ ଓ ପ୍ରାଦେଶିକ ସାହିତ୍ୟ-ମାନଙ୍କରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଓଡ଼ିଆ ମାହିତ୍ୟର ପ୍ରମୁଖ ପ୍ରବଳା ସାରଳାମହାଶୟନର ଶତାଧିକ କାହାଣୀ ପରିକଳ୍ପନାରେ ଏ ମୌଳିକ ଜୀବନାଧାରକୁ ଗତିଗୁଡ଼ିକ କପରି ରୂପାୟନକରି, ତାହା ଏକାନ୍ତ ବିବେଚ୍ୟ ଓ ମନନଯୋଗୀ ।

ମହାଶୟନର ଯୁକ୍ତର ୯୩ ବ୍ୟାସ ଯକ୍ଷ-ଧର୍ମଯୁକ୍ତ । ଉପନିଷଦରେ କୁହାଯାଇଛି-‘ଅହିଂସା ସତ୍ୟମ-ସ୍ତୂୟଂ ଧର୍ମୋଽୟଂ ସାତ୍ତ୍ୱ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣିକଃ’ । ‘ଧର୍ମ’ ମାନେ କାୟ ମନୋବାକ୍ୟରେ କାହାର ହେଲେ ଅମଙ୍ଗଳ ଚିନ୍ତା ନ କରିବା, ସତ୍ୟ ଆଚରଣ କରବା ଓ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ନ କରିବା । କୌଣସିବିମାନେ ଏହି ଧର୍ମ world order ର ଘୋର ବିଘ୍ନ ତାହା hybris କରିବାରୁ ଧର୍ମ ଯୁକ୍ତରେ ନିର୍ଣ୍ଣୟ ହୋଇଗଲେ । ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ସାରଳା ମହାଶୟନରେ କେତୋଟି କଥା ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ସ୍ୱରୂପ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇ ପାରେ ।

ସାରଳାଦାସ ସାମାଜିକ ସଦାଚାରକୁ ଧର୍ମ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । ପରଂପରାମେ ପ୍ରଚଳିତ କେତେକ

ଚଳଣି ଓ ସାମାଜିକ ମୂଲ୍ୟବୋଧ ପ୍ରତି ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଅନୁଶୃ ଆନୁଗତ୍ୟ ପ୍ରକାଶ ପାଇ ଆସିଥିବାରୁ ସୁସ୍ଥ ସାମାଜିକ ଜୀବନ ଯାଚନ ସେଷରେ ତାହା ସବୁବେଳେ ସମାୟକ ହୋଇ ଆସିଛି । ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ମତରେ- ତାହାହିଁ ଧର୍ମ ଓ ଗ୍ରିକ୍ ସଂସ୍କୃତିରେ କାହାଣୀ law of world order or dike ଏହାତ ବିଚ୍ଛିନ୍ନାଚରଣ-ତଳ ପରିଣତ ଲୟଂକର ହୁଏ । ସେଥିପାଇଁ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଓ ଧର୍ମବନ ଉପାଖ୍ୟାନରେ ସାରଳାଦାସ ଘୋଷଣା କରିଛନ୍ତି—

ଯୁଗ ଯୁଗେ ଧର୍ମେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବର୍ତ୍ତିତରେ ସ୍ୱାହୁ[ବୁ?]
ଧର୍ମେ ଚଳଇଲେ ଭ୍ରାତ ବରବର ସବୁ,
ଧର୍ମେଥିଲେ ହିଁସା ନାଶ ନାହିଁଟି ପ୍ରାଣୀର
ଧର୍ମହିଁ କର ପାଇଲ ବିପଦରୁ ପାର
ଅଧର୍ମୀ ଲୋକର ଧର୍ମ ସଦାକରୁଥିବ
ସେହି ନାଶଯିବ ଆତ୍ମରେ ତରବା [ଆ.ପ]

ଅନ୍ୟତ୍ର :-

ବାବୁ ଧର୍ମ ଅଂଶେ ଥିଲେ ହେ ମାନ ଗୋବିନ୍ଦ
କଦାଚିତ ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ନପତେ ପରମାତ୍ମା [ବି.ପ]
ଗନ୍ଧ୍ୟ କର ବାଧୁଏବେ ଧର୍ମ ପ୍ରତିପାଳ
ଅଧର୍ମ କଲେ ସନ୍ଧବ ନାହିଁ ମହାପୁରୁଷ [ଶା.ପ]
ଧର୍ମ ଲଙ୍ଘିବା ପାଇଁ କଲେ ଯେଉଁ ପ୍ରାଣୀ
ଆୟୁ କ୍ଷୟ ଯାଏ ତାର ଶିଷ୍ୟ ହୁଏ ହାନୀ [ବି.ପ]

ମଣିଷର ଜୀମ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ଥିର । ତାହାକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରିବାପାଇଁ ବହୁ ସାମାଜିକ ବିଧି ନିଷେଧ ଚଳି ଆସିଛି । ଜାଣିବା ନଜାଣି ଏହି ସାମାଜିକ ନିୟମ ଉଲ୍ଲଙ୍ଘନେ ଯେତେ ସ୍ୱତାନ୍ତ୍ର୍ୟ ଲାଭ ବ୍ୟକ୍ତି ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେହି ଅପରମ୍ଭର ଉଦ୍‌ୟର ପରଶାମ ତାହାକୁ ଭେଦ କରିବାକୁ ପଡେ । ସାରଳାଦାସଙ୍କୁ ତୁଳାକର୍ତ୍ତ୍ତ୍ୱ ଉପାଖ୍ୟାନ ଏହାର ଗୋଟିଏ ଚମତ୍କାର ଉଦାହରଣ,

ଭୂଳାବର୍ଣ୍ଣ ବ୍ୟାଧିର ମାନବ ମଧ୍ୟରେ ସବୁଠାରୁ
ସୁନ୍ଦର ଥିଲା । ତାରୁପରେ ମୂର୍ଖ ହୋଇ ବ୍ୟାଧିର-
ମାନବ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ପାଖକୁ ମଧ୍ୟ ଗଲେ ନାହିଁ, ରୂପଗର୍ବରେ
ଜନ୍ମିତ ଭୂଳାବର୍ଣ୍ଣ ଅଜ୍ଞାତ୍ୟାଗରେ ନିଜର ମା ଅତ୍ୟନ୍ତ
ସଦୃଶ ପଦ୍ମାବତୀଙ୍କ ସଦୃଶ ଅପହରଣ କଲେ । ଫଳରେ
ସେ ଶାପଦ୍ରୁ ହୋଇ ମହାଦୁଃଖରେ ବଣରେ ବୁଲୁଥିଲା
ପାପର ଯାତ୍ରାରେ ଗୋଟିଏ ଥିଲା । ଶେଷରେ
ନିର୍ମାଣକ ଶିଖିକୁ ନିଜର ପୁରୁଷରୁ ବଞ୍ଚନା କରି
ପାପମୁକ୍ତ ହେଲେ । ଶିବ ପାହୁଙ୍କର oedipus
ଚରିତ୍ରଟି ଠିକ୍ ଏହିପରି । ସେ ଅଜ୍ଞାତସାରରେ ପିତୃ-
ହତ୍ୟା ଓ ମାତୃ ହରଣ କରିଥିବାରୁ ତାହାର ଅବଶ୍ୟ-
ମ୍ଭାଷା ଭିନ୍ନତା ପରିଣତ ହୋଇଛି ବୋଲି କବିଙ୍କୁ
ପଡ଼ିଥିଲା । ମହାପ୍ରଭାତୀ ଜାତକ ସାମାଜିକ ମାନ
ନିୟମକୁ ବେଶାଢ଼ କରି ସୈଦ୍ଧିନ୍ତୀଙ୍କ ପ୍ରତି
ବଳାତ୍କାର କରିବାରୁ ସେ ଶୋଚନୀୟଭାବେ ମୃତ୍ୟୁ
ମୁଖରେ ପଡ଼ିଥିଲା । ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନାଦି ଶତେ ଭାବ ଜୀବ
ଶବ୍ଦର ପ୍ରତିପତ୍ତି ଅସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର କରିବାରୁ ସମସ୍ତେ
ମୃତ୍ୟୁ ମୁଖରେ ପଡ଼ିଲେ । ଅବଶ୍ୟ ଦ୍ରୋଣଙ୍କ ଅପାର
କରୁଣାରୁ ପରେ ବଞ୍ଚି ଉଠିଲେ । ସାଧନାଦାସ ସୁସ୍ଥ
ସମାଜ ଗଠନ ପାଇଁ ନାହିଁ ସତ୍ତ୍ୱେ ଉପରେ ବିଶେଷ
ଗୁରୁତ୍ୱ ଆବେଶ କରୁଥିଲେ । ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି -

ଦ୍ରୋଣୀୟା ଗୋଲେଲେହୋ ନୁହଇ ଯୁକତେ,
ଯଦି ସତ୍ତା ବିନା ପୃଥ୍ୱୀ ରହନ୍ତା କେମନ୍ତେ ।
ତର, ହରିଣ କହିଲା ନାସ ମହାସତ୍ତା
ବୃହସ୍ପତି ଶାସନ ଗୁପ୍ତ ଗିଲେ ଗାଈ ଝୁଣି ।
ଇନ୍ଦ୍ର ହରଣ କରିଲା ଚଉଦମ ଯଦି
ରାକ୍ଷ ଶାପେ ସେହି ଲୋକ ସହସ୍ରେକ ଯୋନି ।
ଶିବାଙ୍କୁ ବେଶର ନେଇ ବେଶ ମରିଲା
ପୁରୀବ ଶ୍ରୀଯା ହରି ବାଳି ଭୟୁ ଖେଳା । [୧.୭]
ସେଥିପାଇଁ କଳାକାରରେ କାହାର ସତ୍ତ୍ୱେ
ଅପହରଣ କରିବା ଯେପରି ଧୋଷାବଦ୍ଧ, ପରପୁରୁଷ
ଓ ପରନାଶ ପ୍ରତି ଲୋକପଦ ଦୃଷ୍ଟି ପାତ କରିବା

ସେହିପରି ଗର୍ବିତ ବ୍ୟାଧିର । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପରଦାସ ହରଣ
କରିଥିବାରୁ ସେ ମଧ୍ୟ ନିନ୍ଦା ଓ ଅପେକ୍ଷାରେ ମୁକ୍ତି ପାଇ
ନାହାନ୍ତି । ମଧ୍ୟପର୍ବରେ ଯମରାଜ ସେଥିପାଇଁ ଉକ୍ତି ନା
କରିଛନ୍ତି । -

ଦ୍ୱାପରେ ହୋଇଲୁ ନାଥଜଣା ଅବତାର
ଧର୍ମଲଙ୍ଗିଲୁ ଅବରତେ-କଲୁ ପରଦାର ।
ଅଶ୍ୱେନେ ଶୂନ୍ୟର ଲଲୁ ହୋ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ
ମାତୃକର୍ମ ପୁରୁଷ ହୋଇଲୁ ଅମାତ ।
ପରଦାସ ଶୂନ୍ୟର ନୋହୁ ପୋଡ଼ୁ ପୋଡ଼ୁ
ପରଦାସକୁ ଯେ ଆଶ କରିଇ ଜୀବନଟାରୁଛି ।
ଶନିକାର ଜନ୍ମକୁହାନ୍ତ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ସମାଜ ଜୀବନକୁ
ସଂଯତ ଓ ରୁଚିଶୀଳ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସ ରଜା-
ଦାସ ଚେତାବଳୀ ଶୁଣାଇଛନ୍ତି -

କାମ ସାଗର ଅଗାଧ ଅସମିତ ଜଳ
କାହାକୁ ଶୁଣି ଦୃଶ୍ୟନାହିଁ ନାହିଁ ଥଳକୁଳ ।
ଭାଙ୍ଗିଲା ଜଗମୋହନ ପୁରୁଷର ଦପ
ଉପୁଜଇ ପରଦାର କଲେ ସବୁ ପାପ ।
ସର୍ବତ୍ର ସୁଖ ସେ ପରଦାର ଭସରଣ
ଶବ୍ଦ ଭବରେ ସବୁ ବସୁ ହୋଏ ଭଙ୍ଗ ।
ସେଥିପାଇଁ ଶାନ୍ତିସବରେ ଶୁଷ୍କ ଯୁଧିଷ୍ଠିରକୁ ଉପଦେଶ
ଦେଇ ଛାଡ଼ିଛନ୍ତି -

ପରଦାସ ପରଧନେ ଲୋଭ ନ ଲଭିବୁ
ବିନାହିତା ନ ସୁ ସଂସାର କେବଳ ରହିବୁ ।
ଦେଶିକାର କଥା ସାରଳାଦାସ ସଂସ୍କୃତ ମହାଭାରତ
ଅନୁବାଚନରେ କାଳ ମହାଭାରତ ରଚନା କରିଥିଲେ
ମଧ୍ୟ ଯେଉଁଠି ମୂଳ ମହାଭାରତରେ ସୁଚକିତ ପରଂସର
ପ୍ରତି ଆଦର ଲାଗିଛି, ସେହିଠି ଧୋବପୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ
ଧୁର ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଅପାତ୍ର କ୍ରେୟ ମନେ ହୋଇଛି, ତାହାକୁ
ସେ ସୁଖପୁ ପ୍ରଶଂସା ବଳରେ ବଦଳାଇ ଦେଇ ସୁଚକିତ
ପରଂସର ଦୃଷ୍ଟିରୁ ପାତ୍ର କ୍ରେୟ କରି ପ୍ରକାଶ
କରିବାରେ ଅପୂର୍ବ କଳା କୁଶଳତା ପ୍ରଦର୍ଶନ

କରିଛନ୍ତି । ଏ ପରି ଅସଂଖ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ଉପାଖ୍ୟାନ ମଧ୍ୟରୁ ସତ୍ୟନୀତି, ପରାଧର, ଶାସ୍ତ୍ର ଓ ଶାନ୍ତନୁଙ୍କ ଉପାଖ୍ୟାନ ଏଠାରେ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ସ୍ୱରୂପ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରାଯାଇ ପାରେ ।

ସଂସ୍କୃତ ମହାଭାରତରେ ରାଜା ଶାନ୍ତନୁ ପ୍ରଥମେ ବିବାହତା ପତ୍ନୀ ଗଙ୍ଗାଙ୍କ ଔରସରୁ ଦେବଦ୍ରୁତ ବା ଭୀଷ୍ମ ନାମକ ପୁଅଟିଏ ପାଇଥିଲେ । ପରେ ଗଙ୍ଗା-ଭୃତ ରୁଲି ଯିବାରୁ ସେ କୈବର୍ତ୍ତ କନ୍ୟା ସତ୍ୟବତୀଙ୍କୁ ପତ୍ନୀ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କଲେ । କିନ୍ତୁ ବିବାହ ପୂର୍ବରୁ ସତ୍ୟବତୀଙ୍କ ପିତା ଦାସରାଜା ସର୍ତ୍ତ ରଖିଥିଲେ ଯେ ସତ୍ୟବତୀଙ୍କ ଔରସରୁ ଜନ୍ମିତ ପୁଅ ହେଉଁ ଶାନ୍ତନୁଙ୍କ ଅନ୍ତେ ସୋମବଂଶର ରାଜା ହେବ । ସତ୍ୟବତୀଙ୍କର ଦୁଇ ପୁଅ ହେଲେ ଚିରାଙ୍ଗଦ ଓ ବିଚିତ୍ର ବାୟୀ, ଚିରାଙ୍ଗଦ ଅଳ୍ପବୟସରେ ମରଗଲେ ଓ ବିଚିତ୍ର ବାୟୀ କାଶୀ ରଜନେମା ଅମ୍ବିକା ଓ ଅମ୍ବାଲିକାଙ୍କୁ ବିବାହ କଲେ, କିନ୍ତୁ ସେ ମଧ୍ୟ ନିଃସନ୍ତାନ ଅବସ୍ଥାରେ ଦେହ-ତ୍ୟାଗକଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଭୂଲେଖି ପଡ଼ିଲେ; ସୋମବଂଶ ଲକ୍ଷା ହେବ କପରି । ଏଣୁ ସତ୍ୟବତୀ ନିଜର ବଧବା ବଧୂହସ୍ତଙ୍କ ଔରସରୁ ବଂଶଲକ୍ଷା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପୁଅ ଉତ୍ପାଦନ କେବାପାଇଁ ଭୀଷ୍ମଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କଲେ । ଭୀଷ୍ମ ଏଥିରେ ରାଜ ନ ହେବାରୁ ସତ୍ୟବତୀ ପରାଧରଙ୍କ ଅଡ଼ୁ ନାବମଧ୍ୟରେ ଜନ୍ମିତ ନିଜର ପୁଅ ବ୍ୟାସଦେବଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କରି ଅମ୍ବିକା ଓ ଅମ୍ବାଲିକାଙ୍କ ରାଜ୍ୟରୁ ପଣ୍ଡୁ ଓ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ନାମକ ଦୁଇ ପୁଅ ଉତ୍ପନ୍ନ କରାଇ ବଂଶ ଲକ୍ଷା କଲେ ।

ସଂସ୍କୃତ ମହାଭାରତର ଏହି ଉପାଖ୍ୟାନରେ କେତେକ ଆନୁକୂଳିକ କଥା ସାମାଜିକ ସଦାଚାର ବିରୁଦ୍ଧ କଥା ରହିଛି । ପ୍ରଥମେ ଶାଶୁ ସତ୍ୟବତୀ ପୁଅ ବିଚିତ୍ର-ବାୟୀଙ୍କ ବଧବା ବଧୂହସ୍ତଙ୍କୁ ଏପରି ଅମାତ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ଗାପକର୍ମରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେବାକୁ କହିବେ କପରି ?

ପୁଣି ଭୀଷ୍ମ ଓ ବ୍ୟାସ ଦୁହେଁ ଅମ୍ବିକା ଓ ଅମ୍ବାଲିକାଙ୍କ ଦେହଶୁର । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସମାଗମ ହେବ କିମ୍ଭୀ ? ଏପରି କଥା ପ୍ରଚଳିତ ସମାଜିକ ଗୁଡ଼ିକ ନୀତି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅପାତଳ ଶ୍ରେୟ ଓ ଗର୍ବିତ ବ୍ୟାପାର । ସେଥିପାଇଁ ସାରଳାଦାସ ଏହି ସଂସ୍କୃତ କଥାକୁ ଚାନ୍ଦଣ ନ କରି ଅନ୍ୟସ୍ଥଳରେ କଥାଟିର ପରିଚଳନା କରିଛନ୍ତି, ଯାହା ଫଳରେ ମୂଳକଥାର ଅଙ୍ଗଧାରୀ ହେଉନାହିଁ ଓ ଗୋଟିଏ ସାମାଜିକ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଚରୁକାରରଣ ମଧ୍ୟ କରୁନାହାଁ, ପ୍ରଥମ କଥା ହେଲା ଗୋପାଳ ହେଉଥିବା-ବେଳେ କାମାଗ୍ନି ପଦ୍ମରେ ମନଙ୍କ କୈବର୍ତ୍ତ ଦୁଷ୍ଟତା ସତ୍ୟବତୀଙ୍କ ସହିତ୍ୟ ମିଳନ ଓ ବ୍ୟାସଦେବଙ୍କ ଜନ୍ମ । ସାରଳା ଦାସ ମୁଣ୍ଡୁଙ୍କବଳ ଏ କାମପ୍ରବୃତ୍ତିକୁ ଆଦୌ ପସନ୍ଦ କରି ନଥିଲେ ମଧ୍ୟ ମୂଳକଥାରୁ ଏ ଉପାଖ୍ୟାନକୁ ବାଦଦେବା ଯନ୍ତ୍ରବ ହେଉ ନଥିବାରୁ ସେ ପରାଧରମୁନି ଓ ସତ୍ୟବତୀଙ୍କୁ ବିବାହ ବନ୍ଧନରେ ବାନ୍ଧି ସାମାଜିକ ସ୍ୱୀକୃତି ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି, ସଂସ୍କୃତ ମହାଭାରତରେ ଶାନ୍ତନୁଙ୍କ ବିବାହତା ପତ୍ନୀଗ୍ରହେ ପରିଚିତା ସତ୍ୟବତୀ ଏଠାରେ ଶାନ୍ତନୁଙ୍କ ଜଣେ ବନ୍ଧୁ ପତ୍ନୀଗ୍ରହରେ ଗୃହୀତ । ସଂସ୍କୃତରେ ଚିରାଙ୍ଗଦ ଓ ବିଚିତ୍ରବାୟୀଙ୍କ ମତାଥିଲେ ସତ୍ୟବତୀ, ଏଥିରେ ସେ ହେଲେ ସେମାନଙ୍କର ପାଳୟିଣୀ । କାମାଗ୍ନି ଶାନ୍ତନୁ ଗଙ୍ଗାଙ୍କ ଚିତ୍ରକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରିବାରୁ ଏ ଦୁଇପୁଅ ଜନ୍ମୁଥିଲେ ଓ ସେମାନଙ୍କର ଲଳନ ପାଳନ କର ଦେଇଥିଲେ ସତ୍ୟବତୀ । ସଂସ୍କୃତରେ ଏଥିର ଭୀଷ୍ମଙ୍କ ବିମାତା ଓ ଅମ୍ବିକା ଅମ୍ବାଲିକାଙ୍କ ଶାଶୁ, କିନ୍ତୁ ଏଥିରେ ସେ ଅଭିଶାସ୍ତ୍ର ନୁହନ୍ତି, ଜନେକା ହିତୈଷିଣୀ ମତ୍ତ । ଏହିପରି ସୋମବଂଶରେ ଜନ୍ମେ ହିତୈଷିଣୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଋଷିଙ୍କ ସଙ୍ଗମରେ ପୁଅ ଜନ୍ମ କରି ବଂଶେଷା ପାଇଁ ପରମର୍ଶ ଦେଇପାରେ; କିନ୍ତୁ ନିଜର ଶାଶୁ ପୁଅ ବଧୂ-ମାନଙ୍କୁ ଏପରି ପାପକର୍ମରେ ଯତ୍ନେ ହେବାପାଇଁ ପରମର୍ଶ ଦେବାକଥା ସମାଜିକ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ଘୋର ବ୍ୟତିଷ୍ଟମ ଭାବରେ ଗୁହ୍ୟତ ହେଇଥାନ୍ତା । ପୁଣି ବ୍ୟାସ-

ଦେବ ଏଠାରେ ଜଣେ ମୁନିଶ୍ରେଷ୍ଠ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଭାବରେ ଚିହ୍ନିତ ହୋଇଛନ୍ତି । ଦେଉଳୀ ଗୋଳ ଗ୍ରାମବାସୀ ମାଙ୍କ ସହିତ ତାମଲୀଳାରେ ଲୀଳ ହେବାପରି କୃଷିର ସାମାଜିକ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧକୁ ସାରଳାଦାସ ଏଠାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ମୂଳକଥାର ଏହି ପରିବର୍ତ୍ତନ ମଧ୍ୟରେ ପଞ୍ଚସୂତିର ସାମାଜିକ ଜ୍ଞାନାତର୍କ ଓ ଚାହାର ନୈତିକ ପରଂପରାରେ ସାରଳାଦାସ କିପରି ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସୀ ଥିଲେ, ତାହା ଏଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟଭାବରେ ପ୍ରତୀୟମାନ ହୁଏ ।

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅନେକ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ନୈତିକ ଜୀବନା-ଦର୍ଶ ମଧ୍ୟରୁ ସମସ୍ତ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଓ ଜ୍ଞାନ ବିନିମୟରେ ସତ୍ୟରକ୍ଷା କରିବା ଗୋଟିଏ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁଷ୍ପର ସାମାଜିକ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ସେହି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପାଳନଥାଇଁ ମହାଭାରତର ସର୍ବସ୍ତ୍ର ସେ ଶତକଡ଼ ହୋଇ ଉଠିଛନ୍ତି । ଅର୍ଜୁନ ସତ୍ୟରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଯାଇ ମହାଦେବଙ୍କ ସହିତ କୃଷ୍ଣଙ୍କ ସହିତ, ବଳମେଙ୍କ ସହିତ, ଏପରିକି ନିଜର ପିତା ଲୟକୁ ସହିତ ମଧ୍ୟ ଘୋର ଯୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରବୃତ୍ତି ହୋଇଛନ୍ତି ଓ ଶେଷରେ ଜୟମାଳ୍ୟରେ ବିଭୂଷିତ ହୋଇଛନ୍ତି । ପୃଥ୍ୱୀର ଶ୍ରିତି ସତ୍ୟରୂପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ, ଦ୍ରୌପଦୀ କହିଛନ୍ତି—

ଅଗୋ ସୁଦେହା ସତ୍ୟକୁ ଲଙ୍ଘିଲେଟି ମହୁ

ସର୍ବବିପରୀତ ସମସ୍ତେ ନ ନିର୍ଜୀବ କେହି । (ବି.ମ)

ହେଉଛି ମହାଭାରତର ସର୍ବସ୍ତ୍ର ନାନା ଉପାଖ୍ୟାନ

ମଧ୍ୟମରେ ସତ୍ୟ, ଅହିଂସା ଓ ସଦାଚରଣ ନୈତିକ ମୂଲ୍ୟବୋଧ ସ୍ପଷ୍ଟ କରି ସାବିତ୍ରୀ ଦାସ ଧର୍ମକୁ ମୋଡ଼ିତ ସୃଷ୍ଟିର ଜୀବନ ଯାତ୍ରା ପାଇଁ ଆହ୍ୱାନ ଦେଇଛନ୍ତି ।

କିନ୍ତୁ ଲ୍ୟାଗସ୍ତ୍ରୀୟ ନିଜର ଦେବଦେବେଲେ କେହି ନିଜର ଚିର ଅଭିଳାଷିତ ଲକ୍ଷ୍ୟ ପଥରେ ମନ୍ତ୍ରଣା ପାରି ନାହାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ବସ୍ତ୍ର ପାଇବାକୁ ହେଲେ ସେଥିପାଇଁ ବହୁ ମୂଲ୍ୟ ଦେବାକୁ ପଡ଼େ ଏବଂ ସାହା-କରସାଏ ତାହାର ଗୋଟିଏ ନିଷ୍ପତି ଭବ ମଧ୍ୟ ପରିଣତ ଥାଏ । ନିଷ୍ଠାମ କର୍ମ କଲେ ମଧ୍ୟ ତାହାର ଫଳ ପାତ୍ର ଅବ୍ୟୟମ୍ଭାଗ । ଆମ ଶତ୍ରୁଙ୍କର ଓ ପୌରାଣିକମାନେ ଏହି ଦର୍ଶନ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ଆସିଛନ୍ତି, ସାହିତ୍ୟକମାନେ ଏହାର ବିକଳ ବିକାଶ ଘଟାଇଛନ୍ତି । ସାତୀନ ଶ୍ରୀକ୍ ଓ ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟ ସହିତ ବିଶ୍ୱସାହିତ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ସାଧାରଣ କଥା ବହୁଭାବରେ ଆତ୍ମପରୀକ୍ଷା କରିଛି । ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପୀ ସାମ୍ବେଦୀ କବିମାନଙ୍କର ସାମାଜିକ ଜୀବନାତର୍କ ଓ ନୈତିକ ମୂଲ୍ୟବୋଧ ଗୁଡ଼ିକ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ମଣିଷ ମନକୁ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାତ କର ଆସିଛି । ସାରଳାଦାସ ଏହି ସାବିତ୍ରୀ ନୈତିକ ପରଂପରା ଜଣେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସୁବେଶା ଭାବରେ ତାଙ୍କର ଶ୍ରଦ୍ଧା ମହାଭାରତରେ ଯେଉଁ ଶାଶ୍ୱତ ସାରସ୍ୱତ ସମ୍ପଦ ସୃଷ୍ଟି କରି ଯାଇଛନ୍ତି, ତାହା ଆଜି ଦେଖିବାର କଥା ଓ ଅନୁଭବ କରିବାର କଥା ।

ପାଠକୀଳା -
 ୧ । ମୁଖଭିକ୍ଷ- କାବ୍ୟ ସମସ୍ତେ ଅନୁଭବ ବ୍ୟବହାରରେ ଶିବେତର ଯତ୍ନେ
 ୨ । Paideia, translated by Gilbert Highet, Vol. 1. (Second Edn. New york, 1962) ; Introduction PP. XVII ff. by Werner Jaeger.

ଚିଟିଲଗଡ଼ ଟାଇଲି ତିଆରୀ ସମବାୟ ସମିତି ଲଃ ଚିଟିଲଗଡ଼, ଜି-ବଲ୍ଲୁଂଗିର ।

କରିବ ଟାଇଲି ଘର

ନିଆଁକୁ ନଥିବ ଡର ।

ଶ୍ରୀ. ସୁନ୍ଦର ଓ ଶ୍ରୀ. ସୁଧାଂଶୁ ଗୁଡ଼ ନିମନ୍ତେ ସବୁଦିନ ଚିଟିଲଗଡ଼ ଟାଇଲି ତିଆରୀ ସମବାୟ ସମିତି ଲଃ,
ଚିଟିଲଗଡ଼ର ମାଙ୍ଗାଲେଇ ଟାଇଲି ଓ ମରା ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତୁ ।

ଯୋଗାଯୋଗ କରନ୍ତୁ - ଶ୍ରୀ ରମକୃଷ୍ଣ ଶତଂଶୀ
କାର୍ଯ୍ୟନିର୍ବାହୀ ଅଧିକାରୀ ।

ବିଜ୍ଞାପିତ ଅଞ୍ଚଳ ପରିଷଦ, ଚିଟିଲଗଡ଼ ।

ବିଜ୍ଞାପନ

- ୧ । ଜନଗଣଙ୍କ ମନରେ ଗର୍ବଅନୁଭବ ହିଁ ପରିଚ୍ଛନ୍ନତା । ସେ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଘର ଏବଂ ପରିବେଶକୁ ପରିଷ୍କାର ପରିଚ୍ଛନ୍ନ ରଖି ଆଦର୍ଶ ନାଗରିକର କର୍ମପତ୍ରା ଭୂବଳ୍ଲୁକ କରନ୍ତୁ ।
- ୨ । ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ବ୍ୟବହାର ନିମନ୍ତେ ଉଚ୍ଚ ଶୁ. ପାଣିକଳ ଖୋଲିବା ପାଣିର ଅପବ୍ୟବହାର କରନ୍ତୁ ନାହିଁ କିମ୍ବା ଏହାକୁ ଶୁଦ୍ଧ ନଷ୍ଟ କରିଦେବାକୁ କାହାକୁ ସୁଯୋଗ ଦିଅନ୍ତୁ ନାହିଁ । ଅପବ୍ୟବହାର ଜାଣିଥିବା ଜଣକର ଏକ ଅବଶ୍ୟମକୁ କୁଅଭ୍ୟାସ ।
- ୩ । ଆଦର୍ଶ ସହରର ରୂପାୟନ ସକାଶେ ପରିଷଦର ନିୟମାବଳୀ ମାନ ତଳିବା ପାଇଁ ଦୃଢ଼ ପ୍ରତିଜ୍ଞ ଦେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବିଜ୍ଞାପିତ ଅଞ୍ଚଳ ପରିଷଦର ଉପସ୍ଥିତି ନ୍ୟାୟୀ ପାଞ୍ଜିଶା ସମସ୍ତାନ୍ତରାୟୀ ପରିଶୋଧ କରି ପାଣିର ନିମନ୍ତେ ନରେ ସକ୍ରିୟ ସହଯୋଗ କରନ୍ତୁ ।
- ୪ । ସହରର ବିଭିନ୍ନ ଉନ୍ନୟନ ମୂଳକ ଯୋଜନାର ଶୀଘ୍ର କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ଓ ଅଗ୍ରତେ ନିମନ୍ତେ ଜନ-ସାଧାରଣଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ସହଯୋଗ ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ।
- ୫ । ଜନ୍ମ-ମୃତ୍ୟୁର ବରଣୀ ଜନ୍ମଦେବା ସାତଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଏବଂ ମୃତ୍ୟୁର ତିନିଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଏନ୍. ଏ. ସି. କାର୍ଯ୍ୟାଳୟରେ ଦରଜ କରାଇବା ବାଧ୍ୟତା ମୂଳକ ।

ସ୍ୱା ଦେବେନ୍ଦ୍ର ନାଥ ପାଣିଗ୍ରାହୀ

କାର୍ଯ୍ୟନିର୍ବାହୀ ଅଧିକାରୀ

ବିଜ୍ଞାପିତ ଅଞ୍ଚଳ ପରିଷଦ, ଚିଟିଲଗଡ଼

ସ୍ୱା ଦିଗମ୍ବର ମହାନ୍ତି

ନଗରପାଳ

ବିଜ୍ଞାପିତ ଅଞ୍ଚଳ ପରିଷଦ, ଚିଟିଲଗଡ଼ ।

ରଂଗାବତାର ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ* *****

(ସାରଳା ମହାଭାରତ ପରିପ୍ରେକ୍ଷାରେ)

* ଅଧ୍ୟାୟିକା ସୁ ଡା ମହାନ୍ତି

(ଭଗବାନ ସ୍ୱୟଂ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଗାରୀ ପରିକ ଦଶବିଧ ଅବତାର ସହିତ ଓଡ଼ିଆ ପୁରାଣକାମୋଦେ,
ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ଚନ୍ଦ୍ର ସରଳା ଦାସ ରଂଗାବତାର ନାମ ଅନ୍ୟ ଏକ ଅବତାର ସଂପର୍କରେ ସୂଚନା-
ଦେବା ସହ ଉକ୍ତ ଅବତାରର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଓ ଚିତ୍ତେ ଦିଶ ସଂପର୍କରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରୁଛନ୍ତି ।
ମାତ୍ର ଓଡ଼ିଆରେ ଏ ସଂପର୍କରେ କୌଣସି ଆଲୋଚନା ଗୋପନୀୟ କରାଯାଇନାହିଁ । ତେଣୁ
ସେ ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା କରିବା ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ)

ପୌରାଣିକ ମହାପୁରୁଷମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ସବୁଠାରୁ ବେଶି ଆକର୍ଷଣୀୟ ।
ସେ ମହାଭାରତର ସର୍ବୋତ୍ତମ ମହାନ ଚିତ୍ର । “କୃଷ୍ଣସ୍ତୁ ଭଗବାନ ସ୍ୱୟଂ” ମଧ୍ୟରେ ତାଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ
ପ୍ରକଟିତ । ତେଣୁ ‘ସାରଳା ମହାଭାରତ’ରେ ସେ ନାଗପୁଣ ଅଂଶୀ ଏବଂ ନାଗପୁଣଙ୍କ ପ୍ରଭୃତି ପୃଥ୍ୱୀର
ଅଳଂକାର ସଦୃଶ । ୧ ପୁନଶ୍ଚ ସେ ଜଗନ୍ନାଥ ୨ ଏବଂ ଉଷ୍ଣ ରୁଚୀ । ୩ ସାରଳା ବହୁସ୍ଥାନରେ ତାଙ୍କୁ
ଭଗବାନଙ୍କ ବୁଦ୍ଧିର ରାଣ ତଥା ଶକ୍ତିପୁର କର ବଂଦନା କରିବା ସଂଗେ ସଂଗେ ତାଙ୍କର ଶ୍ରେଷ୍ଠତ୍ୱ
ପ୍ରାଂପ୍ରାଦାନ କରିଛନ୍ତି । ୪ ସ୍ୱୟଂ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଅବତାରୀ ପୁରୁଷ ଭାବେ ନିଜର ପରିଚୟ ଦେଇ ଅର୍ଜୁନ ଏବଂ
ବ୍ୟାସଙ୍କୁ ଦର୍ଶାଇ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଛନ୍ତି । ୫ ଅନ୍ୟସ୍ତ ସେ ନିଜର ଅବତାରକୁ ବ୍ୟାସଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରକାଶ
କରିଛନ୍ତି । ୬ ସାରଳାଙ୍କ ମହାପୁରୁଷା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଦେଉଛନ୍ତି ଅବତାରୀ ପୁରୁଷ ଓ ସକଳ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ତାଙ୍କ
ଭାବରେ । ୭

ଗୀତାରେ ଭଗବାନଙ୍କ ଚରଣ ଅବତାରର ବର୍ଣ୍ଣନା ଲୀଳାପ୍ରକାଶର ପରିପ୍ରେକ୍ଷାରେ ଯଦି ୮
ତେଣୁ ଉକ୍ତ ଅବତାରୀ ଲୀଳାବତାରର ଅଂଶ ଭାବେ ଗ୍ରହଣକର୍ୟ୍ୟ ନିଆଯାଇପାରେ । ଓଡ଼ିଆ ମହାଭାରତରେ
ମଧ୍ୟ ଅବତାରୀ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଅବତାର ଗ୍ରହଣର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଲୀଳା ପ୍ରକାଶ । ଏହି ଲୀଳା ମଧ୍ୟରେ
ଦ୍ୱିବିଧ । ପ୍ରଥମଟି ହେଲା ଅତୁର ନିଧନ, ଭୁ ଭାର ହରଣ ଏବଂ ଦ୍ୱିତୀୟଟି ସୁବଳ ନାୟିକାଙ୍କ ସହ
ପ୍ରେମ ନିବାହ ଓ ମାଧୁରୀ ଲୀଳା ପ୍ରକାଶ । ୯

ପ୍ରଳୟେକ କୃଷ୍ଣ ଯେ ମହାଶୟ ରଂଗା ଅବତାର

ସୁବଳ ରଂଗେ ଭାଗ ନିବାହ ପୁଣି ଗୁଡ଼ିକ ଶରୀର ।

ଅର୍ଥାତ୍ ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ଅତୁର ପୃଥିବୀରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରି ପୃଥିବୀବାସୀଙ୍କୁ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ କରିବା ବେଳେ
ବିପଦ ଉପସ୍ଥିତ ଜାଣି ଭଗବାନ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ତତ୍ତ୍ୱଦେବୀଙ୍କ ଆରାଧନା ଦେବୀଙ୍କ ଭାବରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ
କରିଛନ୍ତି ଓ ପରେ ଯଶୋଦାଙ୍କ ଯତ୍ନରେ ପାଳନ ହୋଇଛନ୍ତି । ୧୦ ତେଣୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଶିଳ୍ପ, ମଧୁର ଓ
ଦ୍ରାଘତା ଲୀଳାରେ ଭେଦ ଅତୁର ବଧ, ପ୍ରେମଲୀଳା ଓ ପରେ କୃଷ୍ଣପଥରେ ଯାତ୍ରା କଲେ ନିଜର
ସାଧନ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି । ଶ୍ରୀମଦ୍ଭଗବତ ଗୀତାର ଅଭିବ୍ୟାସିନ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଚରଣ ଓଡ଼ିଆ ମହାଭାରତରେ

ରୂପାନ୍ତରିତ ହୋଇଯାଇଛି । ମହାଭାରତ ବେଳକୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଶୂଙ୍ଗାକ ଲୀଳା ସମାଜରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଲଭି କରିସାରିଥିଲା । ଏବଂ ସମାଜରେ 'ଗୀତ ଗୋବିନ୍ଦ'ର ଶୂଙ୍ଗାକ ମନୋହର ନମାଟ ବାନ୍ଧି ସାରିଥିଲା । ଉତ୍କଳପ୍ରଦେଶରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଅବତାର ଗ୍ରହଣର ଅଭିପ୍ରାୟ ମଧ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଥିବା ସ୍ପଷ୍ଟ । ସେ ଅବିଚିନାଶନ, ଭକ୍ତଚନ୍ଦ୍ରକ ମାୟାପୁରୁଷ ଭାବେ ପ୍ରଧାନ୍ୟ ପାଇବା ସହ ମୁଖ୍ୟତଃ ଲୀଳାପୁରୁଷ ଓ ଲୀଳା-ଅବତାର ଭାବେ ଗଣିତ ହେଉଥିବା ଦେଖାଯାଏ । ଉକ୍ତ ଲୀଳା ସମାଜକୁ ବହୁଭାବରେ ଆକୃଷ୍ଟ ଓ ପ୍ରଭାବିତ କରିଛି । ଫଳତଃ ଅବତାରୀ ପୁରୁଷ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଦଶାବତାର ସହ ସାରଳା ଆଉ ଏକ ଅବତାର ଘୋଷ କରିଛନ୍ତି । ଏହା 'ରଂଗାବତାର' ବା 'ଲୀଳାବତାର' ରୂପେ ନାମିତ । ଏଥିରେ ସାରଳାଙ୍କ ନିଜସ୍ବ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀର ସ୍ପଷ୍ଟ ଓ ପରିଚୟ ଦିଆଯାଇଛି ।

ରଂଗାବତାର ଗ୍ରହଣ କରିଥିବାରୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ହେଲେ ରଂଗାବତାରକ ବା ରଂଗାବତାରୀ । ରଂଗାବତାରକ ଓ ରଂଗାବତାରୀ ଶବ୍ଦଦ୍ବୟର ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ହେଲା -

ରଂଗାବତାରକ = ରଂଗ + ଅବତାରକ (ଅର୍ଥ- ଅଭିନେତା ବା ନଟ)

ରଂଗାବତାରୀ = ରଂଗ + ବଅଁର୍ଭୁ + ଶିଳି (ଅର୍ଥ- ଅଭିନେତା, ନଟ) । ୧୦

ସାରଳା ଦାସ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସୁଖ ଅସ୍ବାଦନ, ରମଣ, ବହାର, ବଳାପର ଚର୍ଚ୍ଚନା ବେଳେ ଉକ୍ତ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର କରିଛନ୍ତି । ତେଣୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଅବତାର ଗ୍ରହଣ ଓ ବିଭିନ୍ନ ଲୀଳା ସଂପାଦନ ଅର୍ଥରେ ଶବ୍ଦକୁ ଗ୍ରହଣ କରିପାର ପାରେ ।

ପୁରାଣରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କେବଳ ଚନ୍ଦ୍ରର ନୃତ୍ୟକୁ ମୁରଲୀଧର ମଧ୍ୟ । ପୁଣି ସେ ବେଳେ ଅଲୌକିକ ଶକ୍ତି ସଂପନ୍ନ ହୁଏନ୍ତି, ଶ୍ରୀପୁରୁଷ ଏବଂ ସୁନ୍ଦରତମ ମଧ୍ୟ । ପ୍ରେମଧାମ ବୃନ୍ଦାବନରେ ଅବଶ୍ୟକ୍ତି ହୋଇ ସେ ମୁରଲୀବାଦନ ପୂର୍ବକ ଯଜ୍ଞଗତର ହୃଦୟ ଆକର୍ଷଣ କରିଛନ୍ତି । ଯଥା ଏହି ବେଳୁ ଶ୍ରବଣରେ ତାଙ୍କୁ ହୋଇ ସଖୀ ନିକଟରେ ବୃନ୍ଦାବନର ଶୋଭା ବସ୍ତ୍ରଧାରୀ ମୁଖର ହୋଇଉଠିଛନ୍ତି । ଏଠାରେ ସୁନ୍ଦର ଦେବା ସେ ବୃଷ ଲତାଠାରୁ ଜୀବ, ମାନବ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ତାଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟରେ ମୋହିତ ଏବଂ ତାଙ୍କ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ପୂଜାରୀ । ଏ ସବୁ ଲୀଳାବତାର ଛବି ପ୍ରସଂଗ ର ଲକ୍ଷଣୀୟ ।

ମହାଭାରତର ବହୁସ୍ଥଳରେ ରଂଗାବତାର ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହେବା ସଂଗେ ସଂଗେ ଉକ୍ତ ଅବତାର ଗ୍ରହଣର କାରଣ କଥିତ ହୋଇଛି । ତେଣୁ କାରଣ ଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ବଳାପ, ପ୍ରେମ ଓ ସମ୍ବୋଧନ ପ୍ରଧାନ । ଆଉ ପକ୍ଷରେ ଖନିଜର ତପକର ଏହି ରଂଗାବତାରର କାରଣ ଦର୍ଶାଇଛି । ୧୧

ସ୍ବାମୀ ଗୋପପୁରେ ଜନମ ଯେ ହୋଇଲେ ବନମାଳୀ

ରଂଗା ଅବତାରେ ବିଳସିଲେ ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀ ।

ସମ୍ଭବତଃ ବଳାପ ହିଁ ରଂଗାବତାରର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । କେବଳ ଘଟାଂକ ସହ ବିଳସିବା ପାଇଁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ରଂଗାବତାର ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି ଏବଂ ଏଥିରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଓ ଘଟାଂକ ପ୍ରୀତିର ବିଭିନ୍ନ ଦିଗ ଉନ୍ମୋଚିତ

ହୋଇଛି । ପୁଣି ଏହା ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଲୋକ । ୧୨ ତେଣୁ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଆପଣାନ୍ତୁ ପ୍ରମୋଦନପୁର
ପ୍ରକାଶ ପାଇଁ ରଂଗାବତାର ଆବଶ୍ୟକତା ସ୍ପଷ୍ଟ । ଗୋପପୁରରେ ହିଁ ଉକ୍ତ ଲୀଳା ପ୍ରକଟିତ ।

ବାସନ୍ତେକ ସେ ଗୋପପୁରେ ରଂଗା ଅବତାର ।

ଏଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ସେ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ପୁଣି ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଏବଂ ସମ୍ମୋଗ ନିମନ୍ତେ ଉକ୍ତ ଅବତାର ଧାରଣ କରିଛନ୍ତି ।

ହାତର ଏବଂ ଗୋପପୁର ପୁରରେ ଉପକାଶିତ ଅବତାର ଗ୍ରହଣର କାରଣ ଶୁଦ୍ଧ । ଉକ୍ତ
ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟର ରହସ୍ୟ ଉଦ୍‌ଘାଟନ କରିବାକୁ ଯାଏ ପୁରାଣକାର କହିଛନ୍ତି, ରାମ ଅବତାର କଷ୍ଟ ଲାଭକ ପାଇଁ
ଶକ୍ତିଶାଳୀ ରଂଗାବତାରର ଆବଶ୍ୟକତା ହୋଇଛି । ଗୋପପୁର ହେତୁ କରିବା ଯୋଗୁଁ ରାମ ଗ୍ରହଣକାରୀ
ଦୋଷରେ ଦୋଷୀ ସାବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ପ୍ରତୀକ୍ଷିତ ସମେତ ବହୁ କଷ୍ଟ ପାଇଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ
ପାଠକା ଦାସ ଦୁଃଖାସାଂକ ମୁଖରେ କୁହାଯାଇଛି —

ରାମ ଅବତାରରେ ପାଇଥିଲେ ବଡ଼ ଦୁଃଖ

କଳ୍ପା ଅବତାରରେ ପୈବେ ପାଇବାକୁ ପୁଣି ।

ଶକ୍ତିଶାଳୀ ସ୍ୱପ୍ନ ମଧ୍ୟ ରାମ ଅବତାରରେ ସୀତାକୁ ହରାଇଥିବାର ଦୁଃଖ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି, ୧୫ ଏବଂ ଦାନବ-
ଗଣକୁ ମାରି ସେ ଅତିଷ୍ଠ ହୋଇଥିବା କଥା ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ତେଣୁ —

ପୁଣିକି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ସେ ଅନୁକ୍ରମେ ବୋଲଇ

ମୁହିଁ ଜନମି ପୁଣି ଭୁଞ୍ଜି କରିବଇଁ ଲୀଳା ।

ଏବମ ରୂପରେ ମୁଁ ପାଇଲୁଁ ବହୁତ ଦୁଃଖ

ସେବ କେତେକ ସେ ପାଇବଇଁ ପୁଣି । ୧୬

ସେଥିପାଇଁ ସେ ସମୁଦ୍ରକୁ ଭୁଞ୍ଜି ମାରି ଦ୍ୱାରକାପୁର ନିର୍ବାସିତ ଶୁଦ୍ଧ ବଢ଼ି ସହସ୍ର କନ୍ୟାକୁ ରମଣ କରିଛନ୍ତି
ଏବଂ ଲକ୍ଷେ ବଜାଂକ ବିଭବକୁ ଭୋଗ କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କୁ ଦେଖିବାକୁ ଯାଉଥିବା ଯତ୍ନଗଣାଙ୍କ ୫୨ ପାଇଁ
ମଧ୍ୟ ସେ ଅନେକ ପ୍ରକାର ବେଶ ହୋଇଛନ୍ତି ଏବଂ ଜ୍ଞାନ ପରିଜନଙ୍କ ସେନା ଲାଭ କରି ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ
କାଳ-ନିବାହ କରିଛନ୍ତି । ୧୮

ରମଣ, ସଂକ୍ରୋଗ ପଦ ପରଦାର ହରଣ ଏହି ଅବତାରର ଅନ୍ୟ ଏକ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ପାଠକାଙ୍କ
ଗଣାରେ—

ହାତରେ ହୋଇଲ ଦେବ ରଂଗା ଅବତାର

ଧର୍ମଲଂଘି କଲ ଅସ୍ତେଷେ ପରଦାର । ୧୯

ପରଦାର ରମଣ ରଂଗାବତାରର ଶାଳି ଅନ୍ୟତମ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନୁହେଁ, ଉକ୍ତ ଅବତାରର ମୂଳ ପ୍ରକୃତି ଓ
ପ୍ରକୃତି ମଧ୍ୟ । ଉକ୍ତ ପ୍ରକୃତି ଅନୁଯାୟୀ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଯେତେବେଳେ ଯାହାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଛନ୍ତି, ତାକୁ ଭୋଗ-
ମଧ୍ୟ କରିଛନ୍ତି । ୨୦

ରଜା ଅବତାରରେ ଯାର ପ୍ରକୃତି ସବୁ

ସେହି ସେ ଜାଣଇ ହାତେ ପରଦାର ବାରତା ।

ମାନସ ଗଉରବ ମାନ ସମସ୍ତ ଉପେକ୍ଷି

ଇଚ୍ଛାୟେ ଶୃଙ୍ଗାର କଲ ଯେସନେକେ ମନେ ଇଚ୍ଛି ।

ବହାର ଓ ବିନାସ ଲୀଳା ପ୍ରକାଶର ମାଧ୍ୟମ; ଏବଂ ଏଥିପ୍ରତି ଅଭିନୟ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ । ସାରଳା ମହାଶ୍ୱରତରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ନାଟ୍ୟକାରକ ଭୂମିକା ସ୍ପଷ୍ଟଭାବେ ଚିତ୍ରିତ । ପାଦ୍ମ-ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ କଳହ ବେଳେ ପାଦ୍ମ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କୁ କହିଛନ୍ତି -

ବୃନ୍ଦାବନକୁ ଯାଅ ଯା ନଟ ପୋଥିକ ଅଛି ନହିଁ
ତାଳରେ ତଳ ତାର ହୃଦରେ ବରହ ବଂଶୀ
ଗୋପାଳ ଶୀମାନଙ୍କୁ ନରୁଥିବେ କଦମ୍ବ ମୂଳ ବସି
ତାହାନ୍ତ ପରୁର ଯାଇ ତୁ ନୃତ୍ୟକାରକ କଥା
ନଟେ ସିନା ଜାଣନ୍ତି ନଟକାରକ-ବାରନା । ୧୧

ପ୍ରେମ ପ୍ରକାଶ ସମୟରେ ଏକ ଅନୁକୂଳ ପରିବେଶ ଗଠିତହୋଇବା ପାଇଁ ଦୁର୍ଗାର ଅବଶ୍ୟକତା ଯଥେଷ୍ଟ, ୧୨ କନ୍ତୁ ରଂଗାବତାରର ଭୂମିକାକୁ ଏକ ସାଧାରଣ ଗୌରୀ ମୁଖରେ କୃତାଯାଇ ଏଥିରେ କାମାଧିକ୍ୟ ଓ ପରଦାସ ମେଣ ପ୍ରସଂଗ ଯୁକ୍ତ କରିବା ସଂଗେ ସଂଗେ ଦୁର୍ଗା ସହ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଶୃଙ୍ଗାର ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଛି । ଯେ ଧର୍ମ ଲଘନକରି ସର୍ବତା ପରଦାସସକ୍ତ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି ଏବଂ ଶୃଙ୍ଗାର ପାଇଁ ତାଙ୍କର ସ୍ୱାଧୀନତା ବ୍ୟବସ୍ଥା କଲେ, ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଜନ ଲେଖ ପାଇଛି । ୧୨

ଅନୁକ୍ଷଣେ ଶୃଙ୍ଗାରକୁ କଲ ହୋ ଶ୍ରୀମନ୍ତ୍ରୀ
ଆପଣେ ଲଘେଲୁ ଦେବ ଦୋଷ ଯେ ନ ବାଛି ।

ସାରଳା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଉକ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ନୀତିଗତ, ପାପମୟ ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣନା କରୁଥିଲେହେଁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଭଗବାନ ସ୍ୱୟଂ ହୋଇଥିବାରୁ ତେଥିରେ ସେ କୌଣସି ଦୋଷ ଦେଖି ନାହାନ୍ତି । ୧୩

ଚଉତିଶା କୋଟି ପୈ ଦେ ଦକ୍ଷିଣ ଦ୍ୱାରକା
ପରଦାସ ହରଣ ଦୋଷ ନାହିଁ ପୈଥେ ପୈନା ।

ଅନ୍ୟ ମନ୍ତରେ ଭଗବାନ ହେଉଛନ୍ତି ସଂସାରର ପ୍ରାଣୀ ମାନଙ୍କର ରକ୍ଷାକର୍ତ୍ତା ଏବଂ ବିଚାର କର୍ତ୍ତା । ତେଣୁ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ମାର୍ଗ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସ୍ୱୟଂ 'କାର୍ଯ୍ୟ' ଭାବେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତମାନଙ୍କର 'କାରଣ' ଭାବେ ମେ ସବୁର କୁଫଳାଫଳ ଭୋଗ କରିଛନ୍ତି । ସାରଳାଙ୍କ ଭାଷାରେ -

ମାନବେ ମେଣ୍ଟିବେକ ଯାହା କରଲଥେ ଭିଆଇଲେ
ଶୁଦ୍ରମୁଖ ସାବେଳା ଦାସ ଆଗାଧିପତ୍ୟେ ବଞ୍ଚାଇଲେ । ୧୪

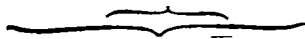
ଏହିପରି କାର୍ଯ୍ୟ ଓ କାରଣ ଭାବେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ରଂଗାବତାରର ଭୂମିକା ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ।

ପରବର୍ତ୍ତୀକାଳୀନ ପୁରସ୍କାମାନଙ୍କରେ ମଧ୍ୟ ରଂଗାବତାରର ବର୍ଣ୍ଣନା ମିଳିଥାଏ । ଏ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହାର ଲୋକପ୍ରିୟତା ପ୍ରସ୍ତୁତ । ହରିବଂଶୀକାର ଅତ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଏହି ଅବତାରର ବିଭିନ୍ନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଓ ଦିଗକୁ ସରଳାଙ୍କ ଚିତ୍ରଣ ଅମୂଲ୍ୟନରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ହରିବଂଶରେ ଚାନ୍ଦନା ବେଳକୁ ରଂଗାବତାରର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଯଥେଷ୍ଟ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଯାଇଥିବା ହେତୁ ଏଥିରେ ମାୟୁର୍ଯ୍ୟ ଲୀଳା ସହ ଦୁଷ୍ଟଦମନ ଲୀଳାର ସମାବେଶ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ତେଣୁ ସାରଳା ରଂଗାବତାରରେ ଯେଉଁ କାମପ୍ରବଣତା ଓ ପରଦାର ଇମଶର ବର୍ଣ୍ଣନା ଦେଖିଲେ ଅତ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ତାକୁ ତ୍ୟାଗ କରି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଚରଣକୁ ନିଷ୍ଠାଳଂକ କରିବା ସଂଗେ ସଂଗେ ତାଙ୍କର ସଥମ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଭାବେ ଦୃଷ୍ଟ ହେଲେ (୧ମ ପୃ-୧୫୮) ଏବଂ ଦ୍ଵିତୀୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କ୍ଷମକ ଉପଭୋଗ (୨ମ ପୃ-୧୬), କଳାସ (୩ମ ପୃ-୩୫), ବ୍ୟାଂକ ସହ ସେମ, ଗନ୍ଧ ମନୋରଂଜନ [୧ମ ପୃ-୧୫୫], କଳାମୃଦ ଶିଢ଼ା [୩ୟ ପୃ-୧୦୨] ଇତ୍ୟାଦିର ବର୍ଣ୍ଣନା ଦେଇଛନ୍ତି । ୨୫

ରଂଗାବତାର ସଂପର୍କୀୟ ଚିତ୍ରର ସୂକ୍ଷ୍ମ ସାରଳାଠାରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ଅତ୍ୟୁତାନନ୍ଦଙ୍କ ଠାରେ ଶେଷ ହୋଇଥିବା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଏ । ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର କଷୟ, ଏସବୁ ବର୍ଣ୍ଣନା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଛତ୍ରରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏନାହିଁ । ଏହା ଘଟିବାର ବିଶେଷ କାରଣ ଟିକ୍ତ କି ନାହିଁ କହିବା ଗବେଷଣା ସାପେକ୍ଷ । ଶେଷରେ ସଂକ୍ଷେପରେ ଏତିକି କୁହାଯାଇପାରେ, ସାରଳାଙ୍କ ନିଜସ୍ଵ କଳ୍ପନା ଓ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗିରୁ ସମ୍ଭୂତ ଏକ ନୂତନ ଅବତାର ‘ରଂଗାବତାର’ ନାମରେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଭଗବାନଙ୍କ ମଧୁର୍ଯ୍ୟ ଲୀଳା ଛିଡ଼ି ସ୍ଥାପନ କରନ୍ତି ।

- ୧ । ମହାନ୍ତି, ଡଃ ଅର୍ତ୍ତବିଜ୍ଞାନ (ସଂ), ସାରଳା ମହାଭାରତ । ୧୯୭୫, ଓଡ଼ିଶା ସଂସ୍କୃତିକ ବ୍ୟାପାର ବିଭାଗ, ଭୁବନେଶ୍ଵର । ଆକ (୨ୟ), ପୃ-୮୦୧, ପଦ ୨୯୭ ।
- ୨ । ସାରଳା ମହାଭାରତ, ମୁଷଳୀ, ପୃ-୮ ପଦ ୮୯-୯୫ । ୧୯୭୦ ।
- ୩ । ,, ଭା ପ. ପୃ-୪, ପଦ ୧୧ । ୧୮୭୫ ।
- ୪ । ,, ଆ ପ ୧ମ, ପୃ ୨୫୨, ପଦ ୭୭ । ୧୯୭୫ ।
- ୫ । ,, ଆ ପ ୧ମ, ପୃ ୨୪୦, ପଦ ୭୪ ।
- ୬ । ,, ଆ ପ ୧ମ, ପୃ ୩୯୯, ପଦ ୪୬- ୭ ।
- ୭ । ,, ଆ ପ ୧ମ, ପୃ ୨୪୦, ପଦ ୭୩ ।
- ୮ । ବର୍ମା, ଡଃ ଧୀରେନ୍ଦ୍ର ମୁ ସଂ ହିନ୍ଦୀ ସାହିତ୍ୟ କୋଷ ଜ୍ଞାନମଣ୍ଡଳ ଲମ୍ବିଟେଡ଼, କନାରସ । ପୃ ୭୮୫ ।
- ୯ । ସାରଳା ମହାଭାରତ, ମୁ ପ, ପୃ ୯୫, ପଦ ୩୨ ।
- ୧୦ । ବର୍ମା, ସେମନ୍ତ ସଂ । ମାନକ ହିନ୍ଦୀକୋଷ, ୪ର୍ଥ ଖଣ୍ଡ ୧୯୭୭, ହିନ୍ଦୀ ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ମେଳନ, ପ୍ରୟାଗ । ପୃ-୪୫୭
- ୧୧ । ସାରଳା ମହାଭାରତ ଆ ପ ୧ମ, ପୃ ୫୧୯, ପଦ ୨୧ ।
- ୧୨ । ,, ଆ ପ ୧ମ, ପୃ ୫୧୯, ପଦ ୨୦ ।
- ୧୩ । ,, ଆ ପ ୧ମ, ପୃ ୫୨୧, ପଦ ୪୭ ।
- ୧୪ । ,, ଗା ପ ପୃ ୨୫, ପଦ ୩୫ । ୧୭୫ ।

୧୫	„	ଶା ପ ପୃ ୨୭ ପଦ ୪୩
୧୬	„	ଶା ପ ପୃ ୨୭ ପଦ ୭୦
୧୭	„	ଶା ପ, ପୃ ୨୭. ପଦ ୫୩-୫୪
୧୮	„	ଶା ପ, ପୃ ୨୭, ପଦ ୫୭-୬୩
୧୯	„	ମ ପ, ପୃ ୨୦୧, ପଦ ୩୦୨ ୧୯୭୫
୨୦	„	ମ ପ, ପୃ ୨୪୧, ପଦ ୪୪୧-୪୩ ୧୯୭୫
୨୧	„	ମ ପ ୧, ପୃ ୨୨୩, ପଦ ୨୨୮-୨୩୦
୨୨	„	ଆ ପ ୧, ପୃ ୫୨୧, ପଦ ୪୯, ୫୭-୦୦
୨୩	„	ଅ ପ ୧, ପୃ ୫୨୩, ପଦ ୭୨-୭୩
୨୪	„	ମ ପ ୨, ପୃ ୭୦୩, ପଦ ୩୧୮
୨୫	ଦାସ, ଅଭ୍ୟୁତ୍ଥାନନ । ହରିବଂଶ । ନୂତନ ମୁଦ୍ରଣ, ଧର୍ମେନ୍ଦ୍ର ଷ୍ଟୋର, କଟକ ।	

With Best Compliments From :—

**THE TITILAGARH
REGIONAL CO-OPERATIVE MARKETING SOCIETY Ltd.**

Regd. No, 4/B Dated 11. 12. 66

P. O. TITILAGARH

Dist. BOLANGIR, ORISSA.

Wholesale and retail sale of Humepipes, Fertilizers, Pesticides, Controlled, non-controlled and JANATA Cloths, Groceries and controlled commodities.

Sri. A. P. MOHANTY,
Authorised Officer

Sri. R. N. CHOWDHURY
Secretary

With Best Compliments From :-

**M/s. A. R. & Co,
KHARIAR ROAD, ORISSA.**

ଶାରଳା ସାହିତ୍ୟରେ ସାମାଜିକ ମହତ୍ତ୍ୱ ।

ଡକ୍ଟର ଦୀନବନ୍ଧୁ ରଥ

ଗୋଟିଏ ସୁଗନ୍ଧ ଶବ୍ଦ, ମେଢ଼ି ସୁଗନ୍ଧ ଗଳ୍ପ-ନୈତିକ ଆନ୍ଦୋଳନ, ଧାର୍ମିକ ଚିନ୍ତା, ଦାର୍ଶନିକ ଗ୍ରନ୍ଥ-ରଚନା, କଳା ତଥା ଅନ୍ୟ କେତେକ ମାଧ୍ୟମରେ ରୂପ ନେଇ କବିତା । ସୁଗନ୍ଧ ସେତେବେଳେ ମାଧ୍ୟମରେ ପ୍ରକଟିତ ହୁଏ ଓ ନିଧିରୁ ସାହିତ୍ୟ ଏକତମ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ; ଇଂରାଜୀ ସାହିତ୍ୟର ଅଧ୍ୟାୟ ଆମକୁ ଇତିହାସର ଚିତ୍ରାଣ୍ଡି ଦେଖିବାକୁ ଆକର୍ଷଣ କରେ । ଏହି ଚିତ୍ରାଣ୍ଡି ସେଟା ଦେଖିଲେ - ଇଂରାଜୀରେ ଜାତିର ଗଜନୀତି, ସମାଜ, ଚଳଣି, ପ୍ରଥା, ସଂସ୍କୃତି, ଶିକ୍ଷା ଓ ଧର୍ମର ଇତିହାସ । (୧) ଏହି ଉଦାହରଣ ପ୍ରତିପଦ ହୁଏ ଯେ, କୌଣସି ସୁଗନ୍ଧ ସାହିତ୍ୟରେ ସେହି ସୁଗନ୍ଧ ସାମାଜିକ ଧାରା ରହି ପାଏ । ଶାରଳାଙ୍କ ସାହିତ୍ୟ ଏହି ନିୟମରୁ ବହିର୍ଭୁତ ନୁହେଁ ।

ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦେଶର ସାମାଜିକ ଜୀବନରେ କେତେକ ମୂଲ୍ୟବାନ ମାନ୍ୟତା ଲାଭ କରନ୍ତି । କେତେକ ନୈତିକ ବା ଆଦର୍ଶକୁ ସମ୍ମୁଖରେ ରଖି ସାମାଜିକ ଜୀବନ ଚାଲେ । ସାରଳା ସାହିତ୍ୟରେ ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଯେଉଁ ସାମାଜିକ ଜୀବନର ପୃଷ୍ଠିକା ଚିତ୍ର ରହିଛି । ସେଥିରେ କହୁ ସାମାଜିକ ଆଦର୍ଶ ଓ ମାନ୍ୟତା ପ୍ରକଟିତ ହୋଇଥିବାର ପ୍ରକଟିତ ହୋଇଥାଏ । ତାହାର ଆଲୋଚନା ହିଁ ଏହି ଶବ୍ଦ ପ୍ରବନ୍ଧର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ବିଷୟଟି ବ୍ୟାପକ ହେତୁ, ଏଠାରେ କେବଳ କେତେକ ମୂଲ୍ୟବାନ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରାଯାଇ ପାରେ ।

ପରିବାରମାନଙ୍କର ସମସ୍ତ ହିଁ ସମାଜ । ଜାତୀୟ ହେଉଛି ପ୍ରଥମ ସମାଜ । ସେହି ପରିବାର ପୁଣି ଗଠିତ ହୁଏ ନରନାୟକଙ୍କର ଯୌନ ସମ୍ବନ୍ଧ ଛାପନ ହେତୁ । ଏହା ନିଶ୍ଚିତ ଯେ, ଯୌନ ସମ୍ବନ୍ଧ ହେଉଛି ପ୍ରାଥମିକ ପ୍ରୟୋଗମାନଙ୍କର ସମ୍ବନ୍ଧ । (୨) ସେହି ସମ୍ବନ୍ଧଟି ପୁଣି

ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ହୁଏ ବ୍ୟାବହାରିକ । ବ୍ୟାବହାରିକ ହେଉଛି ଏକ ସାମାଜିକ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଏବଂ ତାହା ଜଣେଜଣକ ସେ ଦୁଇଜଣ ସ୍ୱାମୀ-ସ୍ୱାମିଣୀ ପତି-ପତ୍ନୀରେ ପରିଣତ ହେଲେ । ସେମାନେ ବୈବାହିକ ଜୀବନର ଅଧିକାର ତଥା କର୍ତ୍ତବ୍ୟକୁ ଲାଭ କଲେ । (୩) ସୁଗନ୍ଧ ପରିବାର ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ଆନ୍ଦୋଳନାହିଁ ସାମାଜିକ ମୂଲ୍ୟ ବିରୁଦ୍ଧ ବେଳେ ପ୍ରସ୍ତାବ ଦେଇଥାଏ ।

ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଉଲ୍ଲୋସି ସମାଜରେ ବ୍ୟାବହାରିକ ଅବସ୍ଥା କେଣିଏ ବୋଲି ବିବେଚନା ହେଉଥିଲା । ପିତାମାତା ପୁଅ କନ୍ୟାଙ୍କର ବ୍ୟାବହାରିକ କଲେ ଅଥବା ସ୍ୱାମୀ ସ୍ୱାମିଣୀ ଯେପରିକି ସେଇଭାବେ ସ୍ଥିର କରନ୍ତି, ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଝୁଲରେ ସ୍ୱାମୀ ସ୍ୱାମିଣୀଙ୍କୁ ବ୍ୟାବହାରିକ ବ୍ୟାବହାରିକ ପଡ଼ୁଥିଲା । ତାହା ନଦେଖି ସେମାନେ ପତିପତ୍ନୀ ରୂପରେ ସାମାଜିକ ସ୍ୱୀକୃତି ଲାଭ କଲେ ନ ଥିଲେ । ଦ୍ରୁପଦିକା ଓ ଭୀମ (ଅ. ୧୨, ପ. ୬୧୫), ବନଭୂମିରେ ହିଁ ହୋମଗିରି ସମୟରେ ପରିଣତ ହୋଇଥିଲେ । ସେହି-ପରି ସେମାନଙ୍କର ବ୍ୟାବହାରିକ ହେଉଛି - ସୁଦେବ, ଅର୍ଜୁନ (ମଧ୍ୟ ୧୨, ପୃ ୩୧୫), ବଦ୍ରାବତୀ-ଶାମ୍ଭୁ (ମଧ୍ୟ ୨୫, ପୃ ୬୪୨), ଶେଷବତୀ-ଶାମ୍ଭୁ (ମଧ୍ୟ ୨୫, ପୃ ୬୪୨), ଉଷ-ଅନିରୁଦ୍ଧ (ମଧ୍ୟ ୨୫, ପୃ ୨୫୦), ସୁରେଶ୍ୱର-ପଦ୍ମାବତୀ (ମଧ୍ୟ ୨୫, ପୃ ୨୫୨), ଧାରବତୀ-ଅର୍ଜୁନ (ବନ, ପୃ ୫୨୫) ଇତ୍ୟାଦି । ଏହି ସମସ୍ତ ଦେଶରେ ପଥାବସ ବ୍ୟାବହାରିକ ପାଣିପାଗର କର୍ମ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା ।

ମହାଭାରତର ପରମ୍ପରାରେ ସୁଗନ୍ଧର କନ୍ୟା ଗୃହଣ କରନ୍ତି । ମାନ୍ୟତା ଲାଭ କରନ୍ତି । ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ଶିକ୍ଷାମାନଙ୍କ ପ୍ରସାର ନିମ୍ନ ନିମ୍ନ ବର୍ଣ୍ଣ ମଧ୍ୟସ୍ଥ କନ୍ୟା

ଗ୍ରହଣ କରିବା ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଅଛି । (୩୩. ୧୨) ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଉତ୍କଳୀୟ ସମାଜରେ ଏହାହିଁ ଥିଲା ଆକର୍ଷ ଗାନ୍ଧୀ । ସମଦେବତା ସ୍ୱର ସାହୁକୁ ଏହି ମର୍ମରେ କହିଥିଲେ—

“ଏକ ଏକ ତୋ ଜାତିକୁ ଭୁଲି ଭାଷାକୁ
 ଶରସ୍ତି ଶା ରମିବାକୁ ଚାଲୁ ନିବାସକୁ ।
 ଅନ୍ୟଜାତି ଫୁଲିବାର ନ ଛୁଇଁବେ ଅଙ୍ଗ
 କଦାପି ସସ ନ କରିବେ କୁଳନିଜ ସଙ୍ଗ ।”

ସ୍ୱର୍ଗ ପୃ ୯ †

ଅନ୍ୟସ ଉକ୍ତ ଅଛି—

“ସ୍ୱ ଜାତି ଯେତେ ରମନ୍ତି ଅନ୍ୟ ଜାତି ଫୁଲି
 ସେ ପାତେବମାନ ଆସନ୍ତି ଅବୋଲ ।”

ଆଦି ୨୧, ପୃ ୭୮ †

ଏଥିରେ ମଧ୍ୟ କେତେକ ବ୍ୟତିକ୍ରମ ସେ କାଳରେ ଦେଖା ହେଉଥିଲା । ତାହା ହେଉଛି—କ୍ଷତ୍ରିୟର ବୈଶ୍ୟ କନ୍ୟାର ପାଣି ଗ୍ରହଣ । ସାରଳା ମହା-
 ଭାରତରେ ଅଛି ଯେ, ସ୍ୱର୍ଗାଚକ୍ଷୁଷ କରିବାକୁ ଯାଉଥିବା ରାଜା ସୁଧୂର୍ଷ୍ଟର ସାଜସୁଜ ନିବାସୀ ହରି ସାହୁଙ୍କର କନ୍ୟା ସୁମାତୀକୁ ବବାହ କରିଥିଲେ । [ସ୍ୱର୍ଗ, ପୃ ୫-୭] କିନ୍ତୁ ଏହି ପ୍ରକାର ବ୍ୟତିକ୍ରମ ସେତେବେଳେ ନିମନ୍ତସ୍ଥ ନ ଥିଲା । ତେଣୁ ସୁଧୂର୍ଷ୍ଟର ହରିସାହୁ ଠାରୁ କନ୍ୟାଦାନର ପ୍ରସ୍ତାବ ପାଇବା ପରେ, ତାଙ୍କୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କହି କହିଛନ୍ତି —“ଜାତି ମଧ୍ୟ ଉତ୍ତମରେ ଅଛି ବାବୁ ମିଳ ।” ସ୍ୱର୍ଗ, ପୃ ୭ ।

ସେ ଯୁଗର କ୍ଷତ୍ରିୟର ବ୍ରାହ୍ମଣ ସହ ବିବାହ ମଧ୍ୟ ସମ୍ଭବ ନ ଥିଲା । ତେଣୁ ଯେତେବେଳେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବେଶ୍ୟାରୀ ଅର୍ଜୁନ ଲକ୍ଷବିରା ପ୍ରତିଯୋଗିତାରେ ପଞ୍ଚଳ ହୋଇ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କୁ ପାଇବା ପାଇଁ ଯୋଗ୍ୟ ହେବେ, ହେଲେ, ସେତେବେଳେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ବିପ୍ଳବ ପ୍ରକାଶ

କରିଥିଲେ । ବ୍ରାହ୍ମଣର କ୍ଷତ୍ରିୟ କନ୍ୟା ସହ ପରିବ୍ରାଜ୍ୟ ଏକ ନୂତନ ଘଟଣା ହେବ ବୋଲି ସୂଚ୍ୟୁକ କଲେ । ନିମ୍ନ ଉଲ୍ଲେଖିତ ତାହା ପ୍ରତିପତ୍ନ ହେବ ।

“ଅନ୍ୟାୟ କରିଛୁ ତୁମ୍ଭେ ନ କରି ବିଚାର
 ବିଦ୍ୟାବଳେ ଜଣିଲ ସେ ଲକ୍ଷ ଦ୍ୱିବିକର ।
 କ୍ଷତ୍ରିୟ କନ୍ୟାକୁ ବିଦା ହୋଇବ କେମନ୍ତେ
 କାଳ କାଳକୁ ଏ କଥା ରହିବ ଜଗତେ ।

କୌଣସି କୌଣସି ମୂଳରେ ସେ କାଳରେ ବ୍ରାହ୍ମଣର ଚଣ୍ଡାଳ କନ୍ୟା ବିବାହର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଖା ଯାଉଥିଲା । କିନ୍ତୁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରନ୍ତି ଯେ, ଉଦାଳକ ନାମକ ମୁନି ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ଗର୍ବତରେ ନିବାସ କରୁଥିବା ଶାନ୍ତିକ ଚଣ୍ଡାଳର କନ୍ୟା ଶ୍ରେୟାର ପାଣିଗ୍ରହଣ କରି ଥିଲେ । (ଆଦି ୧ମ ପୃ ୭୮) କିନ୍ତୁ ଏହି ବିବାହ ମୂଳରେ ଥିଲା—ଶାନ୍ତିକ ଚଣ୍ଡାଳର ବଳ ପ୍ରୟୋଗ । ସେ ବଳାକୁଳରେ ଉଡ଼ିକୁ ଧରିନେଇ ନିଜ କନ୍ୟା ଶ୍ରେୟାର ସହ ବିବାହ କରିଥିଲେ ।

ଉପୁ ଦେଖାଇ ତାଙ୍କୁ ଧଇଲକି ବଳେ
 ବିଦା କରାଇ ସେହି ପବତର ତଳେ ।

ଆଦି, ୨୨ †

ସେତେବେଳେ ଅମବାସ୍ୟାରେ ଜାତି କନ୍ୟାର ବିବାହ ଦେଖି ବହୁ ହେଉଥିଲା । ଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ଅମବାସ୍ୟା ଉପରେ ଜାତି ହୋଇଥିବାରୁ ତାଙ୍କର ପିତା ଗନ୍ଧାର ସେନ ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଯୋଗ୍ୟପାତ୍ର ପାଇବାରେ ଅସୁ-
 ବିଧାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେଲେ । ସେ ଯେତେ ବରପାତ୍ର ଠିକ କଲେ ସମସ୍ତେ ବରଣ ମାଗେ ମଲେ ।

ଯେତେକ ନୃପତି ମୁଁ କରିଲ ବିଦ୍ୟମାନ
 ସେଇ ରାଜା ମଲ ବରଣ ବିଧାନେ ।

ଆଦି, ୧ମ ପୃ ୩୦୯ †

ବ୍ୟାସଦେବଙ୍କ ମୁଖରେ ଉଆଁସୀ କନ୍ୟାର
ପାଣିହୁଣ୍ଡିଦୋଷାବଦ୍ଧ ବୋଲି ତର ମତ ଦେଇଛନ୍ତି—

ସେ ଉଆଁସୀ କନ୍ୟାକୁ ବନ୍ଧୁ ହୁଅଇ
ଯେବଣ ପୁରୁଷ
ତାହାର ଦେହ ଲଗନ୍ତେ
ଯଶ ଶୀ ଅୟୁଷ ହୁଅଇ ନାଶ ।

ଆଦି ୧ମ, ପୃ ୧୧୨ †

ଉଆଁସୀ କନ୍ୟାର ବିବାହ ପ୍ରୟତ୍ନିତ ସହ କରା
ନାହୁଥିଲା । ପ୍ରଥମେ କନ୍ୟାକୁ ସାହାଡ଼ା ଦୁଷ୍ଟ ସହ
ବିବାହ କଲେ, ଦୋଷ ଖାଇଲ ହୁଏ ବୋଲି ଲୋକ-
ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା । ତେଣୁ ଗାନ୍ଧାରୀଙ୍କ ପ୍ରଥମ ଗୋଟିଏ
ସାହାଡ଼ା ଗଛ ସହିତ ବିବାହ କରାଗଲା ଓ ପରେ
ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ତାଙ୍କୁ ବିବାହ କଲେ ।

ଆଦି ୧ମ, ପୃ ୧୧୭-୧୧୮

ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଯୋଗ୍ୟ ଯେ, ଏପରି ବୃଷ-
ବିବାହ କର୍ମକଣ୍ଡିତ୍ୱାବ ସମର୍ଥିତ ବା । ଉକ୍ତ ଅଛି
ପୁରୁଷର ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍ତ୍ରୀ ନଷ୍ଟ ହେଲେ, ତୃତୀୟ
ଥର ଲେକ୍ତ ପ୍ରଥମେ ସହ ଡ଼ା ବୃଷ ସହିତ ବିବାହ
କଲପରେ ସେ ଦ୍ୱାର ଗ୍ରହଣ କରି ପାଇବ । [୩]
ଏହି ବ୍ୟବସ୍ଥା ସ୍ତ୍ରୀ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଉତ୍କଳରେ ପ୍ରୟୁକ୍ତ
ହୋଇ ପାରୁଥିଲା ।

ବରପୂର୍ବା କନ୍ୟାର ବିବାହ ନିଷେଧକେଲେ
ନିଷିଦ୍ଧ ଥିଲା । ଏହାକୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପରମ୍ପରା । ସ୍ମୃତି
ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଛି—“ବରପୂର୍ବା ବୟୋଜ୍ୟୋଷ୍ଠା ମାତୃ-
ନାମ୍ନୀ ସଗୋଷ୍ଠିନୀ । ଅନ୍ତଃ ବିଷ୍ଣା ଜୟା ମହଂ
ମୈଥୁନଂ ମାତୃସଙ୍ଗମ ।” (୪) ଅମ୍ଭାକନ୍ୟା ପାଇଁ
ଭୀଷ୍ମଙ୍କୁ ବରଣ କରାଯାଇଥିଲା, କିନ୍ତୁ ସେ ଦ୍ୱାର
ବିବାହ କରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ସଂକଳ୍ପ ତିଆରି ।
ଫଳରେ ଅମ୍ଭା ହେଲେ ବରପୂର୍ବା କନ୍ୟା । କନ୍ୟାପିତା

ପଦ୍ମନାଭ ଶତ୍ରୁ ଅମ୍ଭାଙ୍କ ପାଇଁ ମାତ୍ର କର୍ତ୍ତୃକ ନାମକ
ରାଜାଙ୍କୁ ବରଣ କଲେ । କିନ୍ତୁ ସେ ବିଭ୍ରାନ୍ତେବାକୁ
ନାହିଁ କରିବେଲେ ।

ତତ୍ତ୍ୱର୍ଥେଣ ମନ ଅରଜନକୁ ବରଣ
ବରପୂର୍ବା ବୋଲି ମେ ବିଭ୍ରାନ୍ତ ନୋଲେ ।
ଆଦି ୧ମ ପୃ ୭୦

ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଉତ୍କଳୀୟ ସମାଜରେ
ଜାତକ ମେଳକ ମାନ୍ୟତା ଲାଭ କରିଥିଲା । ଗାନ୍ଧାରୀ
ଓ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରର ବିବାହ କର୍ତ୍ତୃନାୟ ଏହା ପ୍ରମାଣ ହୁଏ ।
ବ୍ୟାସଦେବ ଉଭୟଙ୍କର ଜାତକ ମିଳାଇ ଦେଖିଲେ
ଯେ, ଉଭୟେ କୃତ୍ତିକା ନକ୍ଷତ୍ର ଓ ବୃଷ ରାଶିରେ ଜନ୍ମ ।
ଉଭୟେ ଉଭୟଙ୍କର ଯୋଗ୍ୟ ବିବେଚିତ ହେବାର
ବିବାହ ସମ୍ପାଦିତ ହେଲା ।

ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ବ୍ରହ୍ମ ଅସୁର କୃତ୍ତିକା ବୃଷ ରାଶି
ଗାନ୍ଧାରୀ ବ୍ରହ୍ମ ଅସୁରୀ ଆବର ଉଆଁସୀ ।

× × ×

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଏକ ଯୋଗ ହୋଇଲା ପୀତଳ
ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ଗାନ୍ଧାରୀ ହୋଇଲେ ଏକମତ ।

ଆଦି ୧ମ ପୃ ୧୧୮

ସମାଜରେ ଏହାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ ଦେଖା
ଯାଉଥିଲା । ସାରଳାକବି ଅନ୍ୟ କୌଣସି ବିବାହ
ଦୃଶ୍ୟରେ ଜାତକ ମେଳକର ପ୍ରଶ୍ନ ଦୁଇା ଉଠାଇ
ନାହାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏବେ ଆମ ସମାଜରେ ବିବାହ
ପୂର୍ବରୁ ଜାତକ ମିଳେଇବା ମାତ୍ର ଖବ୍ ପ୍ରଚଳିତ ।
ଖୁବ୍ ସମ୍ଭବ ଏହି ସତ୍ତ୍ୱେ ସାରଳା ଯୁଗରୁ ଉତ୍କଳୀୟ
ସମାଜରେ ପ୍ରବେଶ କରିଅଛି ।

ପିତାମାତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ବର ବା କନ୍ୟା ନିର୍ବାଚିତ
ହେବା ସେ କାଳର ନୀତି ଥିଲା । ପିତାହିଁ ଥିଲେ

କନ୍ୟାଦାନର ଅଧିକାରୀ । ପିତାମାତା ବା ଅଭି-
ଭାବକଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ବିବାହ ପ୍ରସାଦିତ ହେବା ରୀତି
ମାନ୍ୟତା ପାଇଥିଲା । ଦୁଃଖିନୀ କନ୍ୟାର ଜୟଦ୍ରୁପଙ୍କ
ସହ ବିବାହ ପ୍ରସ୍ତାବଟି ପ୍ରଥମେ କର୍ଣ୍ଣ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନକୁ
ଦେଲେ । ତା ପରେ ତାହା ଧୃତବ୍ୟସ୍ତଙ୍କ ସମ୍ମତ
ପାଇବା ପରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେଲା । ଅନ୍ଧ ଯୁ
ଦ୍ଵ ୭୭* ଛତୁର କନ୍ୟାର ବିବାହ ମଧ୍ୟ ତାହାର ପିତା
ବେଟ ଓ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ସହ ଆଲୋଚନା ହୋଇ
ନିଶ୍ଚିତ କରାଯାଇଥିଲା । (ବିରଟ ପୃ ୬୪୯-୬୫୦)
କୃତ୍ତି ଓ ପଣ୍ଡାଙ୍କ ବିବାହ ସତ୍ୟବତୀ ଶ୍ଵଶୁ ଓ ନୋନ୍ଦ
ଶ୍ରେଣ୍ୟଜାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶୁଭପିତ ହୋଇଥିଲା । (ଆଦି
୧ମ ପୃ ୧୩୮) ପିତା ଯେ କନ୍ୟାଦାନର ପକ୍ଷରୁ
ଅଧିକାରୀ ତାହା ବାମ୍ବମାଳୀ ଉପାଖ୍ୟାନରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ।
ଯଶୋବନ୍ତ ନଗରର ସଜପୁର ଚନ୍ଦ୍ରଧର ବନ ମଧ୍ୟରେ
ସ୍ଥାନରତା ବୈଦେହୀ ନୃପତିଙ୍କ କନ୍ୟା ବାମ୍ବମାଳୀକୁ
ଦେଖି ମୁଗ୍ଧ ହେଲେ ଏବଂ ସଙ୍ଗରେ ନେଇଯିବା ପାଇଁ
ଚାହୁଁଲେ । ଲମ୍ବିତା ନାମ୍ନୀ ଦାସୀ ସେତେବେଳେ
କହିଲେ—

ତୁ ଯେବେ ଏହାକୁ ବଳାଇବୁ ମନ
ବନ୍ଧୁକୁ ମାଗ କନ୍ୟା ତୁରନ୍ତ କରୁ ସେ ପ୍ରଦାନ ।
ପିତା ଦତ୍ତ କନ୍ୟା ଗୁହ୍ୟତ୍ଵ ମନ୍ତ୍ରୀ
ସ୍ଥାନଠାରୁ କେମନ୍ତେ ବଢ଼ିବ କେମାଦେଇ ।

ମଧ୍ୟ ୧ମ ପୃ ୧୩

କନ୍ୟାଗୌରୀ ବା କନ୍ୟାଦାନ ଲୋକଙ୍କର ଅପହରଣ
ସମାଜରେ ଦୁଷ୍ଟଶୀଳ ବୋଲି ଯୁଗ ଯୁଗରୁ ବିବେଚିତ
ହୋଇ ଆସିଅଛି । ସାରଳା ଯୁଗରେ ତାହାହିଁ ଥିଲା ।
ବାମ୍ବମାଳୀ ଉପାଖ୍ୟାନରୁ ଏହା ପ୍ରତିପନ୍ନ ହେବ ।
ଲମ୍ବିତା ଦାସୀର ଉପଦେଶ ନମାନ ଚନ୍ଦ୍ରଧର ଅଶ୍ଵ
ପୃଷ୍ଠରେ ବାମ୍ବମାଳୀକୁ ବଳାଇବା ବସଇ ନିଜ ବନ୍ଧୁକୁ
ଗଲେ । ତାଙ୍କର ପିତା ଚନ୍ଦ୍ରଧର ପୁଅର ଏହାଦ୍ଵାରା
କାର୍ଯ୍ୟକୁ ନିରାକର ଅଧର୍ମ ବୋଲି କହିଥିଲେ ।

ଦେଖିଣ ପୁଅକୁ ସୁଛଇ ନରନାଥ
କାହୁଁ ଆଣିଲୁ ଏ ଅବସ୍ଥାକୁ ଦୁହିତ ।
ଅଧର୍ମ କଲୁତ ବୋଇଲେ ଦଣ୍ଡଧାରୀ
କାହାର ଦୁହିତା ତୁ ଆଣିଲୁ ବଳେ ଦରି ॥

ମଧ୍ୟ ୧ମ ପୃ ୧୧୩

କନ୍ୟା ଗୌରୀ କର ଆଣିବା ଦୋଷାଦତ୍ତ ଥିଲେ
ମଧ୍ୟ, କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ପୁରୁଷର ଏତାଦୃଶ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟକୁ
କ୍ଷମା ଦିଆ ଯାଉଥିଲା । ସେହି ସ୍ଵେଚ୍ଛାମାଳୀ କଥାରୁ
ଏହା ଜଣା ଯାଉଛି । ଚନ୍ଦ୍ରଧରଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ତାର
ପିତା ନିନ୍ଦା କରିବାରୁ ସେ କହିଥିଲା— ଏ କନ୍ୟା
ମୋତେ ବରଣ କରିଅଛି । ପିତା ଚନ୍ଦ୍ରାଙ୍କୁର ଏହା
ଶୁଣି ଆନନ୍ଦିତ ହୋଇଥିଲେ ।

କୁମର ବୋଇଲ ତାତ ଯେ ବରିଲକ ମୋତେ
ତାହାଶୁଣି ହରଷ ହୋଇଲେ ନୃପତ୍ୟେ ।

ମଧ୍ୟ ୧ମ ପୃ ୧୧୩

କନ୍ୟାଗୌରୀ କପରି ଗୃହିତ କର୍ମଥିଲା, ତାହା
ଅନ୍ୟାୟ ବର୍ଣ୍ଣନାରୁ ଉପଲବ୍ଧ ହେବ । ସୁଭଦ୍ରା ଓ
ଅର୍ଜୁନଙ୍କର ଗୁପ୍ତ ମିଳନ ହେବା ପରେ ସତ୍ୟଭାମା ଓ
ନେତ୍ରଜୀ ଅର୍ଜୁନଙ୍କୁ ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ—ଏହିକ୍ଷଣି
ସୁଭଦ୍ରାଙ୍କୁ ନେଇହାରବା ତ୍ୟାଗକର । ଅର୍ଜୁନ କହୁ
ଏଥିରେ ସମ୍ମତ ହେଲେ ନାହିଁ । କାରଣ ସେପରି
କଲେ ସେ କନ୍ୟା ଗୌରୀର ଅପଖ୍ୟାତ ଲାଭ କରିବେ
ବୋଲି ଭାବିଲେ ।

ଯଦ୍ୟପି ଲୋଚନ ଯେନପିବ ନିଶାବତ
ଚଉର୍ଥ୍ୟ ପଣେ ନ ମୁଁ ପାଇବି ଅପରୁତ ।

ମଧ୍ୟ ୧ମ ପୃ ୨୮୮

ଶାରଳାଙ୍କ କାଳରେ ଗୁରୁ ଓ ଶିଷ୍ୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ
ବୈବାହିକ ସମ୍ବନ୍ଧ ସ୍ଥାପନ ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ବୋଲି ବିବେଚିତ
ହେଉଥିଲା । ବିରଟ ଗଜା ନିଜ କନ୍ୟା ଉଦ୍ଧରଣ

ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ହସ୍ତରେ ସମପଣ କରିବା ପାଇଁ ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କଲେ । ଉତ୍ତର ଥିଲେ ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ । ସେ ତାଙ୍କୁ ନୃତ୍ୟବଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା ଦେଇଥିଲେ । ବିରାଟର ପ୍ରସାଦକୁ ଗ୍ରହଣ ନ କରି ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ଗୁରୁ-ଶିଷ୍ୟଙ୍କ ସମ୍ମୁଖ ଅସଙ୍ଗତ ବୋଲି ଦର୍ଶାଇଥିଲେ ।

ଅର୍ଜୁନ କହିଲେ ଦେବ ସୈନ୍ୟ ନ କହ
ଆରୋକ କଥାଟିଏ ଦେବ ଅଛଇ ସଦେହ ।
ହୁଡ଼ି ଚରଣ କହିଲେ ଯେ, ସୈନ୍ୟର ଜ୍ଞାନ ନାହିଁ
ବଦ୍ୟାଗୁରୁ ଶିଷ୍ୟପୁରୀ ଗଙ୍ଗତ ଅଛି କାହିଁ ॥
ବିରାଟ ପୃ ୭୫୦

ଯୌବନଲଭ ପୁରୁଷ ବିବାହ କରିବା ନାଶ ପକ୍ଷରେ ଶେଷନାସ ବୋଲି ସେ କାଳରେ ବିରାଟ କର ଯାଉଥିଲେ । ଦ୍ରୌପଦୀ ଓ ଉତ୍ତର କନ୍ୟା ବିବାହ କଲପରେ ରାଜୋତ୍ତମା ହେବା ଚିନ୍ତାରେ ଜଣାଯାଏ ଯେ ସେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଯୌବନ ପ୍ରବେଶ ପୁରୁଷ ବିବାହ କରିଥିଲେ । (ମଧ୍ୟ ୧ମ, ପୃ ୬ ଓ ଉତ୍ତର ପୃ ୩୧)
ଯୁବକ ବିବାହ ପୁରୁଷ ବିବାହ କବି ବା ବିଧେୟ ବୋଲି ନିମ୍ନ ଉକ୍ତିଗୁଡ଼ିକରେ ମୁଣ୍ଡିତ ହୋଇଅଛି ଯଥା—

ଅବିଭାଗ୍ୟ ଦୋହତା ପିତା ପ୍ରାୟ
ହୋଇଲେ ରଜଗଣ
ପୈକାଈଶ ସ୍ବରୂପ ପରପନ୍ଥେ
ପିତୃଲୋକକୁ ଅଟେ ।
ଅ.ଦ ୧ମ ପୃ ୧୭
ଦୁହିତା ଯେବେ ପିତା ଘରେ
ଅବିଭାଜିତ ରଜଗଣ
ତାହାର ଶୋଣିତେ ପିତୃ ଲୋକେ
ସ୍ବାହାନ କରନ୍ତି ।
ଅ.ଦ ୧ମ ପୃ ୧୦୯

ଯୌବନଲଭ ପୁରୁଷ ବିବାହ ବିଧେୟ ଥିଲେ ହେଁ ସାରଳା ଦାସ ଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି ଯେ, ସମାଜରେ ଅନେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହାର ବ୍ୟତିକ୍ରମ ହେଉଥିଲା । ଚନ୍ଦ୍ରାବତୀ, ସୁରେଶା, ମୁରଦା, ଗୋ, ହାସନୀ, ହିତମ୍ବିକା ପ୍ରଭୃତି ନାୟମାନେ ଯୌବନରେ ପରିଣୟ କରିଥିବା କଥା କବିଙ୍କ ଲେଖାରେ ରହିଛି । ‘ଚଣ୍ଡୀ ପୁରାଣ’ରେ ଅଛି ଯେ, ଚନ୍ଦ୍ରାବତୀ ମହିଷାସୁରକୁ ଯୌବନରେ ବିବାହ କରିଥିଲେ ।

ମୋହର ଦୁହିତା ନାମ ଅଟେ ଚନ୍ଦ୍ରାବତୀ
ନୈଲେନ୍ଦ୍ର ମୋହିନୀ ସେହୁ ନଗନା ଯୁବତୀ ।

ପୃ ୨୩

ସାରଳା ଦାସ ଯୁବକ-ବିବାହର ପ୍ରସପାତ୍ତ ଥାଇ କନ୍ୟା ପୋଲ ବର୍ଷ ବୟସରେ ପତି ଗ୍ରହଣ କରିବା ସମୀଚୀନ ବୋଲି ମାତ୍ର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କରିଯାଇ ଅଛନ୍ତି । ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁରେ ସେ ଏହି ବିପ୍ଳବୀମାନଙ୍କ ଗାତ୍ର ଘୋଷଣା କରିଛନ୍ତି ।

ଶରଣ ବରଷ ଯେବେ ହୋଇବେ ପୁରୁଷ
ତତ୍ତ୍ଵେକ ହୋଇବ ଯେ, ରୁଡ଼ଦଶ ବରଷ ।
ସୈନ୍ୟନେକ ଯୋଗ ସେ ଅନଳ ଘଟ
ସ୍ତ୍ରୀର ପୁରୁଷ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ହୋଇବେ ଭେଟାଭେଟି ।

ମଧ୍ୟ ୧ମ ପୃ ୨୮୮

ସେ କାଳରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମାଜରେ ବାଲ୍ୟବିବାହ ବଡ଼ ପ୍ରଚଳିତ ଥିବା ଜଣାଯାଏ । ଓଡ଼ିଶାରେ ଏହି ଶୁଣି ଥିବା କଥା ‘ବର ଚରିଣ କଳସ ଦଶା’ କିମ୍ବଦନ୍ତୀରୁ ବି ସ୍ପଷ୍ଟ ହୁଏ । ଶିଶୁର ନାମକ ବସ୍ତ୍ରର ପତ୍ନୀ ବାଳ-ବଧବା ହେବା ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ଶାରଳା ଦାସ ବାଲ୍ୟ ବିବାହର ସ୍ମରଣ ଦେଇଛନ୍ତି । (ଅ.ଦ୍ୟ ପୃ ୧୭୫)† ଆଉ ଗୋଟିଏ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ହେଉଛି—ମଧ୍ୟ-ଶ୍ରବଣ ନାମକ ବସ୍ତ୍ରର ଘ୍ରୀୟା କୁରଞ୍ଜିନୀ । ବିବାହ ପରେ କୁରଞ୍ଜିନୀ ପତି ଗୃହରେ ରାଜୋତ୍ତମା ହେବା

କଥା କବି ଲେଖିଛନ୍ତି । ସେଥିରୁ ସୁରତ ହେଉଛି
ଯେ, କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ମଧ୍ୟ ବାଲ୍ୟ କାଳରେ ବବାହ
କରିଥିଲେ । ବନ ପୁ ୩୨୦ ।

ସାରଳା ଦାସ ପିତା ବା ଅଭିଭାବକଙ୍କ ଦ୍ଵାରା
ଅସ୍ଵାଭାବିକ ବବାହ କଥା ଉଦ୍ଘାଟନେ ହେଁ, ପ୍ରତି
ନିବାରଣ ଭବିଷ୍ୟରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ କଥାକୁ କିଛି ପ୍ରାଧିକାରୀ
ଦେବାର ପରିପାଟଣା । ‘ମାନବୀ ହରଣ’ ଭଳି ଏକ
ମୌଳିକ କାହାଣୀରେ କବି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇଛନ୍ତି ଯେ,
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ନାମ ତାର ଲକ୍ଷ୍ମୀରେ ପ୍ରତି ନିବାରଣ କରି
ନା ର । ମାନବୀ କନ୍ୟାର ପାଣିପ୍ରହର ପାଇଁ
ବଳରାମଙ୍କ ପୁଅ ଆନନ୍ଦାନନ୍ଦ ଓ ଶିବଙ୍କ ପୁଅ କାର୍ତ୍ତିକ
କୁମାରଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବବଦ ଉତ୍ପତ୍ତି ହେବାରୁ ବ୍ରହ୍ମା
ମଧ୍ୟସ୍ଥତା କଲେ ଓ କନ୍ୟାର ଲକ୍ଷ୍ମୀକୁ ପ୍ରଧାନ୍ୟ
ଦେଲେ ।

ବେଳି କୁମାରଙ୍କୁ ଦେଇ ପିବାକ ବରଣ
ଆମ୍ଭର ବଚନ ବେଳିଜନେ ଶୁଣ ।
ଆପଣର ଦୁହିତାକୁ ସୁବେଶ କର
କନ୍ୟାର କରେ ରତ୍ନମାଳା ଗୋଟିଏକ ଦେଇ ।
ବେଳି ବଢ଼ନ୍ତୁ ସେ ବଢ଼ବ ଯାହାକୁ
ସେ ଆନ ନୁହଇ ହସ୍ତ କରାଣା ତାହାକୁ ।

ମଧ୍ୟ ୧ମ ପୃ ୫୦୪-୫୦୫

ସୁବକ-ସୁବର୍ଣ୍ଣ ବବାହ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଗୁପ୍ତ
ପ୍ରେମରେ ପଡ଼ି ଶୁଭାକ୍ଷରେ ମଢ଼ିଲେ, ସମାଜ ତାର
ନିନ୍ଦା କରୁଥିଲା । ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କ କନ୍ୟା ଗୋପନରେ
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପୁଅ ଶାନ୍ତିଙ୍କ ସହଚ ମିଳିତ ହୋଇ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧେ
କଲେ । ଏଥିପାଇଁ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କ କୌରବଗଣ
ତଥା ସୁଧର୍ମର ଲଜଜିତ ହୋଇଥିଲେ । ସୁଧର୍ମର
ଚନ୍ଦ୍ରାବତୀଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ପାପ ବୋଲି କହିଥିଲେ ।

ଜୋକମୁଖେ ପେସନେକ ପଡ଼ଇ ଲବଣ
ସୂର୍ଯ୍ୟର ତେଜେ ଯେହ୍ନେ କୁମୁଦମା ବଣ ।

ଗଜା ମାନନ୍ତେ କମ୍ପେ ଆଖିଲୁ ନିମନ୍ତୁ
ଶୁଣି ଭରସ ମନ ଯେ ମାନ ନନ୍ଦବନ୍ଧୀ ।

ମଧ୍ୟ ୧ମ ପୃ ୫୮୧

ଉଜବାଚ ଶୁଣି ବୋଇଲେ ଯୁଦ୍ଧେଷୁ
ଅନ୍ତେ ଶୁଣିବର କଥା ହୋଇଲ ବଡ଼ ନନ୍ଦୁ ।

ମଧ୍ୟ ୧ମ ପୃ ୫୭୫

ଅବଶ୍ୟ ସୁବକ ବା ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରେମ କରି ବନ୍ଧୁ
ହେବାରେ ସମାଜ ବାଧା ଯେଉଁ ନ ଥିଲା । କେବଳ
ବବାହ ପୂର୍ବର ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧେୟ ଦୁସଖୀୟ-ବୋଲି ବୁଝାଇ
କରୁଥିଲା । ଧୃତ୍ୟୁକା ଓ ଭୀମ, ଝାଢ଼ବଣ ଓ
ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ପରିଣୟ ମୁହଁରେ ପ୍ରାକ୍-ବବାହ ପ୍ରେମ
ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ, ତାହା କବି ଲେଖନରେ
ନିନ୍ଦା ହୋଇନାହିଁ । କାରଣ ଏସବୁ ସ୍ଥଳରେ କାମ
ହେବର କଥା ନାହିଁ ।

କନ୍ୟା ପିତାଙ୍କ ଗୃହରେ ପରାଣୟ କାର୍ଯ୍ୟ ମଞ୍ଜୁହତ
ହେବା ସେ କାଳର ଅବଶ୍ୟକତା । ଏହାହିଁ ଭରତାୟ
ପରମ୍ପରା । ବିକଟ ଦିବସରେ ଚର ବରଯାହାରେ
ଆସ କନ୍ୟାଗୃହରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ କନ୍ୟାର ପାଣି-
ପ୍ରହର କରିବା ଭାରତୀୟ ସମାଜରେ ମବଦ, ଦେଖା-
ଯାଏ । ଷ୍ଟେସନ ଚୋରାଦାର ଉଲ୍ଲୀୟ ସମାଜରେ
ତାହାହିଁ ହେଉଥିଲା । କବି ନେତେଗୁଡ଼ିଏ ମୌଳିକ
ବବାହତନ୍ତ୍ରୀ ଉପସ୍ଥାପନ କରିଛନ୍ତି, ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ଥଳରେ
କନ୍ୟାପିତାଙ୍କ ଗୃହରେ ହିଁ କନ୍ୟାର ବବାହ ସମ୍ପନ୍ନ
ହୋଇଅଛି ।

ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇ ପାରେ ଯେ,
ଜଳଜୀୟ ସାମାଜିକ ଅବଶ୍ୟକତା ଦେଖାଇବା ପାଇଁ କବି
ମୂଳ ମହାଭାରତର ବର୍ଣ୍ଣନାକୁ ଫରିଡ଼ାର କରିଛନ୍ତି ।
ସମ୍ଭୂତ ମହାଭାରତରେ ଅଛି—ଭୀଷ୍ମ ନିଜ ଭ୍ରାତା
ବିଶବସାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ନିମିତ୍ତ କାଶୀରଜ କନ୍ୟାଙ୍କୁ ପ୍ରୟମ୍ଭର
ସ୍ଥଳରୁ ନିଜ ପତ୍ନୀକୁ ଆଣିଥିଲେ ଏବଂ ବବାହ କରାଇ-

ଥିଲେ । (୬) ଶାରଳା ମହାଶ୍ୱରତର ବର୍ଣ୍ଣନା ଭଲ ।
ଏଠାରେ ଅଛି — ଶାନ୍ତନୁଙ୍କ ପୁଅ, ଚିତ୍ରଗୁପ୍ତାଙ୍କ ବର-
ଯାତ୍ରାରେ ପଦ୍ମଦଳ ଦେଶକୁ ଯାଇ ଅମ୍ବିକାଙ୍କର
ପାଣିଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ।

ଚଳନ୍ତି ଶାନ୍ତନୁ ପାରେଶ୍ୱର ଭୂଃଶ୍ରୀବ ।
ଅନେକ ଦେଶର ଯେ ଚଳିଲେ ଗଜଦେବା ।
ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲେ ଯାକ ପଦ୍ମଦଳ ଦେଶ
ଚିତ୍ରଗୁପ୍ତା କୁମର ଚିତ୍ରପୁ ବରବେଶ । (୭)

ଉତ୍କଳର କନ୍ୟାଦାନତାଗ ପିତାମାତା କନ୍ୟାର
ଶୁଦ୍ଧରେ ଶ୍ରେୟନ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଏହି ଆଦର୍ଶ
ମାତ୍ରକୁ କବି ଗୋଟିଏ ମୌଳିକ ଉପାଖ୍ୟାନ ମାଧ୍ୟମରେ
ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଛନ୍ତି । ଶିଶିକ ବସନ୍ତ ବଧୂବା ପତ୍ନୀଠାରୁ
ଜାତ କନ୍ୟାକୁ ଗୋଟିଏ ଶୁଭାଳ ପାଳିଥିଲା । ଉତ୍ପାଦିତ
ଗଜ ତାହାକୁ ବିବାହ କଲେ । ଜନ୍ମକଟି ପଞ୍ଚଭୁଜ
ରୂପରେ ସବୁ ପଡ଼ିଆ ଜମି ଦେଲା । ସେ ସେହି
ଭୂମିରୁ ଆହାର ଜଳ ଯତ୍ନ ନ କରି ଅନ୍ୟ ବନ୍ୟକୁ
ଶୁଳଗଲା । (୮)

ସେ ଭୂମିରେ ସେ ପାଣି ଆହାର ନ କଲ
ଦକ୍ଷିଣ ଦେଇ ଶୁଗାଳ ବାହାର ହୋଇଲା ।
ଅହାତନ ପରିପନ୍ଥେ ସେ ବଜା ପୃଥ୍ୱୀରେ ଚଳିଲ
ଉପାସ ଶ୍ରେକ ଶୋଷରେ

ସେ ଜଳ ଆହାର ନ କଲ ।

ତାହାର ମନ୍ତ୍ର ଦେଖି ଇନ୍ଦ୍ର ପାଣି ବରଷିଲେ ।
ଧୂମିରୁ ପାଣି ନ ଖାଇ ଦେହରୁ ପାଣି ସେ ଖାଇଲେ
ସେ ବଜ୍ରର ସୀମାନ୍ତ ବାହାର ହୋଇଗଲେ
ଯେହ୍ନେକ ସତ୍ୟ ଅନ୍ୟାଲୋକ ନ ମାନିଲେ ।

ଅଦି ୨ୟ ପୃ ୫୯୪

ଜାମତା ନିଜର ଶୁଣୁର ଘରେ ବେଶିବନ
ରହିବା ଓ ଶୁଣୁରଙ୍କ ଧନରେ ପ୍ରତିପାଳିତ ହେବା ସେ

ଜାଳରେ ନିନ୍ଦାପାତ୍ର ଥିଲା । ସାରଳା ଏହି ମାତ୍ରକୁ
ଗୋଟିଏ ମୌଳିକ ଉପାଖ୍ୟାନରେ ଦେଖାଇଛନ୍ତି ।
ଶିବ ନିଜର ଶୁଣୁର ହିମାଳୟକୁ ଶୁଦ୍ଧରେ ଥିବାବେଳେ
ହିମାଳୟକୁ ପୁତ୍ର ଚିତ୍ରଗୁପ୍ତ ଓ ଶିବଙ୍କ ପୁତ୍ର କାର୍ତ୍ତିକଙ୍କ
ମଧ୍ୟରେ ଜଳହ ଜାତ ହେଲା । ଚିତ୍ରଗୁପ୍ତ ଶିବଙ୍କର
ଶୁଣୁର ଘରେ ରହିବା କଥାକୁ ଖୁବ୍ ନିନ୍ଦା କରିଥିଲେ
ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଅଛି —

ଆରେ ଶୁଣୁର ଘରକୁ ଯେବେ ଆସଇ ଛୁଆଇ
ଅଡ଼ାଇ ଦିନରୁ ବହୁତ ଦିନ ରହି ନ ଯୋଗାଇ ।
ଶୁଣୁର ଅନ୍ଧ ଖାଇ ବ୍ରତନ୍ତ ନେଉଁଣଜନ
ବଳଗାୟି ଆଉଁ ସେ ଯେ ହୁଅନ୍ତି କୁଜନ ।
କୁଳ ଗୋତ୍ର ହିନ୍ଦୁରେ ବାଡ଼ି ଦୃଷ୍ଟି ନାହିଁ
ସଂସାରେ ବୋଲନ୍ତି ହେମବନ୍ତର ଜୁଆଁର ।
ଆରେ ସୁମାଳର ଭୃତ୍ୟରେ ରୁ ଅଟୁ ଭୃତ୍ୟକାଗ
ଶୁଣୁର ଅନ୍ଧ ଖାଇଲେ ତାକୁ ନେହେ ସର ।

ବନ ୧ମ ପୃ ୯୦

ଉତ୍କଳୀୟ ପରମ୍ପରାରେ ବିବାହର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ
ହେଲା — ପୁତ୍ର ସନ୍ତାନ ଲଭ । ଏହା ମଧ୍ୟ ଶ୍ରବଣାୟ
ସମାଜର ଆଦର୍ଶ । ସଂସ୍କୃତ ମହାଶ୍ୱରତରେ ଅଛି
“ବତ୍ସ କଲ୍ୟାଣମିଚ୍ଛନ୍ତି ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ ପିତରଃ ସୁତାନ ।”
(୧) ମନୁସ୍ମୃତିରେ ଉକ୍ତ ଅଛି ଯେ, ଯେଉଁ ଗ୍ରାମୀ
ପୁତ୍ରସନ୍ତାନ ପ୍ରସବ ନ କର ସେ ଉଚ୍ଚେୟାଜ୍ଞ ।
(୨ ଅ ୮୧) ମହାକବି ସାରଳା ଦାସ ଏହି ପୁସ୍ତକର
କଥା ଅଗ୍ନିକାର ଋଷିଙ୍କ ପ୍ରଫଳରେ ଉପସ୍ଥାପନ
କରିଛନ୍ତି । ପ୍ରବଳ ପୁତ୍ର କାମନାର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ
ସେ ମୁଗୁଣୀ ସହ ଶୃଙ୍ଗାର କରିଥିଲେ । (ଆଦି ୧ମ
ପୃ ୧୫୯) ଯମ ଦେବତା ଅଗ୍ନିକାର ଋଷିଙ୍କ ପୁତ୍ରଲଭ
କରିବା ପାଇଁ ପୁ-ବାର ମର୍ତ୍ତ୍ୟକୁ ପଠାଇଥିଲେ ।
(ଅଦି ୧ମ ପୃ ୧୭୦) ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଅପୂର୍ବ ଓ
ଅବିବାହିତ ଋଷିଙ୍କ ଯମ ଦେବତା ପୁତ୍ରସନ୍ତାନର
ମହତ୍ତ୍ୱ ବୁଝାଇଥିଲେ ।

ମଧ୍ୟସ୍ଥରେ ଉପୁଡ଼ି ହୋଇଲେ

ସନ୍ତାନ ହିଁ ସେ ମୂଳ ।

ସନ୍ତାନ ନ ଥିଲେ ସମସ୍ତ

ଧର୍ମ ହିଁ ନିସ୍ତୁଳ ।

ଆଦି ୧ମ ପୃ ୧୪୮

ନାରାୟଣ ବଦସ ହୋଇଲେ ଏସନେ

ପରଦାସକୁ ନ ପଡ଼ି ସଂସାରଜନମାନେ ।

ଜଗମୋହନ ସୁଷ୍ପଷ୍ଟ ଭଜିଲ ଏଡ଼େ ଦର୍ପ

ପରଦାସ ସେ ଉତ୍କଳ ସକଳ ପାପ ।

କ୍ଷଣକ ମାତ୍ର ପିନା ଶରଦାସ ରସରାସ

କ୍ଷଣକ ଉତ୍ତାରେ ସେ ହୋଏ ସବୁ ଭଙ୍ଗ ।

ପରଦାସ ଶୃଙ୍ଗାର ଗା ନୁହଇ ସୁଗତେ

ସ୍ବେଦେ ବଡ଼ ଧର୍ମ ମୁଁ ଲଢ଼ିବି କେମନ୍ତେ ।

ଆଦି ୧ମ ପୃ ୫୨୭-୭୨୭

ପାରିଳାଙ୍କ କାଳରେ ପାରିବାରିକ ଜୀବନର ଆଦର୍ଶ ଥିଲା— ସଞ୍ଜୁକ ଜୀବନ ଯାପନ । ଭରଣସ୍ଥ ସମାଜରେ ଏହି ଆଦର୍ଶ ସୁନ୍ଦର ସୁନ୍ଦର ଥିଲା ଅସିଦ୍ଧି । ଦାମ୍ପତ୍ୟ ଜୀବନକୁ ସଂଯତ କରିବା ପାଇଁ କବି ବହୁ ମନ୍ତବ୍ୟ ସୂଚନା ଦେଇଛନ୍ତି । ପାରିଳାଙ୍କ ସାହିତ୍ୟରେ ନାରୀ ପକ୍ଷରେ ପରପୁରୁଷ ଗମନର ନିଜାକାଣ୍ଡ ନିହିତ । କୁଣ୍ଡଳୀପର ରଜା ଅନଙ୍ଗସେନଙ୍କର ରାଣୀ ରତ୍ନ ବତୀ ପରପୁରୁଷ ଗମନ କରୁଥିଲେ । ବନ ମଧ୍ୟରେ ସେ ଅଗ୍ନିକାର ଋଷିଙ୍କୁ କଳାକୁର ଧରି ଲୋଳ କଲେ ଓ ରତ୍ନରାଜା କଲେ । ଅଗ୍ନିକାର ଡାକ ନେଲେ— “ହେ ରଜା ଅନଙ୍ଗସେନ, ପ୍ରତିବାଦ କର ।” ରଜା ଉପସ୍ଥିତ ହେଇ ପତ୍ନୀଙ୍କର ମନ୍ତବ୍ୟ ରୋଦନ କଲେ । ଏହି ମୌଳିକ ଉପାଖ୍ୟାନରେ ନାରୀ ପରପୁରୁଷ ଗମନର ଭୟାବହ ପରିଣତି ବୁଝାଯିବା ହୋଇଅଛି । କବି ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ କହୁଛନ୍ତି— “ପରଦାସ ଦୋଷ ଫିରିଙ୍ଗି ମୁକତି ଗତ ନାହିଁ । ଆଦି ୧ମ ପୃ ୧୫୭

ନାରୀ ପକ୍ଷର ପରପୁରୁଷ ପ୍ରୀତି ଯେପରି ନିନ୍ଦନୀୟ ଥିଲା ପୁରୁଷପକ୍ଷରେ ପଦେ ବା ଦରଶ ସେହି ପରି ନିନ୍ଦାର କଥା ଥିଲା । ଗୋଟିଏ ମୌଳିକ ଉପାଖ୍ୟାନରେ ମହାକବି ମରଦାସନୁଗମନ ର କୁପରିଣାମ ଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି । ଶାକ୍ତପୁତ୍ର ବୃଦ୍ଧା ସତ୍ୟସୁଧରୀଙ୍କ ସହ ଶାଧୁତ୍ବରେ ଶୃଙ୍ଗାର କଲେ । ନିଜର ଭ୍ରମ ଜାଣିବା ପରେ ସେ ଅନ୍ତତଃ କବିଙ୍କୁ ଲାଗିଲେ । (ଆଦି ୧ମ ପୃ ୫୧୭-୫୨୭) ଶାକ୍ତପୁତ୍ର ମୁଖରେ କବି ପରଦାସ-ଗମନର କ୍ଷତିକ ସୁଖ ଓ ଅସାରା ବସ୍ତୁରେ କହିଛନ୍ତି । ପରଦାସନୁଗମନ ନ କରିବା ପାଇଁ ସେ ସତେଜନ କରାଇ ଦେଇଛନ୍ତି ,

ପୁରୁଷ ପକ୍ଷରେ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ କର୍ମୀ ଗୁରୁପତ୍ନୀ ହରଣ ଦୁଷଣୀୟ ଥିଲା । ଉଷ୍ମଙ୍କୁ ଅନ୍ୟାୟନୀୟ ପାଇଁ ବନଶ କବିପାଇଥିଲେ ହେଁ, ସେ ଦାନ ସଂବଳଣ କରି ବବାହ ପାଇଁ ଆସିଲେ ନାହିଁ । ପଦ୍ମଦଳ ଦେଶର ରଜା ଶାଲୁ ରଜାଙ୍କୁ ବଦଳ କଲେ । କିନ୍ତୁ ଶାଲୁ ଉଷ୍ମଙ୍କୁ ବରଣ କରିଥିବା କନ୍ୟା ତାଙ୍କର ଗୁରୁପତ୍ନୀ ବୋଲି ଭାବିଲେ ଓ ବବାହ ପ୍ରସ୍ତାବ ଦେଇ ଦେଲେ ।

ନିରସ୍ତେ ଯେବେ କନ୍ୟା ଉଷ୍ମଙ୍କୁ ବଢ଼ିଲା

ସୁନ୍ଦର ସେ କନ୍ୟା ଗୁରୁପତ୍ନୀ ହେଲା ।

ଆଦି ୧ମ ପୃ ୫୧

ପରଶର ଋଷି ଯେତେବେଳେ ସତ୍ୟବାନଙ୍କ ରଚିତ ଉଷା କାବ୍ୟ, ସେତେବେଳେ ସତ୍ୟବାନ ବ୍ରହ୍ମସ୍ତ୍ରୀ ଓ ଗୁରୁପତ୍ନୀ ହରଣ ଦୋଷାବହ ବୋଲି ଦର୍ଶାଇ ଥିଲେ ।

ପରସ୍ତ୍ରୀ ବ୍ରହ୍ମସ୍ତ୍ରୀ ଆଦର ଗୁରୁକ ପଦେ ହରିଲେ କେବଣ ଦୋଷ କହୁ ଅହେ ମହାମୁନି ।

ଆଦି ୧ମ ପୃ ୭୧

ସୁଦାସ ସହ ପ୍ରେମ ଓ ଶୃଙ୍ଗାର ସେ କାଳରେ ଦାମ୍ପତ୍ୟ ଜୀବନର ଆଦର୍ଶ ମାତ୍ର ଥିଲା । ‘ଶନିକାର

ଜନ୍ମ ବୃତ୍ତନ୍ତ' ଓ 'ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବାନ୍ଧ୍ୟଲୀଳା' ପ୍ରସଙ୍ଗରେ
କବି ଏହି ଆଦର୍ଶର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଛନ୍ତି । ତାହାହିଁ
ସମାଜର ସ୍ଥିତି ପାଇଁ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ବୋଲି କବି
ଦର୍ଶାଇ ଅଛନ୍ତି ।

କାମାକ୍ଷୀ ସୁମର ନରେ କାମ କଷ୍ଟ ଛାଡ଼ି
ସୁଦାସ ଇଚ୍ଛୁକର ସଂସାର ନ ପଡ଼ି ।

ଆଦ୍ୟ ୧ମ ପୃ ୫୨୭

ସୁଦାସଦେଶ ଯତ ସୁଦାନଦେଶ ସତୀ
ସତ୍ୟ ଲଢ଼ିଲେ ଗୋ ଦୁଅଇ ନକ'ଟେ ।

ବନ ୧ମ ପୃ ୫୩୨

ବେଶ୍ୟାଚମନ ସେ ଯୁଗରେ ନିନ୍ଦନୀୟ ବିବେଚନା
କରା ଯାଇଥିଲା । ମୁକରଲ ଗ୍ରାହଣର ଉପାଖ୍ୟାନ
ମାଧ୍ୟମରେ କବି ଏହାର କୁପ୍ରଭାବମୟ ଦେଖାଇଛନ୍ତି ।
ମୁଦଗନ ନାମକ ଜଣେ ରାଷ୍ଟ୍ର ତା'ରାମୀ ଯାହା କରବା
ସମୟରେ ଉଜାଣ ନାମକ ବନପଥ ଦେଇ ଯାଉଥିଲେ ।
କରତାର ନାମକ ଏକ ପିତା ତଳେ ଦୁରଶ୍ୟା-କେଶୀ
ନାମରେ ଗୋଟିଏ ବେଶ୍ୟା ବାସ କରୁଥିଲା । ରାଷ୍ଟ୍ର
ତାହାର ରୂପରେ ଭୁଲି ସେଠାରେ ରହିଲେ ଓ
ଶୃଙ୍ଗାରରେ ମାଡ଼ିଲେ । ସେହି ପାପ ହେତୁ ସେ
ମୃତ୍ୟୁରେ ପାରସା ନାମକ ଶୃଙ୍ଗାଳ ଜନ୍ମ ଲାଭ କଲେ ।
(ବନ ୧ମ ପୃ ୫୪୦-୫୪୧) କବି ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ
ବେଶ୍ୟାସଭର ନିନ୍ଦା କରିଛନ୍ତି ।

ହେ ପଣ୍ଡିତ ଜନେ ଯେହା ଶେମାଣି ବୁଝି
ବେଶ୍ୟାସଙ୍ଗେ ଜାତି ଯାଇ ପରିଣାମେ ହେଜ ।
ବେଶ୍ୟାସଙ୍ଗେ ଗଢ଼ନ୍ତି ଯେବଣ ପୁରୁଷ
ସମସ୍ତ ଧର୍ମ ନାଶ ଯାଇ ଜାତି ହୁଏ ନାଶ ।
ବେଶ୍ୟାର ସଂଗେ ପଡ଼ିଲେ ସକ୍ଷିପ୍ତ ଧନଧର୍ମ
ବହୁତ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଥିଲେ, ଅଳପ ଦିନରେ ନିଅଇ ଯମ ।

ବନ ୧ମ ୪୫୮-୪୫୯

ଦାମ୍ଭିକ୍ୟ ଜୀବନର ଶୁଦ୍ଧତା ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ
ସାରଳାଙ୍କ ଯୁଗରେ ନାଗ-ସଦବାସ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନିୟମ
ଥିଲା । ରଜସ୍ବଳା ନାଶର ଅଙ୍ଗ ପୁର୍ଣ୍ଣ ନିଷେଧ କରା
ଯାଇଥିଲା । ସପ୍ତମ ଦିବସରେ ନାଶ ଶୁଦ୍ଧି ସ୍ନାନ
କରିବାରୁ ଶୁଦ୍ଧ ଥିଲା । କବି ଏହି ରୁଚ୍ଛ ପାଳନର
ନିୟମ ବହୁ ସ୍ଥଳରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । କ୍ରୌଠଦାସ
'ସ୍ବସ୍ବଗତା ଉତ୍ସବ' ପାଳନ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ସାଂସାରିକ
ଧର୍ମର ବିଧିମାନ ଦିଆ ଯାଇଅଛି ।

ରଜବତୀ ହୁଅନ୍ତି ଯେବଣ ସୁବତୀ
ଶୁଣ୍ଠାଳ ଛୁଇଁଲେ ଦୋଷ ପ୍ରଥମ ଦିନ ଲଭନ୍ତି ।
ଦ୍ଵିତୀୟ ଦିନରେ ଯେବଣ ପୁରୁଷ ଛୁଅନ୍ତି
ସମ୍ବନ୍ଧର ପରିଧନ୍ତେ ପିତୃ ଲୋକେ ତପି'ନେ
ବେନନ୍ତି ।

ଅଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରାଣେ ଛୁଅନ୍ତି ଯେବେ ଦୁଷ୍ଟାୟ ଦିବସେ
ଲଙ୍ଗଭଗ୍ନ ଦୋଷ ସେ ଲଭନ୍ତି ସ୍ବରୂପେ ।
ପାକାପରଣ ପ୍ରିୟ ଯେ ଛୁଅନ୍ତି ତତୁର୍ଥ ଦିନେ
ତାହାର ଅନ୍ୟଜନ ନ ପାଆନ୍ତି ଦେବତା ପିତୃଗଣେ ।
ପଞ୍ଚମ ଦିନରେ କରବ ଶୁଦ୍ଧ ସ୍ନାନ
ପାକଶାଳେ ଚିତ୍ରଲେଖେ ନୋହିବେ ଯୋଗ୍ୟମନ ।
ଦଶି କୁକୁମ ତଦନ ନାମ ଦ୍ରବ୍ୟମାନ
ସପତମ ଦିବସରେ ହୋଇବ ଶୁଦ୍ଧିସ୍ନାନ ।
ସପତମ ଦିନ ଶାନ୍ତି ସେ ମିଳିବ ସ୍ବାମୀପାଶ
ଯେତେ ଜ୍ଞାନ ଥିଲେ ଖଣ୍ଡିତ ପାପଗ୍ରହ ଦେଷ ।

ମଧ୍ୟ ୧ମ ପୃ ୭

ପତ ସେବା ନାଶର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଲି ସମାଜରେ
ବିବେଚିତ ହେଉଥିଲା । ଏହାର ଅନ୍ୟଥା କଲେ
ଲୋକେ ନିନ୍ଦା କରୁଥିଲେ । ସାରଳା କବି ଗଂଗାଙ୍କ
ତରଫ ମାଧ୍ୟମରେ ଏହା ଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି । ଗଂଗାଦେବୀ
ସ୍ବାମୀଙ୍କୁ ଯଥା ସମୟରେ ଭୋଜନ ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ, ନାନା
କୁଳଥା କହନ୍ତି, କେଶଧରି ମାଡ଼ି ବ କହନ୍ତି । ଏହା

ପଲରେ ଶାନ୍ତନୁଙ୍କ ଦାମ୍ବତ୍ୟ ଗ୍ରହଣ ଦୁଃଖମୟ ହୋଇ ଯାଏ । (ଆଦି ୧ମ ପୃ ୧୯-୪୦) ଦ୍ରୌପଦୀ ନିତ୍ୟ ପତି ସେବା କରୁଥିଲେ ବୋଲି ଦର୍ଶାଇ କବି ପତି ସେବାର ଆଦର୍ଶ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଛନ୍ତି ।

ମୋହର କର୍ମରେ କାଣ ଅଛି ପଞ୍ଚୁ ପତି
ବରୁଣ ଗଣ୍ଡ ମୁଁ ତାହାଙ୍କ ପ୍ରକୃତ ।
ନିତି ସାଧ୍ୟମତେ ମୁଁ କରେ ତାଙ୍କ କର୍ମ
ପଞ୍ଚପତି ସେବୁଥାଏ ଚିନ୍ତା ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ।

ବନ ପୃ ୨୪୦ +

ନାରୀ ପତିରୂପା ଓ ପତିରୂପା ପରପୁଣ୍ୟ ଦେବା ଉଚିତ ବୋଲି ସେତେବେଳେ ଲୋକେ ବରୁଣ କରୁଥିଲେ । ପାତବ୍ରତ୍ୟ ଓ ପତିରୂପା ମହିମା ସତ୍ୟ ଓ କୌଶଳ ଉପାଖ୍ୟାନରେ କବି ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଛନ୍ତି । ସଖା ନିଜର ସଙ୍ଗରୁ ଓ ପତିରୂପା କଳରେ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ କୁଣ୍ଠଭେଦରୁ ମୁକ୍ତ କରି ପାରିଥିଲେ । (ବନ ପୃ ୨୮୩-୨୮୪) + ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ କବି କହନ୍ତି— “ପତି ରୂପାରେଣ ପ୍ରୀତୀକର ସଦୃଶତା” [୧୦]

ନାରୀ ସବତା ପତିର ସହ ରହିବା ଧର୍ମ । ଏହି ଆଦର୍ଶ ପାରଳାଙ୍କ ଲେଖନୀରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପାଇଅଛି । ପାଣ୍ଡବଗଣ ବନବାସ କରିବାକୁ ଗଲବେଳେ ସ୍ୱପ୍ନର ପ୍ରସଙ୍ଗେ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କୁ ସଂଗରେ ନେବା ପାଇଁ ସମ୍ମତ ନ ଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ସହଦେବ ମତ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଥିଲେ—“ନାନା ଶର୍ପ ସୂନ କରିବା ଭାରିଥା ଥିଲେ ହେଁ ସୁଗତି ।” ଏହି ଉକ୍ତିରୁ ପ୍ରତିପନ୍ନ ହୁଏ ଯେ, ବିବେଚନା କଲବେଳେ ମଧ୍ୟ ଭାସିବାକୁ ସଂଗରେ ରହିବା ସେତେବେଳେ ଧର୍ମ ବୋଲି ବିବେଚିତ ହେଉଥିଲା । (ବନ ୧ମ ପୃ ୧୮୭) ଅନ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଅଛି—

ପତିର ସଂଗତେ ପତ୍ନୀ ଥିବାର ଯେ ଧର୍ମ
ନାନା ଶୁଭଯୋଗ ହୋଇ ନ କାଧ୍ୟେ ଅକର୍ମ ।

ମଧ୍ୟ ପୃ ୧୦ +

ସେ କାଳରେ ଆଦର୍ଶ ଗୃହଣୀର ଆଚରଣୀୟ ଗତି ଥିଲା—ସ୍ତ୍ରୀର ଶ୍ରେୟ ଗ୍ରହଣ ହେବା, ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ସୁଖ ଓ ହିତ ପାଇଁ ଆତ୍ମବଳୀ ଦେବା, ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର କଥାମାନ ବଳିବା । ଗଂଗାଦେବୀ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ହୃଦୟ ଦେଖି, ତାଙ୍କର କଥାମାନ ନ ଚଳି ଶାନ୍ତନୁର ଗୃହଭିତ୍ତିର କାଣେ ହୋଇଥିଲେ । [ଆଦି ୧ମ ପୃ ୧୮-୪୦] ଅନ୍ୟ ଗେଣ ସଜାଙ୍କ ପତ୍ନୀ ରତ୍ନାବତୀ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନ ମାତ୍ର ପରପୁରୁଷର ସହ ଶୃଙ୍ଗାରରେ ମାତ୍ର ଶେଷରେ ମୃତ୍ୟୁଦଣ୍ଡ ଲାଭ କରିଥିଲେ । (ଆଦି ୧ମ ପୃ ୧୫୧-୧୫୮) କବି ଏହି ଆଦର୍ଶ ଗତି ପ୍ରଖ୍ୟାପନ କରି ଲେଖିଛନ୍ତି—

ସଜା ବୋଇଲେ ସେ ଅଟେ କୁଳବତୀ ନାରୀ
ସ୍ତ୍ରୀର ବିଶ୍ୱ ସ କଥା ରଖେ ରୁପ କରୀ ।
ଅପଣା ମରଣ ତ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସ୍ତ୍ରୀର କାରଣ
ତୋପି ସ୍ତ୍ରୀର ନିନ୍ଦା ନ କରେ ବଖାଣ ।

ବନ ପୃ ୨୭୭

ସ୍ତ୍ରୀର ଚରଣ ଯେବେ ମେଣ୍ଟଣ କରଇ ଭରଣୀ
ଗୃହବାସୀ ନେହି ସେ ହୁଅଇ ପରଦାସକଣୀ ।

ଗୋପାଳ ମଧ୍ୟ ୮୦ କ

ସ୍ତ୍ରୀର ଚିତାରେ ଶରୀର ବିସର୍ଜନ କରିବା ଅର୍ଥାତ୍ ସଖା ହେବା ନାରୀର ଧର୍ମ ବୋଲି ସେ କାଳରେ ବିବେଚିତ ହେଉଥିଲା । କୌଶଳ ନାମକ ବିପ୍ଳବ ପତ୍ନୀ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଚିତାରେ ଶରୀର ବିସର୍ଜନ କରିବା ବିଷୟ ଏହା ଅବଧାନିତ ହେଉଛି । [ବନ ପୃ ୨୮୫-୨୮୬] ମାଳବିକା ସୁନ୍ଦରୀର ସତ୍ୟାଙ୍କର ଚିତାରେତଣା ବୁଝନ୍ତୁ ନାହିଁ । ସମ୍ଭବତଃ ସଙ୍ଗପ୍ରଥା ଉତ୍କଳରେ ଥିବାରୁ କବି ଏହାଦୃଶ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଘଟାଇଛନ୍ତି । କବି ବିହ୍ୱ ସ୍ଥଳରେ ସଙ୍ଗପ୍ରଥାର ପ୍ରସଂସା କରି ଥିବାରୁ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶ୍ରେଣୀର ଯେବେ ଜଳକୁ କରଇ ଭସେ
ପ୍ରୀତୀ ହୋଇ ଯେବେ ଅଗ୍ନିରେ ନ ସମର୍ପଇ କାସେ ।

ଛଦି ହୋଇଣ ଯେବେ ସଂଗ୍ରାମକୁ ଉତ୍ସୁକ
ସ୍ବେଦେକ ଲେକ ଅମୋଗ ହୁଅନ୍ତି
ନ ପାନ୍ତି ସ୍ବର୍ଗପୁରୀ ।

ଐଷ୍ଟ୍ୟ ପୃ ୧୦୨

ଅନ୍ୟଥ ଅଛି—

ଯେବେ ସ୍ତ୍ରୀ ସ୍ବର୍ଗର ସଙ୍ଗେ ନ ଚାଲେ ଅଗ୍ନିଦ୍ବୀପ
ଜୀବନ୍ତେଣ ମହାଦୁଃଖୀ ମଲେ ନର୍କବାସ ।
ଯେବେ ନାରୀ ଦହନ ହୋଅନ୍ତି ସ୍ବର୍ଗର ତୁଲେ
ଓହୋକୁଳ ଓହୋରୁ ବଂଶେ କଳଙ୍କ ଥିଲେ ।

ଦ୍ରୋଣ ପୃ ୧୫୨

ସଙ୍ଗ ହେବା ସେ କାଳରେ ଆଦର୍ଶ ଥିଲେ ହେଁ,
ବାସ୍ତବ ଜେଷ୍ଠରେ ତାହାର ବ୍ୟବହାର ମଧ୍ୟ ଦେଖା
ଯାଉଥିଲା । ମୂଳ ମହାଭାରତରେ ଅଛି ଯେ,
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଭବ୍ୟଧାନ ପରେ ତାଙ୍କର କେତେକ ପତ୍ନୀ
ସହମରଣ ଅବରଣ କରିଥିଲେ । (୧୨) ସାରଳା
ଦାସ ପୁରବର୍ତ୍ତନ କରି କହୁଛନ୍ତି—ଅର୍ଜୁନ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ
ପତ୍ନୀମାନଙ୍କୁ ବାଲୁକା ନାମକ ନଦୀ ତୀରରେ ନଗର
ସଜେଇ କରି ରଖାଇ ଦେଇଥିଲେ । (ମୂର୍ତ୍ତୀ ପୃ ୨୨)
ଶିଶିର ନାମକ ବିପ୍ରର ପତ୍ନୀ କାଳବିଧା ହୋଇ
ରହିଥିଲେ ଗୋଲି କବିଙ୍କ ଲେଖାରେ ଅଛି ।

ସୁମୟେକ ଶିଶିକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପରଲୋକ ହୋଇଲ
ତାହାର ପତ୍ନୀ ବାଳବିଧା ହୋଇଲ ।

ଆଦି ୨ୟ ପୃ ୫୮୯

ସାରଳା ଦାସଙ୍କ କାଳରେ ବିଧବାର ବିବାହ
ନିନ୍ଦନୀୟ ଥିଲା । ଇତିହାସରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ ଦୁର୍ଲ୍ଲୀ
ସୁଲଭାନାମକ ରାଜାଙ୍କ କାଳରେ ବିଧବାର ସୁନ-
ବିବାହ ପ୍ରଚଳିତ ନ ଥିଲା । (୧୩) ସାରଳାଙ୍କ
ଲେଖନୀରେ ଅଛି ଯେ, ଶିଶିକ ବିପ୍ରର ପତ୍ନୀ ବିଧବାର
ଜୀବନ ଅତିବିହିତ କରୁଥିଲା । (ଆଦି ୨ୟ ପୃ ୫୮୯)
ବାମଦେବ ନାମକ ବ୍ରାହ୍ମଣର ପତ୍ନୀ (ବନ ପୃ ୧୪୦)

ଓ ମଧୁସୂଦନ ବିପ୍ରର ମନ୍ତ୍ରୀ ମଧ୍ୟ ବିଧବୀ ହୋଇ
ରହିଥିଲେ । (ପ୍ରୋଥ ବନ ୨ୟ ୨୩୫୫) ବିଧବାର
ସୁନବିବାହ ନିନ୍ଦନୀୟ ହେଉଥିଲା ଗାନ୍ଧାର୍ବୀକ ବୃତ୍ତାନ୍ତରୁ
ପ୍ରତିପତ୍ନ ହୁଏ । ଗାନ୍ଧାରୀ ପ୍ରଥମେ ଶାହାଜୀ ବୃଷକୁ
ବିବାହ କଲେ ଏବଂ ବୃଷଟି ବିନୟ ହେଲା । ତେଣୁ
ଧର୍ମତଃ ସେ ହେଲେ ବିଧବୀ । ତାଙ୍କର ବିବାହ
ମୁଦ୍ରାବେଷ୍ଟିକ ହେବା ପରେ ହୋଇଥିଲା । ଏହିକଥା
ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଜାଣିବା ପରେ ଯାହା କହିଥିଲେ, ସେଥିରୁ
ସ୍ପଷ୍ଟ ଯେ ବିଧବାର ବିବାହ ପାପ ବୋଲି ବିରୁଦ୍ଧ କରି
ଯାଉଥିଲା ।

ଗାନ୍ଧାରସେନ ପାମର କନା ସ୍ବେମନ୍ତ କୃତ୍ୟ କଲା
ବିଧବୀ ଜନ୍ମକୁ କେମନ୍ତେ ମୋ ପିତାକରି ଦେଲା ।
ସ୍ବେଦେନେକ ପାପପଣେ ଯେବେ ହୋଇଲୁ ତୁ ଜାତ
ପିତା ଘରେ ପଡ଼ି କଥା ନ ଲୁଗେ ମତ ।

ଆଦି ୧ମ ପୃ ୪୫୯

ସାଧାରଣ ମତ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଧବାର ବିବାହ
ନିନ୍ଦନୀୟ ଥିଲେ ହେଁ, କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ତାହାର
ବ୍ୟବହାର ହେଉଥିଲା । କବି-ବର୍ଣ୍ଣିତ ଗାନ୍ଧାରୀ-
ଧୃତବର୍ମା ବିବାହ ଏହି ବ୍ୟବହାରର ଏକ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ।
ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ବିଧବାର ବିବାହ କଥା କହି
ସାରଳା ଦାସ ଏକ ବୈମୁକ୍ତ ସାମାଜିକ ଆଦର୍ଶ
ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଛନ୍ତି ବୋଲି କୁହା ଯାଇପାରେ ।

ସେ କାଳରେ ବିଧବୀମାନେ ସଂସ୍କୃତ ଜୀବନ
ଯାପନ କରିବା ପ୍ରଣାସନୀୟ ହେଉଥିଲା । ଏହାର
ବିପରୀତ କଲେ ସମାଜ ସେମାନଙ୍କ ନିନ୍ଦା କରୁଥିଲା ।
ସାରଳାଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନାରୁ ଏହି ସାମାଜିକ ଆଦର୍ଶ ଧାର୍ଯ୍ୟ
ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ । ଶିଶିକ ବିପ୍ରର ପତ୍ନୀ ବିଧବୀ ଥାଇ
କୁମାରୀରେ ଲେ ଓ ଜନୈକ ସାଧବଙ୍କ ଭିତ୍ତିପୁରୁ
ଜନ୍ମାଟିଏ ପ୍ରସବ କଲା । ସମାଜକୁ ଡରି ଏ
ଜନ୍ମାଟିକୁ ନେଇ ଘରରେ ଯାଇ ଗ୍ରାମ ବାହାରେ
ପକିଦେଲା । (ଆଦି ୨ୟ ପୃ ୫୮୯) ବାମଦେବ

ଆଗୁଣୀ ନାମକ ଗ୍ରାହଣୀର ପତ୍ନୀ ବିଧବା ହେବା ପରେ
ସୋମେକ ନାମକ ଶୁଦ୍ର ସହ ମିଳିତ ହୋଇ ଗର୍ଭବତୀ
ହେଲା । ଲଜ୍ୟାରେ ଗ୍ରାହଣୀ ଶାସନ ଭିତରେ ରହି
ନ ପାରି ବନସ୍ତ୍ରକୁ ଗଲା । ତାକୁ ମୋଞ୍ଚା ଓ ଦୋରୁରୀ
ଭାବ ବାଦ ଗ୍ରାସି ବ ଖାଇଲେ ନାହିଁ । କନ୍ୟାଟିଏ
ଜଳ ହେଲା ପରେ ଗ୍ରାହଣୀ ତାକୁ ଜଳରେ ଘୋଳିଦେଇ
ଅନ୍ୟ ଲଗରକୁ ଚାଲିଗଲା । (ବନ ୧ମ ପୃ ୪୭୩ : ୭୪)
ଏହି ଦୁଇଟି ମୌଳିକ କାହାଣୀର ଚଳବା ନାରୀର
ଅସମ୍ଭବ ଜୀବନ ଯାପନ ବା ଉପପତ୍ନି ଗ୍ରହଣ ସମଜଦ୍ୱାରା
ସେତେବେଳେ ଅନୁମୋଦିତ ହେଉ ନଥିବାର ଜଣା
ଯାଉଅଛି ।

ମାନବ ସମାଜରେ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଏକ ପତ୍ନୀ
ଗ୍ରହଣ ସାଧାରଣ ମାତ୍ର ରୂପରେ ଚଳି ଆସିଛି ଏବଂ ଏବେ
ମଧ୍ୟ ମୁଖ୍ୟ ସ୍ଥାନ ଲାଭ କରୁଛି । (୧୪) ସଂସ୍କୃତ ମହା-
ଭାରତରେ ଏକ ପତ୍ନୀ ଗ୍ରହଣକୁ ପ୍ରଶସ୍ତ ବୋଲି ପ୍ରଦର୍ଶନ
କରି ଯାଇଅଛି । [୧୫] ସାରଳାକାଳୀନ ଉତ୍କଳରେ
ଏକ ପତ୍ନୀ ଗ୍ରହଣ ହିଁ ଆଦର୍ଶ ମାତ୍ର ରୂପରେ ଗୃହୀତ
ହୋଇଥିଲା । ଦୁର୍ଦ୍ଦେ ଧନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କବି ଏକପତ୍ନୀ
ଗ୍ରହଣର ପ୍ରଶସ୍ତି ଗାନ କରିବା ଚିତ୍ତରୁ ଏହା ସ୍ପଷ୍ଟ ହୁଏ ।

ଦେବୀ ବୁଦ୍ଧିଯେ ଯେକଲ ପ୍ରବୃତ୍ତି
ଯେକଲ ଭାରିଯା ମୋହର ଅଟଇ ଶତ୍ରୁମଣି ।
ଯେନା ଭାରିଯାକେ ପେ ସଂସକ୍ତ ହିୟା
ଜଳହେ ଅସ୍ୟ ଭୂଟଇ ଯର ବେନି ପ୍ରାୟା ।
ଉଦ୍ ପୃ ୨୪-୨୫

‘କଳଙ୍କା ରମାୟଣ’ରେ ଏହି ଏକପତ୍ନୀ ବ୍ରତର
ଅଦର୍ଶ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରି ଯାଇଅଛି । ନାରୀ ଦୈତ୍ୟର
ମୃତ୍ୟୁପରେ ଲାଭ ମାତା ସ୍ୱପ୍ନରେ ଏକ ଯୁବତୀ
ରୂପ ଧରି ସମରତ୍ୱ ବାସ କରୁଥିବା ସ୍ଥାନକୁ ଆସିଲା ।
ହନୁମାନ ଶ୍ରୀରାମଙ୍କୁ କହିଲେ - ପ୍ରଭୁ ! ସେ ରମଣୀ

ଆପଣଙ୍କର ଯୋଗ୍ୟ । ଶ୍ରୀରାମ ତାହାର ଉତ୍ତରରେ
ଯାହା କହିଥିଲେ ସେଥିରେ ଏକପତ୍ନୀବ୍ରତର ଆଦର୍ଶ
ପ୍ରକଟିତ ହୋଇଅଛି ।

ନିୟମ କରଇ ଅଛି ଜନକର ଝିଅ
କୁଳଦୀପ ପାଣି କରି ଛୁଆଁଲଇ ଦେହ ।
ସେତେଦିନ ଯାଏ ବାବୁ ଜୀବନରେ ଥିବୁ
ଜାନଙ୍କର ବିନୁ ଅନ୍ୟ ଅଙ୍ଗ ନ ଛୁଇଁବୁ ।

ପୃ ୧୫୩ ପୃ ୩୧

ସାରଳାଙ୍କ ଯୁଗରେ ଏହି ଆଦର୍ଶର ବହୁ
ବ୍ୟତିହତ ଦେଖା ଯାଉଥିଲା । ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ ହିଁ
ଭାରତୀୟ ସମାଜରେ ବହୁପତ୍ନୀକତା ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇ
ଆସିଅଛି । ମୂଳଗ୍ରନ୍ଥରେ ଉକ୍ତ ଅଛି - ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ
ମାନସ ପୁତ୍ର ଦଶ ପ୍ରଜାପତି ମାରୀଚ - କାଶ୍ୟପଙ୍କୁ
ତେର ଗୋଟି ଓ ଧର୍ମକୁ ଦଶଗୋଟି କନ୍ୟା ଦାନ
କରିଥିଲେ । ଉତ୍କଳରେ ବହୁ ଜଳରେ ସେତେବେଳେ
ବହୁପତ୍ନୀ ଗ୍ରହଣ କରିବା ଦେଖା ଯାଉଥିଲା । ଦ୍ରୌପଦୀ-
ଙ୍କର ବିଦ୍ୟମାନତା-ର ସୃଷ୍ଟିର ଯାନୁସାର ନବାସୀ
ହରିସାହୁଙ୍କ ସୁହାଣୀ ନାମ୍ନୀ କନ୍ୟାକୁ ବିଭାଜିତା ଭଳି
ମୌଳିକ ଉପାଖ୍ୟାନରୁ ଏହା ପ୍ରତିପନ୍ନ ହୁଏ । (୧୬)
ବଜା ପଯାତ ନଅଟି କନ୍ୟା ଗ୍ରହଣ କରିବା ବହୁ
ପତ୍ନୀକତାର ଆଉ ଗୋଟିଏ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ । ୧୮ । ଯୁବନାଶୁ
ରଜାଙ୍କର ନଅ ଶତ୍ରୁ । ୧୯ । ଓ ଶରାଜିତଙ୍କର ଅସ୍ଥିତ
ସଂଖ୍ୟାରେ ରଣୀ ଥିଲେ ବୋଲି କବି କହନ୍ତି । ୨୦ ।
ଶ୍ରେଷ୍ଠପୁରଣରେ କୁହ ଯାଇଅଛି - କପିଳ ସିଂହ ନାମକ
ଅମର ରଜାର ବହୁ ପତ୍ନୀ ଥିଲେ । ୨୧ ।

ନବବଧୂମାନେ ସ୍ୱାମୀ ଭନ୍ନ ଅନ୍ୟ ପୁରୁଷଙ୍କ
ଆସିବା ଅନୁଚିତ ବୋଲି ସେ ଯୁଗରେ ବିବେଚିତ
ହେଉଥିଲା । କବି ଗୋଟିଏ ମୌଳିକ ଚିତ୍ରରେ ଏହି
ଆଦର୍ଶ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଛନ୍ତି । ଧନେ ସହସା ପୃତକ୍ଷୁକ

ସାରଳା ମହାଭାରତରେ ଗୁରୁ ପରଂପରା ଗୁରୁଦେବ ଦେଶାବଧୂର୍ଯ୍ୟ

ଡକ୍ଟର ବନମାଳୀ ବାରିକ

ଭାରତର ସାଂସ୍କୃତିକ ପର୍ବପର୍ବରେ ‘ଗୁରୁ’ଙ୍କ ଭୂମିକା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୌରବମୟ । ପାରୀନ ବୈଦିକ ସମ୍ବନ୍ଧଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଅଧୁନିକ କାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହା ଅମଲୀନ ଗୌରବରେ ଚାଲିଛି । ଗୋମନମତ କୈଶୋରର ପ୍ରବଳ ଜିଜ୍ଞାସୁ ଶିଷ୍ୟ ଉପଯୁକ୍ତ ମର୍ଗରେ ଲଳିତ ପାଳିତ ନରୀନାର ସ୍ଥୁଳ ଦାୟିତ୍ବ ଏହି ଗୁରୁ ସମାନ ଉପରେ ନ୍ୟସ୍ତ । ଚୈଦିକ ଉପିଗଣ ଜ୍ଞାନ ସାଧନାର ଯେଉଁ ଚରମ ନିଷ୍ଠା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଯାଇଛନ୍ତି ତାହା ବସ୍ତବ ଅତୁଳନୀୟ । ଗୁରୁ ଗୃହରେ/ଅଗ୍ର-ରେ ରହି ବହୁଗୁଣ ଜୀବନ ଯମନ କରିବା ଓ ବହୁତତ୍ତ୍ବର ଅଧିକାରୀ ହେବା ଥିଲା ଭରତୀୟ ଶିକ୍ଷାର ଆଦର୍ଶ । ବେଦର ବ୍ୟାପକ ଅଧ୍ୟୟନ ଥିଲା ଶିକ୍ଷାର ବାଣୀଷ୍ଠ ଅଙ୍ଗ । ଉକ୍ତ ବେଦର ମଣ୍ଡୁକ ସ୍ତୋତ୍ରରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି ଯେ ଶୈବି ଆଗମନରେ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଯେଉଁ ଶବ୍ଦ କରନ୍ତି ତାହା ଗୁରୁଙ୍କର ବେଦାଂତ ଓ ପ୍ରାମାଣ୍ୟର ଆକୃତି ଭଳି । ତତ୍କାଳୀନ ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତିର କଞ୍ଚିତ୍ ସୂଚନା ଏଥିରୁ ମିଳିଥାଏ । ଉପନିଷଦରେ କୁହାଯାଇଛି- “ଉଚ୍ଚିଷ୍ଠ ଜାତ୍ରା ପ୍ରଥମ ବରୁଣିନୋଽପ” ଅର୍ଥାତ୍ ଉଚ୍ଚ, ଜାତ୍ରା ହୁଅ, ବଞ୍ଚି ବଞ୍ଚୁମାନଙ୍କ ନିକଟରୁ ଶିକ୍ଷାନର । ଏହି ଗୁରୁ ବା ବଞ୍ଚି ବଞ୍ଚୁ ହିଁ ଦେଶ, ଜାତି, ସମାଜର ଗୌରବ । ଗୋଟିଏ ଘାସିନୀ ଯେମିତି ସହସ୍ର ଘାସକୁ ପ୍ରଜ୍ଵଳିତ କରେ, ସେହିପରି ଜଣେ ଗୁରୁ ଶତ ଶତ ଅର, ଅଳ୍ପ ଓ ଦୁର୍ଗ୍ର ମଣିଷକୁ ଅମୃତର ବା ହିର-କ୍ଷିତର ସଂଧାନ ଦେଇଥାଏ ! ବ୍ୟାକୃଷ୍ଟନ କି ଶ୍ରୀକ୍ଷାରେ—

“The Gurus are the light bearers to the mankind. They are the messengers of the timeless;”

ସଂସାରରେ ଆମେ ଗୁରୁଙ୍କୁ ନାନା ରୂପରେ ଦେଖି ଯାଏଁ ଗୁରୁ, ଶିକ୍ଷାଗୁରୁ, ଘାଷାଗୁରୁ, ମନ୍ତ୍ରଗୁରୁ, ଅସ୍ତ୍ରଗୁରୁ ପ୍ରଭୃତି ଭେଦରେ ଦୈନିକ ମାନବ ଜାତିର କଲ୍ୟାଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଜନକୁ ନିୟୋଜିତ କରିଥାନ୍ତି । ଅମ ପୁରାଣମାନଙ୍କରେ ଦେବଗୁରୁ ବୃହସ୍ପତି ଓ ଅସୁର-ଗୁରୁ ଶୂରାବଧୂର୍ଯ୍ୟ ତଥା ଶ୍ରେଷ୍ଠକେତୁ ଉଦ୍ଦଳକ, ଧୌମ୍ୟ, ବଶ୍ୟାମିତ୍ର ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ କାହାଣୀ ଲିପିବଦ୍ଧ । ବୁଦ୍ଧ, ଯୀଶୁ, ମହମ୍ମଦ ଓ ମହାବୀରଙ୍କ ଚରିତ୍ର, ତ୍ୟାଗ ଓ ସନ୍ତୋଷ ଆଦ୍ୟାତ୍ମ କୋଟି କୋଟି ମଣିଷର ଜୀବନ ଭୂମିକୁ ଜ୍ଞାନ, ଭକ୍ତି ଓ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକତାରେ ଚେପିଲି କରୁଅଛି । ଭାରତର ଭଲ ଭଲ ଅଞ୍ଚଳରେ ଭଲ ଭଲ ଜାଲରେ ଲେପେ ଯେ ସାଧୁ ସନ୍ଥଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବ ହେଉଅଛି ତାହାର ସଠିକ୍ ହସାବ ଅମ ପାଖରେ ନାହିଁ । ତେବେ କବୀର, ଚୈତନ୍ୟ, ଭୁବନେଶ୍ୱର, ଏକନାଥ, ରାମକୃଷ୍ଣ, ବୈବେକାନାଥ, ଶ୍ରୀମଦ୍ଭୋଇକ ଭଳି ବହୁ ମହାପୁରୁଷଙ୍କ ବାଣୀ ଓ ଆଦର୍ଶ ଭାରତୀୟ ଜୀବନଧାରାର ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇ ରହିଛି । ଶିଷ୍-ମାନଙ୍କ ମିଳିତ “ସଦ୍‌ଗୁରୁ” ରେ ସଂକଳିତ ସ୍ତୋତ୍ର ସମୂହ ‘ଗୁରୁବାଣୀ’ [Living voice of all the prophets] ଆଦର ଓ ସମ୍ମାନ ପାଇଁ ଅସୁଅଛି । ନାନକ କହିଛନ୍ତି “ଗୁରୁ ମୁଖି ନାଦମ୍, ଗୁରୁମୁଖି ବେଦମ୍” ଅର୍ଥାତ୍ ଗୁରୁଙ୍କ ମୁଖନିସ୍ତୁତ ବାଣୀ ହେଉଛି ନାଦ, ଗୁରୁଙ୍କ ମୁଖ ନିସ୍ତୁତ ବାଣୀ ହେଉଛି ବେଦ ।

ସମାଜରେ ଗୁରୁ ଅସନ ଅଲଂକୃତ କରୁଥିବା ସକଳ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଆମେ ଗୁରୁ ବୋଲି କହି ପାରିବା ନାହିଁ । କାରଣ ଅନେକେ ମିଥ୍ୟାଜ୍ଞାନର ମନ୍ତ୍ରମାରେ ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କୁ ବଶୀଭୂତ କରିଦେବା ବିଚିତ୍ର ଦୁହେଁ । ସତ୍ୟର ମନ୍ଦର ଭିତରକୁ ଦେଖିବାର

କୌରବ ଓ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କ ର ଶିଖା ପ୍ରସ୍ତର
କଷ୍ଟରୁ ବିସ୍ତୃତ । କାଶୀପତି, ଭୀଷ୍ମ ଓ ଦ୍ରୋଣ
ଜନଜଣେ ଗୁରୁକଠାରୁ ଏହି ରାଜକୁମାରଗଣ ବଢ଼ିଲେ
ବିଦ୍ୟାଧାନ କରବାର ସୁଯୋଗ ଲଭ କଲେନ୍ତି ।
କାଶୀପତିଙ୍କ କେବଳ ଗୋଟିଏ ପଦରେ ସୀମିତ ।
ତାଙ୍କୁ ପାଠଗୁରୁ ରୂପେ ଯଠାରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଛି ।
ସେ କାହାରେ ଦ୍ଵିଜଶ୍ରେଷ୍ଠ । ସାତଲକ୍ଷ ପଣ୍ଡିତଲୋକରେ
ସେ ସମ୍ବଦ୍ଧେ ଅଧ୍ୟୟ ବିଦ୍ୟା ପାଇଁ ନୟକ ହୋଇ-
ଥିଲେ ।

ସାରଳା ମହାଭାରତରୁ ଗୁରୁ ପରମ୍ପରା ପ୍ରଥମ
 ଶତାବ୍ଦୀରେ ଗାଳିକ ରାଜାଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ସଂଗ୍ରହ ।
 ପ୍ରାଚୀନ ଓ ପଶ୍ଚିମ ଶିକ୍ଷାଦାତା ରୂପେ ତାଙ୍କର

ସନ୍ଧିପୂର୍ଣ୍ଣେଷୁ ଭୀଷ୍ମ ଇତ୍ୟୁପସ୍ତ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ
 ହିରଣ୍ୟକ ବନରେ ଆଡ଼ା ନିର୍ମାଣ କରି ରଜକୁମାର-
 ମାନଙ୍କୁ କିଛିକାଳ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ଶିକ୍ଷାଦାନ କରିଥିବା ବିଷୟ
 ସାରଳା ମହାଭାରତରେ ଉଲ୍ଲିଖିତ ! ତାଙ୍କର ଗୁରୁଧିକ
 ମହିମା, ଅସ୍ତ୍ରକୌଶଳ ଓ ବଳମାନଙ୍କ ପ୍ରଜ୍ଞା ମହାକାବ୍ୟ-
 ର ବହୁ ପୃଷ୍ଠାକୁ ଗୌରବ ମଣ୍ଡିତ କରୁଛି । ଭୀଷ୍ମଙ୍କର
 ଗୁରୁ-ପରିଚୟ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଓ ଶାଳୀନ । କ୍ଷାସ୍ତ୍ରଧର୍ମରେ
 ସେ ବିରାଟ ; କିନ୍ତୁ ଅହଂକାରହୀନ । ଦ୍ରୋଣଙ୍କ
 ଯୋଗ୍ୟତାର ପରିଚୟ ପାଇବା ମାତ୍ର ସେ ଅକୃଷ୍ଣ ତ
 ଚିତ୍ତରେ ସଜକୁମାରମାନଙ୍କ ଅସ୍ତ୍ରଶିକ୍ଷା ଦାୟିତ୍ବ ତାଙ୍କୁ
 ଅର୍ପଣ କରିଛନ୍ତି ।

“ଶୁଣେ ବୋଇଲେ ଦ୍ରୋଣ ଦୟାକର ଏ ପୁଅଙ୍କୁ
 ବିଦ୍ୟାଗୁରୁ ହୋଇ ବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷାଅ ହୋ ପୁତ୍ରାଙ୍କୁ ।”

ଗୁରୁ ହିସାବରେ ଦ୍ରୋଣଙ୍କର ଗୌରବ କେବଳ
 ମହାଭାରତରେ ନୁହେଁ, ମହାଭାରତୀୟ ସମାଜ ଓ
 ସଂସ୍କୃତିରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଆସନ ଅଧିକାର କରିଛି । ଏକ
 କୁଳରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ହେଁ ନିଜର
 କଠୋର ସାଧନା ଓ ଏକାନ୍ତ ଅଭ୍ୟାସ ବଳରେ ସେ
 ପର୍ଶୁରାମଙ୍କଠାରୁ ସନ୍ଧିପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଦ୍ୟାର ସମସ୍ତ କୌଶଳ
 ଆୟତ୍ତ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇଥିଲେ । କୌରବ
 ପକ୍ଷର ସମର୍ଥକ ଓ ଜନେକ ସେନାପତି ରୂପେ
 ତାଙ୍କର ଯୁଦ୍ଧ ପରିଚ୍ଛଳନା ଦକ୍ଷତା ଓ ବରଦ୍ଧ ଅଭାବ
 ବିସ୍ମୟକର । ସୁଚର୍ୟା ଜଣେ ବ୍ରହ୍ମରାଜ, ଅସ୍ତ୍ରଗୁରୁ
 ଓ ଯୋଦ୍ଧା ହିସାବରେ ତାଙ୍କର ଧରଣ୍ୟ ଧ୍ୟାନ ଆମର
 ଶ୍ରଦ୍ଧାଭରଣ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରେ ।

ଦ୍ରୋଣଙ୍କର ଗୁରୁପଦ ଲଭ ବେଶ୍ ଆଦର୍ଶ ।
 ସେ ଥରେ କୃପାଗୃହିତଙ୍କ ସହିତ ବାହୁଣୀବନ୍ତ
 ଅଶତ୍ରୁକୁ ରଜକୁମାରମାନଙ୍କ ଶର ସାଧନା ଦେଖିବା
 ନିମନ୍ତେ ଯାଇଥିଲେ । ଶେଳ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ-
 ଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଲଟ ଖଣ୍ଡ କୂପର ଜଳରେ ପତିତ

ହେଲା । ଉପସ୍ଥିତ ପୁରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେହି
 ଲଟଟିକୁ ବାହାର କରିବାର ଉପାୟ ସ୍ଥିର କରି
 ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଯେଉଁ ବଦ୍ୟା ବନରେ ସମସ୍ୟାର
 ସମାଧାନ ହେବ-ଦ୍ରୋଣ ସେଠାରେ ତାହା ଢଳାଣ
 କରିଥିଲେ । ଯେେ ସଙ୍ଗେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଜଣେ ସାମାନ୍ୟ
 ବ୍ରାହ୍ମଣର ଏତାଦୃଶ ଦୃଢ଼ତାକୁ ଆହ୍ୱାନ ଦେଲେ ।
 ଦ୍ରୋଣ ଧ୍ୟାନ ଅବସ୍ଥାନର ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତରରେ ମନ୍ତ୍ରଣ
 ଗ୍ରହଣ ପୂର୍ବକ ଲଟଟିକୁ ଶୁଷ୍କକର ରେଣୁଗାନ୍ତରେ
 ଉପସ୍ଥାପିତ କରି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସମୀକ୍ଷିତ କରିଦେଇଥିଲେ ।
 ଅହଂକାରୀ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ କିନ୍ତୁ ଏତିକିରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ
 ହେବାର ପାସ ନୁହେଁ । ମେ ଆଉଥରେ ଦ୍ରୋଣଙ୍କ
 ମନ୍ତ୍ରଣକୁ ପରୀକ୍ଷା ପାଇଁ ଯାତରୁ ମୁହଁଏ କାଢି କୂପ
 ମଧ୍ୟକୁ ନିମେଷ କଲେ । ଦ୍ରୋଣ ନିଜ ହାତରୁ
 କୁବେଟ୍ କାଢି ନିମେଷ କରିନେ ତାହା ମୁହଁ ସହିତ
 ବାହାରକୁ ଚାଲିଆସିଲା । ମନ୍ତ୍ରଣକୁର ଅଦ୍ଭୁତ
 କୌଶଳରେ ଚପ୍ଟ ହୋଇ ଶୁଷ୍କଦେବ ଦ୍ରୋଣଙ୍କର
 ପ୍ରକୃତ ପରିଚୟ ଗୁପ୍ତିପରିଥିଲେ ଏବଂ ସେହିଠାରେ
 ତାଙ୍କୁ ଗୁରୁପଦ ପ୍ରଦାନ କରାଥିଲେ ।

ଦ୍ରୋଣଙ୍କ ନିକଟରେ ଶହେ ଅଠ ଜଣ ବିଦ୍ୟାର୍ଥୀ
 ଶିକ୍ଷାଲାଭ କରୁଥିଲେ । [ପାଣ୍ଡବ ୫ + ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଅବ
 ୧୦୧ + ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା + ବସେବ (କର୍ଣ୍ଣ) ୯ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ
 ବିଦ୍ୟା ଚର୍ଚ୍ଚା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟ ଥିଲା । ୧୮-

ଏକଲ ସନ୍ଧ୍ୟାନ୍ତେ ବେଳ ବେଳ ସାଧନ୍ତି ଅଶତ
 ମଧ୍ୟାହ୍ନ ବେଳେ ସବପାଠ ଶେଷ ସଙ୍ଗରା । ୧୦

କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କ ନିୟତା ଓ ଶସ୍ତ୍ର ଶିକ୍ଷା ଓ ପରୀକ୍ଷାର
 ବିଶଦ ବିବରଣୀ ତାଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥରେ କିପରି କରାଯାଇ
 ଉଛି । ଅସ୍ତ୍ର କୁଶଳତାରେ ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ଶ୍ରେଷ୍ଠତା ସଙ୍ଗେ
 ଉଦ୍‌ଘୋଷିତ । କିନ୍ତୁ ଗୁରୁଙ୍କ ବେବାରେ ସେ
 କେବେହେଲେ କାର୍ପଣ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିନାହାନ୍ତି ।
 ତେଣୁ ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ଦ୍ରୋଣଠାରୁ ଅସ୍ତ୍ର ଓ ବର

ଲଭ ହାସ ତାଙ୍କର ଖବର ଧନ୍ୟ ହୋଇଅଛି ।
କୌରବଗଣ ଏଥିରେ ଇର୍ଷ୍ୟାନିଦ ହୋଇ ଗୁରୁଙ୍କ
ନିକଟରେ ଅଭିଯୋଗ ପେଶ କରିଛନ୍ତି ।

ହେ ଗୁରୁ ତୁମ୍ଭେ ବେଦ ଶାସ୍ତ୍ରାସ୍ତ୍ର ସକଳ ନିର୍ମିତା
ପ୍ରଶ୍ନମଙ୍କ ବିଦ୍ୟାସମ୍ପଦ ତୁମ୍ଭେ ସେ ଲୋକ୍ୟ ଜିଣନ୍ତା
ତୁମ୍ଭର ମନରେ ଆତ୍ମକୁ ଶୁଦ୍ଧିର ଧ୍ୟାନ ।
ପୃଥକାକ୍ଷର ଅର୍ଜୁନକୁ ଶିଖାଅସି ଗୋପାଳ । ୧୧ [କ
ଏ ସେତେବେଳେ ଦ୍ରୋଣେ ଗୁରୁ ସୁଲଭ ଉତ୍ତର
ଦୟା ଯଥାର୍ଥ ।

ଦ୍ରୋଣେ ବୋଲିଲେ ଯେତେ ଆତ୍ମର ମହର୍ଜି
ତୁମ୍ଭକୁ ବିଦ୍ୟା ଶିଖାଇ ଅମ୍ଭେ ହୋଇଲୁ ଅକାରଣ ।
ତୁମ୍ଭକୁ ଆତ୍ମ ବିଦ୍ୟା ଶିଖାଇଲୁ ଶୁଦ୍ଧିର ଧ୍ୟାନ
ଗଣି ମୁଁ ଦୃଢ଼କର ଦେବାନଂ ନିଜ ଗାତ୍ର ।
ହସ୍ତ ଧରି ତୁମ୍ଭକୁ ଜଣେ ଜଣେ ଦେଖାଇ
ତୁମ୍ଭେ ତାହା ନିଶିଷ୍ଟ ଯେ ମନରେ ଗର୍ବ ନହୁ ।
ତୁମ୍ଭକୁ ବିଦ୍ୟା ଶିଖାଇଲେ ଅର୍ଜୁନ ଦେଶେ
ଦେଖିଣ ଶିଖଇ ସେ କାହାକି ନ ପଶୁରଇ । ୧୧

ଦ୍ରୋଣାଗୁଣୀ ଓ ଏକଲବ୍ୟ ଉପାଖ୍ୟାନ ମହା-
ଭାରତର ଏକ ବଶିଷ୍ଠ ଅଧ୍ୟାୟ । କୌରବମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା
ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅଧ୍ୟୟନାଭିନୀତ ଏକଲବ୍ୟ ସେତେବେଳେ
ଅପମାନର ନିଜର କରତ ପକ୍ଷୀକୁ ଫେରାଏ ମାଟିର
ଦୋଣ ସ୍ଥାପନା କରି ବିଦ୍ୟାଭ୍ୟାସରେ ନିମଜ୍ଜିତ
ହୋଇଥିଲେ । ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ତଥା କୁରୁବଳର ଧୂମ
ସାଧନ କରିବା ହିଁ ଥିଲା ଏହି ଦୁସ୍ତର ସାଧନାର
ଏକମାତ୍ର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଅଙ୍ଗୁଳ
ଗୁରୁଦକ୍ଷିଣା ସ୍ଵରୂପ ତାନ କଲବରଳ ସେ ଅହତ
ଅଭିମାନରେ ଏକଥା ଘୋଷଣା କଲେ-

ଜୀବ ବୋଇଲ ଗୁରୁ ହେ ଭୟଙ୍କର ମକୁ
ମୁକୁର କଳଙ୍କ କରି ଉଦ୍ଧରଣ ପ୍ରେମାନଙ୍କୁ ।
ଯେବଣ ଅଭିମାନ ନଲେ ମୋତେ ବାରୁଣାବନ୍ଧେ
ସେ କଥା ଖଣ୍ଡକ ମୁଁ ଧରିଥିଲି ହୃଦୟରେ ।

ମୁହିଁ ସେ ନାଶକରନ୍ତୁ ହସ୍ତସାଧନର ବଣ
କୁରୁବଳମାନଙ୍କୁ ସବୁକୁ କରନ୍ତୁ ଯେ ଧୂମ ।
ଜାଣିବ ରକ୍ଷାକଲ ପ୍ରେମାନଙ୍କୁ ଗୁରୁହେ
ପରମ ମହାତ୍ମା ତୁ ସହୁଲୁ ସନ୍ଦେହେ । ୧୨

ସଂସ୍କୃତ ମହାଭାରତରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି ଯେ ଧର୍ମଜ୍ଞ
ଦ୍ରୋଣ ଏକଲବ୍ୟକୁ ନିଷାଦ ସନ୍ତାନ ବାବଦନା କରି
ଶିଷ୍ୟରୂପେ ଗ୍ରହଣ କଲେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଗୁରୁଦକ୍ଷିଣା
ସମର୍ପଣ କାଳରେ ଗୁରୁଙ୍କ ପ୍ରତି ତାଙ୍କ କୌଣସି
ଅଭିମାନ ଜାତ ହୋଇନାହିଁ । ବରଂ ନିଜକୁ ଭାଗ୍ୟବାନ
ବୋଲି ସେ ଗୁରୁଙ୍କ ଅଭିନୀତ ପ୍ରତି ଯଥୋଚିତ ସମ୍ମାନ
ଜଣାଇଅଛି । ୧୩ ମାତ୍ର ସାରଳା ମହାଭାରତରେ
ବର୍ଣ୍ଣିତ ଏକଲବ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଦ୍ରୋଣାଗୁଣୀଙ୍କ ଗୁରୁ
ମହିମାକୁ ବିପର୍ଯ୍ୟୟ କରିଦେଇଥିବା ମନେହୁଏ ।

ଦ୍ରୋଣଙ୍କଠାରୁ ଶିକ୍ଷା ସମାପନ କରି କୌରବ-
ଗଣ ବଳବତ୍ତଙ୍କୁ ଅନାଚର ଗୁରୁ ରୂପେ ବରଣ
କଲେ । କାରଣ ଗଦାବିଦ୍ୟାରେ ତାଙ୍କର ଅବଶିଷ୍ଟ
ବୁଦ୍ଧି ଥିଲା । ରୈବତକ ପାହାଡ଼ରେ ଆଶଞ୍ଜା ନିର୍ମାଣ
କରି ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କୁ ସେଠାରେ ତାଳିମ ଦେଉଥିଲେ ।
ଅର୍ଜୁନ କିନ୍ତୁ କୌରବମାନଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟାବେଶ ସମ୍ଭବ
ହେଲେ ନାହିଁ । ଦେଶକୁ ହିଁ ନିଜର ପ୍ରଧାନ ଗୁରୁ
ରୂପ ସ୍ଵୀକାର କରିଥିବା ହେତୁ ଅନ୍ୟ କାହାଠାରୁ
ସେ ବିଦ୍ୟା ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନଥିଲେ । ୧୪
(ବଳରାମଙ୍କଠାରୁ ଗଦାଯୁଦ୍ଧ ଶିକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ
ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କର ଶିଷ୍ୟତ୍ଵ ଗ୍ରହଣ ସଂସ୍କୃତ ମହାଭାରତ
ସମର୍ଥକ । ଯଦିଓ ଏହାର ପ୍ରସଙ୍ଗ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ।) ୧୫

ଶାନ୍ତିପଥୀ [ସଂସ୍କୃତରେ-ସନ୍ତପଥୀ] ମୁନିଙ୍କ
ଆଶ୍ରମରେ କୃଷ୍ଣ ଓ ବଳରାମଙ୍କର ବିଦ୍ୟାଧ୍ୟୟନ ମହା-
ଭାରତର ଅନ୍ତି ଏକ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ବିଷୟ ।
ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ସାରଳା ଦାସ ଉଲ୍ଲୀୟ ପାରମ୍ପରିକ

ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଏକ ସୁଦୂର ଚର୍ଚ୍ଚାଧୀନ କରିଛନ୍ତି । ପ୍ରାୟଶଃ ଅନ୍ଧାରରେ ଯଥା-ଚରଣିତ ଅନ୍ଧାର ଯେ ଚରଣିତ ପଳା ; ଏକା ଦିନକେ ଲକ୍ଷ ପଡ଼ିବା ହୋଇଲା—ଇତ୍ୟାଦି [୧୭] ମତେ ଅନ୍ଧାର ଶିକ୍ଷାଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ବିଷୟ ଶିକ୍ଷା, ବେଦ, ବ୍ୟାକରଣ, ଧର୍ମବିଦ୍ୟା, ମନ୍ତ୍ରତନ୍ତ୍ର ଓ କାମଶାସ୍ତ୍ରାଦି ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣନା ସଂପର୍କୀୟ ସମସ୍ତ ସୂଚନା ଏଥିରେ ଶୁଦ୍ଧ । ଗୁରୁଙ୍କ ପୂର୍ବଚରିତରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ ସ୍ୱୟଂ ବେଦପଢ଼ ବାହ୍ୟ ଶିବଙ୍କ ଅଭିଶାପ ହେତୁ ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ଶାନ୍ତିପନା ବାହ୍ୟ ରୂପରେ ଅବତାର ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ନହେଲେ ଭଗବାନ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ବିଦ୍ୟା ପ୍ରଦାନରେ ଆଉ କିଏ ସମର୍ଥ ହୋଇପାରିଥାନ୍ତା ? ଅନ୍ୟପକ୍ଷରେ ସକଳ ବିଦ୍ୟାଶିକ୍ଷା ଅନ୍ତେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଗୁରୁଦକ୍ଷିଣା ସ୍ୱରୂପ ଗୁରୁଙ୍କର ମୃତସ୍ମରଣକୁ ଯମାଳୟରୁ ଫେରାଇ ଆଣିଥିଲେ । ଅଲୌକିକତାକୁ ପରିହାର କଲେ ମଧ୍ୟ ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ଲେଖନୀର ଗୁରୁଶିକ୍ଷା ସଂପର୍କର ମଧୁରତା, ଶିକ୍ଷାମାନଙ୍କର ବିଦ୍ୟାଭ୍ୟାସ, କାଷ୍ଠସଂଗ୍ରହ, ଗୁରୁସେବା, ଦକ୍ଷିଣାଦାନ, ଗୁରୁପତ୍ନୀଙ୍କ ପୁଷ୍ପଶେଳ ଓ ଶିଷ୍ୟସମୂହ ଅତୀବ ହୃଦୟପୂର୍ଣ୍ଣ କାବ୍ୟରୂପ ଲଭି କଣ୍ଠି ।

ସଂସ୍କୃତ ମହାଭାରତ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଶୁଣାୟମ୍ୟଙ୍କର କବିତା ସଂଜ୍ଞାବଳୀ ମଧ୍ୟ ଶିକ୍ଷା, [୧୭] କୃପାୟମ୍ୟଙ୍କର କୌରବ ଓ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କୁ ଅସ୍ତ୍ରଶିକ୍ଷା ୧୮ ଇତ୍ୟାଦି ସାରଳା ଦାସ ପରିହାର କରିଛନ୍ତି । ପ୍ରସଙ୍ଗତ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଉପାଖ୍ୟାନ ସଂହତ ଅତ୍ୟନ୍ତ ମୂଲ୍ୟବାନ । ଓଡ଼ିଆ ମହାଭାରତକୁ ଶୋହଳପଣ ସଂସ୍କୃତ ମହାଭାରତ ଆଦର୍ଶରେ ଗଢ଼ିବାର ପରିକଳ୍ପନା ନଥିବା ହେତୁ ଅନେକ ଉପାଖ୍ୟାନ ଭଲ ଶ୍ରେଣିକ ଉପେକ୍ଷିତ ।

X X X

ସଂସ୍କୃତ ମହାଭାରତରେ ଦ୍ରୋଣଙ୍କର ଜନ୍ମ ବିବରଣ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରାୟଶଃ ଆଖ୍ୟାନ ଭଳି ।

ଏକଦା ମହର୍ଷି ଭରଦ୍ୱାଜ ଅଗ୍ନିହୋତ୍ର ଅନୁଷ୍ଠାନ ନିମନ୍ତେ ଗଙ୍ଗାକୂଳକୁ ଯାଉଥିଲେ । ସେଠାରେ ସ୍ନାନରତ ଅଟୁଥିବା ସୌମନା ଅପସ୍ତମ୍ବ ଦୃଢ଼ଚିତ୍ର ଦେଖିସେ କାମପାତ୍ରତ ହେବାରୁ ତାଙ୍କର ଭେଦ ସ୍ମରଣ ହେଲା । ଋଷି ସେହି ଭେଦକୁ ଦ୍ରୋଣୀ ନାମକ ଯଜ୍ଞୀୟ ପାତ୍ରରେ ପାରଣ କଲେ । ତଦନନ୍ତର ସେହି ପାତ୍ରରୁ ଦ୍ରୋଣଙ୍କର ଆବର୍ତ୍ତାବ ହେଲା । ୧୯ ସାରଳା ମହାଭାରତରେ ଏହାର ବର୍ଣ୍ଣନା ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭଲ । ଭ୍ରାତୃହାତ୍ୟ ନାମରେ ଜଣେ ଉଗ୍ରଚେତା ତପସ୍ୱୀ ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ନାମ ଶ୍ରୀୟା ସରସ୍ୱତୀ । ସ୍ୱାମୀ ଇନ୍ଦ୍ରସ୍ୱାମୀ ଓ ତପସ୍ୟାରତ ରହୁଥିବା ଯୋଗୁଁ ଶ୍ରୀୟା ବହୁକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସନ୍ତାନ-ହୀନା ହୋଇ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିରସରେ କାଳାତପାତ କରୁଥିଲେ । ତହିଁ ଜଣେ ଋଷିକ ଉପଦେଶ ଅନୁସାରେ ଶ୍ରୀୟା ବାହ୍ୟାବେଶ ମୂଳରେ ବର୍ଷ ବୃକ୍ଷଶାଖାସ୍ଥ ଏକ ଦ୍ରୋଣ ପକ୍ଷୀ ଆଡ଼କୁ ଗୁହ୍ୟ ତପସ୍ୟା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କିଛି କାଳ ଅନ୍ତେ ମହାଯଜ୍ଞ ଧର୍ମପକ୍ଷୀ ତାହାକୁ ଏକ ଅଶ୍ରୀ ଦେଇ ତାହାର ଯତ୍ନ ନେବା ପାଇଁ ଆଦେଶ ଦେଲେ । ପରମ ଅନନ୍ଦରେ ଶ୍ରୀୟା ସେହି ଅଶ୍ରୀଟିର ସେବା ଶୁଶ୍ରୂଷା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ଏବଂ ଯଥା ସମୟରେ ତହିଁରୁ ମହାତେଜସ୍ୱୀ ପୁତ୍ରର ଆବର୍ତ୍ତାବ ହେଲା । ତାହାର ନାମ ଦ୍ରୋଣ । ୨୦ ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ଦ୍ରୋଣଙ୍କ ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞ ପରିଚୟ ମଧ୍ୟ ସ୍ପଷ୍ଟ । ଯଥା-

ମନସର ଶରୀର ହୋ ଧର୍ମ ପକ୍ଷୀର ଦନ୍ତ

ସୂଚୀମୁଖ ଓଷ୍ଠ ରକତ ତାମ୍ରବର୍ଣ୍ଣ ।

ବେନ ଭୁବେଶ ଅଛି ପକ୍ଷ ଲତାୟୁ ଲତାୟୁ

ତେଣେ ଦଶକ ସେ ଗହ୍ୱର ପକ୍ଷୀର ପରସ୍ତ ୧୨୧

ଏ ପ୍ରସଂଗରେ ରମେଶ ପ୍ରସାଦ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ତଥ୍ୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ କୌତୂହଳପ୍ରତ । କୋରସୁଟି କିଛିର ଜୟପୁର ସହରସ୍ଥ ନାଳକଣ୍ଠ ଶିବ ମନ୍ଦିରରେ ଦ୍ରୋଣଙ୍କର ଏକ ପ୍ରସ୍ତରମୁଖି ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । “ଆଲତା ବସନ୍ତଟି ବାର ଯୋଦ୍ଧା ବେଶରେ ଏକ ସୁଦୃଶ୍ୟ ଧନୁ ସାହାଯ୍ୟରେ ଖର ନିବେଶ କରୁଥିବା ଭଙ୍ଗିରେ

ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି । X X ମୂର୍ତ୍ତିର ମୁଖ ଏକ ଦ୍ରୋଣ ବା କାକ ପର୍ବର ମୁଖ ସଦୃଶ । ଦୂରରୁ ଦେଖିଲେ କାକର ଥଣ୍ଡ ଗରୁଡ଼ ପର୍ବର ଖଣ୍ଡ ନାସା ଭଳି ଦେଖାଯାଏ । X X ମୂର୍ତ୍ତିତନ୍ତ୍ର ତଥା କଳା ନୈପୁଣ୍ୟରୁ ଏହା ପ୍ରକଟିତ ଶତାଦ୍ଧି କାବ୍ୟ ସାରଳା ମହାଭାରତ ରଚନାର ଅଲ୍ଲକାଳ ମରେ ନିର୍ମିତ କରାଯାଇଥିବା ଅନୁମାନ କରାଯାଇପାରେ ।” ୨୨ ଏଥିରୁ ମନେହୁଏ ଯେ ସାରଳାଙ୍କ ମରିକାଳିତ ଦ୍ରୋଣ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ କୋରାପୁଟର କବିତା [ଅବିବାଧୀ] ସଂସ୍କୃତରେ ଯଥୋଚିତ ଆସନ ଦାସ କରିଥିବେ ।

ଦ୍ରୋଣଙ୍କ ଜନ୍ମ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଦଟଣାବଳୀ ଯଥା:- ପିତା ଭଗବନ ଭଦ୍ରାକଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ, ଦ୍ରୋଣଙ୍କ ତପସ୍ୟା, ବିବାହ ଓ ପୁତ୍ରଲଭ, ମହେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରବଚକୁ ଯାତ୍ରା, ପଶୁରାମଙ୍କ ଦର୍ଶନଭୟ ଓ ଅସ୍ତ୍ର ବ୍ରହ୍ମଣ, ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କ ସାକ୍ଷାତ ଓ ଅପମାନ ବରଣ, ହସ୍ତିନାପୁର ଯାତ୍ରା, କୃଷ୍ଣ କୌଶଳ ପ୍ରଦର୍ଶନ ଓ ଗୁରୁପଦଲଭ, ଏକଲବ୍ୟ ଠାରୁ ଗୁରୁଦକ୍ଷିଣା ବ୍ରହ୍ମଣ ଇତ୍ୟାଦି ସଂସ୍କୃତ ମହାଭାରତରେ ଯଥାଶକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣିତ । କିନ୍ତୁ ଏଥିରେ ମାନବିକ ଉନ୍ମତ୍ତା ବା ଗୁରୁତ୍ବିକ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିର ପ୍ରୟାସ ସ୍ପଷ୍ଟ । ଜଣେ ପ୍ରତିଭାମାନ ଓ ଚକ୍ରାଣୀ ଇନ୍ଦ୍ରମାସପାଶ ମଂସର ବିପୁଳ ସମ୍ଭାବନା ଏହା ଭିତରେ ସଂପନ୍ନ କରିବା ଦୃଷ୍ଟ । ସାରଳା ମହାଭାରତର ଦ୍ରୋଣ ଚରିତ୍ର ଏକ ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ମହିମାରେ ଭରସ୍ତର କୃପାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ପୁତ୍ର ଲଳନ ପାଳନ ନିମନ୍ତେ ଅକ୍ଷମ ପିତା ଏକଦା ପରମ ସୁହୃଦ୍ ରୂପେ ବିବେଚିତ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କ ଦ୍ବାରସ୍ଥ ହେଲେ । କିନ୍ତୁ ରାଜା ସଂହାରନରେ ଗର୍ବିତ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଦ୍ରୋଣଙ୍କର ପୂର୍ବ ବ୍ୟତୀତକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିବାକୁ କୁଣ୍ଠାବୋଧ କଲେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଖବର, ଅପମାନରେ ଜର୍ଜରିତ ସକଳ ବେଦ ଶାସ୍ତ୍ରଙ୍କ ଏହି ବ୍ରହ୍ମରାଜ ପଶୁ-ରାମଙ୍କ ସହ ସାକ୍ଷାତ କରି ତାହା ଠାରୁ ଅସ୍ବଚ୍ଛାଦିତ ଲଭିଲେ । ପ୍ରତିଶୋଧର ବନ୍ଧୁ ତାଙ୍କର ପ୍ରତି ଶିବ

ପ୍ରଶିବରେ ପ୍ରବାହିତ ଦେବାକୁ ଲଗିଲା । ସମୟ ସମେ ସେ ହସ୍ତିନାର ଗୁରୁପଦରେ ଅଭିଷିକ୍ତ ହେଲେ । କୌରବ ଓ ପାଣ୍ଡବଗଣ ତାଙ୍କର ଶିଷ୍ୟତ୍ବ ବରଣ ପୂର୍ବକ ଯୁଦ୍ଧବିଦ୍ୟାର ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ, କୌଶଳମାନ ଶିକ୍ଷା କରି ଧନ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ । ଶିଷ୍ୟଗଣ ଗୁରୁଦକ୍ଷିଣା ଦେବାକୁ ଅଙ୍ଗୀକାର କରନ୍ତେ ଦ୍ରୋଣାୟତ୍ବ ଏହାକୁ ଧର୍ତ୍ତବ୍ୟର ପରମ ମୃତ୍ୟୁର ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରି ନିଜର ଅଭିଳାଷ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ଫଳତଃ ରାଜା ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ରାଜକୁମାରମାନଙ୍କ ତରଫରୁ ଅର୍ଜୁନ କର୍ତ୍ତୃକ ବନ୍ଦୀ ଅବସ୍ଥାନର ଗୁରୁଦେବଙ୍କ ଚରପ୍ରେମରେ ସମର୍ପିତ ହେଲେ । ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସାରଳାଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନା ଯେଉଁଲି ବାସ୍ତବ ମେଢ଼ିତ୍ବର ମନୋହର ।

ଇତି ମଧ୍ୟରେ ଅର୍ଜୁନଙ୍କଠାରୁ ସମସ୍ତ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଶିକ୍ଷା କରି କୌରବ ଓ ପାଣ୍ଡବଗଣ ଗୁରୁଙ୍କ ନିକଟରେ ମିଳିତ ହେଲେ । ପଲଙ୍କ ଖୁରୁରେ ବସି ହେଇଥିବା ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କୁ ଦେଖି ସେମାନଙ୍କର ଯୋଧା ଚିତ୍ତବାକୁ ଲଗିଲା । ସାରଳା ଦାସ ଲେଖିଛନ୍ତି—

ମୁଖ ଦୃଢ଼ର ସେ ଦୁଷ୍ଟ ଧୂରନ୍ଧର

ନାବନ ଦେନି ଦ୍ରୋଣକୁ କରନ୍ତ ସାଧବେଶି ।

ମାରିଲେ ଲେଉଟା ଗୋରୁଠା ମଛକାହା କରଣ ଯେ ବାନ୍ଧ

ଅର୍ଜୁନ ରଣ ଭଣ ବୋଲି ଉକ୍ତ ହରେ ନ ପକେ । ୨୪

ନିଦ୍ରାଗତ ଦ୍ରୋଣାୟତ୍ବ ଏହି ଗୋଲଣକ ଶୁଣି ଶଯ୍ୟାତ୍ୟାଗ କଲେ ଏବଂ ଦ୍ରୋଣଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ବ୍ୟଙ୍ଗାତ୍ମକ ଭାବରେ ତାଙ୍କୁ ନିଜର ପ୍ରୟତ୍ନ ମିଶ୍ର ବୋଲି ସମ୍ବୋଧନ ଜଣାଇ ବିଦାୟ ଦେଲେ । ଅନ୍ତର ଗ୍ରାନ୍ତି, ଅପମାନ ଓ ଅନୁତାପରେ ଦର୍ପିତ ଭୂତ ପାଞ୍ଚାଳରାଜ ରାଜ୍ୟ ଓ ରାଜସିଂହାସନର ବାସନା ପରିହାର କରି କଠୋର ତପସ୍ୟା ନିମନ୍ତେ ହିମାଳୟକୁ ଯାତ୍ରାକଲେ ।

ମୂଳ ମହାଶ୍ୱରତରେ କୌରବ ଓ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କ ପାଞ୍ଚାଳଯାତ୍ରା ପରାଜିତ ହେବାପରେ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କ ନିକଟକୁ ଆନୟନ ଏବଂ ବ୍ୟଙ୍ଗୋକ୍ତି ସହ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କୁ ଗୁରୁତର କରି ଅର୍ଦ୍ଧେକ ରାଜ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରିବା କହିଥିଲେ । ଏଠାରେ ବିଚିତ୍ରର ରାଜ୍ୟ ଲଭି ଓ ଉଦାର ଆଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟରେ ଅର୍ଦ୍ଧେକ ରାଜ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟର୍ପଣ ଏକ ରାଜକୀୟ ବ୍ୟପାର ରୂପେ ସ୍ୱୀକୃତି ହୋଇଅଛି । କିନ୍ତୁ ସାଗରା ଦାସଙ୍କ ଲେଖନୀରେ ସିଂହାସନାରାଜ୍ୟ ଜନୈକ ରାଜା/ସୁଦୃଢ଼ ଚରୁରରେ ପ୍ରତିଶୋଧର ସେହି ମୋଧୁର ମାନବାୟୁ ପରିଚାଳନା ଓ ତାର ପରିଚାଳନା ସେତେକ କାବରେ ଚିତ୍ତ କରାଯାଇଛି ତାହା ଏକାନ୍ତ ଭାବେ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଓ ସାମାଜିକ ଶୂନ୍ୟ-ଅନୁକୂଳ ।

ନିରାପେକ୍ଷତାର ଅଭାବ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କ ଚରଣର ଏକ ଦୁର୍ବଳ ଦିଗ । ଉକ୍ତ ଓ ସଂଭ୍ରାନ୍ତ ସମାଜରେ ନୀତି ଓ ବନବୃତ୍ତର ଆସନ ନିଷିଦ୍ଧ । ତେଣୁ ଏକ ଲବ୍ୟକୁ ବାହୁଶୀବନ୍ତ ଅବସ୍ଥାରେ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ଆପଣାନ୍ତି ହୋଇ ଫେରି ଆସିବାକୁ ପଡ଼ିଛି । ଅଥଚ ତା ନିକଟରୁ ଦକ୍ଷିଣା ଗ୍ରହଣ ନେଲେ ଗୁରୁଦେବଙ୍କ ଭୂମିକା ସ୍ୱାଧୀନ ପରତା ଓ କମ୍ପଟାରେ ଅଛନ୍ତି ହେଉଅଛି । ପ୍ରାୟତଃ ଶିଷ୍ୟ ଅର୍ଜୁନର ଭବିଷ୍ୟତ ପ୍ରତି ଅତ୍ୟଧିକ ମାୟା ହେଉ ଜଣେ ଶବର ବାଳକର ବିରାଟ ସଂଗ୍ରାମୀକୁ ସେ ପଟକ ମଧ୍ୟରେ ଧୂସ ପୁରରେ ପଶେଇ କରାଦଇଛନ୍ତି । ମୂଳଗ୍ରନ୍ଥରେ ଅଛି-“ତହିଁରେ ଅର୍ଜୁନ ପ୍ରୀତିମନା ଓ ବିଚିତ୍ର କେଣ ହେଲା ।” ୨୫ ଏଥିରେ ଧନୁବିଦ୍ୟା ନିପୁଣ ଅର୍ଜୁନଙ୍କର ଶ୍ରେଷ୍ଠତ୍ୱକୁ ଚିରକାଳ ପାଇଁ ଅପ୍ରତିହତ କରି ରଖିବାର ପ୍ରବଳ-ତାସନା ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଜାତରୂପ ଥିବାର ପରସ୍ପର ସ୍ୱାଦନା ନିହତ । ଏ ପ୍ରସଂଗରେ ଏକଲବ୍ୟକୁ ଗୁରୁଭକ୍ତି ଓ ସ୍ୱାଧୀନତା ରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇ ଅଛି । କିନ୍ତୁ ସାଗରା ଦାସଙ୍କ ଏକଲବ୍ୟର ବଦ୍ୟୋପାୟ ଧୃତୟ ଗୁରୁଦେବଙ୍କୁ ଏଥିପାଇଁ ସମା କରାପାରିନାହିଁ ।

ଗୁରୁ ଦକ୍ଷିଣା ପ୍ରତି ଅନୁଶ୍ରୀତ ଗତି ଏହି ବିଚିତ୍ର ସନ୍ତାନ ତା ବିରୁଦ୍ଧରେ ହୋଇଥିବା ଗୁଣବତ୍ତାକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିବାକୁ ଆଦୌ ପଶାତପ୍ରସ୍ତ ହୋଇନାହିଁ ।

ପୃଥିବୀର ସକଳ ପିତାଙ୍କ ପରି ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କ ପିତୃଲ୍ଲ ବାହ୍ୟାନ୍ୟ ମମତାରେ ଜର୍ଜରିତ । ରାଜକୁମାର ମାନଙ୍କ ଗହଣେ ଯୁଦ୍ଧବ୍ୟୟ ଶିକ୍ଷା କରୁଥିବା ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମାଙ୍କୁ କୃତର ସଂପର୍କରେ ସେ ସନ୍ଦେହ ପ୍ରକାଶ କରିବା ସ୍ୱରାଜ୍ୟ । ତରୁଧୀ ଶକ୍ତି ଅର୍ଥାତ୍ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କର ବିରୁଦ୍ଧରେ ଅସ୍ତ୍ରଧାରଣ କଲେ ତାର ମୃତ୍ୟୁ ସେ ସ୍ୱୀକୃତି ଏହା ସେ ନିଜର ଅଧିକ ଜ୍ଞାନ ବଳରେ ବହୁ ପୂର୍ବରୁ ଜାଣି ପାରିଥିଲେ । ତେଣୁ ପୁରୀ ଅମରର ଶାସ୍ତ୍ରୀ ପିତା ତାହାକୁ ଯୁଦ୍ଧବ୍ୟୟ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ଚପଟକଲର ଅଧିକାରୀ ହେବାକୁ ଉପଦେଶ ଦେଇଥିଲେ । ଅତଃ ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା ପିତୃବାକ୍ୟକୁ ସମ୍ମାନ ଦେଇ ଚପଟକଲରେ ବ୍ରତୀ ହୋଇଥିଲେ ।

ମୂଳ ମହାଶ୍ୱରତରେ ଗୁରୁତର ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କର ବାହ୍ୟାନ୍ୟ ମମତାର ଅନ୍ୟ ଏକ ଶେଷ ପ୍ରଦର୍ଶନ ଶିକ୍ଷାଦାନ କାଳରେ ସେ ସମସ୍ତ ଶିଷ୍ୟଙ୍କୁ ନିଜ ଆଖିବା ନିମନ୍ତେ ଗୋଟିଏ କମଣ୍ଡଳୁ ଓ ପୁର ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମାଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ କଳସ ଦେଉଥିଲେ । କମଣ୍ଡଳୁରେ ଜଳ ବିଲମ୍ବରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଉ ଥିବାରୁ, ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା ଶୀଘ୍ର କଳସଟି ଧରି ଉପସ୍ଥିତ ହେଉଥିଲେ । ସେହି ସୁଯୋଗରେ ଦ୍ରୌପଦୀ ତାହାକୁ ଅସ୍ତ୍ରଶୂନକାରୀ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ କୌଶଳ-ମାନ କହି ଦେଉଥିଲେ । ୨୬ କିନ୍ତୁ ପିତାଙ୍କର ଏହି ବାହ୍ୟାନ୍ୟପ୍ରୀତି ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମାଙ୍କୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠତର ଗୌରବ ଦେଇପାରିଲା ନାହିଁ । ଅସ୍ତ୍ରବ୍ୟୟ ପ୍ରତି ବିଶେଷ ଅନୁରାଗ ହେଉ ଅର୍ଜୁନ ପ୍ରବଳ ପରାମର୍ଶାଳୀ ଗାର ରୂପେ ପରିଗଣିତ ହେଲେ ।

ମହାଶବର ଯୁଦ୍ଧରେ କୌରବ ପକ୍ଷର ସେନାପତି ଶ୍ଵଶୁରଦେବଙ୍କର ପତନ ପରେ ଗୁରୁ ଦ୍ରୋଣଙ୍କୁ ସେହି ଦାୟିତ୍ଵ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ଶତ୍ରୁ ପକ୍ଷର କୌଳେ ବ୍ୟଥା କରିବା ଲାଗି ସେ ପ୍ରଥମେ ସୈନ୍ୟ ବଳଙ୍କୁ ଚନ୍ଦ୍ରବୃକ୍ଷରେ ସୁସଜ୍ଜିତ କଲେ । ରାଜା ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଗୁରୁଦେବଙ୍କର ଭେଳ ସମୟ ପଳା ଦେଖି ବିସ୍ମିତ ହେଲେ ଓ ପ୍ରଥମ ପରାସ୍ତ ହେବା ଲାଗି ତାଙ୍କ ମନରୁ ଦୁଃଖ ହେଲା ।

ମୂଳ ମହାଶବର ଅନୁସାରେ ଗୁରୁଦେବ ଦ୍ରୋଣଙ୍କର ସେନାପତିତ୍ଵ ବରଣ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତାବ ସମେତ ଉଦ୍ଧୃଷ୍ଟ ପ୍ରଶଂସା ଓ ବିବିଧ ଔଷଧିକ ଶକ୍ତିରେ ସମାହିତ ହୋଇଥିଲା । ସାରଳା ଦାସ ପରାସ୍ତ ପୀଡ଼ିତ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଚରିତ୍ରରେ ଯେଉଁ ମାନସିକ ସନ୍ତାପ ପ୍ରକାଶକରିଛନ୍ତି ତାହା ଯେଥିରେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କ ସେନାପତିତ୍ଵ ଅର୍ପଣ ଓ ଦ୍ରୋଣଙ୍କର ସେନାପତିତ୍ଵ ବରଣ ବିଧି ଅନୁସାରେ ସହିତ୍ୟରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଓ ଅନ୍ଧକାର ।

ଦ୍ରୋଣାଶ୍ରମରେ ବିବିଧ ବ୍ୟୁତ୍ତ ଚିନ୍ତା, ସନ୍ତାପନୁପାସ କୃଷି ପରମର୍ଶ, ସୈନ୍ୟବୃତ୍ତନ ଓ ତଣ୍ଡ ପରମ ମହାଶବରର ଏକ ବିସ୍ମୟ ଅଧ୍ୟାୟ । ତାହାର ବିଶଦ ବିବରଣୀ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିବା ଯୋଗେ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ଉଦାହରଣ ସ୍ଵରୂପେ କେବଳ ଦ୍ରୋଣ ଅଭିମନ୍ୟୁ ସ୍ଵପ୍ନକୁ ଗ୍ରହଣ କରିପାରିପାରେ । ଦ୍ରୋଣଙ୍କ ଚନ୍ଦ୍ରବୃକ୍ଷ ଭେଦ କରିବା ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ ପାଣ୍ଡବଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅସମ୍ଭବ ଥିଲା । ତେଣୁ ସୁଧର୍ମଙ୍କ ପରମ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଭିମନ୍ୟୁ ସେହି ଗୁରୁ ଦାୟିତ୍ଵ ସମ୍ପର୍କ ଗଢ଼ିରେ ବଦଳି କଲେ । ସେତେବେଳେ ଅର୍ଜୁନ ଅନ୍ୟତ୍ର ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କ ସହ ଯୁଦ୍ଧରେ ଥିଲେ । ଯୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରବେଶ ପୂର୍ବରୁ ଅଭିମନ୍ୟୁ ସ୍ଵପ୍ନାବସ୍ଥାରେ ଜଣାଇ ଦେଇଥିଲେ ଯେ ବ୍ୟୁତ୍ତଗମନ ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ ।

ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ଫେରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯୁଦ୍ଧ ଚଳାଇ ରଖିବା ନିମନ୍ତେ ଅନ୍ୟପାଣ୍ଡବଗଣଙ୍କ ପ୍ରବୃତ୍ତି ସମେତ ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ । ଚନ୍ଦ୍ରବୃକ୍ଷର ଉତ୍ଥାନ ହାରରେ ଗୁରୁଦେବ ଦ୍ରୋଣଙ୍କ ସହ ତାଙ୍କର ସାକ୍ଷାତ ହେଲା । ପ୍ରସ୍ତୁତ ଶିଖର ପରାସ୍ତ ବାଳିତ ସନ୍ତାନଙ୍କୁ ଦେଖି ଦ୍ରୋଣଙ୍କ ଅନ୍ତରରେ ପ୍ରଶଂସାର ଫଳଗୁଣା ଲାଗିଲା । ଅନ୍ୟପକ୍ଷରେ ପିତାଙ୍କର ଗୁରୁଦେବଙ୍କୁ ପ୍ରଶଂସା ଜଣାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବାର ବାଳକ ଅଭିମନ୍ୟୁ ତାଙ୍କର ପଦପ୍ରାନ୍ତରେ ଶର ଅର୍ପଣ କଲେ । ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତରରେ ସେ ଫେରିପାରିଲେ ଆଶୀର୍ବାଦ ସ୍ଵରୂପ ଶର । ଏହା ହେଲେ ସାରଳାଙ୍କ ନିଜସ୍ଵ ପରିକଳ୍ପନା—

ତାପନେ ଯଥାଶକ୍ତ ଯୁଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭ ।
ଅଭିମନ୍ୟୁ ବ୍ୟୁତ୍ତଭେଦ କରିବାର ପ୍ରାଥମିକ ଆୟୋଜନ ସ୍ଵରୂପ ଯଥାବସ୍ତୁ ଶର ବର୍ଷଣ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଗୁରୁଦେବ ଦ୍ରୋଣ କିନ୍ତୁ ଗୋଟିଏ ବାଳକ ସହ ସ୍ଵଳ୍ପ ଯୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେବାକୁ ମନାଚିଲେ ମନେକଲେ ନାହିଁ । କେତେବେଳେ ଅଭିମନ୍ୟୁଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ବ୍ୟୁତ୍ତଭେଦ ସହଜ ହୋଇଗଲା । ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର କୌରବ ଫକ୍ତ ହେବା ଦ୍ରୋଣଙ୍କ ଚିତ୍ତରେ ଅଭିଯୋଗ ହେଲା ଯେ ବ୍ୟୁତ୍ତଭେଦ ପାଇଁ ସେ ଦାୟୀ । ଗୁରୁଦେବ ଲକ୍ଷ୍ୟ କଲେ ଯେ ତାଙ୍କର ସାମାନ୍ୟ ବ୍ୟତିକ୍ରମ ହେତୁ ଯୁଦ୍ଧ ଘୋରତର ଅକାର ଚାରିଶ କରିବାକୁ ଯାଉଛି । ଦ୍ରୋଣ ଅଭିମନ୍ୟୁ ପ୍ରତ୍ୟହତାର ଏହି ଅସୁମରାୟ ଦୃଶ୍ୟକୁ ସାରଳା ଯେପରି ନିୟୁତ୍ତତାର ସହ ଅଙ୍ଗନ କରିଛନ୍ତି ତାହା ଗ୍ରହଣେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେବାକୁ ପଡ଼େ ।
[ମୂଳ ମହାଶବରରେ ଏହାର ସାମାନ୍ୟତମ ସୂଚନା ମଧ୍ୟ ନାହିଁ ।] ୩୦ ସାରଳା ଲେଖିଛନ୍ତି—

ଯେପରିକି ନିର୍ଦ୍ଦୀତ ପଡ଼ିଲ ଗଗନୁ
ଭୁଆ ମନ୍ତ୍ରନ କଲ ସେ ସୋହଦ୍ରାର ତନୁ ।
ଅଭିମନ୍ୟୁ ଶର ବିଦାତେଣି କରି

ଦ୍ରୋଣଙ୍କର ଅଶ୍ରୁ ସମରେ ଅପହରଣ ।

ଦ୍ରୋଣ ଅପସରି ରଲେ ବାଳକ ବୋଲକର

ମୁକୁଳା ପାଇ ସନ୍ଧ୍ୟା ଅନେକ ସେ ମାର ।

× × × ×

ହର ହାକ ଦିଅନ୍ତି ସୋମତର ମହାଧରୀ

ଭୁଅ ଭେଦ କରାଇଲ ଦ୍ରୋଣ ସେନାପତି ।

ଶୁଣଣ ବକରଲ ଦ୍ରୋଣ ବିଦ୍ୟାଗୁରୁ

ବାଳକ କ୍ରମେ ବୋଲି ଅମ୍ଭେ ଯେ ହେଲି ଯୁଦ୍ଧକଲ୍ମ । ୩୧

ଏହି ଯୁଦ୍ଧରେ କର୍ଣ୍ଣ, ଶ୍ୟାମ, ଭୃଗୁଶ୍ରବା, ଜୟଦ୍ରଥ, କୃପ ପ୍ରଭୃତି ବିରାଟଣ ବୀରମାନେ ଅଭିମନ୍ୟୁର ଶେ କୌଶଳ ନିକଟରେ ପରାଜୟ ସ୍ୱୀକାର କରିଥିଲେ । କୌରବ ପକ୍ଷୀୟ ବହୁବଳ, ରଥ, ଅଶ୍ୱ, ଚର, ସୈନ୍ୟବଳ ଏହି ବୀର ବାଳକର ଶରଦାତରେ ନିହତ ହୋଇଥିଲେ । ପରଶେଷରେ ଅନନ୍ୟାପାୟ କୁରୁବଳ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଜନ ଅନ୍ୟାୟ ଯୁଦ୍ଧର ଆହ୍ୱାନ ଦେବାଟଳରେ ଦୁଃଶାସନଙ୍କ ଶତାଦାକରେ ଅଭିମନ୍ୟୁଙ୍କ ପ୍ରାଣବାୟୁ ଉଡିଯାଇଥିଲା । ୩୨ ମୂଳ ମହାଭାରତର ବର୍ଣ୍ଣନା-ନୁସାରେ ଗୁରୁଦେବ ଦ୍ରୋଣ ଅଭିମନ୍ୟୁର ମୃତ୍ୟୁଭେଦ କର୍ଣ୍ଣଙ୍କ ନିକଟରେ କୋଣ କରିଥିଲା । ଅର୍ଜୁନଙ୍କୁ କବଚ ଧାରଣର ଯେଉଁ ସବୁ କୌଶଳ ସେ ଶିକ୍ଷା ଦେଇଥିଲେ ଏହି ବୀର ବାଳକ ତାହା ତାଙ୍କ ପିତାଙ୍କ-ଠାରୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଆୟତ୍ତ କରିଅଛି । ତେଣୁ ତାହାକୁ ବିରଥ ଓ ଶରୀରଶୈଳ୍ୟ ନଲେ ପର୍ଯନ୍ତ ଦେବାୟୁର-ମାନେ ମଧ୍ୟ କିଙ୍ଗୁଡ଼ି ହୋଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । ଚତୁର୍ଥଶତକ କର୍ଣ୍ଣ, କୃପ, ଶଲ୍ୟାଦି ମହାରଥୀ ଶେକ୍ଷ ବଳ ଆଶମଣରେ ଅଭିମନ୍ୟୁ ରଥହୀନ ଓ ଛିନ୍ନ ଶରୀର ହୋଇ ଦୁଃଶାସନ ପୁର ଦେବାତରେ ପ୍ରାଣ ସେଇନି ଲେ । ୩୩ ଏଠାରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବାର କଥା ଯେ ସାରଳା ଦାସ ଅଭିମନ୍ୟୁର ମୃତ୍ୟୁ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଗୁରୁଦେବ ଦ୍ରୋଣଙ୍କୁ ଅନୁମୋଦିତ ରଖିଛନ୍ତି । ପ୍ରିୟତମ ଶିଷ୍ୟ ଅର୍ଜୁନର ସନ୍ତାନ ପ୍ରତି ଯୁଦ୍ଧର ସ୍ମାରକରେ ଯେଉଁ ଦୁଃଖତା ଚଳାଠାରେ

ଦେଖାଦେଇଥିଲା ଏହାହିଁ ତାହାର ସମ୍ମାନ ପରିସମାପ୍ତି ହୋଇପରେ । ବୋଧହୁଏ ତାଙ୍କ ଦ୍ୱାର ବା ତାଙ୍କ ସମକ୍ଷରେ ଅଭିମନ୍ୟୁର ମୃତ୍ୟୁ ଆଦୌ ଶୋଭନୀୟ ବା ସହଣୀୟ ହୋଇନଥାନ୍ତା । ଦ୍ରୋଣ ଚରିତ୍ରର ଏହି ସୂକ୍ଷ୍ମ ନିୟୋଜିତ ଦିଗ ପ୍ରତି ଅମର ମହାକବିଙ୍କ ସଚେତନ ଦୃଷ୍ଟି ତାଙ୍କ କବି ମହିମାକୁ ଗୌରବ ମଣ୍ଡିତ କରିଅଛି ।

ଦ୍ରୋଣାଶ୍ରମୀୟ ବୀରଭର କାହାଣୀ ସଂସ୍କୃତ ଓ ଓଡ଼ିଆ ଦୁଇ ମହାଭାରତରେ ବିଶେଷ ଭାବେ କାହିଁକି । ଅର୍ଜୁନ, ଶ୍ୟାମ ପ୍ରଭୃତି ବିଶିଷ୍ଟ ରଥୀ ମହାରଥୀଙ୍କ ସହସ୍ରେୟୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ବିବିଧ ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ଚେନା ଓ ଅସ୍ତ୍ର କୌଶଳ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରି ସେ ଯେପରି ଉତ୍କଳର ରଣ ପରିଚାଳନା କରୁଥିଲେ ତାହା ବିପକ୍ଷର ଅଶେଷ ଖତି ସାଧନ କରିଥିଲା । ପାଣ୍ଡବ-ମଙ୍ଗଳା-କଂଶୀ ଧୀମାନ୍ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଜାଣିପାରିଥିଲେ ଯେ ଅତି କିଛି କାଳ ଏଭଳି ଭୋରତର ସମର ଅବ୍ୟାହତ ରହିଲେ କୌଣସିକୂଳର ବିଜୟ ସୁନିଶ୍ଚିତ । ତେଣୁ ସେ ଦ୍ରୋଣଙ୍କୁ ନିରସ୍ତ କରିବାକୁ ଉପାୟ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଏହା ଗୃହୀତ ହେଲା । ଏକମାତ୍ର ପୁତ୍ର ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମାର ମୃତ୍ୟୁ ସଂବାଦ ସୂଚିତ ହେବା ସମୟରେ ହେବା ପରେ ଦ୍ରୋଣ ବ୍ୟଥିତ ହୋଇ ଅସୁବ୍ୟାସ କରିଥିଲା ଏବଂ ଧୃଷ୍ଣୟମ୍ବ କର୍ଣ୍ଣ ନିହତ ହୋଇଥିଲା ।

ସାରଳା ମହାଭାରତରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି ଯେ ଶୋକଭର ଦ୍ରୋଣାଶ୍ରମୀୟ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ସମେତ କର୍ଣ୍ଣ, ଶ୍ୟାମ, ଶକୁନି, ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଦନଙ୍କ ମଧ୍ୟ ସୁଦୂର ମୃତ୍ୟୁ-ସଂବାଦ ବିଶୟକ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିଥିଲେ । ମୂଳଗ୍ରନ୍ଥରେ ସୂଚିତ ହେବା ଗୁଞ୍ଜର ଶବ୍ଦ ଅବ୍ୟକ୍ତ ସ୍ୱରରେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୋଇଥିଲା ବେଳେ ସାରଳାଙ୍କ କୃତରେ ତାହାର ଉଚ୍ଚେଷ୍ଟପୃଷ୍ଠ—

ଯୁଧିଷ୍ଠିଦେବଙ୍କ ବୋଇଲେ ଶୁଣି ଗୁରୁ ତାତ
ନର କି ଗୁଞ୍ଜର ଯେ ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା ହତ । ୩୪

ମୂଳ ମହାଭାରତରେ ଦ୍ରୋଣଙ୍କ ଦେହତ୍ୟାଗ ବିଷୟ
ଅତ୍ୟଧିକ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ ଆଡ଼ମ୍ବରରେ ପରିକଳ୍ପିତ । ୩୫
ସାରଳାଙ୍କ ଲେଖନୀରେ ଏହା ଅଧିକ ବାସ୍ତବ ଓ
ମନୋହର । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ କୁଟନୀୟ, ଧୃଷ୍ଣୟମୁଖ
ପିତୃ ଦ୍ରୋହର ପ୍ରତିଶୋଧ ଓ ଦ୍ରୋଣଙ୍କ ସୁସ୍ଥ ବୟୋଗ-
ବର୍ଚ୍ଚସ-ଅବସ୍ଥା, ଏହି ସକଳ ସମସ୍ୟା ମାତ୍ର
କେତୋଟି ପଦ୍ଧତିରେ ଜୀବନ୍ତ୍ୟାମ ପାଇଅଛି ।

ମୁକ୍ତାଗତ ହୋଇ ହାଥରୁ ଗୁଡ଼ିଲେ କୁପାଶ
ପଡ଼ିଣ ଅସାଷ୍ଟମ ଯେ ଧୋଇଲେ ଗୁରୁଦ୍ରୋଣ ।

ଧୃଷ୍ଣୟମନ ଯେ ଥିଲେ ଗଡ଼ଗା ଦେବଣି ଦ୍ରୋଣଙ୍କ
ପଛକଟ
ନୟନ ଠାରିଣ ଦିଲେ ଦେବ ଯେ ଶ୍ରୀପତି ।
ପିତାଶତ୍ରୁ ତୋହର ଅଟନ୍ତି ଗୁରୁ ଦ୍ରୋଣ
କିସ ରୁଦ୍ରଂ ଖଡ଼ଗ ଦେବଣ ବେଗେ ଦୈତ୍ୟକରଂହାଣ ।
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବଚନ ଧୃଷ୍ଣ ଯେ ଦ୍ୟୁମନ
ଦ୍ରୋଣଙ୍କର ବସସ୍ଥଳେ ଶତ୍ରୁଗ ଦେବ ହାଣିଲ ବହନ ।
ବେନିଶ୍ଚି ହୋଇ ଛୁଡ଼ିପଡ଼ିଲ ତାହାଙ୍କର କାୟେ
ଅଗ୍ନିଦୈବ ଉଠିଲ ଆକାଶକୁ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଦହନ
ହାୟେ । ୩୭

ଦ୍ରୋଣଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ପର କୌରବ ସୈନ୍ୟ
ରାସଭଙ୍ଗ ଦେଇ ପଳାୟନ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ପାଣ୍ଡବ
ଶିବରରେ ଆନନ୍ଦର କୋଳହଳ ପରିବର୍ତ୍ତି ମୋଷ ଓ
ବିଷାଦର ମେଘ ମାଳା ଦାମାଭୂତ ହୋଇ ରହିଥିଲା ।
ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଗୁରୁଦେବଙ୍କ ଅସୁବ୍ୟାଗ ହିଁ ଯଥେଷ୍ଟ
ଥିଲା । ଧୃଷ୍ଣୟମୁଖ କର୍ତ୍ତୃକ ତାହାଙ୍କ ନିଧନଭଳି
କଲ୍ପିତ କାହାକୁ କେହି ସମର୍ଥନ ଜଣାଇ ନଥିଲେ ।
ଶତ୍ରୁ ପକ୍ଷରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିବା ସଭେ ଗୁରୁଦେବ
ଦ୍ରୋଣାଭ୍ୟାସଙ୍କ ପଞ୍ଜା, ମାଣ୍ଡ୍ୟା ଓ ବିଚକ୍ଷଣତା ପ୍ରତି
ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କର ଅଶେଷ ଛଦା ଓ ସମ୍ମାନ ଝୁଲୁଥିଲା ।
ସାରଳା ମହାଭାରତର ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ଉକ୍ତି ଏଠାରେ
ସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ—

କୃଷ୍ଣ ବୋଲିଲେ ଅର୍ଜୁନ କେତେ ହୋଧ କରୁ
ଅର୍ଜୁନ ବେଳେ ସେ ମୋହର ଗୁରୁ ପରମଗୁରୁ
ପିତା ମାତାଂହୁ ଅଧିକ କଷ୍ଟ ମୋତେ ପାଳିଲେଗୁରୁ
ଦ୍ରୋଣେ
ଅଶ୍ରୁମାତୁଁ ଅଧିକ କରି ସେହୁ କରନ୍ତି ଅପଣେ
ଶତଗୁଣ ।

ନୋହୁ ନୋହୁ ବ୍ୟତ୍ୟାସ ରୁଡ଼ିଲ ଯୋଦରମାନ
ସୋଦର ବନ୍ଧୁ ନାଶ କରି କିସ ମୋହର ଶବନ । ୩୭

ସାରଳା ମହାଭାରତରେ ଗୁରୁଦେବ ଦ୍ରୋଣା-
ଭ୍ୟାସଙ୍କ ଜୀବନକାଳ ବାସ୍ତବିକ ବିବରଣୀ-ବିଭାରେ
ସମୃଦ୍ଧ । ବିପଦଗ୍ରସ୍ତ ବ୍ୟଧିର ଜୀବନ ରକ୍ଷା ଲାଗି ସେ
ଯେପରି ଉଦାର ହୋଇପାରିଲେ, ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର
ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବା ପାଇଁ ସେହିପରି କଠୋର ମଧ୍ୟ
ହୋଇ ପାରିଲେ । ନିଜ ପୁତ୍ରର ମଙ୍ଗଳମୟ ଭବିଷ୍ୟତ
କାମନାରେ ତାଙ୍କର ପିତୃସାଣ ଯେପରି ଅଧୀକ ହୋଇ-
ପାରେ, ସିଏ ସମେଶିତ୍ୟର ଅସୁନେ ପୁଣ୍ୟ ପାଇଁ ତାଙ୍କର
ଗୁରୁଦେବକୁ ସେହିପରି ଅତ୍ୟଧିକ ହୋଇପାରେ ।
ଏକଲବ୍ୟ ଠାରୁ ଗୁରୁ ଦକ୍ଷିଣା ଗ୍ରହଣ କାଳରେ ସେ
ନିଜର ମନ୍ତ୍ରମାକୁ କଳଙ୍କିତ କରି ପାରିଲେ, କିନ୍ତୁ ଯୁଦ୍ଧର
ସେମାପତି ରୂପେ ନିଜ ବାରତ୍ତା ଓ ଗୌରୁଷର
ଅହଙ୍କାରରେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ପ୍ରମୁଦିତ କରାପାରିଲେ । ଜଣେ
ବେଦବିଦ୍, ତପେନିଷ୍ଠ ଓ ଶେ ମର୍ମଜ୍ଞ ରୂପେ ତାଙ୍କର
ଖ୍ୟାତି ଯେଉଁ ଉଚ୍ଚ ସମ୍ମାନର ଅଧିକାରୀ, ଜଣେ
ଅନ୍ତମମ, ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ଓ ଦମ୍ଭକ ରୂପେ ତାଙ୍କର
ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ତ୍ୱ ସେହିପରି ମାନବିକ ଗୁଣଗୁଣରେ ଅଛନ୍ତି ।

ଆମର ବିଶ୍ୱାସ ସଂସ୍କୃତ ମହାଭାରତ ବର୍ଣ୍ଣିତ
ଗୁରୁଦେବ ଦ୍ରୋଣାଭ୍ୟାସଙ୍କ ବିବରଣ ଅସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ
ଅସଫଳତା ସାରଳା ମହାଭାରତରେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ
ସଫଳତା ଲଭ କରିଅଛି ।

୧ ।	ଉତ୍କଳେ ମଣ୍ଡଳ ସ୍ଥଳ ୭-୧୦୩	୨୧ ।	ତହିଁକ	ପୃ ୨୮୭
୨ ।	Religion And Culture (by S. Radhakrishnan) P. 143	୨୨ ।	ପୌରୁଷ	ନିର୍ମଳ ୧୯୮୩
୩ ।	” ” ପୃ ୨୪୦	୨୩ ।	ସାରଳା ମହାଭାରତ ଆଦି	ପୃ ୩୫୨
୪ ।	” ” ପୃ ୧୭୮	୨୪ ।	ତହିଁକ	ପୃ ୩୫୩
୫ ।	ସାରଳା ମହାଭାରତ ଆଦି ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ- ଏକାଡେମୀ ପୃ ୯୭	୨୫ ।	ମହାଭାରତ ଅନୁବାଦ ଅଧ୍ୟାୟ ୨୩୨	ପୃ ୧୦୦
୬ ।	” ” ପୃ ୧୦୦	୨୬ ।	ସାରଳା ମହାଭାରତ ଆଦି	ପୃ ୩୨୩
୭ ।	” ” ପୃ ୨୭୮	୨୭ ।	ମହାଭାରତ ଅନୁବାଦ ଆଦି ଅଧ୍ୟାୟ ୧୩୭	୧୩୭
୮ ।	” ” ପୃ ୩୦୭	୨୮ ।	ସାରଳା ମହାଭାରତ ଦ୍ରୋଣ	ପୃ ୧୧
୯ ।	” ” ପୃ ୩୦୭	୨୯ ।	ତହିଁକ	ପୃ ୫୮
୧୦ ।	” ” ପୃ ୩୦୭	୩୦ ।	ମହାଭାରତ ଅନୁବାଦ	ପୃ ୧୪୧
୧୧ ।	” ” ପୃ ୩୪୦	୩୧ ।	ସାରଳା ମହାଭାରତ ଦ୍ରୋଣ	ପୃ ୫୮-୫୯
୧୨ ।	” ” ପୃ ୩୩୫	୩୨ ।	ତହିଁକ	ପୃ ୧୧୮-୧୧୯
୧୩ ।	ମହାଭାରତ ଅନୁବାଦ , ଅଧ୍ୟାୟ ୧୩୨ ଆଦି	୩୩ ।	ମହାଭାରତ ଅନୁବାଦ ଅଧ୍ୟାୟ ୪୯-୪୯	ପୃ ୧୭୦-୧୭୫ ଦ୍ରୋଣ
୧୪ ।	ସାରଳା ମହାଭାରତ ଆଦି	୩୪ ।	ସାରଳା ମହାଭାରତ ଦ୍ରୋଣ	ପୃ ୩୯୫
୧୫ ।	ମହାଭାରତ ଅନୁବାଦ ଅଧ୍ୟାୟ ୧୩୨ ଆଦି	୩୫ ।	ମହାଭାରତ ଅନୁବାଦ ଅଧ୍ୟାୟ ୧୯୨	ପୃ ୭୭୪-୭୭୫ ଦ୍ରୋଣ
୧୬ ।	ସାରଳା ମହାଭାରତ ମଧ୍ୟ	୩୬ ।	ସାରଳା ମହାଭାରତ ଦ୍ରୋଣ	ପୃ ୩୯୫
୧୭ ।	ମହାଭାରତ ଅନୁବାଦ ଆଦି ଅଧ୍ୟାୟ-୭୭୭୨୫୧			
୧୮ ।	ତହିଁକ , ଅଧ୍ୟାୟ ୧୩୦ ପୃ ୫		ଅଧ୍ୟାପକ, ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗ	
୧୯ ।	ମହାଭାରତ ଅନୁବାଦ ଆଦି ଅଧ୍ୟାୟ ପୃ ୧୩୦		ବି ନେ ବି ସଂସ୍ଥା ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ	
୨୦ ।	ସାରଳା ମହାଭାରତ ଆଦି ପୃ ୨୮୫- ୮୭		ଭୁବନେଶ୍ୱର	

(୪୨ ପୃଷ୍ଠାର ଅବଶିଷ୍ଟାଂଶ)

ପାଖରେ ପଡ଼ୁ ବଳା ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ସେତେ-
ବେଳେ ଗଞ୍ଜାରିଆ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରଣା ରହିଥିଲେ ।
ପଣ୍ଡୁ ପଢ଼ନ୍ତି ଯିବାରୁ ସେ ସେଠାରୁ ଚାଲିଗଲେ । [୨୨]
‘ବିଲକା ଗମାୟଣ’ରୁ ମଧ୍ୟ ନବବଧୂଙ୍କ ପାଇଁ ପରଦା
ଥିବା କଥା ସ୍ପଷ୍ଟ ହେଉ ଅଛି । ଶ୍ରୀରାମ ଯେତେ-
ବେଳେ ବନବାସରୁ ଅଧୋଧା ଆସିଲେ, ସେତେବେଳେ
ଚାନ୍ଦର ମାତାମାନେ ଓ ଜାନକୀଙ୍କ ଉତ୍ତରୀମାନେ

ପାଣ୍ଡୁଙ୍କ ଆଖିବ କୁ ଗଲେ । ଦାନ୍ତୋଳା ଭିତରେ
ପରଦା ପଛପଟେ ସୀତାଙ୍କ ଉତ୍ତରୀମାନେ ବସିଥିଲେ ।
[୩୧]

ଉତ୍କଳୀୟ ପଣ୍ଡାବୀଙ୍କର ଗୁଡ଼ୁଲ୍ଲର ଧର୍ମ ଉପରେ
ଅତିଥି ସେବାକୁ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ସେତେବେଳେ ଦିଆ ଯାଉ-
ଥିଲା । କବି , ସତ୍ୟ ଅମର ବରଗଣ’ ଭଳି ଏକ
ମୌଳିକ କାହାଣୀ ଦେଇ ଅତିଥି ଚକ୍ରାର ଆଦର୍ଶ

ପ୍ରତିଷ୍ଠା କଲେନ୍ତି । [ବନ ୧ମ ପୃ ୨୭୭] ଅଜ୍ଞତ ବାସରେ ଥିବାବେଳେ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କୁ ଠାବ କରିବା ପାଇଁ ଦୂର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କ ଆଦେଶରେ ଗୌରମୁଖ ନାମକ ବସ ଆସିଲେ । ସେ ଅକାଳରେ ଆମ୍ବଟିଏ ମାଗି ବସିଲେ । ଶୁକ୍ରପୁଷ୍ପ ଆଗରେ ଦ୍ରୌପଦୀ ଓ ପଣ୍ଡବ ପାଞ୍ଚ ଛାଇ ସତ୍ୟ କଥା ପ୍ରକାଶ କରିବାରୁ ଅମ୍ବଟ୍ଟ ଜାତ ହୋଇ ଫଳିଲା । ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଅଙ୍ଗୁଳକୁ ଚାଟା ଦେଇ ପଚାରିଲେ । ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ସାରଳା କବି ଅତ୍ୟୁତ ସେବା ନ କରିବା କିପରି ପାପ ଚାଟା ଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି ।

ଅତ୍ୟୁତ ବସାଇ ଯେହୁ କରଇ ଶ୍ରେୟନ
ଚାଟାର ବ୍ରତକାର ଅଟଇ ଅକାରଣ ।
ଅତ୍ୟୁତ ବସାଇ ଆଗେ ଶ୍ରେୟନ ଯେ କଲେ
ଦେବ ପିତୃତଲକେ ପାଣି ନ ପାବନ୍ତି ଭଲେ ।

ବନ ୧ମ ପୃ ୨୭୭

ଉପରେକ୍ତ ଅଲେଖନୀରୁ ଉତ୍ପଳିତ ହେବ ଯେ ପଞ୍ଚଦଶ ସତୀକାରେ ଉତ୍ପଳିତ ସମାଜ ଯେଉଁ

ଆଦର୍ଶ ବା ମାତ୍ର ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଥିଲା ଓ ଯେଉଁ ମୂଲ୍ୟବୋଧକୁ ଅନୁସରଣ କରୁଥିଲା, ସେ ସବୁର ଏକ ଦୃଷ୍ଟି ଅଲେଖ୍ୟ ସାରଳା ସାହିତ୍ୟରେ ନିହିତ । ବିପ୍ଳବୀ କବି ସାରଳା ସେ କାଳର ସାମାଜିକ ମାନବତାକୁ ଦେଖାଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ନୂତନ ମୂଲ୍ୟବୋଧ ବା ଆଦର୍ଶର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଛନ୍ତି । ସେହି ନୂତନତା ଫୁଟିଛି ଗାନ୍ଧାରୀଙ୍କୁ ବଧବା ବୋଲି ଦର୍ଶାଇ ତାଙ୍କର ବିବାହ କରାଇବାରେ, ପତି ନିବାରନରେ ଇଚ୍ଛାକୁ ସମ୍ମାନ ଦେବାରେ, ସଦୃଶୀ ଧର୍ମଗତ-ସୁଲଭ ପବନିୟା ପ୍ରୀତିର ଚରଣ କରିବାରେ, ସ୍ୱଳାପ୍ତା ପ୍ରଣୟର ମହତ୍ତ୍ୱ ଦେଖାଇବାରେ, ଦାମ୍ପତ୍ୟ ଜୀବନକୁ ସଂଯମ ଓ ନିଷ୍ଠାଳ ବନ୍ଧନରେ ବାନ୍ଧି ଦେବାରେ, ଏକପ୍ରତୀକ୍ରମର ଆଦର୍ଶ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବାରେ ଏବଂ ଉତ୍କଳୀୟ ଗୃହସ୍ଥର ଅତ୍ୟୁତ ପରାୟଣତାକୁ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କରି ଦେଖାଇ ଦେବାରେ । ପାଣ୍ଡବୀୟ ସମାଲୋଚକ କହିଛନ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟେକ ମହାନ ଲେଖକ ସ୍ୱୀୟ ଯୁଗର ସୃଷ୍ଟି କଥା ନିଜ କାଳର ଏକ ଜୀବ ବିଶେଷ [୨୫] ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ପ୍ରତି ଏହି ଉକ୍ତି ପ୍ରଯୁଜ୍ୟା ସେ ଏକ-ଆଗରେ ଯୁଗେ ପ୍ରକାଶକ ଓ ଯୁଗସୃଷ୍ଟି ।

—୦—

ଦୃଷ୍ଟବ୍ୟ — ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧର ଥିବା ତାରକାଚିହ୍ନିତ ବସୟ ଓ ଉଚ୍ଚ ତମାନ ଗ୍ୟାହମଣ ପୁସ୍ତକ ନୟ ପ୍ରକାଶିତ ସାରଳା ମହାଭାରତରୁ ଗୃହୀତ । [ପ୍ରକାଶ କାଳ ୧୯୫୮]

ଏଥିରେ ଯେଉଁ ପୋଥି ବ୍ୟବହୃତ, ତାହା ଡିଭିଡ଼ର କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ସାହୁଙ୍କ ପାଖରେ ଥିବା 'ମୃତ୍ୟୁ ଗାଁ ପୋଥି' ଅଟେ ।

ଏତଦ୍ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଂଶଗୁଡ଼ିକ ସ୍ୱର୍ଗତ ଆର୍ତ୍ତବନ୍ଧୁ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ସଂକଳିତ ସାରଳା ମହାଭାରତରୁ ନିଆ ଯାଇଛି ।

* ମୁଁ ସାରଳାଦାସ କହୁଛି *

* ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ସୁନାମଣି ରାଉତ,

ମୋ' ନାଆଁ ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱର ପଣ୍ଡା । ଆଜିକା
ପାଣିପାଗଳ ଲୋକେ କଟକ ଠାରୁ ଦିଗ୍‌ଗମା ମାଇଲ ପୂର୍ବରେ
ଥବା ଜଙ୍ଗଲରୁ କା ଏକର ଝଙ୍କଡ଼ ଗାଁରେ ମୋର ଜନ୍ମ ।
ମୁଁ କାନ୍ଥର ଗଣ୍ଡା । ମୋ ବଡ଼ ଭାଇ ପରଶୁରାମ ପଣ୍ଡା
ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା ନାହିଁ ଯାହାର ଦାଢ଼ିଆଲ । ବହୁ ଦାଢ଼ିଆ, ଅଭାବ,
ଅନଟନ ଭିତରେ ମୋ' ଜୀବନ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ । ପିଲାଦିନର
କଥା ସବୁ ମନେ ପଡ଼ିଲେ ମତେ କେମିତି କେମିତି ଲାଗେ ।
ପିଲାଦିନରୁ ମୋର ବାପା ମା' ମନ୍ଦିରାଦାସ । ଛେଉଣି
ପିଲା ପାହା ଉପମା କେହି ନ ଥିଲେ । ଦୁଃଖବେଳେ
ଆହା ପଡ଼ିବ ଶୁଣିବା ମୋ' ଭାଗ୍ୟରେ ନ ଥିଲା । ସେ
ଦିନର ସ୍ମୃତି ସବୁ ଏବେ ବି ମୋ' ମନରେ ଜଳନ୍ତି ଲାଗି
ଉଠେ -

ପ୍ରାୟ ସବୁ ସଞ୍ଚିତକାଳେ ପାଖରେ ବସିଥିବା ବାପା
ଆମକୁ ମହାଭାରତରୁ କାହାଣୀ କହୁଥିଲେ । ଛାଁ ସେତେବେଳେ
କୁ ଫାଟୁଳରେ ମହାଭାରତ ଲେଖା ସରିଥାଏ । ସେଇ
ମହାଭାରତରୁ ଗପ କହୁ ବାପା ଆମକୁ କେତେ ପ୍ରକାର
ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିବ । ମୋର ଆଉ ସବୁ ଭାଇମାନେ ବାପାଙ୍କ
ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଦେଇ ଦିଅନ୍ତି । ମୁଁ ସବାସାନଟି କିଛି
କହୁଥାନ୍ତେ ନାହିଁ । ମୋର ତ ଜମାରୁ କିଛି ମନେ ପଡ଼େନା ।
ମୋ' ଉପରେ ବାପା କହୁଛନ୍ତି ଖୁସୀ ହୁଅନ୍ତି । କେତେ କଷ୍ଟ
ଭାଷଣ କରନ୍ତି । ମୁଁ ସବୁ ମାରବରେ ସହଯାଏ । ସବୁଦିନ
ଆଉ କେତେ ସହନ୍ତି ? ଆମ ଗାଁ ସାରଳା ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ
ପାଖରେ ଅଧ୍ୟାପକ ମୋ' ଦୁଃଖ ଜଣେଇଲେ । ଦେଖ ମୋ'
ଉପରେ ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ ମତେ ବର ଯାଚିଲେ । ମୁଁ କହିଲି-
ମୁଁ ମହାଭାରତ ଚିତନା କରି ପାରିବି, ଏହିବର ପ୍ରଦାନ
କର । ଦେଖା କହିଲେ— ରୁ, ଖେଦା ଲେଖନ ଦେଇ
କଲବଟ ମୂଳରେ ବସ, ଯାହା ଉପରୁ ଶୁଭିବ ଲେଖା ।
ଦେଖା କହିବା ମୁତାବକ ମୁଁ ଲେଖିଲି । ସେଇ ଲେଖା
ମୋର ଅଠରଖଣ୍ଡ ଓଡ଼ିଆ ମହାଭାରତ । ଇଷ୍ଟଦେଶ ସାରଳା

ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ପ୍ରସାଦରେ ସିଦ୍ଧିଲାଭ କରି ମୁଁ ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱର
ପଣ୍ଡାରୁ ଶୁଦ୍ରମୁଖି ସାରଳାଦାସ ହେଲି । ମହାଭାରତର
ଆଶ୍ରମିକ ପଟରେ ମୁଁ ସେଇ କଥା ଲେଖିଛି—

“ ଜନ୍ମୋତ୍ଥା ଯହୁଁ ପ୍ରସନ୍ନ ମତେ ହେଲେ-
ଶୁଦ୍ରମୁଖି ସାରଳାଦାସ ନାମ ଦେଲେ ॥ ”

ସାରଳା ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ କୃପାଲାଭ ପରେ ମୋ
ଭିତରେ କେମିତି ଗୋଟାଏ ଅଭୂତ ପରିବର୍ତ୍ତନ ମୁଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ
କରିଛି । ପିଲାଦିନେ ମହାଭାରତରୁ ବାପା କହୁଥିବା ଗପ
ମନେ ରଖି ନ ପାରି ସିନା ଗାଳି ଖାଉଥିଲି, ହେଲେ ସାରଳା
ଦେବୀଙ୍କ ବରଲାଭ ପରେ ମୋର ସବୁ କଥା ମନେ
ପଡ଼ିଗଲା । ଅତୀତ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଓ ଭବିଷ୍ୟତର ଦୃଷ୍ଟିସବୁ
ମତେ ଜଳି ଜଳି ହୋଇ ଦେଖାଗଲା । ମୋର ଗତ ଜନ୍ମ
ଏବଂ ଆସନ୍ତା ଜନ୍ମ ସମ୍ପର୍କରେ ମୁଁ ଜାଣିପାରିଲି । ଏ
ବିଷୟରେ ମୁଁ ମହାଭାରତ ସ୍ୱର୍ଗାରୋହଣ ପଟରେ ଉଲ୍ଲେଖ
କରିଛି ।

ପ୍ରଥମ ଜନ୍ମରେ ମୁଁ ହେଲି କାଳିଦାସ
ଦ୍ୱିତୀୟ ଜନ୍ମରେ ମୁଁ ମହାକାଳ ଧ୍ୟାୟ ।
ତୃତୀୟ ଜନ୍ମରେ ମୁଁ ସାରଳାଦାସ କବି
ଆଉ ଜନ୍ମେ ମୁହଁ ମଣ୍ଡି ମଣ୍ଡିଲେ ଜନ୍ମବି ।

ସାରଳା ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ କୃପା ମୋ' ଜୀବନର
ଚକ୍ରପଥକୁ କୁସମିତ କରିଛି ! ମୋ' ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଜୀବନକୁ ବହୁ
ଆଦୃତ କରିଛି । ବାପା ମା' ମରଗଲା ପରେ ମୋ' ଛେଉଣି
ଜୀବନର ସେଇ ମୋର ସାହା ଭରସା—ସେଇ ମୋର ମା'
ବାପା । ମୁଁ ତାଙ୍କର ପୁଅ ।

ଝାଙ୍କଡ଼ ପୁର ବାସିନୀ ସେ ସାରଳା ଦେବୀ
ତାହାଙ୍କର କୁମର ମୁଁ ଶ୍ରୀ ସାରଳା କବି ।

(ଗଣ୍ଡାପୁରୁଷ)

ମୁଁ ନପଟ ମୂର୍ଖ, ଅପଣ୍ଡ ଅପଣ୍ଡିତ । ମୋର
କୌଣସି ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞାନ ନ ଥିଲା । ଆଜିକି ପାଞ୍ଚଶହ ବର୍ଷ ତଳେ
ଜଣେ ଚଷା ପୁଅର ଅବସ୍ଥା ଯାହା, ମୋ' ଅବସ୍ଥା ଠିକ୍
ତାହା । ସେଇ ମୋର ଦୁଃଖ ଯେ, ପଣ୍ଡିତ ମାନଙ୍କ ସହ
ମିଶିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇଲି ନାହିଁ । ମୂର୍ଖ ମାନଙ୍କ ସହ
ମୋର ଜୀବନ କଟିଲା । ମୋର ସବୁ ଆଜି ସେଇ କଥା ମନେ
ପଡ଼ୁଛି—

ଜନ୍ମହୁଁ ମୂର୍ଖ ମୁଁ ପଡ଼ି ନାହିଁ ବନ୍ଧା
ନ ଜାଣଇ କିପ ମନ୍ତ୍ର ନୁହଁଇ ପ୍ରସିଦ୍ଧା
ସେ ମାତା ପ୍ରସାଦେ ଯାହା ମନେ ମୋର ଫୁଟେ
ଲେଖଇ ଯେ ବସି ମାଲ କଲବଟ ମୂଳେ ।

(ଘୋଷପଟ)

ନ ପଡ଼ିଲି ଅନ୍ଧର ମୁଁ ନୁହେଁ ଶାସ୍ତ୍ରବାଦୀ
ଶ୍ରେତ ଜ୍ଞ ସଙ୍ଗେ ବସି ନ କଲି ସମାଦ
କ୍ଷୁଦ୍ରାନେ ବସିଲି ନ ବସିଲି ବିପ୍ର ଗୋଷ୍ଠୀ
ଶିଶୁବୁଦ୍ଧି ମୋହର ବସୁସଅଳପଟି ।

(ମଧ୍ୟପଟ)

ରାତି କାଳରେ ଦେବୀ ମତେ ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ
ଯାହା କହୁଥିଲେ ସକାଳକୁ ମୁଁ ତାହା ଲେଖି ପକାଉଥିଲି ।
ଦେବଦତ୍ତ ଲେନେ ଏବଂ ତଳପଟ ଧରିଲେ ଚୋର ସବୁ
ମନେପଡ଼ି ଯାଉଥିଲା । ମୁଁ ସେସବୁକୁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଲେଖି
ଦେଉଥିଲି । ଦୃଷ୍ଟି ଭିତରେ ଅଦୃଷ୍ଟି, ଦିବ୍ୟ ଭିତରେ
ଅଦିବ୍ୟ ଏବଂ ଆକାର ଭିତରେ ନିରାକାର ର ସଂଧାନରେ ମୁଁ
ଲଗୁଥିଲି । ସେ ସବୁ ଏକ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଅନୁଚିନ୍ତାର
ଅନୁରଣନ ।

ଆହେ ବୁଧନେ ମତେ ସେ ଯାହା କହଇ
ଅରୁଣ ଉଦୟକାଳେ ତାହା ମୁଁ ଲେଖଇ
ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇଣ ମତେ କହନ୍ତି ସେ ବାଣୀ
ମୁଁ ତାହା ଲେଖି ପକାଏ ପଥରେ ତରଣି ।

(ଚଣ୍ଡୀପୁରଣ)

ଓଡ଼ିଆ ମହାଭାରତ ଲେଖିବାରେ ମୋର ଯେଉଁ
ଆନନ୍ଦ ତାହା ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ କେଉଁ ଭାଷାରେ ବୁଝାଇବି
ବୁଝିପାରୁନାହିଁ । ଅଠରଖଣ୍ଡ ମହାଭାରତ ଭିତରେ ଓଡ଼ିଶାର
ଗାଁ ଗଣ୍ଡା, ନଗର ଜନପଦ, ନଦନଦୀ ପାହାଡ଼ ପର୍ବତ ଏବଂ
ଜନ ଜୀବନର ବାସ୍ତବ ରୂପରହ ଦେବାକୁ ମୁଁ ବହୁ ଚେଷ୍ଟା
କରିଛି । ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ମାତ୍ର, ଗୁଲି ଚଳଣି
ଆଚାର ବ୍ୟବହାରର ନିଖୁଣ ଚିତ୍ର କୌରବ ପାଣ୍ଡବଙ୍କ
ଜୀବନ ଯାହା ଭିତରେ ଦେଖାଇ ଦେବାର ପ୍ରଚେଷ୍ଟା କରିଛି ।
ତତ୍କାଳୀନ ରାଜନୀତି ଅର୍ଥମାନ ଏବଂ ସମାଜନୀତି ନିୟମର
ନିତୋଳ ଦୃଷ୍ଟି ଭଂଗୀ ଆପଣଙ୍କ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚାଇ ଦେବାର
ପ୍ରୟାସ କରିଛି । ଯେଉଁମାନେ ଓଡ଼ିଆ ମହାଭାରତକୁ ସଂସ୍କୃତ
ମହାଭାରତର ଅନୁବାଦ ବୋଲି କହୁଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ
ପାଖରେ ମୁଁ କେତୋଟି ବିନମ୍ର ଯୁକ୍ତି ଉପସ୍ଥାପନ କରି ସ୍ପଷ୍ଟ
କରି ଦେବାକୁ ଚାହେଁ ଯେ, ମୁଁ ଆଦୌ ସଂସ୍କୃତ ମହାଭାରତରୁ
ଅନୁବାଦ କରିନାହିଁ । ମୋର ଯୁକ୍ତି ହେଲା —

୧) ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଜଣେ ଦାଣ୍ଡିଆଲର ଭାଇ ଏବଂ
ଛେଉଣ୍ଡ ଚଷାପୁଅ ‘ସିଦ୍ଧିଆ’ ସଂସ୍କୃତ ପଢ଼ିବାର ସୁଯୋଗ
ପାଇବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାପଢ଼ି ବୁଝିପାରୁନଥିବା
ଚଷାଟିଏ ମହାଭାରତକୁ କେମିତି ଅନୁବାଦ କରିଥିବ ବୋଲି
ଭାବୁଛନ୍ତି ?

୨) ସଂସ୍କୃତ ମହାଭାରତରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ପଟ୍ଟ ସଂଖ୍ୟାସହ ଓଡ଼ିଆ
ମହାଭାରତର ପଟ୍ଟ ସଂଖ୍ୟା ସମାନ ହେଲେବି ନାମକରଣ
ଏବଂ ହମସର ବୈଷମ୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ମୂଳ
ମହାଭାରତର ସୌମିକ, ଅନୁଶାସନକ ଓ ମହାପ୍ରସାନ୍ନକ
ପଟ୍ଟ ବଦଳରେ ମୁଁ ମଧ୍ୟପଟ୍ଟ ଗଦାପଟ୍ଟ, ଏବଂ କାର୍ତ୍ତବୀର୍ୟ
ବୀଶିକ ପଟ୍ଟର ନାମୋଲ୍ଲେଖ କରିଛି ।

୩) ମୂଳ ମହାଭାରତର ବିଷୟକ୍ରମ ସହ ଓଡ଼ିଆ
ମହାଭାରତର ବିଷୟ ସମ ସମାନ ନୁହଁ । ମୂଳଗ୍ରନ୍ଥର
କେତେକ ବିଷୟ ମୋ’ ମହାଭାରତ ଭିତରେ ନଥିବା ଏବଂ
ଆଉ କେତେକ ନୂତନ ବିଷୟ ସଂଯୋଜନା ହୋଇଥିବାର
ଆପଣ ନିଶ୍ଚୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଥିବେ । ତେଣୁ ଏହାକୁ ଅନୁବାଦ
ବୋଲି କହିବା ସଂସ୍ପୃଷ୍ଟ ଅଯୌକିକ ।

୪) ସାରଳା ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ କୃପାଲାଭ କରି ମୁଁ ମହାଭାରତ ସୃଷ୍ଟିକରିଛୁ ବୋଲି ଆପଣଙ୍କୁ ମୋର ବହୁ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ସୂଚନା ଦେଇଛି । ତେଣୁ ସଂସ୍କୃତ ମହାଭାରତ ଭଳି କ୍ଳାନ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଅନୁବାଦ କରିବାର ମୁଁ ପ୍ରୟାସ କରିବି କାହିଁକି? ମହାଭାରତର ଆଦ୍ୟପର୍ବରେ ମୁଁ ସ୍ତ୍ରୀକାର କରିଛି —

ଅଗାଧ ସାଗର ଏହୁ ଶ୍ରୀ ମହାଭାରତ
ସବୁ ସଂପଦ କହଲେ ହେବ ଅସମିତ ।
ଏସନ ବିଭୁ ଠିକ ଠିକ ଯେ କହବି
ମୋ ଦୃଢେ ମାଳା ପରମ ମାହେଶ୍ୱର ।

ଓଡ଼ିଆ ମହାଭାରତରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ପାଣ୍ଡବ ଓ କୌରବ ମାନେ ଓଡ଼ିଶାର ମାଟି, ଗୋଡ଼, ପାଣି ପବନ ଭିତରେ ବଢ଼ିଥିବା ମଣିଷ । ମୂଳ ମହାଭାରତ ପରି ସେମାନେ ମାନବ ବା ବିଧି ନିର୍ଦ୍ଦେଶିତ ହୋଇ ଗୁଲି ବୁଲି କଷ୍ଟନାହାନ୍ତି । ମୁଁ ଯୁଧିଷ୍ଠିର, ଭୀମ, ଅର୍ଜୁନ ନକୁଳ ସହଦେବାଦ ପାଣ୍ଡବ, ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ, ଦୁଃଶାସନାଦି କୌରବ, କୁଚର୍ମା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଓ ଶକୁନିଆଦି ଚରିତ୍ର ମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ବେଶ ପୋଷାକରେ, ଆତ୍ମରେ ଏବଂ ମନରେ ଗଢ଼ିତୋଳିବାର ପ୍ରୟାସ କରିଛି । ଚତୁର୍ଥପର୍ବରେ ଦାଶରଥୀ, ଅଭ୍ୟାସ, ଅନଟନ, ଯୁଦ୍ଧର ଘନତ । ସଙ୍ଗୋପସ ଧର୍ମର ବିକଳତାରେ ମୁଁ ମହାଭାରତକୁ ଆଦର୍ଶ ଗ୍ରନ୍ଥ ରୂପେ ଲେଖିଥିବାର ବାସନା ପୋଷଣ କରିଛି । ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କୁ ସତ୍ୟସତ୍ୟ, ଧର୍ମରାଜ, ଧୀର, ବିବେକୀ, ପରାବରର ଆଶ୍ରୟ ନାୟକ, ଭୀମକୁ ଗାଁ ଗହଳର ଏକ ବହୁବଳ ଗୁଣ୍ଡାଚର ଚରିତ୍ର, ଅର୍ଜୁନକୁ ପ୍ରେମିକ, ସାର, ସତ୍ୟ, ନକୁଳକୁ ସୁଦକ୍ଷ ଅଗ୍ରପାଳକ ରୂପେ, ସହଦେବଙ୍କୁ ଗାଁ ଗହଳର ଜ୍ୟୋତିଷ, ଗୋଶାସ୍ତ୍ରବିତ୍ ରୂପେ ଚିତ୍ରିତ କରିଥିବା ସ୍ଥଳେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଗାଁ ଗହଳର କୁଚର୍ମା ଚରିତ୍ର ଏବଂ ପରେ ନୀଳାଚଳର ଜଗନ୍ନାଥ ଯେ ଜାଗଣକର ଶରରେ ନିହତ କଳସୁଷିତ ଦରପୋଡ଼ା ଶରୀର ଯେ ସମୁଦ୍ରରେ ଭାସି ଭାସି ନୀଳାଚଳରେ ଦାରୁଗ୍ରହ ରୂପେ ପୂଜା ପାଉଛନ୍ତି ବୋଲି ରୂପାଦିତ କରିଛି । ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନାଦି କୌରବ ମାନଙ୍କୁ ଏବଂ

ଶକୁନିକୁ ନିଚରାବାପନ୍ନ ପ୍ରତିକୃତ୍ତିସ୍ୱାଶୀଳ ଚରିତ୍ର ଏବଂ ନାଗ ଚରିତ୍ରକୁ ଓଡ଼ିଶୀ ଗାଁର ସାଧାରଣ ଗାହ୍ନୀ ଝାଁ ଲୋକ ଭାବେ ରୂପ ଦେଇଛି, ଯେଉଁଠି ଦ୍ରୌପଦୀ ଓ ହୃଦୟକାର କଳହରେ ଗାଁ ଗହଳରେ ସପତ୍ନୀ କଳହ ଜଣାପଡ଼େ —

ଦ୍ରୌପଦୀ—ଆରେ ଘଟେକଟ ଚୁହ ମାତା ଶିକ୍ଷା ପାଇ
ଅବଜ୍ଞାରେ ନମସ୍କାର ନହେଲୁରେ ବାଇ ।
ତୋର ମାତା ଅଲକ୍ଷଣୀ ଅଝଇ ଅସୁରା -
ଗୁଣ୍ଡଣ ରଜା ଦୁପଦ, ମୁଁ ତା'ର କୁମାରୀ ।

ହୃଦୟକା- ଆଲୋ ଦେଖୁଛୁ ତ ମୁହଁ ତୁ ବଡ଼ ଅସଖ
ତୁ ଗୋଟାଏ ନାଗ ହୋଇ ତୋର ପାଞ୍ଚପଦ ।
ଆଲୋ ଆଶୁକୁଡ଼ି ତୋ'ର ନାହାନ୍ତି ସନ୍ତାନ
ଯେଉଁ ରୂପେ ଶାପ ଦେବି ଶୁଭ ତା ବିଧାନ ।

ଅଥବା ଦ୍ରୌପଦୀର ଅନ୍ୟ ଏକ ଉକ୍ତିରୁ ସ୍ତ୍ରୀ ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱର ରୂପଚିତ୍ର ସୂଚିତ କରିଛି —

“ ଯଦ୍ୟପି ମୋହର ପତିଛନ୍ତି ପାଞ୍ଚଜଣ
କର୍ଣ୍ଣ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ମୋର ଭୁଲିଯାଏ ମନ । ”

ବିଶେଷତଃ ମହାଭାରତର ଚରିତ୍ର ଗୁଡ଼ିକୁ ମୁଁ ଓଡ଼ିଶାର ଗାଁ ଗହଳ ମଣିଷ ରୂପରେ ଚିତ୍ରିତ କରିବାର ପ୍ରୟାସ କରିଛି । ସେଥିପାଇଁ ମହାଭାରତରେ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କୁ କୁମ୍ଭୀର ଶାଳର ଧୂଆଁ ପାଉଁଶ ଉପରେ ଶୁଆଇଛି, ଗଂଗାକୁ ଶନୁକୁ ପାଖରେ ଗାଉଁଳି କଳହୁଡ଼ି ସ୍ତ୍ରୀ ରୂପରେ, କୁନ୍ତୀ, ଗନ୍ଧାସ୍ତକ୍ତ ସ୍ୱେଦ ମା' ହସାବରେ ଚିତ୍ରଣ କରିଛି । ମହାଭାରତର ଚରିତ୍ର ଗୁଡ଼ିକୁ ଅତିମାନବ ବା ଦେବତା ରୂପରେ ଚିତ୍ରଣ ନ କରି ଧର୍ମମାୟ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଶାର ଯାଜପୁରସ୍ଥ ହରିସାହୁର ବିଧି ସୁହାଣୀ ସହ ବିବାହ ଦେଇଛି, ପାଣ୍ଡବ ମାନଙ୍କୁ ଏଦେଶର ଅଦାତ ଝାଡ଼ି ଜଙ୍ଗଲରେ ବୁଲାଇଛି । ସେମାନଙ୍କ ଆପଦ ବିପଦରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଏ ଦେଶର ଦେବଦେବୀଙ୍କୁ ପୂଜା କରାଇଛି । ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ

ବିଷ୍ଣୁ ପଣ୍ଡା ଘରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଭିକ୍ଷୁକ ରୂପେ ଆଣି ଦେଇଛି । ଅର୍ଜୁନ ଏ ମାଟିର ଏକାମ୍ର, ଶେତ୍ରରେ ଅଭିଶପ୍ତ ଜୀବନ କଟାଇଛନ୍ତି । ଜନ୍ମମେଞ୍ଚସ୍ଥ ଏଠାରେ ସର୍ବମେଧ ଯଜ୍ଞ କରିଛନ୍ତି । ମହାଭାରତରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ବିରାଟଗଡ଼, ଜାତକଗଡ଼, ଶମୀବୃକ୍ଷ ପଞ୍ଚକଟକ ସବୁ କିଛି ଏ ଦେଶର ନିଜସ୍ବ । ମୋଟା ମୋଟି କହୁବାକୁ ଗଲେ ସବୁଜ ମହାଭାରତର ନାୟକ ନାୟିକା ମାନଙ୍କୁ ହିମାଳୟର ଉଚ୍ଚତାରୁ ଖସାଇ ଆଣି ଓଡ଼ିଶା ଗାଁର ଧାନବନ ଭୂମିଘର ବଣଦୁଦା ମାନଙ୍କରେ ମୁଁ ଯେପରି ବୁଲାଇ ଆସିଛି, ଏ ପ୍ରକାର ଦୁଃସାହସିକତା ପାଇଁ ଆପଣ କ'ଣ ମତେ ଦୋଷୀ କରନ୍ତି ?

ଏଠାରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା ମୁଁ ଆପଣଙ୍କ ଆନରେ ସ୍ପଷ୍ଟ କରିଦେବାକୁ ଚାହୁଁଛି । ମହାଭାରତର କୁରୁ-ପାଣ୍ଡବ ଯୁଦ୍ଧର ବର୍ଣ୍ଣନାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ସାହିତ୍ୟିକ ସ୍ବର୍ଗତ ଓ ମାୟାଧର ମାନସିଂହ ମତେ କପିଳେନ୍ଦ୍ର ଦେବଙ୍କ ଦକ୍ଷିଣା ଭୂମି ନର ଜଣେ ସୌନନ୍ଦ୍ୟର ଅନୁମାନ କରିଛନ୍ତି । * । ମୁଁ ଏଠାରେ ବିନମ୍ରତାର ସହ ଆପଣମାନଙ୍କୁ ଏବଂ ସ୍ବର୍ଗତ ଓ ମାନସିଂହଙ୍କୁ ସ୍ବଗୁଣ ଦେବାକୁ ଚାହେଁ ଯେ, ମୁଁ ଯଦିଓ କପିଳେନ୍ଦ୍ରଦେବଙ୍କ ସମୟରେ ମହାଭାରତ ଏବଂ ମୋର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥ ଲେଖିକାଙ୍କର ସୁଯୋଗ ପାଇଥିଲି, ତଥାପି ମୁଁ ତାଙ୍କ ଯୁକ୍ତି ଶକ୍ତିରେ ସୌନନ୍ଦ୍ୟ କରିନଥିଲି । ଏ ସଫଳତାରେ ମୁଁ ମୋର ଯୁକ୍ତି ଉପସ୍ଥାପନ କରୁଛି । ମୋର ଯୁକ୍ତି ହେଲା -

୧) ଏକ ଆତ୍ମାନ୍ତରୀଣ ପକ୍ଷୀଗାମରେ କୃଷକର ପଣବେଶ ଭିତରେ ବଢ଼ିଥିଲେ ବି ମାମୁଁଜି ଶ୍ରେଣୀର ଚନ୍ଦ୍ର ଉଦ୍ଭାବରେ ଥିବା ନରନାରୀଙ୍କ ଚରଣ ଏବଂ ଦକ୍ଷିଣା ସଫଳତାରେ ମୁଁ କେତେ କାଂକ୍ଷରେ ସତେଜନ ଥିଲି । ସେଇକାରଣରୁ କୌଣସି ଯୁକ୍ତିଭିତ୍ତିରେ ମୋର ନ

ଦେଇ ନିଜ ଗାଁରେ ବସି ମହାଭାରତରେ ଯୁକ୍ତି ବଞ୍ଚିନା କରିପାରିଛି ।

୨) ମହାଭାରତର ବାସ୍ତବ ଯୁକ୍ତି ବର୍ଣ୍ଣନାରୁ ମୁଁ ଯଦି ଜଣେ ସୌନନ୍ଦ୍ୟ ରୂପେ ଅଭିହତ ହୁଏ, ତେବେ ଦେଇ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ମହାଭାରତର ବର୍ଣ୍ଣିତ କୃଷିକ ଭୂମିଘରୁ ଜଣେ ଭୂମିମାଲିକ, ପ୍ରେମ ବର୍ଣ୍ଣନାରୁ ଜଣେ ପ୍ରେମିକ, ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନର ରୂପରେଖରୁ ଜଣେ ଭୌଗୋଳିକ, ନ୍ୟାୟର ଚର୍ଚ୍ଚାରୁ ଜଣେ ନ୍ୟାୟୀ, ମାମୁଁଜି ଭୂମିଘରୁ ସମାଜର ସୁକାୟଣୀ ରୂପେ ଚିହ୍ନିତ ହେବ ନାହିଁ କି ? କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଏ ସବୁ କିଛି ନ ଥିଲି । ମୁଁ ଥିଲି ଜଣେ ସାଧାରଣ କୃଷକ ନର-ମାଟିର ନର ।

ଓଡ଼ିଶାର ଗାଁ ଗହଳରେ ପ୍ରଚଳିତ ପବନର ଏବଂ ଆତ୍ମାନ୍ତରୀଣ ଗୁଡ଼ିକୁ ମୁଁ ମହାଭାରତ ଭିତରେ ସାଜାନ୍ତି ରଖିଛି । କଥା କଥା କେ ସେଇଥିରୁ ଉଗ୍ରମାଳି, ପ୍ରବାଦ ଯେତେ ଗୁଡ଼ିକ ଲୋକ ବିଶ୍ବାସ ଓ ଲୋକ ପରମ୍ପରାକୁ ଯେମିତି ସ୍ବତନ୍ତ୍ର କରିଛି ନାହା ଆପଣ ଅନୁଭବ କରିଥିବେ । ଏବେବି ଗାଁ ଗହଳରେ ସାମାନ୍ୟ କଥାରୁ କଳିଙ୍ଗତା ଆରମ୍ଭ ହେଲେ ଲୋକେ କୁହନ୍ତି - ସିମିଟି ଖେଳରୁ ମହାଭାରତ ବିଭାବର ପ୍ରସଙ୍ଗରେ - ଧୂଳିରାଶିକୁ କନ୍ୟା ନାହିଁ କି ଗାନ୍ଧାରୀକୁ ବରନାହିଁ ବା ଉଆଁସୀ କନ୍ୟାକୁ ସାହାଜୀବର, ନାରାଜୀବ ପ୍ରାଣରେ-ପହୁକୁ ପାଳି ଭୀମହାରେ, ଏହାବାଦ୍ ଗଂଗା ବୋଇଲେ ଥିବା ଗଂଗା ବୋଇଲେ ଯିବା, କର୍ଣ୍ଣ ମଲେ ପାଞ୍ଚ ଅର୍ଜୁନ ମଲେ ପାଞ୍ଚ ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରବାଦ ଶୁଣିବାକୁ ମିଳେ । ମହାଭାରତକୁ ମୁଁ ସବୁ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଓଡ଼ିଶା ମହାକାବ୍ୟଟିଏ କରିବାର ପ୍ରଚେଷ୍ଟା କରିଛି । ଓଡ଼ିଶାର

* ସାରଳାଙ୍କ ମହାଭାରତରେ ଯୁକ୍ତିଭିତ୍ତି, ଦୃଢ଼ ଯୁକ୍ତି, ସାମଗ୍ରିକ ଜୀବିତା ଇତ୍ୟାଦି ଯେପରି ଜୀବନ୍ତ ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ସେଥିରୁ ମନେହେଉଛି ଯେ, ଏ ଗୁଡ଼ିକ କବିଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଅଭିଜ୍ଞତା ଥିଲା ଓ ଖୁବ୍ ସମ୍ବେଦନା ସମ୍ପାଦିତ ଯେବେବି ଐତିହାସିକ ଦକ୍ଷିଣାଭିମାନ ଗୁଡ଼ିକରେ କବିଜଣେ ସୌନନ୍ଦ୍ୟ ଭାବେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ । (ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ - ଡଃ ମାୟାଧର ମାନସିଂହ ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ - ପୃଷ୍ଠା-୧୦୩)

ସାମାଜିକ ଶାନ୍ତିନୀତି, ଜୀବନ ସାଧା, ଶାସନ ପଦ୍ଧତି, ଅତ୍ୟନ୍ତ
ସଜ୍ଜା, କମ୍ପ୍ୟୁଟରୀ, ଧର୍ମ, ବେଶଭୂଷା, ସାଜ ସରଂଜାମ,
ଶିଳ୍ପକଳା, ନୃତ୍ୟ, ଗୀତ ଇତ୍ୟାଦି ଅତି ସୁଅଂ ଅଂଶ ଖଣ୍ଡ
ମହାଶ୍ୱରତର ପୃଷ୍ଠା ଲାଗିତେ ଯାଇଛି ରଖିବାର ଯତ୍ନକରିଛି ।
ଏ ମାଟିର ଧୂଆଁଅଙ୍କ ପାଇଁ ଏହିଭଳି ଏକ ଜାଣିପା
ମହାକାବ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରିବାରେ ମୋର ଚଷା ଜନ୍ମ- ଭବିଷ୍ୟତ
ଙ୍କ ଅଭିଶାପ ନୁହେଁ ବରଂ ସରଳା ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ଏକ
ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଆଶୀର୍ବାଦ ।

ମହାଶ୍ୱରତ ବ୍ୟତିତେକ ମୋର ଚଣ୍ଡୀପୁରାଣ,
ବିଲଙ୍କା ରାମାୟଣ, ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣୀ ଚଉଦକା ଆଦି ମଧ୍ୟମ
ଓ କ୍ଷୁଦ୍ରପରିଣତ ପୁସ୍ତକ ଗୁଡ଼ିକରେ ମୁଁ ସମସାମୟିକ
ମେଳି ରୂପସଜ୍ଜା ପ୍ରଦାନ କରିଛି । ମୋର ଚଣ୍ଡୀପୁରାଣ
ଗ୍ରନ୍ଥଟି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ‘ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ଚଣ୍ଡୀ’ ଠାରୁ ପୃଥକ ।
ଚଣ୍ଡୀପୁରାଣରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ମହାଷ୍ଟାମୁର ମର୍ଦ୍ଦିନୀ ଦେବୀ
ସାରଳା ରୂପେ ବିଦିତା, ସେ ପୁଣି ବାଗଦେବୀ ସନ୍ଦେଶିନୀ ।

“ଧବଳ କାମାକ୍ଷୀ ସେ ଯେ କର୍ପୁର ବରଣା”
(ଚଣ୍ଡୀ ପୁରାଣ)

ଚଣ୍ଡୀପୁରାଣରେ ବିଭିନ୍ନ ଅସୁର ମାନଙ୍କ
ବଂଶ ଡାଳିକା, ସ୍ତ୍ରୀ, ମାୟ, ପକ୍ଷ, ଚାର, ଚିତ୍ତ, ଓ ନିନ୍ଦିତ
ପ୍ରଭୃତିର ବର୍ଣ୍ଣନା, ବିବାହର ବିବରଣୀ ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟ
ମୁଁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛି, ଯାହାକି ମୂଳ ଚଣ୍ଡୀପୁରାଣରେ ଦୃଷ୍ଟି
ଗୋଚର ହୁଏ ନାହିଁ ।

ବିଲଙ୍କା ରାମାୟଣ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ମୁଁ ରାମାୟଣର
ପରବର୍ତ୍ତୀବିନ୍ଦ ପ୍ରଦାନ କରିଛି । ଏଥିରେ ଶାକ୍ତଧର୍ମର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ
ଦୃଷ୍ଟ ଦଳନ ପାଇଁ ଆକୁଳ ଆଶି, ସ୍ତୁତି ଦାମିତ୍ୟ ଜୀବନର
ହାସ ପରିହାସର ମଧ୍ୟରୁ ଚନ୍ଦ୍ର ଆଜିବାର ଚେଷ୍ଟା କରିଛି ।
ସହସ୍ରଶିର ବିଲଙ୍କା ରାବଣର ଉତ୍ସାହ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅସହ୍ୟ
ହୋଇ ପଡ଼ିଛି । ବ୍ରହ୍ମା ବରରେ ବିଲୟାନ ହୋଇ ଧହସ୍ତଶିର
ରାବଣ ବହୁ ଅତ୍ୟାଚାର କରିଛି ।

ବ୍ରହ୍ମା ବୋଇଲେ ମୋହର ନାହିଁତ ଆସୁଛି
ସହସ୍ରଶିର ରାବଣ ଲଜଶିର ପୁଅ । × × ×
ମୁଁ ଯାଇ ବେଦ ପଢ଼େ ପଞ୍ଚାବଳୀ କାଳରେ
ମନ୍ତ୍ରୀଆଳ ଲୁଗାକାଚେ କୁଟବର ଲା’ ଘରେ ।
ବୃହସ୍ପତି ପାଣ୍ଡିପଡ଼େ ଯମ ବାଡ଼ି କାଟି
ଅପସରା ମାନେ ଅନ୍ତ ନୃତ୍ୟଗୀତେ ଖଟି ॥

(ବିଲଙ୍କା ରାମାୟଣ)

ଏହିପରି ପରାମର୍ଶାଳୀ ସହସ୍ରଶିର ରାବଣକୁ
ନିଧନ କରିବା ପାଇଁ ସୀତାଙ୍କୁ ବିବସନା ହେବାକୁ ପଡ଼ିଛି ।
କାମାଚାର ଅବସ୍ଥାରେ ଉପନୀତ ହୋଇଥିବା ବେଳେ
ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଶରରେ ସହସ୍ରଶିରର ମୃତ୍ୟୁ ହୋଇଛି ।
ଏଠାରେ ଶକ୍ତିର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଏବଂ ସହଜ-ତାହାକି ପୃଷ୍ଠଭୂମିରେ
ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଓ ଯୌନ ଅସଫଳତାକୁ ଦର୍ଶାଇ ଦିଆଯାଇଛି ।

ମହାଶ୍ୱରତ, ଚଣ୍ଡୀପୁରାଣ, ବିଲଙ୍କା ରାମାୟଣ
ଆଦି ଗ୍ରନ୍ଥର ରଚନା ପର୍ଯ୍ୟାଲେଚନା କଲେ ଆପଣ ପଞ୍ଚଦଶ
ଶତାବ୍ଦୀର ଓଡ଼ିଆ ରାମାୟଣ ଏକ ନିଖୁଣ ଫଟୋସ୍ଟାଟ କରି
ପାଇଁବେ । ଆଜିକାଂଶୁବର୍ଷ ତଳେ ଓଡ଼ିଆ ରାମାୟଣର
ଥାନୁ ମୁଁ ଠିକ୍ ସେଇ ଭାବରେ ମୋର ସାହାଯ୍ୟ କୃତ ଗୁଡ଼ିକୁ
ଗଢ଼ି ଡୋଲିବାର ଚେଷ୍ଟା କରିଛି । ମୋର ଲେଖନୀ ଧରିବା
ଆଗରୁ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଅଲଗାତେଜ ସୃଷ୍ଟି ସମୟ
ରହିଥିଲା । ବସାଦାସଙ୍କ କଳସା ଚଉତିଶା, ନାରାୟଣ
ନନ୍ଦ ଅବଦୂତ ସ୍ତୋତ୍ର ରୁଦ୍ର ସୁଧାନିଧି, ବେ ଏହାଛଡ଼ା
ଚନ୍ଦ୍ରର ବିନୋଦ, ବନ୍ଧିଶ ସିଂହାସନ, ସୋମନାଥ ବ୍ରଜକଥା,
ଗୋବିନ୍ଦନାଥଙ୍କ ‘ଶିଶୁବଦ୍ଧ’ ଇତ୍ୟାଦି ଛନ୍ଦ ଗୁଡ଼ିକ ରଚିତ
ହୋଇ ସରିଥିଲା । ଏ ସବୁ ଗ୍ରନ୍ଥ ଗୁଡ଼ିକ ଯେ ମୋତେ
ପ୍ରଭାବିତ କରିନଥିବ ବୋଲି କିଏ ନହୁଏ ? ତଥାପି ସବୁର
ଉତ୍କର୍ଷରେ ସାରଳା ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ଇଚ୍ଛା ଓ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନତା ମୋ’
ଲେଖନୀ ମୁନରେ ଯେଉଁ ରାମାୟଣ ଆଶ ଦେଇଛି ତାହାହିଁ ମୋ
ସାହିତ୍ୟ କୃତିର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ।

ମୁଖ୍ୟତଃ ରାମାୟଣରେ ମୋର କେତେକ

ଯୋଗ , ଷଷ୍ଠୀ ବରତ୍ରର ସୁଳେ ଚତୁର୍ଥୀ ବରତ୍ରର ପ୍ରୟୋଗ ‘ଆ’ କାରନ୍ତ ଶବ୍ଦର ବିଶେଷତ୍ବ ରହୁଛି । ବିସ୍ତାପକ ଶେଷରେ ‘ସି’ ବା ‘ଅସି’ ପ୍ରତ୍ୟୟ ‘ଏ’ ବରତ୍ର ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗ, ଅସମାପିକା ଆଦି କ୍ରୟା ପଦରେ ଲ, କ, ନ, ଟିକି, କୁ, ଇତ୍ୟାଦି ଯୋଗ ମୋ ଭାଷା ସୃଷ୍ଟିର ବିଶେଷତ୍ବ ବୋଲି ବୁଝିବ କୁ ହେବ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ସାଧାରଣ ଗାଉଁଲି ମଣିଷ ବୁଝିପାରବା ଭଳି, ସେମାନଙ୍କ ଚିତ୍ତବୃତ୍ତିକୁ ସ୍ପର୍ଶକଲ ଭଳି, ସେମାନଙ୍କ ନିଜ ଦିନିଆ ଜୀବନ ଯାତ୍ରାରେ କୁହାକୁହୁ ହେଉଥିବା ଭାଷାକୁ ମୋର ମନାଭରତ, ଚଣ୍ଡୀପୁରାଣ, ବଲ୍ଲୀକା ରାମାୟଣାଦି ଗ୍ରନ୍ଥରେ ମୁଁ ଛାନିତ କରୁଛି । ଏବେ ସେସବୁ ଭାଷାକୁ ଆପଣ ନାପସନ୍ଦ କରନ୍ତି ଆମ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ମୂଳଦୁଆରେ ସେଭଳି ଭାଷାକୁ ଆପଣ କଣ ଅସ୍ୱୀକାର କରିବେ ?

ମୁଁ ଆଜି ଆନନ୍ଦରେ ଫାଟି ପଡ଼ୁଛି ଯେ, ଏଇ ପାଞ୍ଚ ଶହ ବର୍ଷ ତଳେ ମୁଁ ଦେଉଁ ‘ସାହିତ୍ୟର’ ଗୁରୁଚରଣକୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠି ଯାଇଥିଲି ତାହା ଆଜି ବିଶାଳ ଦ୍ରୁମଟିଏ ପାଲଟି ଯାଇଛି । କେତେ ଶାଖା ପ୍ରଶାଖା ମେଲେଇ, କେତେ ଫୁଲକିତ ଫୁଟେଇ ସେ ଦ୍ରୁମଟି ଆଜି ଅବଚଳିତ ହୋଇ ମଥା ଟେକିଛି । ମତେ ଏ ସବୁ ନୂଆ ନୂଆ ଲାଗୁଛି । ଆଜିର ସାହିତ୍ୟ ଭିତରେ ବାସ୍ତବ ଜୀବନର ଫୁଟିଉଠିଛି । ଏ ସାହିତ୍ୟ ଆଜି ପୁରାଣ ଧର୍ମୀ, ଦରବାରୀ ନ ହୋଇ ଜୀବନଧର୍ମୀ ଥିବାରୁ ମତେ ଯେତକ ଖୁସି ଲାଗୁଛି ସେତକ ବି ଦୁଃଖ ଲାଗୁଛି । ଦୁଃଖଲାଗୁଛି ଏଇଥିପାଇଁ ଯେ, ସାହିତ୍ୟ ନାଆଁରେ ଯେଉଁମାନେ ଅସସାହିତ୍ୟ

ସୃଷ୍ଟିକରି ସାହିତ୍ୟର ଭବମୂର୍ତ୍ତିକୁ ଦୁର୍ବୋଧତା ଓ କ୍ଳୀଷ୍ଣତା ଭିତରେ ଭ୍ରଷ୍ଟଦେଇ ବାହାବା ନେଉଛନ୍ତି । ମୋର କହିବାର କଥାହେଲେ ନରୁତା ଓ ବାସ୍ତବଧର୍ମୀ ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ଜଣେ ସତା ସାହିତ୍ୟକପାଇଁ ଯେତକ ଗୌରବାବହ ଗୋଟିଏ ସୁସ୍ଥ ସୁଦର ସମାଜ ଗଠିବା ପାଇଁ ସେତକ ଆବଶ୍ୟକ । ଆଜିର ସାହିତ୍ୟକୁ ଦୃଷ୍ଟୋଷ୍ଟ ନ କହି ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହାକୁ ସାହିତ୍ୟରେ ରେନାଟାଁ ବା ପୁନର୍ଜୀବା କହିବା ଅଧିକ ଯୁକ୍ତ ଫଳପ୍ରସୂତ ହେବ ।

ଏବଂ ଶେଷରେ -

ମୋର ସ୍ମୃତିରୁ ଏବଂ ବିବେକ ବଳରେ ମୁଁ ଆପଣ ମାନଙ୍କୁ ମୋ ନିଜକଥା ଏବଂ ମୋ’ସାହିତ୍ୟ ସପର୍ବରେ ଯାହାସବୁ କହିଗଲି ସେଥିରେ ହୁଏତ କିଛିଟା ସୃଷ୍ଟି ଥାଇ ପାରେ । ସେଥିପାଇଁ ଆପଣଙ୍କ ପାଖରୁ କ୍ଷମାମ ଗି ନେଇ ଆଉ ଥରେ ମନେ ପକାଇ ଦେଉଛି -

କଲ୍ୟାଣ ମୁଖ ମୁଁ ଅଭିନୀତୁଁ ବିଦ୍ୟା

ନ ଜାଣଇ ଜପମନ୍ତ୍ର ନୁହେଁ ପ୍ରସିଦ୍ଧା । x x x

କୁ ସ୍ଥାନେ ବସିଲି ନ ବସିଲି ବିପ୍ରଗୋଷ୍ଠୀ

ଶିଶୁରୁକ୍ ମୋହର ବୟସ ଅନପଟି ।

ହଉ ଏଥର ଆସୁଛି । ଧନ୍ୟବାଦ ।

—*—

‘ବିପ୍ଳବକବି ସାରଳାଦାସ’ ସେମିନାର ର ସମସ୍ତ ପ୍ରତିନିଧିଙ୍କୁ ହୃଦୟ ସମ୍ବନ୍ଧନ ।

ସାଲି ମେଡ଼ିକାଲ ସ୍କୋଲ୍

ମେନ୍, ରୋଡ୍, ଟିଟିଲଗଡ଼

ଜିଲ୍ଲା ବଲକିର, ଓଡ଼ିଶା ।

ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଔଷଧ ପତ୍ରର ନିର୍ଦ୍ଦେଶାବଳୀ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ ।

* ସାରଳା ସାହିତ୍ୟରେ ତନ୍ତ୍ର ଓ ମନ୍ତ୍ର: ଏକ ଦୃଷ୍ଟି ପାତ *

* ଡକ୍ଟର ଧରଣୀଧର ନାୟକ ଏମ୍. ଏ. ପି. ଏଚ. ଡି.

ଭାରତୀୟ ସଂସ୍କୃତିରେ ତନ୍ତ୍ରର ପ୍ରଚଳନ ବହୁ ପ୍ରାଚୀନ ଅଟେ । ଭାରତରେ ଯେତେ ପ୍ରକାର ଧର୍ମ ବା ଦାର୍ଶନିକ ମତବାଦ ରହିଛି, ସେଗୁଡ଼ିକର ସାଧନ ପ୍ରଣାଳୀ ବା ଆଚରଣ ଭାବେ ତନ୍ତ୍ରର ବିଷୟବସ୍ତୁ । (୧) ଐତିହାସିକ ଭାଷା ଭାରତରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ବିଲୟ ପରେ ଯେତେବେଳେ ଶକ୍ତି ଉପାସନା ଲୋକପ୍ରିୟତା ଅର୍ଜନ କରିଥିଲା, ସେହି ସମୟରେ ତନ୍ତ୍ରର ପ୍ରସାର ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ପ୍ରେମ ଶତାବ୍ଦୀରୁ ଏହାର ପ୍ରସାର ଭାରତରେ ଶମଶ୍ରୁ ଅନୁଭୂତ ହେବାର ଜଣାଯାଏ । (୨)

‘ତନ୍ତ୍ର’ ବା ‘ବିସ୍ତାର’ କବିବା ଅର୍ଥରେ ଏହି ଶବ୍ଦର ଉତ୍ପତ୍ତି । (୩) ଭୂ. ଏଞ୍., ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ସଂସ୍କୃତ ଶାସ୍ତ୍ର ଅଭିଧାନରେ ତନ୍ତ୍ରକୁ ଧର୍ମଗତ କ୍ରିୟାନୁଷ୍ଠାନର ନିୟମ ବ୍ୟବସ୍ଥା, ବିଧିବେଦ ଧର୍ମାବଳୀର ଅନୁଷ୍ଠାନ ସମ୍ପର୍କିତ ଶାସ୍ତ୍ର ବୋଲି କୁହାଯାଇଛି । [୪] ତାହାକି ଧର୍ମରହିତ ଓ ଏହାର ପ୍ରଚାରଣ ପ୍ରଭୃତି ସଂପର୍କରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ପଞ୍ଚମ ଶତାବ୍ଦୀର ଗଣ୍ୟଧର ଶିଳାଲେଖରୁ ଜାଣିହୁଏ । ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ବହୁ ତାତ୍ତ୍ୱିକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଭଜନ, ଲଜନ, ସାଜନ, ଓ ଯୋଗିନୀ ପ୍ରଭୃତି କଥାର ଉଲ୍ଲେଖ ରହିଛି । ଏମାନେ ଦେବମାନଙ୍କର ଅନୁଚର । କେତେକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ “ ଭଜନ କାଳୀଗଣ ବିଶେଷ:” ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣନା ରହିଛି । ଗଙ୍ଗାଧର ଶିଳାଲେଖରୁ ଲିପିକାର ଭଜନମାନଙ୍କର କଥା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଉଚ୍ଚତାତ୍ତ୍ୱିକ ଆୟୁରର ସୂଚନା ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି । [୫] ବୃହତ୍-

ସଂହିତାକାର ବରହସ୍ପତିଙ୍କର ଅତି ଅଳ୍ପ କଥାରେ ମାତୃକା ମାନଙ୍କର ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ମଣ୍ଡଳ କ୍ରମାନୁଯାୟୀ ଧର୍ମାନୁଷ୍ଠାନର ବିଷୟ ବୋଲି ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି । ଆଦ୍ୟମଧ୍ୟପରେ ମଧ୍ୟ ଭାରତ ଓ ଓଡ଼ିଶାରେ ମଣ୍ଡଳା କାରରେ ଚଉପଠୀ ଯୋଗିନୀ ମାନଙ୍କ ମନ୍ଦିରରେ ତାତ୍ତ୍ୱିକ ପୂଜାର ପ୍ରଚଳନ ଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳେ । ଜବାଲପୁର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ନର୍ମଦାନଦୀ ଡାହାଣ ତେଡ଼ାଦାଟର ଚଉପଠୀ ଯୋଗିନୀ ମନ୍ଦିର ର ଉତ୍ସାବଶେଷ, ଖଜୁରାହୋର ଚଉପଠୀ ଯୋଗିନୀ ମନ୍ଦିର, ଓଡ଼ିଶାର ସାଗୁପୁର ତଥା ରାଣୀପୁର ଝରଣାଲତା ଚଉପଠୀ ଯୋଗିନୀ ମନ୍ଦିର ମାନଙ୍କରେ ତାତ୍ତ୍ୱିକ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ପୂଜା ପ୍ରଚଳନ ଥିବାର ଜଣାଯାଏ । ଏହି ବ୍ୟତୀତ ଭୁବନେଶ୍ୱରର ବୋଇତାଳ, ମୋହନ, ଭୂବାସିନୀ ଓ ଗୌରୀ, ସୁନ୍ଦର ବିମଳା, ଯାଜପୁରର ବିରଜା ଓ ସତ୍ୟମାତୃକା, କଟକର କଟକଚଣ୍ଡୀ, ଖିଚର ଜାତକେଶ୍ୱରୀ, କଳାହାଣ୍ଡିର ମାଣିକେଶ୍ୱରୀ, କାକଟପୁରର ମଙ୍ଗଳା, ନାଣପୁରର ଉଗବତୀ, ଭୁବନେଶ୍ୱରର ଉଗ୍ରତାରା, ସୁରୁଷ୍ଟ ଅମ୍ବୁରର ତାରାତରିଣୀ, ଝଙ୍କର ସାରଳା, ସମ୍ବଲପୁରର ସମ୍ବଲେଶ୍ୱରୀ ବାଙ୍କିର ଚର୍ଚ୍ଚିକ, ଭଦ୍ରକର ଭଦ୍ରକାଳୀ ଓ ଗୌରୀ ଗ୍ରାମର ବାଗୁଆ ଦେବୀଙ୍କ ମନ୍ଦିରରେ ତାତ୍ତ୍ୱିକ ପଦ୍ଧତିରେ ପୂଜାବିଧି ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥାଏ । ସାଗୁପୁରର ଚଉପଠୀ ଯୋଗିନୀ ମନ୍ଦିରର ପ୍ରବେଶଦ୍ୱାରସ୍ଥିତ ପ୍ରାଚୀର ଗାନ୍ଧବ ଦୁଇଟି ଉଷ୍ଣତାତ୍ତ୍ୱିକ ମୂର୍ତ୍ତି ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ଉକ୍ତ ଯୋଗିନୀ ମନ୍ଦିର ଓ ବୋଇତାଳ ମନ୍ଦିରକୁ ତତ୍କାଳୀନ ତାତ୍ତ୍ୱିକ ଶକ୍ତି ଉପାସକ

ପାଦତୀକା:— ୧ । ସାରଳା ମହାଭାରତରେ ସାମାଜିକ ଜୀବନ- ଡଃ ଦାନବନ୍ଧୁ ରଥ । ପୃ ୧୫୧

୨ । ତତ୍ତ୍ୱେବ ଏବଂ **Orissa Historical Research Journal**, vol. xii, 1964
No. 1. Page- 57,

୩ । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ- ୨ୟ ଭାଗ- ଡଃ ବୀଣୀଧର ମହାନ୍ତି, ପୃ ୩୭୧

୪ । ପଣ୍ଡିତପାସନା- ଡଃ ଜଗନ୍ନାଥ ବ. ନାଗ, ପୃ ୨୫୨ [୫] ତତ୍ତ୍ୱେବ ।

ମାନଙ୍କର ଉକ୍ତ ଧର୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ଫପକରେ ବହୁ ତଥ୍ୟ ମିଳେ ।
ଗଙ୍ଗାଧର ଶିଳାଲେଖରେ ମାତୃକା ମନ୍ଦିର ଫପକରେ
' ଅଗ୍ନିଶିବଶା ' ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣନା ରହିଥିବାର ଜଣାଯାଏ ।
ଏହା ବିଶେଷ ଭାବରେ ଓଡ଼ିଶାର ହାସପୁର ଓ ବୋଇତାଳ
ମନ୍ଦିର ର ମୂର୍ତ୍ତିମାନଙ୍କ ରୁ ସହଜରେ ଅନୁମାନ କରାଯାଇ
ପାରେ । [୭]

ଭାରତବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଶା ଏକ ଶାକ୍ତପୀଠ
ବହୁଳ ପ୍ରଦେଶ । ଐତିହାସିକ ମାନଙ୍କ ମତରେ ବୌଦ୍ଧବଳ,
ଯାନାମାନେ ଚନ୍ଦ୍ର ଯାନରେ ପ୍ରବେଶ କରିଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶାରେ
ବଳଯାନର ଉତ୍ସବ ହୋଇଥିଲା । ଯାଜପୁର ର ଦକ୍ଷିଣରେ
ଅବସ୍ଥିତ ରତ୍ନଶିରି ଚନ୍ଦ୍ରଯାନା ମାନଙ୍କର ଏକ ପ୍ରଧାନପୀଠ
ଥିଲା । [୭] ବହୁ ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ ଓଡ଼ିଶା ଏକ ବଶିଷ୍ଠ
ଚନ୍ଦ୍ରପୀଠ ରୂପେ ଖ୍ୟାତ ଅର୍ଚନ କରିଥିବାର ଜଣାଯାଏ ।
ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରଚୀନ ନାମ 'ଉଡ୍ର' ବା 'ଓଡ୍ର' ଥିଲା । ଏହି
ଉଡ୍ର ବା ଓଡ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରଶାସ୍ତ୍ରରେ ଉଡ୍ରାଦ୍ଵାନ ପୀଠ ରୂପେ
ସୁଧରଚିତ । ତାଙ୍କୁ କିମାନଙ୍କ ମତରେ ଉଡ୍ରାଦ୍ଵାନ ପୀଠ
ପ୍ରଥମ ପୀଠ । [୮] ଓ ଜଗନ୍ନାଥ ହେଉଛନ୍ତି ପୀଠାଧୀଶ [୯]
କାଳାଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରର ପଞ୍ଚାଶତ୍ ପୀଠବିନ୍ୟାସ ପ୍ରକରଣରେ
ଏକାମ୍ରପୀଠ ଓ ଉଡ୍ରାଦ୍ଵାନପୀଠର ନାମ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ
। [୧୦] ଆର୍ୟ ଶଙ୍କରଙ୍କ ଅଷ୍ଟାଦଶ ପୀଠ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ
ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ ନାମ ରହିଛି [୧୧] ଯୁଗ୍ମତା ଡକ୍ଟର ହର ପ୍ରସାଦ
ଶାସ୍ତ୍ରୀ 'ଉଡ୍ରାଦ୍ଵାନକୁ ଓଡ଼ିଶା ଓ ଉଡ୍ରାଦ୍ଵାନ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ
ଓଡ଼ିଶାର ବୋଲି ଆଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି । [୧୨]

ଅତି ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ ବେଦ ବେଦାନ୍ତରେ ମଧ୍ୟ
ଚନ୍ଦ୍ରର ଆରାଧ୍ୟ ଥିଲା । ଏହି ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ମୁଖ୍ୟତଃ ଦୁଇ ଭାଗରେ
ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଛି । ଯଥା - ହିନ୍ଦୁ ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ବୌଦ୍ଧ ଚନ୍ଦ୍ର
ଶାକ୍ତ, ଶୈବ ଓ ବୈଷ୍ଣବ ଚନ୍ଦ୍ର ହେଲା । ଚନ୍ଦ୍ରର ଅନୁରୂପ ।
ଯାନପୁର, ଭୁବନେଶ୍ୱର ଓ ପୁରୀ ଯଥାକ୍ରମେ ଉପରୋକ୍ତ
ତିନି ପ୍ରକାର ଚନ୍ଦ୍ରର ମୁଖ୍ୟପୀଠ । [୧୩] ଚନ୍ଦ୍ର କଳି-
ଯୁଗର ଗ୍ରନ୍ଥ । ତଥାପି ଏହା ସତ୍ୟ, ତୈତୟା ଓ ଦ୍ୱାପର
ଯୁଗରେ ପ୍ରଚଳିତ ଥିବାର ଜଣାଯାଏ । [୧୪] ଏହା ମଧ୍ୟ
ଦୁଇଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ । ଆଗମ ନଗମ । ଯେଉଁଠାରେ ଶିବ
ବା ପୁରୁଷ ଦେବତା ବକ୍ତା ସେଠାରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଆଗମ ଓ
ଯେଉଁଠାରେ ପାଦଶା ବା କୌଣସି ଦେବ ବକ୍ତା, ସେଠାରେ
ଚନ୍ଦ୍ର ନଗମ ।

ଚନ୍ଦ୍ରଶାସ୍ତ୍ରର ଆର୍ୟନ୍ତରାଶ ଅର୍ଥ ଅତି କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ
ଏହା ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନୁହେଁ । କେବଳ ସାଧକ
ମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଆଚରଣ କରିବା ସମ୍ଭବ । [୧୫] ଆର୍ଥର
ଆଭାଲନ୍ [Arthur Avalon- Sir Johnson
Woodratte] କେତେକ ଚନ୍ଦ୍ରଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରି ତାହିକ
ଚନ୍ଦ୍ରର ମହତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରମାଣିତ କରିଛନ୍ତି । [୧୬] ତାଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ
ଶକ୍ତି ଏବଂ ଶାକ୍ତ [Sakti & Sakta] ଗ୍ରନ୍ଥରୁ ଚନ୍ଦ୍ରଶାସ୍ତ୍ରର
ପ୍ରଚୀନତ୍ୱ ଫପକରେ ଧାରଣା କଲେ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ
ମହାକବି କାଳିଦାସ 'ବିକିର୍ଣ୍ଣୟ' ନାମକ ଅନ୍ୟ ଏକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ
ଚନ୍ଦ୍ରଗ୍ରନ୍ଥରୁ ଚନ୍ଦ୍ରଶାସ୍ତ୍ରର ପ୍ରାଚୀନତା ଅନୁମେୟ । ଉକ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥର
ପୋଥି ଗୁପ୍ତାବ୍ଦର ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପିରେ ଲିଖିତ ଏବଂ ଏହା

୭ । ତତ୍ତ୍ୱେକ ।

୭ । ଶକ୍ତପୀଠ ଓଡ଼ିଶା- [ପ୍ରବନ୍ଧ] ଶ୍ରୀ ଗଣେଶ ପ୍ରସାଦ ପରିଜା- ଝଙ୍କାର ୩୧ ବର୍ଷ/୭ମ ସଂଖ୍ୟା, ପୃ ୭୭୨ ।

୮ । ଓଡ୍ରାଶ୍ୟଂ ପ୍ରଥମ ପୀଠଂ ଦ୍ୱିତୀୟ ଜାଲଗିରିଲକ୍ଷ୍ମୀ ଚନ୍ଦ୍ରପୁରୁଷପୀଠଂ ତୃତୀୟ କାମରୂପ ଚତୁର୍ଥକମ୍ ।

୯ । ଓଡ଼ିଶାର ଚନ୍ଦ୍ରଶାସ୍ତ୍ର- ନାଳମଣି ମିଶ୍ର- ପୋରୁଷ ସେପ୍ଟେମ୍ବର ୧୯୭୩, ପୃ ୨୯ । ୮୮ ।

୧୦ । ତତ୍ତ୍ୱେକ । ୧୧ । କୁନ୍ଦଜାକା ଚନ୍ଦ୍ର ।

୧୨ । ଉଲ୍ଲେଖରେ ଡକ୍ଟର- [୨] ଉଲ୍ଲେଖାହତ୍ୟା ୧୩୫୭ ସାଲ ଶ୍ରାବଣ, ପୃ ୧୩୦—ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ସାହୁ ।

୧୩ । ତତ୍ତ୍ୱେକ । ୧୪ । ତତ୍ତ୍ୱେକ । ୧୫ । Tantra- By B. Captain R- D- Colabavala, Page- 9

୧୬ । ପଞ୍ଚସାଧନା । ୧୭ । ତତ୍ତ୍ୱେକ ପୃ ୨୭୪ ।

ମହୋଦ୍ଦ ନାଥଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ବଜ୍ରପ୍ରଦେଶ ଅନ୍ତର୍ଗତ ତାନ୍ତ୍ରିକ
ଉପାସନାର ପ୍ରସିଦ୍ଧ କେନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରଦ୍ଵୀପରୁ ଆସିଥିବାର
ଜଣାଯାଏ । (୧୭)

ସାଧକର ଚିନ୍ତାଧାରାକୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ସାଧାରଣ
ମାନବର ସୁବୋଧ ଯନ୍ତ୍ରବାପାର୍ଦ୍ଧ ଦେବାଙ୍କର ଏକାଧିକରୂପର
ପରିଲକ୍ଷନା କରାଯାଉଛି । ବିଶେଷତଃ ଚନ୍ଦ୍ରଶାସ୍ତ୍ରରେ ଦେବାଙ୍କ
ର ଅସଂଖ୍ୟ ମୂର୍ତ୍ତି ଲଳିତ ହୋଇଅଛି । ଭୟଙ୍କର,
ପ୍ରଶାନ୍ତମୟୀ , ସ୍ଥିତହାସାନନା ତଥା ମନୋହରବେଶା
ଭେଦରେ ଦେବା ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ରୂପ ଧାରଣ କରିଥାନ୍ତି ।
ସେହିପରି ଭାବରେ ଦ୍ଵିଭୁଜାଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ବହୁ-
ଭୁଜାରୂପେ ଦେବା ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ପରିଲକ୍ଷିତ । ବେଦର
ପରଂବ୍ରହ୍ମକୁ ଦଶ ଅବତାର ରୂପେ କଲ୍ପନା କରାଗଲାପରି
ହେଁ କୁଁ ଚନ୍ଦ୍ରପୁଷ୍ପ ମାନେ କାଳୀ, ତାରା, ଷୋଡ଼ଶୀ,
ଭୁବନେଶ୍ଵରୀ, ଭୈରବୀ, ହିନ୍ଦମତ୍ସ୍ୟା, ଧୂମାବତୀ, ବଗଲ,
ସିଦ୍ଧବିଦ୍ୟା ଓ ମାତଙ୍ଗୀ ନାମକ ଦଶମହାବିଦ୍ୟା ଭାବରେ
ସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତି । ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ଦଶମହାବିଦ୍ୟା ସାଧନା ଶ୍ରେଷ୍ଠ
ସାଧନା ନାମରେ ଅଭିହିତ । ଉକ୍ତ ଦଶ ମହାବିଦ୍ୟାର
ବିଭିନ୍ନ ଦେବା ପୂର୍ଣ୍ଣା କଟକ, ଭଦ୍ରକ, ଓ ଭବାନୀପାଟଣା
ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନ ମାନଙ୍କରେ ଅବସ୍ଥାନ କରିବାର ଜଣାଯାଏ ।
ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ଚିଲିକା ନିକଟସ୍ଥ ଭୂଷଣ୍ଡପୁର ଠାରେ ଭଲ,
ଭୁବନେଶ୍ଵର ଠାରେ ଷୋଡ଼ଶୀ ଓ ଭୁବନେଶ୍ଵର ଓ ପୁରୀରେ
ଥିବା ବିମଳାହିଁ ଭୈରବୀ, ଭୁବନେଶ୍ଵର ବୋଇତାଳ
ମନ୍ଦିରରେ ଶୂମୁଣ୍ଡା [ଧୂମାବତୀ], ଚଣ୍ଡୀଖୋଲ ଓ

ବ୍ରହ୍ମପୁରରେ ହିନ୍ଦମତ୍ସ୍ୟା ଏବଂ ପୁରୀର କମଳା ପ୍ରଭୃତି ଦଶ
ମହାବିଦ୍ୟା ରୂପରେ ଅବସ୍ଥାନ କରିବାର ପ୍ରମାଣ
ମିଳେ । (୧୮) ଆଲୋଚ୍ୟା ଦଶ ମହାବିଦ୍ୟା ବଳା,ଲଳିତା,
ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା, ଅଶ୍ଵାତ୍ଥା, ରାଜମାଳିନୀ, ବାକ ବାହନୀ,
ବାସୁଦେବୀ, ପରା, ଭୁବନେଶ୍ଵରୀ ଓ ଚଣ୍ଡୀ ନାମରେ ଦଶ
ଜଗନ୍ନାତା ରୂପେ ମଧ୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ।

ଉତ୍କଳରେ ଚନ୍ଦ୍ରମତବାଦର ବହୁଳ ପ୍ରସାର ଓ
ପ୍ରସ୍ତୁତ ଯୋଗୁଁ ଏଠାରେ ଦେବୀମାନଙ୍କର ପୂଜା ଓ ସାଧନା
ପାଇଁ ବହୁ ଚନ୍ଦ୍ରଶାସ୍ତ୍ର ରଚିତ ହୋଇଥିବାର ଜଣାଯାଏ ।
ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କୁମାରାତ୍ମକ,ଉର୍ଦ୍ଧ୍ଵାଶତକ, ଉର୍ଦ୍ଧ୍ଵାମତ୍ସ୍ନେଶ୍ଵର
ତନ୍ତ୍ର, ଦୁର୍ଗୋତ୍ସବ, ଭୁବନେଶ୍ଵରୀ ପୂଜାପଲ୍ଲବ, ଶାରଦା
ଦର୍ଶନ ପଦ୍ଧତି, ଦୁର୍ଗୋତ୍ସବ ଚନ୍ଦ୍ରକା,ଦୁର୍ଗାଯାନନ ଘଟିକା,
ଭୁବନେଶ୍ଵରୀ ପ୍ରକାଶ, ତାରିଣୀକୁଳ ପୁଷାତରଙ୍ଗିଣୀ ବିଦ୍ୟା
ପଦ୍ଧତି, ଜ୍ଞାନବଳୀ ତନ୍ତ୍ର ଓ ଶିବାବର୍ଦ୍ଧନ ପଦ୍ଧତି ଅନ୍ୟତମ ।
(୧୯) ମାତ୍ର କାଳର କରାଳ ଗର୍ଭରେ ବହୁ ତନ୍ତ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥର
ବିଲେପ ଘଟିଛି ।

ତାନ୍ତ୍ରିକ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ଓ ଶାକ୍ତଧର୍ମର ପ୍ରଭାବ
ଫଳରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ତନ୍ତ୍ର ଚର୍ଚ୍ଚାର ପ୍ରାବଲ୍ୟ ଅନୁଭୂତ
ହୁଏ । [୧୦] ସାରଳା ମହାଭାରତ ଓ ଚଣ୍ଡୀପୁରାଣରେ
ତନ୍ତ୍ରରେ ପ୍ରଭାବ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । [୧୧] ସାରଳାଙ୍କ
ସମସାମୟିକ ସମାଜରେ ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ତନ୍ତ୍ରବିଦ୍ୟା
ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଲାଭକରିବାର ଜଣାଯାଏ ।

୧୮ । ଶକ୍ତିବାଦ ଓ ଦଶ ମହାବିଦ୍ୟା- [ପ୍ରବନ୍ଧ] ଶ୍ରୀ ଗଣେଶ ପ୍ରସାଦ ପରିଜା-ଆସନ୍ତାକଲ୍ପ, ଅକ୍ଟୋବର ୧୯୭୫, ପୃ ୪ ।

୧୯ । ଓଡ଼ିଶାର ଚନ୍ଦ୍ରଶାସ୍ତ୍ର -[ପ୍ର] ନୀଳମଣି ମିଶ୍ର, ପୌରୁଷ- ସେପ୍ଟେମ୍ବର- ୧୯୭୩, ପୃ ୨୧-୨୮

୨୦ । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ- ୨ୟ ଭାଗ - ଡଃ ବଶୀଧର ମହାନ୍ତି ପୃ ୨୧୭

୨୧ । ସାରଳା ମହାଭାରତରେ ସାମାଜିକ ଜୀବନ- ବାଳବନ୍ଧୁ ରଥ, ପୃ ୧୫୯

ତହିଁକୁ କୃତ୍ରିମ ବୋଧ୍ୟା, କାନ୍ଦୁକାଳ ବାଦ୍ୟା ଓ
ଭଞ୍ଜନ ବାଦ୍ୟା ବୋଲି ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଇଥାଏ । [୨୨]
ଶାନ୍ତବନ ସାରଳାଦାସଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ଭଞ୍ଜନ ବାଦ୍ୟାର
ଭିତ୍ତିଶୃଙ୍ଖଳ ରହିଛି । ଦ୍ଵାରକା କନ୍ୟା ଏହି ବାଦ୍ୟାଳୟରେ
ଲୋକଙ୍କୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ କଷ୍ଟକାରୀ କଥା ସାରଳାଦାସ ବର୍ଣ୍ଣନା
କରିଛନ୍ତି । ଦ୍ଵାରକା କନ୍ୟା ଅର୍ଜୁନକୁ କହିଥିଲେ—

“ ଏବେ ମୋ ସଙ୍ଗରେ ଯେବେ କରୁ ପାରୁଛୁ,
ତୋତେ ଯେତେ ଲୁଚାଇବି ନ ଦେଖିବି ଏଥୁ ।
ଏମନ୍ତ ବାଦ୍ୟାଟି ଅଛି ଜାଣି ମୋର ଗର୍ବ ।
ଭଞ୍ଜନ ବାଦ୍ୟା ନେଲି ତୋତେ ନ ଦେଖିବି କେହି [୨୩]

... ମାତାଙ୍କର ମହାଭାରତରେ ଶୈଳାଳୀଙ୍କରୁ
ବର୍ଣ୍ଣନା ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କର ସତ୍ୟକଥା କହି
ଆତ୍ମ ଫଳାକାଶ ଏବଂ ଗୌରମୁଖର ହସରୁ କୃଷ୍ଣ ନାହା
ହରଷ କରିନେବା [୨୪] ମାୟାବତୀର ସୁଭଦ୍ରା ନିକଟରେ
ଭଞ୍ଜନ ବାଦ୍ୟା ସମ୍ପର୍କରେ ଧାରଣା ନେବା [୨୫] ;
କାମାକ୍ଷୀ ଦେବୀଙ୍କଦ୍ଵାରା ଭୀମଙ୍କୁ ଭଞ୍ଜନବାଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଦାନ
କରିବା [୨୬] ଏବଂ ଦ୍ରୋଣାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଅପୂର୍ବ ଦୃଷ୍ଟି ଫଳରେ
କପୁରୁ ଜଃ ବହାର କରି ମୁଦି ଓ କୁଶବଟୁକୁ ଉଠାଇ
ନେବା [୨୭] ପ୍ରଭୃତି ବର୍ଣ୍ଣନାରେ କାନ୍ଦୁକାଳରେ ପ୍ରଭାବ
ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ।

... ହୃଦର ମନ୍ଦନଥା ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଇଥାଏ । ଏହାର
ଅନ୍ୟନାମ ମନ୍ଦଗାୟ [୨୮] ସାରଳାଙ୍କ ମହାଭାରତରେ

ଉକ୍ତ ମନ୍ଦର ବହୁଳ ବର୍ଣ୍ଣନା ଲକ୍ଷ୍ୟକର— ଯାଇପାରେ ।
ମନ୍ଦପାଠ ବଳରେ ଦ୍ଵାରକାକୀର ଅର୍ଜୁନଙ୍କୁ ଅଶିତାଳ
ଗର୍ଭୀର କପୁରୁ ରକ୍ଷା [୨୯] ଅଶ୍ଵତ୍ଥମାର ମନ୍ଦପାଠ
ଯୋଗୁଁ କାର୍ତ୍ତବୀର୍ୟ ଶର ପ୍ରେରଣ, କୌରବ ଓ ପାଣ୍ଡବମାନ
ଙ୍କର ମନ୍ଦଶିକ୍ଷା ପ୍ରଭୃତିରୁ ସାରଳା ସାହିତ୍ୟରେ ତନ୍ତ୍ରମନ୍ଦ
ପ୍ରଭୃତି ବର୍ଣ୍ଣନା ଉପଲବ୍ଧ ହୁଏ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ସାରଳା
ଙ୍କ ରଚିତ ବିବିଧ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ସ୍ତ୍ରୀ ଶକ୍ତିର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ସୂଚିତ
ହେବାର ଜଣାଯାଏ । କାରଣ ତାନ୍ତ୍ରିକତାରେ ସ୍ତ୍ରୀ ଶକ୍ତିର
ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ଅମୃତଦ୍ରବ୍ୟ ଶିବଙ୍କ ହସ୍ତରେ ମୃତ୍ୟୁଲତା
ନ କରି ପାଟାଳୀଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ନିହତହେବା, ଗଣ୍ଡୀ ପୁରାଣରେ
ଦେବତା ମାନଙ୍କଦ୍ଵାରା ମହାଷାପର ର ମୃତ୍ୟୁ ନ ହୋଇ
ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ହସ୍ତରେ ମୃତ୍ୟୁ ଲଭିବା ବର୍ଣ୍ଣିତ । ବଶିଷ୍ଠଙ୍କର
ଅଷ୍ଟବସୁଙ୍କ ପ୍ରତି ଅଭିଶାପ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି ।

ମହାମନ୍ଦ୍ୟୁଳି ପକାଇ ଆଶ୍ରେ ଅଶ୍ଵତ୍ଥକ,
ଆପଣା ଭଞ୍ଜନେ ଯେ ପଛେ ଯୋଡାଇ ଅଛି ଗାର, [୩୦]

ସୁଭଦ୍ରାଙ୍କୁ ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ସହ ବିବାହ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ଅର୍ଜୁନ ରାଜି
ନ ହୋଇଲେ, ମାୟାବତୀଙ୍କୁ କୁହାଇ ମନ୍ଦ କରିଲେ ଅର୍ଜୁନ
ତାଙ୍କୁ [ସୁଭଦ୍ରାଙ୍କୁ] ବିବାହ କରିବାପାଇଁ ରାଜି ହେବେ
ବୋଲି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ସତ୍ୟବାନୀଙ୍କୁ କହିଛନ୍ତି —

‘ ମାୟାବତୀ ଆଗେରୁମ୍ଭେ ନନ୍ଦ ସ୍ଵେଦୁ କଥା
ସେ କାମାକ୍ଷୀ କିନ୍ତୁ କାଶିଆଇ ପୁରୁଷ ମୋହନ ବାରତା’ [୩୧]

୨୨ । ଝଙ୍କାର ୧୦ମ ବର୍ଷ / ୧୯ମ ସଂଖ୍ୟା, ପୃ ୧୩୫ ଓ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ ୨ୟ ଭାଗ ଡଃ ବଂଶୀଧର ମହାନ୍ତି ।

୨୩ । ସାରଳା ମହାଭାରତ ବନପର୍ବ - ପୃ ୧୫୮

୨୪ । ସାରଳା ମହାଭାରତ ବନପର୍ବ—ପୃ ୧୬୮-୧୭୫

୨୫ । ସା. ମ. ମଧ୍ୟପର୍ବ—ପୃ ୧୨୫

୨୬ । ସା. ମ. ସଭ୍ୟପର୍ବ—ପୃ ୧୧

୨୭ । ଆଦିପର୍ବ-ପ୍ରଥମଶ୍ଳୋକ ପୃ ୧୧-୧୦୦ ୨୮ । ଝଙ୍କାର ୧୦ମ ବର୍ଷ / ୧୦ମ ସଂଖ୍ୟା, ପୃ ୧୪୧

୨୯ । ବନପର୍ବ - ପ୍ରା ଖ. ୧୭୩ ୩୦ । ଆଦିପର୍ବ ପ୍ରା. ଖ. ପୃ ୫୭୩

୩୧ । ମଧ୍ୟପର୍ବ ପ୍ରଥମଶ୍ଳୋକ ୨୫୮

(ବିପ୍ଳବୀ କବି ସାରଳା ଦାସ)

[୬୧]

ତେଣୁ ମାୟାବତୀ ସୁଭଦ୍ରାକୁ କହୁଛୁ ;
'ମାତା କପାଟ କିଛି ଯେବେ ଥୋଇଥାନ୍ତେ ଧନୁନ'ସ୍ତେ
ତହିଁକି ଅଛୁ ମୋର ପଦମନ୍ତ୍ର ଯେ ଗୋଟିଏ ।
ପାଟଣ ନାମେ ଦେଲେ ମନ୍ତ୍ରଗୋଟି
ସ୍ବେ ମନ୍ତ୍ର ପଢ଼ି କୁଲେ ସାତ କପାଟ ଯିବ ତ'ଟି ।' [୩୨]

x x x x

'ଆରେକ ମନ୍ତ୍ର ଦେବ ପାଦୁକା ମନ୍ତ୍ରପଥ
ସହସ୍ର ଯୋଜନେ ଥିଲେ ଭେଟିବ ସ୍ବେକପାଦ
ସ୍ବେ ଅଞ୍ଜନ ବିଦ୍ୟା ତୋତେ ଗୋ ଦେଇଅଛୁ ମାସ୍ବେ
ରାହେ ଶୁଣିଲେ ଦଶିବ ଯେମନ୍ତ ସହସ୍ର ଯୋଜନ ଯାତସ୍ବେ (୩୩)

କାମାକ୍ଷୀ ଦେବୀଙ୍କର ଭୀମକୁ ରାଜଶା ମନ୍ତ୍ରପ୍ରଦାନ (୩୪)
ଦ୍ରୋଣାଭ୍ୟୁତ୍ଥଙ୍କର ବଳିରାଜାଙ୍କୁ ମନ୍ତ୍ରଶିକ୍ଷା (୩୫) ପ୍ରଭୃତି
ସାରଳାଙ୍କ ମହାଭାରତରୁ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ଏହାବ୍ୟତୀତ
ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଧର୍ମବଳଙ୍କର କଥୋପକଥନରେ ଧର୍ମବଳଙ୍କୁ
ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କର କାଳପୁରୁଷର ମନ୍ତ୍ରବିଦ୍ୟାଜ୍ଞାନ ସମ୍ପର୍କରେ
ସୂଚନା ମିଳେ ।

ସୁମୁନ ମୋହନ ବଣ ଉଚ୍ଚାଟନ ଧାର୍ବବାଦବିଦ୍ୟା ,
ଧାର୍ମିକ ବିବେକ ସେ କହୁ ପାରଇ ସଂପଦ । (୩୬)

ସାରଳାଙ୍କ ମହାଭାରତରେ ଇଶ୍ବରଙ୍କର ହନୁମାନଙ୍କୁ ମନ୍ତ୍ର,
ତନ୍ତ୍ର ଓ ଯୋଗ ସ୍ବଭୂତି ପ୍ରଦାନ ସମ୍ପର୍କରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ
କରାଯାଇପାରେ । ଯଥା,-

'ଜପା ଅଜପା ଯୋଗଧାନ ଜଟ ସଟ ଜପମନ୍ତ୍ର
ସୁମୁନ ମୋହନ ବଣ ଉଚ୍ଚାଟନ ଗୁଟିକା ଅଞ୍ଜନ
ତୋତେ ସମସ୍ତ ହେଉ ପ୍ରାପତ,' [୩୭]

ମନ୍ତ୍ର ସହାୟରେ ହାରାବତୀଙ୍କଦ୍ବାରା ଅନୁନଙ୍କର ଜର୍ଣ୍ଣ
କୃପରେ ପଡ଼ନ ଏବଂ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଅନୁରୋଧରେ କୃପରୁ
ଉଦ୍ଧାର ହେବା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି—

'ହାରାବତୀ ବୋଇଲେ ଆମ୍ଭେ ଆକ ଶ ସୁନ୍ଦରୀ
ମହାଶାଳା ବିଦ୍ୟାସ୍ବେ ଆମ୍ଭେ ପ୍ରତକ୍ଷେ ଡାକେଶ୍ବରୀ ।
ପଦୁକାମନ୍ତ୍ର ପଢ଼ି ତାକିନା କୃପେ ଶୁଣୁ
କିସ ନାମ ତାହାର ମୋତେ କହବା ଗୋସାଇଁ ।
ସହଦେବ ବୋଇଲ ତାଙ୍କର ନାମ ଫାଲଗୁଣ
ଡାକିଲ ଡାକେଶ୍ବରୀ ମନ୍ତ୍ର ବିଦ୍ୟା ଦେନ ।
ମହାମନ୍ତ୍ର ପଢ଼ି ଶ ସେ ସୁମରଇ କାମାକ୍ଷୀ
ସ୍ବେକାଅଣୀ ତାଳ ଗଣ୍ଡାରୁ ବାହାର
ହୋଇଲ ସବ୍ୟସାଚୀ, [୩୮]

ଆହୁର ମଧ୍ୟ ଦମସ୍ବନୀଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁକଥା ପିତାଙ୍କ
ସନ୍ଧୀବନକୁ ନିକଟରେ କହିବାରୁ ପିତା କମଳାଭର ନାଗ
ଦମସ୍ବନୀଙ୍କୁ ବଞ୍ଚାଇବା ନିମିତ୍ତ ବିଜୁଳାଙ୍କୁ ମନ୍ତ୍ର କରଥିଲେ -

୩୨ । ମଧ୍ୟପର୍ବ ପ୍ରଥମଖଣ୍ଡ

୩୩ । ମଧ୍ୟପର୍ବ ,, ପୃ ୨୫୧

୩୫ । ବନପର୍ବ ,, ପୃ ୧୪୦

୩୬ । ବନପର୍ବ ପ୍ରଥମ ଖଣ୍ଡ ପୃ ୪୧୨

୩୪ । ସରସପର୍ବ ,, ପୃ ୨୮୪

୩୭ । ତତ୍ତ୍ବତ୍ରିକ ପୃ ୧୩୭

୩୮ । ତତ୍ତ୍ବତ୍ରିକ ପୃ ୫୪୭

ମୃତ୍ୟୁ ସଞ୍ଚୀବନ ମନ୍ତ୍ର କହୁଲ ଧାତୁବାଦ ବିଦ୍ୟା ।
ପରଦୁଃଖେ କାତର ରୁ ଯେ ହୋଇବୁ ସବଦା ।
ଯେବଣ ପିତୃଳା କରି ଅଛନ୍ତି ଶମଶାନେ
ମୃତ ସଞ୍ଚୀବନ ମନ୍ତ୍ର କହୁ ତା'ର କର୍ଣ୍ଣେ । (୩୯)

ଏହା, ବ୍ୟତୀତ ଜମଦଗ୍ନି ଋଷିଙ୍କର ନିଜ ସ୍ତ୍ରୀ ରେଣୁକା
ଓ ଦେଉଶାଶୁ ସଉନିକାଙ୍କର ପୁତ୍ରପ୍ରାପ୍ତି ପାଇଁ ମନ୍ତ୍ର ବଳରେ
ଅନ୍ନ ପ୍ରସ୍ତୁତ [୪୦], ବଶିଷ୍ଠ ମହର୍ଷିଙ୍କର ଧେନୁକୁ ଦୋହନ
ପରେ ମନ୍ତ୍ର ବଳରେ ବନସ୍ତୁ ଯେଉଁଠି [୪୧] ଅଷ୍ଟବୟସ୍କର ଧେନୁ
ଶ୍ରେଷ୍ଠ ନିମିତ୍ତ ମନ୍ତ୍ରର ପ୍ରୟୋଗ [୪୨] ଋଷିକୂଳ୍ୟାନଦୀ ଡାହାଣରେ
ଧର୍ମକୁଳ ପଟ୍ଟତର ପାଦଦେଶରେ ଧେନୁକୁ ବଳାକାରରେ
ମନ୍ତ୍ରବଳରେ ବନ୍ଦନ [୪୩], ଅର୍ଜୁନଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହଜିବନ
ମନ୍ତ୍ରରେ କୃପଙ୍କର ପୁନର୍ଜୀବନ ଲଭ [୪୪], ଅଶ୍ୱତଥମାଙ୍କ
ର ମନ୍ତ୍ରବଳରେ ପାଣ୍ଡବ ମାନଙ୍କୁ ବଧ କରିବା ନିମିତ୍ତ
କାଈଣ୍ଡିକା ଶର ର ପ୍ରୟୋଗ [୪୫], ଦୁଃସାସା ଋଷିଙ୍କର
ମନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ଅର୍ଜୁନଙ୍କୁ ଫଳ ପ୍ରଦାନ [୪୬], ବ୍ୟାସଙ୍କର
ବ୍ରତ୍ରାହନଙ୍କୁ ମନ୍ତ୍ରବଳରେ ଜୀବଦାନ, (୪୭) ଏବଂ ନାରଦଙ୍କ
ଜ୍ୟେଷ୍ଠରେ ଦେବତାଙ୍କର କାମାକ୍ଷୀବ୍ରତ ପାଳନ ପ୍ରଭୃତି
ବର୍ଣ୍ଣନାମାନଙ୍କରୁ ସାରଳାଙ୍କ ସାହିତ୍ୟରେ ତନ୍ତ୍ର ଓ ମନ୍ତ୍ର
ପ୍ରଭୃତି ର ବହୁ ସୂଚନା ମିଳିଥାଏ ।

କବି ତାଙ୍କର ମହାଭାରତରେ ସଭାପଟ୍ଟରେ
କାମାକ୍ଷୀ ଦେବୀଙ୍କ ସପକ୍ଷରେ ଉତ୍ତରଣ କରିଛନ୍ତି ଯେ ସେ
(କାମାକ୍ଷୀ କାଳାନ୍ତକ[କାଳଚକ୍ର]ଯାନ], ଯୋଗାନ୍ତକପ୍ରସ୍ତନ,
ମୋହନ, ବଶୀକରଣ, ଉଚ୍ଚାଟନ ଓ ଧରଣ ଧାରଣ ପ୍ରଭୃତି

ବିଦ୍ୟା ଜାଣନ୍ତି, [୪୮] ସେ ସକାଳେ ଭୂମାଗ୍ନି ମଧ୍ୟାହ୍ନରେ
ଚୂଡ଼ା, ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ବାମରୂପୀ କାମସେଣା ଓ ମହାନଶାରେ
ରୂମୁଣ୍ଡା ମାହେଶ୍ୱରୀ ରୂପେ ଆମୁସ୍ତକାଶ କରିବା ମଧ୍ୟ ଉଲ୍ଲେଖ
ରହିଛି । [୪୯] ସାରଳା ମହାଭାରତରେ ରୋଗ ନିବାରଣ
ପାଇଁ ଔଷଧ ବା ଗୁଣି ପ୍ରଭୃତିର ପ୍ରୟୋଗ କରାଯିବାର
ବର୍ଣ୍ଣନା ମିଳେ । ଖାଣ୍ଡବ ବନ ଦହନ ପରେ ଅଗ୍ନିଦେବ
ଅଙ୍ଗୁଳଙ୍କର କପାଳରେ ଜୟଲଭ ଜନିତ ଔଷଧ ବ୍ୟବହାର
କରିବା ପ୍ରମାଣ ମିଳିଥାଏ । ରାଧାକାଙ୍କ ଗୃହକୁ ଯିବା
ସମୟରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ଫାଟିବା ଦେଖି ବ୍ରହ୍ମା କଟାକ୍ଷ
ମନ୍ତ୍ରରେ ଫୁଙ୍କି ତାଙ୍କୁ ଭଲ କରିଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳେ ।
ଏହିପରି ଭାବରେ ସାରଳାଙ୍କର ବିଭିନ୍ନ ରଚନାରେ ତନ୍ତ୍ରଗତ
ଅସାଧ୍ୟ ସାଧନ ଏବଂ ରୋଗ ଦୂରୀକରଣ ଜନିତ ମନ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟ
ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । [୫୦] ମାୟାବତୀର ମନ୍ତ୍ର
ସପକ୍ଷରେ କବି ଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି -

“ ମାୟାବତୀର ମନ୍ତ୍ର ପଢ଼ି ସେନନ୍ଦର ଦୁଲକ୍ଷୀ ।
ଭୁଅନ୍ତେ ଫଟିଲ ସାତ କପାଟ ନିବନ ଯନ୍ତ୍ର ଯେ କଲିଣୀ” ।
[୫୧]

× × × ×

“ ମାୟାବତୀ ମନ୍ତ୍ର ପଢ଼ନ୍ତେ ମହାସତୀ
ଯନ୍ତ୍ର କବାଟ କଲିଣୀ ଫଟିଲ ତତ୍ତ୍ୱଶାନ୍ତୀ ” [୫୨]

× × × ×

୩୯ । ତତ୍ତ୍ୱେବ ପୃ ୫୬ : ପୃ ୩୦୦

୪୦ । କାଈଣ୍ଡିକା ପଟ୍ଟ ପୃ ୧୪

୪୧ । ତତ୍ତ୍ୱେବ ପୃ ୧୮

୪୨ । ତତ୍ତ୍ୱେବ ପୃ ୧୯—ଗୋହରଣ ମନ୍ତ୍ର ଯେ ଜାଣନ୍ତି

ଅଷ୍ଟବୟସ୍କ ମନ୍ତ୍ରକୁଳ ପକାଇଲେ ଗାଈ କରିଥାନ୍ତୁ ।

୪୩ । ତତ୍ତ୍ୱେବ ପୃ ୨୦

୪୪ । ତତ୍ତ୍ୱେବ ପୃ ୭୪

୪୫ । ତତ୍ତ୍ୱେବ ପୃ ୭୭

୪୬ । ଅଶ୍ୱମେଧ ପଟ୍ଟ ପୃ ୧୯

୪୭ । ତତ୍ତ୍ୱେବ ପୃ ୭୫ ;

୪୮ । ସଭାପଟ୍ଟ ପୃ ୧୭୫

୪୯ । ସଭାପଟ୍ଟ ପୃ ୨୭୭

୫୦ । ସାରଳା ମହାଭାରତରେ ସାମାଜିକ ଜୀବନ
ତ୍ରୟ ଗାନବ୍ୟୟ, ପୃ ୧୭୨

୫୧ । ମଧ୍ୟପଟ୍ଟ ପ୍ରଗ ୨୫୫

୫୨ । ତତ୍ତ୍ୱେବ ପୃ ୨୭୯

“ଓଁ ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା ! ତୁମ୍ଭ ନାମ
 ଧରନ୍ତେ ଫିଟି କବାଟଫାଳ
 ନ ଫିଟୁ ବୋଲି କାହାର ଆଶା
 ଶ୍ରୀ ମାୟାବତୀଙ୍କର କୋଟିଏ ଆଶା
 ଓଁ ମାୟାବତୀ ଦିଲେ ମନ୍ତ୍ର ! ସୁଦ୍ରା ସୁମରିଲେ ମନ୍ତ୍ର ।
 ଫିଟୁ ଯନ୍ତ୍ର, ଶଶିଲକ ବାଟ x x x [୫୩]

ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଜର୍ଣ୍ଣମନ୍ତ୍ର ଓ ଗାରୁଡମନ୍ତ୍ର ସଫଳରେ
 ମଧ୍ୟ ସୂଚନା ମିଳେ ।

ସାରଳାଙ୍କ ସାହିତ୍ୟରେ ତନ୍ତ୍ର, ମନ୍ତ୍ର ବ୍ୟତୀତ ଗ୍ରନ୍ଥନ,
 ମୋହନ, ଶୌରଭ ଓ ଉଚ୍ଚାଟନ ସଫଳରେ ଉଲ୍ଲେଖ
 ଅଛି । ସ୍ୱାଚୀନ ଯୁଗରେ ତାନ୍ତ୍ରିକ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ଓଡ଼ିଶାରୁ
 ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିବା ପ୍ରମାଣ ମିଳେ । [୫୪] ଉତ୍କଳରେ ତନ୍ତ୍ରର
 ବହୁଳ ପ୍ରଚଳନ ଥିବାଯୋଗୁଁ ଏହାକୁ ଏକ ପ୍ରଧାନ ତନ୍ତ୍ରଧାରୀ
 ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇ ପାରେ । ତାନ୍ତ୍ରିକ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ଓ
 ଶାକ୍ତଧର୍ମର ପ୍ରଭାବ ଫଳରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ତନ୍ତ୍ର ଚର୍ଚ୍ଚାର
 ପ୍ରାବଲ୍ୟ ଅନୁଭୂତ ହୁଏ ଏବଂ ସାରଳା ସାହିତ୍ୟରେ
 ଏହାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରଭାବ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ [୫୫] କବି ସାରଳା-
 ଦାସ ନିଜକୁ ସାରଳାପୁତ୍ର କହିଥିବାରୁ ଏବଂ ସାରଳା

ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହରୁ ଗ୍ରନ୍ଥଗୁଡ଼ିକ ରଚିତ ବୋଲି
 କହିଥିବାରୁ ସେ ଜଣେ ଶାକ୍ତ ଓ ତାନ୍ତ୍ରିକ ସାଧନା କଲରେ
 ଦେଖାକୁ ସମ୍ମୁଖ୍ୟ କରିଥିବାର ଜଣାଯାଏ । [୫୬] ସାରଳା
 ମହାଭାରତରେ ତନ୍ତ୍ର, ମନ୍ତ୍ର ଓ ଯାଦୁବଦ୍ୟର ଏତେ ସୂଚନା
 ରହିଛି, ଯେଉଁଥିରୁ ଅନୁମାନ କରାଯାଏ ଯେ ଓଡ଼ିଶାରେ
 ଏକଦା ତାନ୍ତ୍ରିକତା ବହୁଳ ଭାବେ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା । ସାରଳାଙ୍କ
 ସମୟରେ ସମାଜରେ ତନ୍ତ୍ରର ବିଶେଷ ଆଦର ଥିବାଜଣାଯାଏ ।
 ଏପରିକି ନାଗମାନେ ଭେଦବ୍ୟାପାର ପାରଦର୍ଶିନୀ ଥିବା
 ପ୍ରମାଣ ମହାଭାରତରୁ ମିଳେ । ହାତୁବଂଶ, ମାୟାବଂଶ ଓ
 ତ୍ରୈପଦୀ [୫୭] ଏବଂ ବୈତରଣୀ ଉପଦ୍ୟାୟରେ ଥିବା
 ଅଧ୍ୟାୟବଳୀ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ତନ୍ତ୍ର ବିଦ୍ୟାରେ ନିପୁଣ ଥିବାର
 ଜଣାଯାଏ [୫୮] । ତାଙ୍କର ସମସାଧୁକ ସମାଜରେ
 ଗ୍ରନ୍ଥନ, ମୋହନ, ମାରଣ, ତାରଣ, ବଶୀକରଣ ଓ
 ଉଚ୍ଚାଟନ ଇତ୍ୟାଦି ଆତ୍ମଶୁଦ୍ଧିକ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଏବଂ ଭୋଗ
 ପ୍ରଭୃତିର ନିରାକରଣ ନିମିତ୍ତ ପ୍ରାମତ୍ତବ୍ୟଙ୍କ ନିକଟରେ ପୂଜା
 ଅର୍ଚ୍ଚନା ତଥା ବଳିପ୍ରଦାନ ପ୍ରଭୃତି ବିଧିବିଧାନର ପ୍ରଭୁତ୍ୱ
 ପ୍ରଚଳନ ଥିଲା । [୫୯] ମନ୍ତ୍ରବଳରେ ଭୂତ ପ୍ରେତ,
 ତାକ୍ତା ଓ ଯୋଗୀନଙ୍କର ପ୍ରସୋଗ ତଥା ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ମଧ୍ୟ
 କରାଯାଉଥିଲା । ଏହାବ୍ୟତୀତ ଗୁଣିଗାରେଡ଼ିର ପ୍ରଚଳନ
 ମଧ୍ୟ ଥିଲା ।

୫୩ । ମଧ୍ୟପର୍ବ ପ୍ରଶ୍ନ ପୃ ୨୭୦ ପଦ ୮୨୭ ପରେ ଶ ପୋଥିରେ
 ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି ।

୫୪ । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଜନ ପରିଷାଦ - ପଣ୍ଡିତ
 ଗୋଲକଣ୍ଠ ଦାସ - ପୃ ୯୫

୫୫ । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ-୮୮ ବର୍ଣ୍ଣାଧର ମହାନ୍ତି
 ଯଦୁଭାଗ ପୃ ୨୯୭

୫୬ । ଇତିହାସ- ପୃ ୨୦୭

୫୭ । ସାରଳା ମହାଭାରତରେ ସାମାଜିକ ଜୀବନ ଓ
 ଦୀନବ୍ୟୟ, ପୃ ୩୭୭

୫୮ । ଆଦିପର୍ବ ପୃ ୨୫୨

୫୯ । ଇତିହାସ ।

WITH BEST COMPLIMENTS FROM :

ALOK TRADERS

Manufacturer & Supplier of Quality Wooden Furnitures,

SIRBHATA PARA

Near Rly. Overbridge,

P- O- Titilagarh,

Dist. Bolangir

(Orissa)

— ସାରଳା ମହାଭାରତରେ କପିଳେନ୍ଦ୍ର ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ରୂପ —

ଅଧ୍ୟାପିକା ଶ୍ରୀମତୀ ରେଣୁ ମିଶ୍ର

ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଆଦି ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ଶତ୍ରୁଘ୍ନଙ୍କ ସାରଳାଦାସ, ଓଡ଼ିଆ ମହାଭାରତ ଗ୍ରନ୍ଥର ରଚୟିତା । ସେ ଓଡ଼ିଶାର ଗଜପତି କପିଳେନ୍ଦ୍ର ଦେବ କନ୍ୟା କପିଳେଶ୍ବରଙ୍କ ସମସାମୟିକ । ୧ । କବି ମହାଭାରତର ଆଦି ପର୍ବରେ ଏହାର ସନ୍ଧ୍ୟାକ୍ ପ୍ରାମାଣିକ ଲକ୍ଷ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି ।

ମହାଭାରତରେ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟିତ ରାଜା କପିଳେନ୍ଦ୍ରଦେବ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀ ସମ୍ରାଟ୍ କ ଗଙ୍ଗବଂଶର ପଞ୍ଚମ କାଳର କପିଳ ନରସିଂହ ଚୋଳ ମନରେ ସନ୍ଦେହର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇଥାଏ । କପିଳ ନରସିଂହ ୧୩୨୧ ଖ୍ରୀ: ଅ: ରୁ ୧୩୩୦ ଖ୍ରୀ: ଅ: ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜତ୍ବ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ରାଜତ୍ବକାଳ ମାତ୍ର ଏକବର୍ଷ । ସେହି ଏକବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ଉଲ୍ଲେଖମୟ ଘଟଣା ସ୍ଥାନ ଲାଭ କରି ନ ଥିଲା । ୩ । ୧୪୩୫ ଖ୍ରୀ: ଅ: ରେ ଗଙ୍ଗବଂଶର ଶେଷରାଜା ଚତୁର୍ଥ ଭୀମଦେବ ନିଃସନ୍ତାନ ହୋଇ ପ୍ରାନ୍ତତ୍ୟାଗ କଲେ । ଖ୍ରୀ: ଅ: ୧୪୭୭ ରେ କପିଳେନ୍ଦ୍ର ଦକ୍ଷିଣରେ ନିଜ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ପରିଦର୍ଶନ କରୁଥିବା ବେଳେ କୃଷ୍ଣ ବେଣୀ କୁଳରେ ଲହରୀଲା ସମ୍ବରଣ କରିଥିଲେ । ୪ । ଗଙ୍ଗବଂଶୀରୁ ଚରିତ ଅନୁସାରେ ଚତୁର୍ଥ ଭୀମଦେବ କୌଣସି ଏକ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ରାଜ୍ୟ ଜୟ କରିବା ପାଇଁ ଯାଇଥିଲେ । ସେ ସମୟରେ ତାଙ୍କର ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ କପିଳେନ୍ଦ୍ର ଦେବ ତାଙ୍କ ସିଂହାସନକୁ ବଳାକାର ଅଧିକାର କରିଥିଲେ । ୫ । ସାରଳା ଦାସ ସୁବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟଦେବଙ୍କ କାଳରେ ‘ମହାଭାରତ’ ରଚନା ସମାପ୍ତ କରିଥିଲେ । ୬ ।

ଗଜପତି ଶିଳାଲେଖ ଓ ସାରଳାଦାସଙ୍କ ରଚନାରେ ଏକ ପ୍ରକାର ଭଣ୍ଡା ଦେଖାଯାଏ । ୭ । ପୁଣି ସତ୍ତ୍ୱାଦିଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଓଡ଼ିଆ ଶିଳାଲେଖର ଭଣ୍ଡା ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀ ରାଜତ୍ବ

କାଳରେ ଖୋଦିତ ଜୟ ବିଜୟ ଶିଳାଲିପିର ଭଣ୍ଡା ଠାରୁ ଅନୁନ୍ନତ । ୮ । ତେଣୁ ଭଣ୍ଡାବନ୍ୟାସ ଓ ବହୁଳ ଐତିହାସିକ ଘଟଣାବଳୀର ଉପସ୍ଥାପନା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସାରଳା ଦାସ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀ କପିଳେନ୍ଦ୍ର ଦେବଙ୍କ ସମକାଳୀନ । ସାରଳାଦାସ ଯେପରି ଭାବରେ କପିଳେଶ୍ବରଙ୍କ ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି, ସେଥିରୁ ହିଁ ପ୍ରମାଣିତ ହେଉଛି ଯେ ତାଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣିତ କପିଳେଶ୍ବର ଉତ୍କଳରେ ଗଜପତି କପିଳେନ୍ଦ୍ର ଦେବଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟକେହି ହୋଇ ନ ପାରନ୍ତି । ୯ । କପିଳେଶ୍ବର ମହାରାଜା କଳିକାଳକୁ ଧ୍ୟାନ କରି କୋଟି ପୂଜା ଓ ଭୋଗ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରମାଣ ପୂର୍ବକ ରାମ, କୃଷ୍ଣ ଓ ସୁଭଦ୍ରା ତିନିଜଣଙ୍କୁ ଖଟୁଛନ୍ତି । ୧୦ । ସାରଳାଦାସ ଏଠାରେ କପିଳେଶ୍ବର ମହାରାଜାଙ୍କୁ କରନ୍ଦାଥଙ୍କ ସେବକ ରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ଏଣୁ ସେ ଅନ୍ୟ ସାମନ୍ତ ରାଜା ବା ଅନ୍ୟଦେଶୀୟ ରାଜା ହୋଇ ନ ପାରନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାର ଗଜପତି ହିଁ କରନ୍ଦାଥଙ୍କ ପ୍ରଧାନ ସେବକ । ଏହା ଏକ ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରଚଳିତ ଶବ୍ଦ । ତେଣୁ ମହାଭାରତରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ କପିଳେଶ୍ବର ଓଡ଼ିଶାର ଗଜପତି କପିଳେନ୍ଦ୍ର ଦେବଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଆଉକେହି ନୁହଁନ୍ତି । ୧୧ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀ ସମ୍ରାଟ୍ କପିଳେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ରାଜତ୍ବକାଳୀନ ଓଡ଼ିଶାର ଏକ ବହୁମୁଖୀ ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରତୀକ ତଥା ପରୋକ୍ଷ ଭାବରେ ସାରଳା ମହାଭାରତରେ ଅଙ୍କିତ ହୋଇଅଛି । ଉଲ୍ଲେଖ କରିବା ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ, ଏ ସମସ୍ତ ବିବରଣୀ ସଂସ୍କୃତ ମହାଭାରତରେ ନାହିଁ । ୧୨ ।

ମହାଭାରତ ଗ୍ରନ୍ଥ ଆଲୋଚନା କଲେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୁଏ । ଯେ କବି ପୌରାଣିକ ଶାସ୍ତ୍ରରେ କପିଳେନ୍ଦ୍ର ଦେବଙ୍କ ଚିତ୍ରବିଜୟର ସୂଚନା ହିଁ ଉକ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥର ବିଭିନ୍ନ ଅଂଶରେ ପ୍ରତିପାଦନ କରିଛନ୍ତି । ବିଶେଷତଃ ମହାଭାରତର ସଭାପର୍ବ

ରେ ଏହାର ବିଶଦ ବବରଣୀ ସ୍ଥାନ ଲଭ କରିଛି । କେତେକ ସମାଲୋଚକ ମତ ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତି ଯେ ତତ୍କାଳୀନ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଐତିହାସିକ ବବରଣୀ ସ୍ଥାନ ଲଭ କରି ନ ଥିଲା । ତତ୍କାଳୀନ ସାହିତ୍ୟ ଥିଲା ଧର୍ମମତ । ୧୩ । ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀ ରାଜାଙ୍କର ରାଜତ୍ବକାଳରେ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମ ଓଡ଼ିଶାରେ ବହୁଳ ଭାବରେ ପ୍ରଚାରିତ ହୋଇଥିଲେ । ସେହି ଧର୍ମଭାବ ଜନ-ମାନ-ରେ ପ୍ରଚ୍ଛଳନ କରିଥିଲା ସାହିତ୍ୟ ଦାସ । ୧୪ । କିନ୍ତୁ ଉପରୋକ୍ତ ମତ ଭ୍ରମାତ୍ମକ । ୧୫ । କାରଣ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀ ରାଜାମାନେ ଥିଲେ ସାହିତ୍ୟାନୁରାଗୀ । ମହାଭାରତରେ କବି ଗୀଷ୍ମଙ୍କ ମୁଖରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ପ୍ରତି ଉପଦେଶ ଦେବା ଶୂଳରେ ରାଜାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । କବିଙ୍କ ବବେଚନାରେ ଗୁଣୀର ସତ୍ତ୍ବଗୁଣର ଆଶ୍ୱସନା କରିବା ଏବଂ କବିମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଦୟାଳୁ ହୃଦୟ ହେବା, ରାଜାର ଏକ ପ୍ରାଧାନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ୧୬ । ଶୂଦ୍ରମାନ ସାରଳାଦାସ ମହାଭାରତ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ତତ୍କାଳୀନ ସାମାଜିକ ତଥ୍ୟ ଓ ଐତିହାସିକ ତଥ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଗ୍ରନ୍ଥର ମହତ୍ତ୍ୱ ଆହୁରି ପରିବୃଦ୍ଧି କରିଛନ୍ତି ।

ସେ ସମୟରେ ବିଜୟନଗର ରାଜାମାନଙ୍କର ଜୀବନ, ଦିଗ ବିଜୟ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଇତ୍ୟାଦି ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇ କାବ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା । ଦକ୍ଷିଣ ଓଡ଼ିଶାର ଏକାଦଶ କାବ୍ୟସହ ସାରଳାଦାସଙ୍କ ମହାଭାରତ ଗ୍ରନ୍ଥର ସାମସ୍ତ୍ୟ୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । ସାରଳାଦାସଙ୍କ ମହାଭାରତରେ କପିଳେନ୍ଦ୍ର ଦେବଙ୍କ ବିଜିତ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସ୍ଥାନ ଗୁଡ଼ିକର ବର୍ଣ୍ଣନା ପୌରାଣିକ ଆବରଣ ତଳେ ନିହିତ । ୧୭ ।

ସାରଳା ସାହିତ୍ୟରେ ସମସାମୟିକ ସାମାଜିକ ଓ ଐତିହାସିକ ଚିନ୍ତା ନାହିଁ । ତେଣୁ ଏହା ନବମ ଶତାବ୍ଦୀର ରଚନା । ୧୮ । ସାମାଜିକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଲାଘୁ ଭାବେ ସମୟରେ ଅପରିବର୍ଦ୍ଧିତ ହୋଇ ରହିଥାଏ । ତେଣୁ ଏ ଉପାଦାନ ଅନୁସରଣରେ କୌଣସି ସାହିତ୍ୟରେ କାଳ ନିରୂପଣ ଅଯୋଗ୍ୟ । ୧୯ । ଇତିହାସ ସବୁ ସମୟରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ-ଶୀଳ । ଏଣୁ ସାରଳା ସାହିତ୍ୟରୁ ଯେଉଁ ଐତିହାସିକ ଚିନ୍ତା ମିଳୁଛି ତାହା ଉପରେ ବେଶୀ ନିର୍ଭର କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥ ଐତିହାସିକ ଗ୍ରନ୍ଥନୁହେଁ । ତେଣୁ ସିଧା ସଳଖ ଇତିହାସ ସେଥିରୁ ମାଇବା ଦୁରାଣୀ ମାନ୍ୟ । ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଐତିହାସିକ ଘଟଣାବଳୀକୁ ସେ କାବ୍ୟରେ ଯଥାସାଧ୍ୟ ଗୁପ୍ତ ଓ ବିକୃତ କରି ରଖିଯାଇଛନ୍ତି । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ କଳିଯୁଗର ଘଟଣାମାନ ଯଥାଯଥ ଭାବରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲେ, ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ ହସାବରେ ସେ ଗୁଡ଼ିକର ମହତ୍ତ୍ୱ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯିବାର ଆଶଙ୍କା ଥାଏ । ଏତଦ୍ ବ୍ୟତୀତ ଯଥା ଯଥା ଭାବରେ ସାମୟିକ ଘଟଣାମାନଙ୍କୁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାରେ ରାଜଭୟ ମଧ୍ୟ ଥିଲା । ୨୦ ।

ସାରଳାଦାସ ସମ୍ଭୂତ ମହାଭାରତ ଅନୁସରରେ ଓଡ଼ିଆ ମହାଭାରତ ସଙ୍ଗସାମାରଣ ବୋଧଭାଷାରେ ରଚନା କରିଥିଲେ । ତତ୍ କାଳୀନ ଇତିହାସ ଉପରେ ଭୁଲିକରି ତାଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠ ସୃଷ୍ଟି । ଅନେକ ଗଳ୍ପ, ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକା, ଉପାଖ୍ୟାନ ସେଥିରୁ ଗ୍ରହଣ ହୋଇଛି । ସ୍ଥୂଳତଃ ତାଙ୍କ ଜ୍ଞାନର ପରିସର ଭୁଲ୍ଲ ତତ୍କାଳୀନ ଐତିହାସିକ ଘଟଣା ବଳୀର ଏକ ତାଲିକା ଗ୍ରନ୍ଥ ହେଉଛି ଓଡ଼ିଆ ମହାଭାରତ । ୨୧ । ସାରଳା ମହାଭାରତରେ ଐତିହାସିକ ବିଷୟବସ୍ତୁ ପୌରାଣିକ ଗପରେ କାବ୍ୟିକ ଛଟାରେ ଛନ୍ଦାନୁଷ୍ଠମରେ ରୂପାୟିତ ହୋଇଛି । ଏହା ଏକ ଅବି ସମ୍ଭାବିତ ସତ୍ୟ ।

ତତ୍କାଳୀନ ଭାରତର ଅନେକ ଐତିହାସିକ ଏବଂ ଭୌଗୋଳିକ ନାମର ସନ୍ତାନ ମହାଭାରତ ଗ୍ରନ୍ଥରୁ ମିଳିଥାଏ । ମହାଭାରତର ଉଦୟୋଗ ପର୍ବରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ କୌରବ ପାଣ୍ଡବ ଯୁଦ୍ଧରେ ଯୋଗଦାନ କରିବା ପାଇଁ ଭରତାସୁ ରାଜାମାନଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିବା ପ୍ରସଙ୍ଗ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି । ଶଲ୍ୟ, ଶକୁନି, ଜୟଦ୍ରଥ, ବିଷମ୍ଭୁ ଶୁକିନି ଦୂତ ରୂପେ କୌରବ ପାଣ୍ଡବଙ୍କ ପରିସର ଶହଯୁକ୍ତା ବିଷୟ ପ୍ରଭୃତି ଦେଶର ରାଜାମାନଙ୍କ ଆଗରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ୨୨ ।

ମହାଭାରତର ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କୁ କବି ପୂର୍ବଦିଗ ଅର୍ଥାତ୍ ଓଡ଼ିଶାର ରାଜା ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ଐତିହାସିକ ଏବଂ ଭୌଗୋଳିକ ପୃଷ୍ଠଭୂମି ଉପରେ

ସେମାନଙ୍କର ଜୀବନ ଓ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ସେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିପାଇ-
ଅଛନ୍ତି । କପିଳସିଂହ ବା କପିଳେନ୍ଦ୍ର ଦେବ କୁରୁ ପାଣ୍ଡବ
ଯୁଦ୍ଧରେ କୌରବ ପକ୍ଷ ଅବଲମ୍ବନ କରି ନ ଥିବା ଉଲ୍ଲେଖ
କରି ଅଛନ୍ତି । କପିଳେନ୍ଦ୍ର ସମ୍ରାଟ ରାଜତନ୍ତ୍ରୀ ଥିଲେ ।
ତେଣୁ ସାମନ୍ତ ରାଜାମାନଙ୍କ ପରି ସେ ସୈନ୍ୟବଳ ଧରି ଆସି
ନ ଥିଲେ । ୨୩ । ସୁନଶ୍ଚ ନରବଳି ନାମକ ଓଡ଼ିଶାର ଜଣେ
ରାଜା ନବକ୍ଷୋଣୀ ଧରି ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାପାଇଁ
ହସିନା ଆସିଥିଲେ । ୨୪ ।

ଉପରୋକ୍ତ ଉଦୟ ବୃତ୍ତାନ୍ତ -ପରସ୍ପର ବିରୋଧୀ ।
ତେଣୁ ଏହା ପ୍ରସିଦ୍ଧାଂଶ । ୨୫ । ରାଜପୁର ଯଜ୍ଞକୁ ଆସିବା
ଉପଲକ୍ଷେ ବିଭିନ୍ନ ରାଜାଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିବାପାଇଁ ଭୀମ,
ଅର୍ଜୁନ, ନକୁଳ, ସହଦେବ ରାଗଭାଇ ରାଗଭଗକୁ ଗମନ
କରିଥିଲେ । ୨୬ ।

ଅର୍ଜୁନ ଉତ୍ତର ଦିଗର କୋଣାର୍କରୁ, ଦେବର
କୋଣାର୍କ ଶ୍ରୀଶୈଳମ, ଉଦୟଗିରି ତାଡ଼ୋର ଏବଂ
ଦ୍ରୁପଦୋପଜୀବୁ ଯାଇଥିଲେ । ଉକ୍ତ ସ୍ଥାନ ଗୁଡ଼ିକର
ରାଜାମାନେ ଅର୍ଜୁନଙ୍କର କରଦ ରାଜାରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇ-
ଛନ୍ତି । ୨୭ କାଶୀପୁର ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରିସାରି ବାରପାଥ
ଯମୁନା ପୁରରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ । କପିଳେନ୍ଦ୍ର ଦେବ ଏବଂ
କୌନସୁରର ସୁଲତନ ମହମ୍ମଦ ସାହାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସଂଘଟିତ
ଯୁଦ୍ଧ ଏକ ଐତିହାସିକ ଘଟଣା ଏହି ଘଟଣାକୁ ସାରଳା
ଦାସ ଅର୍ଜୁନ ଏବଂ ଯମୁନାପୁରର ରାଜା
ମାହେଶ୍ୱରଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସଂଘଟିତ ଯୁଦ୍ଧବେଳି ବର୍ଣ୍ଣନା
କରିଛନ୍ତି ଏକ ଆଖ୍ୟାୟିକା ମଧ୍ୟରେ । ୨୮ । ସାରଳାଙ୍କ
ଯମୁନାପୁର ଐତିହାସିକ କୌନସୁର ଅଟେ । ୨୯ । ତତ୍ପରେ
ଅର୍ଜୁନ ଉଦୟଗିରି ପଟ୍ଟଚରେ ଉପନୀତ ହେଲେ । ୩୦ ।
ଏହି ଦୁର୍ଗ ୪୭୩ ଖ୍ରୀ ଅ ଠାରୁ ୧୫୧୩ ଖ୍ରୀ ଅ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ଓଡ଼ିଶା ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ଥିଲା । ଏହାର ଭଗ୍ନାବଶେଷ
ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ନେଲେର ଜିଲ୍ଲାରେ ରହିଛି । ଏହି ଦୁର୍ଗରୁ
ରଜପୁତଙ୍କର ଦୁଇଟି ଶିଳାଲେଖ ମିଳିଛି । ଏଥି ମଧ୍ୟରୁ
ରୋଷିକରେ ତାଙ୍କ ଅମଳରେ ଏଠାରେ ଦୁଇଟି ମନ୍ଦିର

ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିବା କଥା ଉଲ୍ଲେଖ ରହିଛି । ୩୧ ।
ଶ୍ରୀଶୈଳମ ଶ୍ରୀଗିରି ରୂପରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି । ନକୁଳ
ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗକୁ ଗମନ କରିଥିଲେ । ଶ୍ରୀଗିରି ପଟ୍ଟଚରେ
ଉପନୀତ ହୋଇଥିଲେ । ୩୨ ।

ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଭୀମ ଏବଂ ପୁଣ୍ଡରୀକ ବାସୁଦେବ
ରାଜାଙ୍କ ଯୁଦ୍ଧ ଏକ ଦୀର୍ଘ ଆଖ୍ୟାୟିକା ମଧ୍ୟରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ
। ୩୩ । ଭୀମ ଓଡ଼ିଶା ରାଜା, ବିଜୟନଗରର ରାଜା
ମଲ୍ଲିକାର୍ଜୁନଙ୍କ ପୌରାଣିକ ନାମ ପୁଣ୍ଡରୀକ ବାସୁଦେବ । ୩୪ ।
ତେଣୁ ଉକ୍ତ ଆଖ୍ୟାୟିକା କପିଳେନ୍ଦ୍ର ଦେବ ଏବଂ ବିଜୟ
ନଗରର ରାଜା ମଲ୍ଲିକାର୍ଜୁନଙ୍କ ସଂଘର୍ଷର ଚିତ୍ର । ଉକ୍ତ
ସଂଘର୍ଷର ଏକ ପୃଷ୍ଠି ବିବରଣୀ ପ୍ରଦାନ କରି
ପରଶେଷରେ ବିଜୟନଗର ରାଜା ପୁଣ୍ଡରୀକ ବାସୁଦେବ ବା
ମଲ୍ଲିକାର୍ଜୁନ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ପରାସ୍ତ ହୋଇଥିବା ଉଲ୍ଲେଖ
କରିଛନ୍ତି । ୩୫ ।

ମଲ୍ଲିକାର୍ଜୁନ ଓ ପୁଣ୍ଡରୀକ ବାସୁଦେବ ଶବ୍ଦର
ଅର୍ଥଗତ ସାମ୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । ୩୬ । ଅର୍ଜୁନ
ହେଉଛନ୍ତି ବାସୁଦେବ । ୩୭ ।

ଏଥିରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଐତିହାସିକ ସତ୍ୟତା ରହିଛି ।
କେତକ ଭ୍ରମ ମଧ୍ୟ ରହିଛି । ଭୀମ ପଶ୍ଚିମ ଦିଗର ରାଜା
ମାନଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିବା ପାଇଁ ଯାଇଥିଲେ । ପୁଣ୍ଡରୀକ
ବାସୁଦେବଙ୍କୁ ପଶ୍ଚିମ ଦିଗର ଚନ୍ଦ୍ରବର୍ତ୍ତୀବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣନା
କରିଛନ୍ତି ସାରଳାଦାସ । ଯେ ଦକ୍ଷିଣେ ବିଜୟନଗର
ରାଜ୍ୟର ରାଜା ସେ ପଶ୍ଚିମ ଦିଗର ଚନ୍ଦ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ହେବା ହମ୍ବକ
ନୁହେଁ । ସାରଳାଦାସ ଭୂଗୋଳ ପ୍ରତି ବିଶେଷ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇ
ନ ଥିବା ଏଥିରୁ ଜଣାପଡ଼େ । ଏହା ସ୍ୱାଭାବିକ ।

ସାରଳାଦାସଙ୍କ ସମସାମୟିକ ଓଡ଼ିଶା ଗଜପତି
କପିଳେନ୍ଦ୍ର ଦେବ ୧୫୪୮ ଖ୍ରୀ ଅ ରେ ଗୁଣୁର ନିକଟରେ
ଥିବା କୋଣାର୍କରୁ ରାଜଧାନୀ କରିଥିଲେ । ସେ ସେଠାରୁ
ପ୍ରଥମେ ଗୋଦାବରୀ ଏବଂ କୃଷ୍ଣା ଉପତ୍ୟକାରେ ଥିବା ରେଡ଼ି

ରାଜ୍ୟ ଅଧିକାର କରିଥିଲେ । ତତ୍ପରେ ସେ ରାଜମହେନ୍ଦ୍ରୀରେ ତାଙ୍କ ରାଜଧାନୀ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ୧୪୫୮ ଖ୍ରୀ: ଅ: ରେ ସେ ଦେବର କୋଣାର୍କ ଯୁଦ୍ଧରେ ବିଜୟ ଲାଭ କରିଥିଲେ । ସେ ଉକ୍ତ ଦୁର୍ଗ ଅବରୋଧ କରିଥିଲେ । ଓଡ଼ିଆର ଶାସନ ଏବଂ ସମସ୍ତ ତେଜସ୍ବୀନା ପ୍ରଦେଶ ତାଙ୍କ ରାଜ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲା । ୧୪୭୧ ଖ୍ରୀ: ଅ: ରେ ସେ ବାହମନ ରାଜ୍ୟର ରାଜଧାନୀ ବିଦର ରାଜ୍ୟକୁ କବିବା ନିମିତ୍ତ ଅଗ୍ରସର ହୋଇଥିଲେ । ୧୪୭୭ ଖ୍ରୀ: ଅ: ରେ ସେ ନେଲେର ଜିଲ୍ଲାର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଦୁର୍ଗ ଅବରୋଧ କରି ବିଜୟଲାଭ କରିଥିଲେ । ଏହା ସହିତ ସେ ସୁନାସୁବି ବିଜୟନଗର ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଅବରୋଧ କରିଥିଲେ । ପରଶୁରାମରେ ସେ ଚନ୍ଦ୍ରଗିରି ଏବଂ କାଞ୍ଚି ଅଧିକାର କରିଥିଲେ । ଉପରୋକ୍ତ ବିଜୟ ସବୁ ମହାଭାରତରେ ସ୍ଥାନ ଲାଭ କରିଛି ।

ସାରଳା ମହାଭାରତ ବିଜୟ ମଣ୍ଡଳ ଓ ବିଜୟ ନଗର ଅଭିଧାନ । ୩୮ । କିନ୍ତୁ ଏହା ଗବେଷଣା ସାପେକ୍ଷ । କାରଣ ଦକ୍ଷିଣ କୋଣାର୍କକୁ ଯାଇଥିବା ନକ୍ସା ବିଜୟନଗରକୁ ଯାଇଥିଲେ । ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଏକ ଆଖ୍ୟାୟିକା ମଧ୍ୟରେ ସବିଶେଷ ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି । ୩୯ । ବିଜୟମଣ୍ଡଳ ଉତ୍ତର କୋଣାର୍କର ଏକ ରାଜ୍ୟ । ଅର୍ଜୁନ ଉତ୍ତର କୋଣାର୍କର ରାଜାଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିବାପାଇଁ ଯିବାବେଳେ ସେଠାକୁ ଯାଇଥିଲେ । ଉକ୍ତ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଏକ ଆଖ୍ୟାୟିକା ମଧ୍ୟରେ ବିଶଦ ଭାବରେ ସ୍ଥାନ ଲାଭ କରିଛି । ୪୦ । ତେଣୁ ବିଜୟ ମଣ୍ଡଳ, ବିଜୟ ନଗର ନୁହେଁ । ଏହା ମଧ୍ୟ ସୁଗାୟ ଏକ କରଦ ଶୃଙ୍ଗ-ରାଜ୍ୟ । ଔଷ୍ଣିକ, କଞ୍ଚାଦ, କୋଦଳକ, ଯମଗଣ୍ଡି ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ମଣ୍ଡଳ ରାଜ୍ୟମଧ୍ୟରେ ଏ ଗୋଟିଏ ହୋଇ ପାରେ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ମହାଭାରତ ଅନୁସାରେ ଅର୍ଜୁନ ଶଙ୍ଖମଣ୍ଡଳାଧିପତି, ଦରଦସେନ ଓ ଭଣ୍ଡା ମଣ୍ଡଳାଧିପତିଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରିଥିଲେ । ଉକ୍ତ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଏକ ଆଖ୍ୟାୟିକା ମଧ୍ୟରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ୪୧ ।

ଉତ୍ତର କୋଣାର୍କର ଏକ ରାଜ୍ୟ ବିଜୟମଣ୍ଡଳ, ଦକ୍ଷିଣ କୋଣାର୍କରେ ବିଜୟନଗର ହେବା ଅସମ୍ଭବ । କବି ଏହା ପୃଥକ ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଥିବାରୁ ଉଭୟ

ରାଜ୍ୟକୁ ଏକବୋଲି କହିବା ଅସମୀଚୀନ । ଏହି ଦୁଇଟି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ରାଜ୍ୟ ।

ନକ୍ସା କାଞ୍ଚି ରାଜ୍ୟ ଜୟ କରିଥିଲେ । ୪୨ ।

କବି ତାଙ୍କର ଯୌବନ କାଳରେ ଗଜପତିଙ୍କ ସୈନ୍ୟ ବାହନ ସହ ନିପୁଣ ଲାଭ କରିଥିଲେ । ଗଜପତିଙ୍କ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ବିସ୍ତାରର ପ୍ରଥମ କାଳରେ ଓଡ଼ିଆ ସୈନ୍ୟ ବାହନ ସହ ସମ୍ପୃକ୍ତ ଥିଲେ । ଏ ସବୁ କାରଣରୁ ତତ୍କାଳୀନ ଇତିହାସ ଭୂଗୋଳ ଓ ଶାସନ ବିଷୟରେ ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ପରିଚୟ ଥିଲା । ଏହା ନିଦ୍ବିଦ୍ୟମାନ । ୪୩ ।

କୃଷ୍ଣା ଓ ଗୋଦାବରୀ ନଦୀ ଉପତ୍ୟକା ବିଷୟରେ ସେ ସୁନ୍ଦର ସୂଚନା ଦେଇଛନ୍ତି । ତେଣୁ ଏହା ସହିତ ସେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବରେ ସମ୍ପୃକ୍ତ ଥିଲେ । ରାଜ ମହେନ୍ଦ୍ରୀ ଓ ମହେନ୍ଦ୍ର ନଗର ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି । ୪୪ ।

ଉକ୍ତ ଅଞ୍ଚଳର କୋଣାର୍କକୁ, ଦେବରକୋଣ୍ଡା, ଶ୍ରୀ ଶୈଳମ୍, ପାତାଳଗଙ୍ଗ, ବିଜୟ ପୁରୀ (ବେଜପୁରୀ) ଭଦ୍ରକାଳମ୍, ମଙ୍ଗଳଗିରି ଭଦ୍ରାବି ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି । ପାତାଳଗଙ୍ଗ ବିଷୟରେ ଏକ ସୂଚ୍ୟ ବିବରଣୀ ରହିଛି । ୪୫ ପାତାଳଗଙ୍ଗ ତଟଦେଶସ୍ଥିତ ଶ୍ରୀଗିରିର ଶିଖର ପ୍ରଦେଶରେ ଶ୍ରୀମନ୍ତ୍ରୀକାହିଁନ ସୁଶୋଭିତ । ଶ୍ରୀମନ୍ତ୍ରୀକାହିଁନଙ୍କ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଏଠାରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି । ୧୪୫୮ ଖ୍ରୀ: ଅ:ରେ ହୋଇଥିବା ଦେବରକୋଣ୍ଡା ଯୁଦ୍ଧର ଏକ ଚିକିତ୍ସି ବିବରଣୀ ଏଠାରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଛି ।

ସାରଳା ମହାଭାରତରେ ସାପେକ୍ଷ ଛାତ୍ର ପାଣ୍ଡବ ମାନେ କେନଳ ସାଧୀନତା କ୍ରମେ ରାଜା ମାନଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିଥିଲେ । ସାଧୀନତା ଲିପ୍ତ ଇତିହାସ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଯେଉଁରାଜା ମାନେ ଆତ୍ମାଭିଧାନ ଶିଳ୍ପଜ୍ଞ ସହ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧରେ ଲିପ୍ତ ରହିଥିଲେ ସେହିମାନେ ପାଣ୍ଡବ ମାନଙ୍କ ଦ୍ବାରା ରାଜସ୍ବ ଯଜ୍ଞକୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ହୋଇଥିଲେ । କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ମହାଭାରତରେ ସେହି ରାଜାମାନଙ୍କର ଏବଂ ରାଜ୍ୟରାମ ପରିବର୍ତ୍ତନ ରୂପରେ ସ୍ଥାନ ଲାଭ କରିଛି । ଗୁରୁତ୍ବର

ବାସେଇ ରାଜା କର୍ତ୍ତବ୍ୟଦେବ ଓ ରୁଦ୍ରଧରର ରାଜା କର୍ଣ୍ଣକେଶୀ ଅଛନ୍ତି । ୪୭ । ପିତୃ ମହାବଧୂପତି ଜାନ୍ତୁଷ୍ଟାଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ରାଜା ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦେବଙ୍କ ଅଭିନୃତା ପଣ୍ୟକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ ।

ଆଜ୍ଞାଭୂଜିନ ଝିଲିଙ୍ଗ ହୋୟସଲ ରାଜା ବାରବଲ୍ଲୀଙ୍କ ରାଜ୍ୟ ଅଧିକାର କରୁଥିଲେ । ଅର୍ଜୁନ ରାଜା ବାରବରକୁ ଯୁଦ୍ଧରେ ପହଞ୍ଚିବାର ରାଜାଙ୍କୁ ଯଜ୍ଞକୁ ଯିବାପାଇଁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରୁଥିଲେ । ଐତିହାସିକ ବାରବଲ୍ଲୀଙ୍କ ମହାଭାରତରେ ବାରବର ରୂପ ଖଣ୍ଡିତ । ପାର୍ଥ ସହ ବାରବର ରାଜାଙ୍କ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଭାରତର ଗୁରୁତ୍ବ ଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲା । ୪୭ ।

କଳି ସହ ସମର ବୃତ୍ତାନ୍ତ ମହାଭାରତରେ ସୁଦୀର୍ଘ ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି । ମହାବଳ ଚିତ୍ରାବଳୀଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ଏବଂ ଦିଲ୍ଲୀ ସୁଲତାନଙ୍କ ପତନ ବେଳରୁ କଳି ଗୋଟିଏ ଶତାବ୍ଦୀ ସ୍ବାଧୀନ ରାଜ୍ୟ ହେଲା ଏବଂ ଏହା ଦିଲ୍ଲୀ ସୁଲତାନ, ମାଲବା ଏବଂ ଯୋନପୁର ମଧ୍ୟରେ ରାଜନୈତିକ କଳହର ସୂକ୍ଷ୍ମର ହୋଇଥିଲା । କଳି ଦେଶର ରାଜା ଶୁଣ୍ଢମଲ୍ଲଙ୍କ ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ସହୃଦ୍ୟ ଘୋରତର ଯତ୍ନମ ହୋଇଥିଲା । ୪୮ ।

ଉପରୋକ୍ତ ଐତିହାସିକ ଯୁକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣନା ପୌରାଣିକ ବେଳରେ ସ୍ଥାନ ଲାଭ କରନ୍ତି । ସେ ସୁଲତାନଙ୍କ ନାମ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି ରାଜ୍ୟଗୁଡ଼ିକର ସଠିକ୍ ବିବରଣୀ ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତି । ଇତିହାସ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ରାଜବଂଶ, ସ୍ଥାନ, ଏବଂ ରାଜାଙ୍କ ସୂଚନା ମହାଭାରତରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଅଛି । ବିଶେଷତଃ ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତ ଏବଂ ବଙ୍ଗବିଶୟ ବର୍ଣ୍ଣନା ସହାନ କରନ୍ତି ।

କବିଙ୍କ ଅପର କେତେକ ବିବରଣୀରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ କୌନ ପୁର ଏବଂ ବାହମନ ରାଜ୍ୟର ସୁଲତାନଙ୍କ ଆମ୍ଭାୟ ସ୍ବାଜନ ଭାବରେ କର୍ପିଲେନ୍ଦ୍ର ଦେବ ଦିଲ୍ଲୀ ଏବଂ ମାଲବା ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯୁଦ୍ଧରେ ଲଢ଼ି ହୋଇଥିଲେ । ୪୫ । କର୍ପିଲେନ୍ଦ୍ର ଦେବ ତାଙ୍କର ସୌଦାସନ ପୁରୁ ଏବଂ ପ୍ରାଚୀର ନାମଧେୟ ପୁରକୁ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ଐତିହାସିକ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଏବଂ ହୁମାୟୁନଦେବ ଯଥା କ୍ରମେ ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ପୁରୁ ଓ ପ୍ରାଚୀର ଅଟନ୍ତି । ୫୦ । ଏହା ଏକ ଆଖ୍ୟାୟିକା ମଧ୍ୟରେ ସ୍ବାବଶେଷ ଭାବରେ ସାରଳାଦାସ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ୫୧ ।

ଏହି ଯେ ଭାବରେ ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ମହାଭାରତରେ ତତ୍କାଳୀନ ଐତିହାସିକ ଚିତ୍ର ପ୍ରଦର୍ଶିତ । ମହାଭାରତ ଗ୍ରନ୍ଥ ଯେ କେବଳ ଓଡ଼ିଶାର ଉପରୋକ୍ତ କବିତା ବର୍ଣ୍ଣାବଳୀର ଚିତ୍ରାବଳୀ ତା ନୁହେଁ, ସମସ୍ତ ଭାରତର ଏ ଏକ ସୂଚୀପତ୍ର । ୫୨ । ଗଜପତି ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶା ପାର୍ଶ୍ବବର୍ତ୍ତୀ ସାମନ୍ତ ରାଜ୍ୟ ଓ ବରୁ ରାଷ୍ଟ୍ରମାନଙ୍କ ସହୃଦ୍ୟ କବିଙ୍କ ଦକ୍ଷ ପରିଚୟ ରହିଥିଲା । ଗଜପତି ମହାରାଜାଙ୍କୁ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପ୍ରତିନିଧି ବଳିଷ୍ଠ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରି ଓଡ଼ିଶାରେ ଯେଉଁ ସ୍ବାଧୀନ ତଥା ସାମନ୍ତ ରାଜ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଗଠି ହୋଇଥିଲା ସେହି ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କୁ ସେ ସ୍ବା-ରଚିତ ମହାପୁରାଣ ମଧ୍ୟରେ ବିଶିଷ୍ଟ ରୂପ ପ୍ରଦାନ କରିବାପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରି ଅଛନ୍ତି । ଏହା ଦ୍ବାରା ତାଙ୍କ ପୁରାଣର ମୂଲ୍ୟ ଅତ୍ୟୁତ୍ତର ହେବ ବୋଲି ଅଧିକ ସ୍ବାଭାବିକ, ପ୍ରକୃତିସ୍ଥ ଓ ଇତିହାସର ନିକଟତମ ହୋଇ ପାରିବ । ସ୍ଥୂଳତଃ ସାରଳା ମହାଭାରତ ତତ୍କାଳୀନ ଐତିହାସିକ ତଥ୍ୟର ଏକ କାର୍ଯ୍ୟକ ରୂପ ମାତ୍ର ।

1- History of Orissa, Dr- K C Panigrahi
Page- 234.

୨ । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ - ମ ଭଗ ପଣ୍ଡିତ ସୂର୍ଯ୍ୟ
ନାୟାଡ଼ ଦାଶ ପୃ ୨୪୭

୩ । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଆଦିପର୍ବ - ପୁରେନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି
ପୃ ୨୧ ।

୪ । ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟର ଆଦିପର୍ବ - ପୁରେନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି
ପୃ ୨୧ ।

5- Gajapati king of Orissa Dr. P. Mukharjee
Page 33.

୬ । ଶ୍ରୀ ଭାରତ ଦର୍ପଣ- ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦଗମ୍ପୀ ପୃ ୩୩୦
ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟର ଆଦିପର୍ବ - ପୁରେନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି
ପୃ ୨୧ ।

୭ । ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟର ଦ୍ବିତୀୟ ପର୍ବ ପଣ୍ଡିତ ନିଳକଣ୍ଠ
ପୃ-୪୫୭ ।

- ୮ । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଆଦିପର୍ବ - ପୁରେନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି
ପୃ ୧୪୬-୧୫୩ ।

୯ । ସାରଳା ମହାଭାରତ ଐତିହାସିକ ଚିତ୍ର- ତଃ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର,
ପଣିଗ୍ରାହୀ ପୃ ୪ ।

୧୦ । ସାରଳା ସୁରଜିନୀ - ତଃ ବଶୀଧର ମହାନ୍ତି ପୃ ୩୭

୧୧ । ସାରଳା ମହାଭାରତରେ ଐତିହାସିକ ଚିତ୍ର-
ତଃ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର, ପଣିଗ୍ରାହୀ ପୃ ୫ ।

୧୨ । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଆଦିପର୍ବ - ପୁରେନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି
ପୃ ୨୩୦ ।

13 History of Orissa Dr. K. C. Panigrahi-
Page. 234.

14- Ibid- Page- 234.

15- Ibid- Page- 234

୧୬ । ସାରଳା ମହାଭାରତ (ଶାନ୍ତିପର୍ବ) ରାଧାରମଣ ପ୍ରେସ
17- History of Orissa Dr. K. C Panigrahi-
Page- 234-

୧୮ । ସାରଳା ମହାଭାରତରେ ଐତିହାସିକ ଚିତ୍ର
ତଃ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର, ପଣିଗ୍ରାହୀ ପୃ ୭ ।

୧୯ । ସାରଳା ମହାଭାରତରେ ଐତିହାସିକ ଚିତ୍ର ତଃ କୃଷ୍ଣ-
ଚନ୍ଦ୍ର, ପଣିଗ୍ରାହୀ ପୃ ୭ ।

୨୦ । ସାରଳା ମହାଭାରତରେ ଐତିହାସିକ ଚିତ୍ର- ତଃ
କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର, ପଣିଗ୍ରାହୀ ପୃ ୭ ।

21- History of Orissa Dr- K. C Panigrahi
Page- 235.

୨୨ । ସାରଳା ମହାଭାରତ (ଉଦୟୋଦୟ ପର୍ବ) ରାଧାରମଣ
ପ୍ରେସ , ପୃ ୮୭ ।

୨୩ । ,, ,, ପୃ ୮୭

୨୪ । ,, ,, ପୃ ୮୭

୨୫ । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଆଦିପର୍ବ - ପୁରେନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି
ପୃ ୨୩୧ ।

୨୬ । ସାରଳା ମହାଭାରତ (ଆଦିପର୍ବ)-ରାଧାରମଣ ପ୍ରେସ
ପୃ ୪୪ ।

27- History of Orissa Dr- K. C. Panigrahi
Page- 235.

୨୮ । ସାରଳା ମହାଭାରତ [ସଭାପର୍ବ] ରାଧାରମଣ
ପ୍ରେସ, ପୃ ୧୨୫ - ୧୨୫, ୧୨୬ ।

29- History of Orissa Dr- K. C. Panigrahi-
Page- 235.

୩୦ । ସାରଳା ମହାଭାରତ - ସଭାପର୍ବ - ରାଧାରମଣ
ପ୍ରେସ, ପୃ ୧୫୭ ।

୩୧ । ସାରଳା ମହାଭାରତ ଐତିହାସିକ ଚିତ୍ର- ତଃ
କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର, ପଣିଗ୍ରାହୀ ପୃ ୨୧ ।

୩୨ । ସାରଳା ମହାଭାରତ - ସଭାପର୍ବ ରାଧାରମଣ ପ୍ରେସ,
ପୃ ୧୮୧ ।

୩୩ । ,, ,, ପୃ ୧୦୩

୩୪ । ସାରଳା ମହାଭାରତରେ ଐତିହାସିକ ଚିତ୍ର
ତଃ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର, ପଣିଗ୍ରାହୀ ପୃ ୪୦ ।

୩୫ । ,, ,, ପୃ ୫୧ ।

୩୬ । ,, ,, ପୃ ୪୦ ।

୩୭ । ,, ,, ପୃ ୪୧ ।

୩୮ । ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟର ଆଦିପର୍ବ ପୁରେନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି
ପୃ ୨୩୩ ।

୩୯ । ସାରଳା ମହାଭାରତ ସଭାପର୍ବ ରାଧାରମଣ ପ୍ରେସ,
ପୃ ୧୮୮ ।

୪୦ । ,, ,, ,, ପୃ ୧୫୭ ।

୪୧ । ,, ,, ,, ପୃ ୧୫୦ ।

୪୨ । ,, ,, ,, ପୃ ୧୮୧ ।

43 History of Orissa Dr- K. C, Panigrahi
Page- 236 23)

୪୪ । ସାରଳା ମହାଭାରତ ଆଦିପର୍ବ ରାଧାରମଣ ପ୍ରେସ,
କ । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଆଦିପର୍ବ ପୁରେନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି
ପୃ ୨୩୭

୪୫ । ସାରଳା ମହାଭାରତ ସଭାପର୍ବ ରାଧାରମଣ ପ୍ରେସ,
ପୃ ୧୧୦ ।

୪୬ । ,, ,, ,, ପୃ ୧୭୨ ।

୪୭ । ,, ,, ,, ପୃ ୧୫୫ ।

୪୮ । ,, ,, ,, ପୃ ୧୭୦ ।

୪୯ । ,, ,, ,, ପୃ ୧୭୧ ।

୫୦ । ,, ,, ,, ପୃ ୧୧୮

୫୧ । ,, ,, ,, ପୃ ୧୨୦ ।

50- History of Orissa Dr- K. C. Panigrahi
Page- 238.

୫୧ । ସାରଳା ମହାଭାରତ ସଭାପର୍ବ ରାଧାରମଣ ପ୍ରେସ,
ପୃ ୨୩୫ ।

,, ,, ନାମୁ ୨୩୨ ନା

52- Histry of Orissa Dr- K. C. Panigrahi
Page- 238.

ବିପ୍ଳବୀ ଚଳି ସାମାଜିକ ଚଳଣି

**THE BALANGIR DISTRICT CENTRAL CO-OPERATIVE BANK LTD.
BALANGIR**

Head Office : Balangir.

Phone No. 102

With Branches at :—

Balangir, Sonapur, Titilagarh, Binka, Ullunda, Dungripali, Birmaharajpur,
Tarbha, Tushra, Saintala, Loisingha and Patngarh.

1. The Bank is implementing various State and Central Government Rural Development Programmes, by providing concessional credit facilities.
2. The Bank is covered under Deposit Insurance Scheme.
3. The Bank is providing efficient banking service and accepting deposits carrying higher rate of interest.
4. The Bank is State Partnered Banking Organisation with working Capital of more than Ten Crores.
5. The achievement of Bank in various fields is highly acclaimed by Reserve Bank of India, NABARD, State Government, Co-operative Department and District authorities and other study teams.
6. Day by Day the Bank is maintaining an around development for a better to-morrow.
7. The Bank is always at your service. Please invest your hard-earned savings and participate in the economic growth of the country.

Enquiries welcomed by :

SRI NABAKISHORE PRUSTY
Secretary

SRI TAPI CHARAN SAHOO
President

With Best Compliments From :-

M/s. MEGHJI HIRJI GALA

Post Box No. 11

TITILAGARH,

Dist. BOLANGIR

ପୂର୍ବ ଭାରତୀୟ ଇତିହାସରେ ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ଭୂମି

ଡଃ ନୀଳାଦିତ୍ୟ ଶତ୍ଟର

ବ୍ୟାସଦେବକୃତ ସଂସ୍କୃତ ମହାଭାରତର ଭ୍ରମ ଚରିତ ସହିତ ଆଧୁନିକ ଭାରତର ରାଜତ ମହାଭାରତ ଗୁଡ଼ିକର ଭ୍ରମ ଚରିତର କେତେକ ଦୃଷ୍ଟିମାନ ପରିଚୟ ଦିଏ । ଓଡ଼ିଆ ମହାଭାରତର ସାରଳା ଦାସ, ଅସ-ମୀୟା ମହାଭାରତର ରାମ ସତ୍ୟସୁଧା, ବଂଗଳା ମହାଭାରତର କାଶୀରାମ ଦାସଙ୍କ ଭ୍ରମ ଚରିତରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବରେ ନିଜ ନିଜ ସଂସ୍କୃତର ପ୍ରସ୍ତୁତ ଚିତ୍ରଣରେ ମଧ୍ୟ ସାମଗ୍ରିକ ଭାବରେ ଏକ ପୂର୍ବ ଭାରତୀୟ ଦୃଷ୍ଟିଶୃଙ୍ଖଳା ଉପଲବ୍ଧ ।

ସମାୟୁକ୍ତ, ଭଗବତ ଭୁଲନାରେ ମହାଭାରତର ଧର୍ମଚେତନା ଗୌଣ । କିନ୍ତୁ ଶତ ଶତ ବର୍ଷ ଧରି ସାଧାରଣ ଜନତାର ସେମାନ୍ତିକ୍ ଚେତନାକୁ ପରିଚ୍ଛନ୍ନ କରି ଆସୁଥିବା ଯୋଗୁଁ ଏହା ପୁରପୁରୀରେ ବିଶେଷ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟି ଲାଭ କରିଛି । ମହାଭାରତର ନାୟକ ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଦୁଃସାହସୀ ଭ୍ରମ ଚରିତର ଗ୍ରାମୀଣ ଜନତାର ସଦାୟକ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରୁଥାଏ । ଭ୍ରମ ଚରିତର ସ୍ୱାଧୀନ ସୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରୁଛି, କୌତୃହନୋଦ୍ଦୀପକ କାର୍ଯ୍ୟକଳା, ଦୁଃସାହସିକ ଅଭିଯାନ, ଅନ୍ୟାୟ ବିରୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରଚାର ଯୋଧା ଓ ପ୍ରତିଶୋଧ ପ୍ରଦାୟିଣତା ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରାଣର ଅଲୋଚ୍ୟ ବସ୍ତୁ । ସାଧାରଣତଃ ଅନୁଭବ କରିଥିବା ଯେ ଭ୍ରମ ଚରିତ ନ ଥିଲେ ଦୋଷ-ହୁଏ ମହାଭାରତର ସମସ୍ତର ସେମାନ୍ତିକ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଖୁଣ୍ଟି ହୋଇଥାନ୍ତା ।

ହିନ୍ଦୁ ଓ କୋପନ ସ୍ୱଭାବ ସତ୍ତ୍ୱେ ସଂସ୍କୃତ ମହାଭାରତର ଭ୍ରମ କଣେ ମାଡ଼ିବେନା, ବିପୁଳ ପରମ୍ପରା ଓ ସ୍ଥିରତା ସଂପନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଭ୍ରମର ଏହି ଚିତ୍ର କୌଣସି ଆଧୁନିକ ମହାଭାରତରେ ଉପଲବ୍ଧ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏ ସମସ୍ତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଭ୍ରମ ଚରିତରେ

ବହୁ ଗରିମାଣରେ କୌଣସି ଗୋଟିଏ ପରିଚ୍ଛନ୍ନ ହୁଏ । ଅସ-ମୀୟା ମହାଭାରତ ଓ ବଂଗଳା ମହାଭାରତର ଭ୍ରମ ଅଳ୍ପ ଦୂର୍ଲ୍ଲଭ ଓ ପ୍ରତିଶୋଧ ପ୍ରଦାୟିଣ । ବାହୁବଳର ଉତ୍କର୍ଷ ପ୍ରଦର୍ଶନ ବଂଶୀତ ଚାର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ମାନବ ଗୁଣ ଉପରେ ପ୍ରାୟ ଅଲୋଚିତ କରାଯାଇ ନାହିଁ । ବଂଗଳା ମହାଭାରତର ବର୍ଣ୍ଣନାଗୁଡ଼ିକ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଥିବାରୁ ଭ୍ରମର ସମ୍ପର୍କ ପ୍ରକାଶ ମଧ୍ୟ ପରିସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇ ପାରିନାହିଁ । ବରଂ ଅସମୀୟା ମହାଭାରତରେ କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଭ୍ରମର ବିରୁଦ୍ଧାନ୍ତ କଳପ୍ରସାଗ ପାଠକ ମନରେ ହାସ୍ୟ ଓ ସେମାନ୍ତିକ ସୃଷ୍ଟି କରିଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଆ ମହାଭାରତରେ କ୍ଷେତ୍ର ବିଶେଷରେ ଭ୍ରମର ବହୁବିଧ ଚରିତଗତ ବିଶେଷତା ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଭ୍ରମର ସାଧାରଣ ଦୃଷ୍ଟି ଚରିତଟି କେତେକ ବିଶେଷ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ ଭାବେ ମହାଭାରତର ସ୍ୱାଧୀନ ଏକ ସ୍ୱପ୍ନର ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ନୁହେଁ, ମାତ୍ରବଳ ଯେହୁ, ପ୍ରୋ, ଦୟା, ସହାନୁଭୂତି, ବିରୁଦ୍ଧାତ୍ମକତା, ଦୁଃଖଶୋକ ସବୁକିଛିର ସେ ଏକ ମୁର୍ତ୍ତିମୟ ସଜ୍ଜା,

ଦୌମତୀ ବହୁବଳର ପ୍ରଭାବ କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରର ଅନୁପ୍ରାପ୍ତିକ ବର୍ଣ୍ଣନା ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ସଂସ୍କୃତ ମହାଭାରତ ଅଧ୍ୟୟନର ମଙ୍ଗଳାମୟ ଫଳ ମଧ୍ୟ ଭ୍ରମର ବିଷୟ ସଂଯୋଜନା, ଉପସ୍ଥାପନା ଓ ଚରିତ ଚିତ୍ରଣ ସଂସ୍କୃତ ମହାଭାରତ ଅନୁରୂପ ନୁହେଁ । ସାରଳା ମହାଭାରତର ଚରିତଗୁଡ଼ିକ ସାଧାରଣତଃ ପାଳୟିକ ଏଥିରେ ନଗରର ଚିତ୍ର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଚିତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ଅଧିକ ପ୍ରାଣବନ୍ତ । ଭ୍ରମ ଚରିତଟି କଣେ ଦୁଇ ଗ୍ରାମ୍ୟ ସ୍ୱଭାବ ଭାବରେ ଚିତ୍ରିତ । ନିଜର ବାହୁବଳ ଉପରେ ସବୁ ସମୟରେ ନିର୍ଭର କରୁଥିବା ଚରିତଟି ସାଧାରଣତଃ ମୂର୍ଖ, ନିବୋଧ ଓ ବିରୁଦ୍ଧାତ୍ମକ ହେବା ସ୍ୱଭାବକ ।

କିନ୍ତୁ ଏହିପରି ଚରିତ୍ର ବହୁକ୍ଷେତ୍ରରେ ସରଳ, ଅନ୍ୟକୁ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଯାଇ, ନିଜର ଜୀବନ ବସନ୍ତ ନ ଦେବ କୁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ । ଏ ଗୁଡ଼ିକ ସାଧାରଣତଃ ସ୍ଥୂଳ ଚରିତ୍ର ହେବାକୁ ବାଧ୍ୟ । ସାରଳା ଦାସ ଭ୍ରମ ଚରିତ୍ର ଚିତ୍ରଣ କଲବେଳେ ଏହିପରି ଭାବରେ ମନସ୍ତାତ୍ତ୍ୱିକ ଦୃଷ୍ଟି କୋଣରୁ ବିଚାର କରିଛନ୍ତି । ମଣିଷକୁ କୌଣସି ଉଚ୍ଚ ଗତ ଦୃଷ୍ଟିରେ ନ ଦେଖି ଏକାନ୍ତ ବାସ୍ତବବାଦୀ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖିଛନ୍ତି । ସବୁ ମଣିଷ ହିଁ ଏଇ ମାଟିର ମଣିଷ । ମଣିଷର ଦୁଃଖସୁଖରେ ସେମାନେ ଚେତକବେଳେ ବେଦନା ଚିତ୍କଳ ତ କେତେବେଳେ ଅନନ୍ଦ ଉଠୁଛନ୍ତି ।

ନାହିଁ ।” ଭ୍ରଷ୍ଟ ପଦୋପନା ଦେଇ କହିଲେ, ଭ୍ରମ-ସେନ ପ୍ରତି ମହା ବଳବନ୍ତ ସନ୍ନିତ କୌରବମାନେ ଅସ୍ତ୍ରୀତି ନ କରି ପ୍ରୀତି କରିବା ଉଚିତ୍ ।

ବାଳକ ବୟସେ ତାର ସ୍ୱେତେ ମହିମା
ଜଗତ ଦର୍ପ ମର୍ଦ୍ଦିବ ସେ ପ୍ରବନ ନନ୍ଦନ ଭ୍ରମା (୫୯)
ପୁଷ୍ପ ଉଦ୍ୟାନ ନୋହୋର ଥାଅସି ସ୍ତବପାଳ
ଭ୍ରମ ତୁଲେ କେନ୍ଦ୍ର ନୋହିବେ ବାରୁଆଳ (୬୦)
ଯାହାକୁ କରନ୍ତ ସେ ପ୍ରହାର ପଡ଼ିହାସେ
କେହି ନ ବଢ଼ିବଟି ଭ୍ରମର ବୋପ୍ରାସେ (୬୧)

ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ଭ୍ରମସେନ ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ ସୁଭାବର । ଧୂତରାସ୍ତ୍ର ପୁରମାନକରଂ ପଣ୍ଡା ପୁରମାନକପ୍ରତି ସମାନ୍ୟ ଅବିଚାର ଦେଖିଲେ ସେ ପ୍ରତୀତି ଭାବେ ହୋଧାନୁତ ହୋଇଉଠେ । ନିଜ ହାତରେ ସେମାନଙ୍କର ନିର୍ମମ ଶାସ୍ତ୍ରର ବିଧାନ କରେ । ଝିମିଟ ଖେଳରେ ଦୁଃଖାସନ ଗୋଡ଼ାଇ ଗୋଡ଼ାଇ ଯୁଧିଷ୍ଠିରକୁ ଅସାମ୍ବଳ କରି ପକାଇଲ ତାର ହୃଦ ଚପେଟାଘାତରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ନାକରୁ ରକ୍ତ ବୋହଲ । ପ୍ରାଣର ଜ୍ୟେଷ୍ଠଭ୍ରାତାଙ୍କର ଏ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଦେଖି ଭ୍ରମ ହୋଧାନଳରେ ପ୍ରଜ୍ଜ୍ୱଳିତ ହୋଇ ଇଠିଲ । ପ୍ରଳୟ ଭଳି ଖେପି ଯାଇ ବହୁ ଚପେଟାଘାତରେ ଦୁଃଖାସନ, ଦୁଃଖୀଧନ, ବର୍ଣ୍ଣ, ଅଶ୍ୱତଥମା, ଶନ୍ଧ୍ୟା ସମସ୍ତକୁ ମୂର୍ଚ୍ଛାଗତ କରି ପକାଇଲ । [“ମୂର୍ଚ୍ଛାଗତ ପଡ଼ିଲେ କୁରୁ ପେ କୁମର”-ଆଦିପର୍ବ ପୃଷ୍ଠ ୩୫] କାହାର ମୁଣ୍ଡ ଫାଟିଲ ତ କାହାର ବୁକୁ ଢାଙ୍ଗିଲ । ପୁରମାନଙ୍କର ଏ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାରେ ଅଧ୍ୟ ଧୂତରାସ୍ତ୍ର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଚକ୍ରିତ ହେଇ ପଡ଼ିଲେ । ଖେଳର କୃତହଳରେ ପ୍ରୀତି ଅସ୍ତ୍ରୀତି ହୁଏ ବୋଲି ବିଦୁର ଯେତେ ବୁଝାଇଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ବୁଝିଲେ ନାହିଁ । ଦୁଃଖ ଓ ହୋଧରେ ଭ୍ରମର ମୃତ୍ୟୁଚନ୍ଦ୍ରା କରି ବସିଲେ । ତାଙ୍କର ସ୍ୱସ୍ଥ ଧାରଣା ହେଲା ଯେ—“ଭ୍ରମର ଜୀବ ଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାଙ୍କ ପୁଅମାନଙ୍କର ଭଲ ଦଶା

ଏଇ କେତୋଟି ଧୂତରେ ଭ୍ରମର ବାଲ୍ୟକାଳର ଏକ ଜୀବନ୍ତ ଚିତ୍ର ଉଦ୍‌ଭାସିତ ହୋଇଉଠେ । ବଂଶଳା ମହାଭାରତରେ ଭ୍ରମର ବାଲ୍ୟକାଳର ଚିତ୍ର ନଥିବା ସ୍ଥଳେ ଅସମୀୟା ମହାଭାରତର ବାଳକ ଭ୍ରମ ଓଡ଼ିଆ ମହାଭାରତ ଅନୁରୂପ ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ । ସେ କୌରବ ସନ୍ତାନ ମାନଙ୍କୁ ସବୁବେଳେ ଖେଳରେ ପ୍ରହାର କରେ, ନିର୍ଦ୍ଦୟଭାବେ ଦଳିଦିଏ, ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ଶୀରଲତୁ ଛଣିଉ ଖାଇଯାଏ । କିଏ ଗାଳିଦେଲେ ମାଡ଼ ମାର ଗାଲି ଦାଗିଦିଏ । [ଗାଳିତ ପାରିଲେ ଗାଲି ଭ୍ରାନ୍ତଇ ଭବୟ] ପଞ୍ଚ ସାତ ଜଣକୁ ଲଂଗଳରେ ଘୋଡ଼ ହଳ କରେ, ଗୁଲି ନ ପାରିଲେ ବେକ ଶରୀକୁ ଟାଣି ଦେହରୁ ଗୁଲି ଉଠୁରିଦିଏ । ଦିନେ ତାଙ୍କୁ ନ ତଳି କୁରୁପୁରମାନେ କାମୁକୋଳି ତୋଳିବାକୁ ଗୁଲି ଯାଇ ଥିଲା । ଭ୍ରମ ସେମାନଙ୍କ ପାଦତଳୁ ଅନୁସରଣ କରି ସେଠାରେ ପଡ଼ିଗଲା । ଭ୍ରମକୁ ଦେଖି ସେମାନେ ସଂତକ ସଂଗେ କୋଳତଳ ଦେଇଉଠିଲେ, ଦୋଷ ସ୍ୱୀକାର କରି କ୍ଷମା ମାଗିଲେ । ତଥାପି ଭ୍ରମ ସେମାନଙ୍କୁ ନଷ୍ଟ କରି ଦେଲା ନାହିଁ । କାମୁକୋଳି ଗଛକୁ ମଳରୁ ଧରି ଏମିତି ଝାଙ୍କିଦେଲା ଯେ ଗଛ ଭାଙ୍ଗିଲା, କୌରବ ପୁରମାନେ ହାତଗୋଡ଼ ଭାଙ୍ଗି ତଳେ କରୁଡ଼ି ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ ।

ସାରଳା ଦାସ ଭ୍ରମର ବାଳ୍ୟକାଳୀନ ପରସ୍ପର ବିଷୟରେ ବିଶଦ ବର୍ଣ୍ଣନା ଦେଇଛନ୍ତି । ବାର୍ତ୍ତାବଳୀ କ୍ରମେ କପଳରେ ଭ୍ରମର ପରାଜିତ ହୋଇ ଦୁ ଯାଏନ କୌରବତେ ଭ୍ରମପ୍ରତି ଭ୍ରମଣ କର୍ତ୍ତାବଳୀ ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ଭ୍ରମ ଗଦା ବୁଲଇ ଘୋଷଣା କରୁଛି ସେ ସେ କେବଳ କୁରୁପୁଷ ମାନଙ୍କ ଲାଗି ଏ ଗଦାଦ୍ୱାରା ବଞ୍ଚନ କରୁଛି । ଏହାଶୁଣି ଧୂତରାଷ୍ଟ୍ର ଦୁଃଶତ ହୋଇ ଯୁଧିଷ୍ଠିରକୁ ଭ୍ରମର ଦୁଷ୍ଟ ପ୍ରକୃତି ସଂପର୍କରେ ସଚ୍ଚେତନ କରିବା ଦେଇଛନ୍ତି । ଜନମା କୁନ୍ତୀ କୌରବ ମାନଙ୍କର ସହିତ ହୃଦୟ ନ ଉପକାରବାକୁ ଦୃଢ଼ ସମ୍ପଦେଶ ଦେଇଛନ୍ତି । ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କର ସଂପ୍ରଦୁଃଖ, ଅନିଷ୍ଟର କାରଣ ଭବିଷ୍ୟେ ଭ୍ରମକୁ ଅନ୍ଧପୁରୁଷ ଚିହ୍ନିବେ କିନ୍ତୁ ଭ୍ରମ ନିକଟରେ ସଂପ୍ରଦୁଃଖ, ଉପଦେଶ, ନିଷ୍ପତ୍ତି । ସେ କୌଣସି କଥାକୁ ଗ୍ରାହ୍ୟ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନୁହେଁ । ସେ ଠିକ୍ ବୋଲି ଯଦ୍ୱା ବୁଝିପାଏ, ସେଥିରୁ ତାକୁ ନିବୃତ୍ତ କରା ସଂଭବ ନୁହେଁ ।

ଭ୍ରମସେନ ଶୁଣଇ କୋଇନ୍ତା କ ବାଣୀ

ହୃଦରେ ନ ଧରଇ କାହା ବାଣୀ ମନ ଜାଣି ।

[ଆହୁ ପଦ ୪୫]

ଭ୍ରମର ମାତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଗଭୀର ଭକ୍ତିପୂର୍ବା ସତ୍ତ୍ୱେ କେତେ ବେଳେ କିପରି ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ବରକ୍ରମ ହୋଇ ଉଠିଛି । ଏପରିକି ହାତ ଉଠାଇଛି ମଧ୍ୟ ଗଦା ପଟାରେ କୁନ୍ତୀଙ୍କର ତା ନିକଟରେ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ମମତା କଟୁ ଭାସି ନା ସହ୍ୟ କରିଛି । କିନ୍ତୁ ଯେତେବେଳେ ଯେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣକୁ କଟୁବଚନ କହିଛନ୍ତି ଭ୍ରମ ପକ୍ଷରେ ଅସହ୍ୟ ହୋଇ ଉଠିଛି । ସେ କୁନ୍ତୀଙ୍କୁ ମାରିବାକୁ ଚୋଡ଼ାଇଛି । କିନ୍ତୁ କୃଷ୍ଣ ମାତା ଗଭୀରାଣୀ ମହାଗୁରୁ ବୋଲି କୁନ୍ତୀ ତାକୁ ନିବୃତ୍ତ କରିଛନ୍ତି । —

ଅଧର ପୁଷ୍ପ କରି ବୁଲିବାଦର କହଇ

ତୋହୋର ବୋଲେ ଗୋ ପାଶାଣ ଝଟଇ ।

କର ଉଆଇଣ ମାନ୍ଦେତ ଲୋଡ଼ଇ ଭ୍ରମ

କୋଳ କରି ଧଇଲେ ତାକୁ ଶ୍ରୀପୁରୁଷୋତ୍ତମ ।

(ଗଦା ପଦ ୮୩)

ତୋଳକପୁଷ୍ପ ଉପାଖ୍ୟାନରେ ଭ୍ରମର ଗାମ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟତା, ଦୃଢ଼ତା, ହୋଧ ଅଭିମାନ ବଡ଼ ଉପଭୋଗ ଏହି ବର୍ଣ୍ଣନାକୁ ଖବର କରି ତୋଳିବା ଧରଣେ ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ଅନ୍ୟ ନୃତ୍ୟ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅଂଶରୁ ସହଜରେ ଉପଲବ୍ଧ । ଏହି ଉପାଖ୍ୟାନଟି ସାରଳା ଦାସଙ୍କର ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ । ତେଣୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଅର୍ଥସଂପାଦନା ଓ ବଂଶଳୀ ମହାଭାରତର ଏହା ଅନୁପ୍ରାଣିତ । ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ନିମ୍ନ ପ୍ରତିଦିନ ମଣ୍ଡିତ ମାନେ ସ୍ନାନପାଣି ଧୂତରାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ପାଆନ୍ତି । ଏହି ସ୍ୱପ୍ନାବସ୍ଥାରେ ଦୃଢ଼ୋପନ ପଞ୍ଚପାଣ୍ଡବଙ୍କୁ ଯଥାସମ୍ଭବ ସୁଦ୍ଧା ପବନ ନୟନ, ବାସବ ପୁଷ୍ପ, ଅଶ୍ୱିନୀକୁମାରଙ୍କ ଶ୍ୟାମଳରେ ସମ୍ଭୋଧନ କରି ସଭାରେ ମହାବେଶ ବସିବାକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦିଏ । ପଞ୍ଚପାଣ୍ଡବ ପାଞ୍ଚପିତାଙ୍କ ସହିତ ସଂପୃକ୍ତ କରାଇବାରେ ହୃଦୟ ଇଚ୍ଛାକୁ ଅନ୍ୟ ମାନ ସହ୍ୟ କରିପାରି, କିନ୍ତୁ ଭ୍ରମସେନ ପକ୍ଷରେ ଏହା ନିରାଶ ଅସହ୍ୟ ମାତ୍ରା କୋଇନ୍ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଅଭିପ୍ରୋଗ କଲେ ସେ ଭ୍ରମକୁ ଏହା ଅପମାନଜନକ ନୁହେଁ ବରଂ ଗୌରବଜନକ ବୋଲି ବୁଝାଇକୁ ଚେଷ୍ଟାକରେ ନିଷ୍ଠା, ତା ପଞ୍ଚପାଣ୍ଡବଙ୍କର ଅଭିମାନ ସମ୍ବନ୍ଧେ ବୋଲି ଯୁକ୍ତି ଦେଖାନ୍ତି କିନ୍ତୁ ଭ୍ରମର ଦୁଃସ୍ୱପ୍ନ ଅପମାନ ଏହାଦ୍ୱାରା ପ୍ରମିତ ହୁଏନାହିଁ । ଏପରି ଅପମାନ ସହିବା ଅପେକ୍ଷା ମୃତ୍ୟୁ ଶରଣୁରାଗ ଶ୍ରେୟସ୍କର ବୋଲି ସେ ବୁଝି ନିଜେ ଆସାନେ ହିଂସାମାନ ବୋଲଇ ଆତ୍ମର ପଞ୍ଚପିତା ଉପହାସ କରି ବୋଲିଲେ ଧକ ଧକ ତୋହର

ମାତା କୋନ୍ତା

ଆହୋ ଏ ବଚନମାନ କାହାର ବେଳେ ସହ

ପ୍ରାଣ ଚପଟିବ ଶରୀର ପଛେ ମେଲ ପାଉ

[ଆହୁ ପଦ ୪୫]

କୁନ୍ତୀଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଭ୍ରମର ବେଶୀ ହୋଧ ଜାତନ୍ତ୍ରୀ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ଝପଟର । କାରଣ ସେ ହିଁ ଧୂତରାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ନେଇ ଭାଇ ମାନଙ୍କୁ ଅପମାନ ସହିବାକୁ ବାଧ୍ୟ କରାଉଛନ୍ତି । ତେଣୁ ଭ୍ରମ କୃଷ୍ଣଙ୍କ ନିକଟରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ରତ୍ନଯୋଗ କରିଛି —

ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ଯୁଜେଷ୍ଠିକ କାଶୀ ଦେବତା
 ତାହାଙ୍କ ଦୃଶନ କଲେ ମଂଗାନ୍ତି କରଇ ନିତ୍ୟ
 ସେ ଅନ୍ନ ଆଶ୍ୟାଂ ପୁଷ୍ପି ଦିଅଇ ଅମୃତ
 ଯତନେ ପଠିଆଇଁ ସଭାରେ ଅମୃତ ଝିଂଘାସ
 କରୁବାକୁ
 ସେ ଶୁଣାଇ ପୁଣି ତାହା ସଂଘରଇ କେମନ୍ତେ
 କିଷ୍କିନ୍ଦେହେ ଆଶ୍ୟାଂ ମୋତେ ନ ଦିଅଇ
 କଦାଶ୍ଚିତେ
 ମାର ବୋଲି ବୋଇଲେ ମୁଁ ଲେଟାଇ ଆସିବି
 ସେ ସବୁକୁ
 ଭାସି ଉଭୟବା ଶିଳ୍ୟ ଆଦି ସକଳ ମହାରଥ ।
 ଛଦାକୂଳେ ଜାତ ହୋଇ ସେ ଅଟଇ ମହାପାତ୍ରୀ
 ଅବୁଦ୍ଧତେଶ ଅଶକୋପିତ ସେ ଅଟଇ ଅଦ୍ୟପି ।
 (ଆଦି ପଦ୍ୟ-୪୫୧)

ପୁଣି କ୍ଷତ୍ରୀୟ ହୋଇ ସେ ଅପମାନର ପ୍ରତିଶୋଧ ନେଇ
 ନ ପାରେ, ଅଶକୋପିତ ରହି ପରାମର୍ଶୀ ଭାଇମାନଙ୍କୁ
 ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇ ନାହିଁ, ତାକୁ ‘ଚଣ୍ଡାଳ’ ଓ ‘ମହାପାତ୍ରୀ’
 ବୋଲି ନିନ୍ଦାରେ କୌଣସି ଅସାମୀଚିନୀ ନାହିଁ
 କ୍ଷତ୍ରୀୟ ନିକଟରେ ଗୁରୁଜନମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ବଡ଼
 ହେଉଛି ତାର ଅଭିମାନ । ଯେଉଁ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ଗାଣ୍ଡବ
 ମାନଙ୍କ ସହିତ ଚରଣନ ଶସ୍ତ୍ରତା କରି ଆସିଛନ୍ତି, ତାଙ୍କୁ
 ଗୁରୁଜନ ବୋଲି ପ୍ରତିଦିନ ଯାଇ ନମସ୍କାର କରିବା
 ଏବଂ ସେଠାରେ ଅପମାନିତ ହୋଇ ଫେରିବା ମହା-
 ଦର୍ପୀ, ମହାସିଂହ ବିଷମୀ ଭ୍ରମର ପୌରୁଷକୁ କେତେ
 ବଡ଼ ଆଘାତ, ତାହା ସହଜରେ ଅନୁମେୟ । ତେଣୁ
 ‘ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ଯୁଜେଷ୍ଠିକ କାଶୀଦେବତା’ କହି ପରି-
 ହାସ କରିବା ଭିତରେ ମଧ୍ୟ ଭବିଷ୍ୟେ ଭ୍ରମର ଅପରି-
 ହାସ ଅତୁଲ୍ୟ ।

ସଂସ୍କୃତ ମହାଭାରତରେ ଯେଉଁ ଭ୍ରମ ପରମ ତପସ୍ବୀ,
 ଯେ ଗୁରୁ, କାତରତା, ଶୋଭା, ମହାଯ୍ୟ ବିରହୁତ
 (ଅଧ୍ୟାୟ ୧୨-୨୨-୩୪), ତା ମୁହଁରୁ ଏପରି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ
 ପ୍ରାଚ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ର ବିତ ଓ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ
 ଏକାନ୍ତ ଅସକାତ ହୋଇପାରେ ଏବଂ ଏଥିପାଇଁ
 ସେମାନେ ସାରଳା ଦାସଙ୍କୁ ପାଷାଣ ବୋଲି ଭାବି ନା;
 କରୁଛନ୍ତି ସାରଳାଙ୍କ ନିକଟରେ ରକ୍ତମାଂସରମାନବ
 ବରଷ ଧୂଳିଧୂସରିତ ଧରଣୀର ଜୀବୀ, ପ୍ରତିହୀୟାଚାରୁ
 ଉଦ୍ଧୃତ ରହି ନପାରେ । ସମ୍ଭବତଃ ବିରୁଦ୍ଧ
 କଲେ ଏହା ହିଁ ଭ୍ରମର ଯଥାର୍ଥ ପ୍ରତିହୀୟା ବୋଲି
 ମନେହସ । ଉକ୍ତିଟିରେ ଭ୍ରମର ହୋଇ ଅପେକ୍ଷା ଦୁଃଖ
 ଓ ଅଭିମାନ ଅଧିକ । ଯାହାର ବାହୁରେ ଭାବ ରହିଛି
 ଅମିତ ଲେ, ମନରେ ଅସୀମ ଯାହସ, ସେ କେବଳ ଏ
 ସମସ୍ତ ମାନ ଅପମାନକୁ ବଡ଼ଭାଇଙ୍କ ଗର୍ବରେ ହିଁ
 ସହ୍ୟ କରିପାରିବ । ବଡ଼ଭାଇ ଆଦେଶ ଦେଲେ ସେ
 ଏହାର ଉପଯୁକ୍ତ ପ୍ରତିଶୋଧ ନେଇ ପାରନ୍ତା । ଶକ୍ତି
 ଶାଳୀଲେକ ପଣ୍ଡିତ ରୂପରେ ଶକ୍ତିହୀନ ଭଳି ଅଭି-
 ନୟ କରିବାଠାରୁ ଆଉ ଅଧିକଦୁଃଖ କଣ ଆଇପାରେ

ସବୁ ସତ୍ତ୍ୱେ ଭ୍ରମ କିନ୍ତୁ ସରଳ, ନିଷ୍ପପଟ । ସେ
 କେବଳ ଦୁଇଟି କଥା ଜାଣେ ମାରିବା ଓ ମରିବା । ଶକ୍ତି
 ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବା ଧ୍ୟାନ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ନିଜର
 ବୁଦ୍ଧି, କୌଶଳ, ପ୍ରଦର୍ଶନ କରି ପାରିନାହିଁ ।
 ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ସତ୍ତ୍ୱେ ‘ହିଂସାସ’ କଲେ ମଧ୍ୟ ଭ୍ରମ କହୁ-
 ବଚନ କହିବାକୁ ଅସମର୍ଥ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ତାର ଶିଷ୍ଟ
 ଶ୍ରୀକାବେଳ୍ପ-‘ବୋଲଇ ମାତୁକ ମୁଁ ନ ଜାଣଇ ତାହା’
 କେଉଁଠି କଥାଟି କହିବା କାଳିଙ୍ଗର ନାହା’
 [ଆଦି ପଦ୍ୟ-ପୃ ୪୫୨] ଶୁଣି ବୁଦ୍ଧି ବଚାଇ ଦେଇ-
 ଛନ୍ତି-ତାହାର ବଚନ ତୁ ସଭାରେ ନ ସହିବୁ, ଆହୋ
 ଗୋଲକପୁଷ୍ପ ମୁଁ ବସୁଅଛି ବେଲିବ । [ଆଦି ପଦ୍ୟ-ପୃ
 ୪୫୨] ହାସ୍ୟଭାସ ସୃଷ୍ଟି ପାଇଁ ଭ୍ରମ ତରଳରେ
 କେତେକ ହାସ୍ୟକର ଶ୍ରେଣୀର ସଂଯୋଜନା କରିଛନ୍ତି
 ସାରଳା ଦାସ । ଭ୍ରମର ମୂର୍ଖପଣ ବଡ଼ସ୍ଥାନରେ
 ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇଛି । ତର ସୁରାଶ ଶକ୍ତି ଅତି ଶୀଘ୍ର ।
 କୃଷ୍ଣ ବଚାଇଥିବା “ଗୋଲକ ପୁଷ୍ପ” ପଦଟିକୁ ତେଣୁ ସେ
 ଅନୁଷ୍ଠାନ ସ୍ୱାର୍ଥୀନ ହେଜନ, ଅଞ୍ଞୋବନ, ଶୟନ ସ୍ୱରୁ
 ସମୟରେ ସବୁ ସ୍ଥାନରେ ଘୋଷି ଦେଉଥାଏ । ତା

ମନରେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନର ଅସମାନ କଥା ଶୁଣି ଗୋଟିଏ
ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ତା ଗୁଣ ନେଷ ତ ଅନ୍ୟ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ପ୍ରତି
ଶୋଧକ ଉପାୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ହସ୍ତଗତ ଭବିଷ୍ୟତ
କି ଦେଖା ଦେଇଥାଏ । ଏଇ ଭବିଷ୍ୟତ ଅନୁଭବ ଭାବ-
ନା ଗୁଣାଏ ଅନ୍ୟ ଭାବନାକୁ ତସ କୌତୁହଳୋଦ୍ଭାବକ
ଓ ମନସ୍ତାତ୍ମିକ । “ଅନ୍ୟ ଗୁଣପ୍ରେମ ଶୁଣିଲି ମହା-
ବେଷେ, ଗୋଲକ ପୁଅ ଗୋଲକ ପୁଅ ବୋଲଇ
ଦରବେଶ ।” [ଆଦି ମହାପୁରାଣ ୪୦୩] ଗୋଲକପୁଅ
ବେଷିତୁ ଦେଖି ଦୋଷି ଆଗ ମା ଦିନର ଅସମାଦ
ଦାୟକ ଦଶଶାରୀଭୈରବରେ ସେ ଘଡ଼ି ଦେଇ ପ୍ରହର
ପୂର୍ବେ ଶୋଇ ପାରିନାହିଁ ।

ପାହାନ୍ତା ବେଳକୁ ଅନ୍ୟ ସମୟ ପାଇଁ ନିଜ ଲଗା
ଯାଇଛି । ହଠାତ୍ ପେଟେବେଳେ ନିଜର ଦୋଷ
ସେ କୃଷ୍ଣଙ୍କ ବଚନାୟକା କଥାଟି କୁହୁଣ୍ଡ
ହଜିଯାଇଛି । ତେଣୁ ସେ ‘ଶତ୍ରୁ’ର ‘ବିଚାର’ ଦୃଷ୍ଟି
ହିଁ । ସେତେବେଳେ ଉପାୟର ଗୋଲ ସହଯୋଗକୁ
ଉଠାଇ ପରାଗିଛି । ସହଯୋଗ ବୋଲି ଦେବାକୁ ତତ୍ତ୍ୱ
ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଛି । (‘ସୁଗ୍ରହ’ ନିମନ୍ତେ ବାବୁରେ
ହଜିଲେ ପାଲଟି;) ବଡ଼ ପାଲଟି, ହୃଦୟରେ
ଭାର ସେଇ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ପଦ । ସେତେବେଳେ
ଅନନ୍ଦରେ ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ଡାକିଲେ, ଗୁଲି ଧୂତବଳ୍ଲୁକୁ
ଦେଖା କରିବାକୁ ଯିବା ପାହାନ୍ତା ପରେ କାଣି ବାଣ-
ନାଥ ଜ୍ଞାନରେ ଦେବପିତୃ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଗୁଣି ଲକ୍ଷ ଅର୍ପଣ
କରୁଛି । ‘ସେ ଯେବେ ଆମକୁ ହୋଇଲେ କଣ୍ଠନାଥ
ଦେବତା, ଦେବ ପିତୃ ମୁଖ ଯେବେ ହୋଇଲେ
ଧୃତବଳ୍ଲୁରେ ଭାବେ ।’ [ଆଦିପର୍ବ ପୃଷ୍ଠା ୪୫୫]
ଭ୍ରମ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଏ ଶୈଳପାତ୍ରଟି ବଡ଼ ଉପକେଶ ।
ଭ୍ରମ ସବୁଦିନ ମନ ଦୃଷ୍ଟରେ ପଛ ପଛ ଚାଲିଥାଏ ।
କିନ୍ତୁ ସେବନ ଆନନ୍ଦ ଉଦ୍ଭେଜନରେ ମେଣ୍ଟୁଛି ଗୁଣ
ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ଦି କେଶ ପଛରେ ପଛରେ ଆଗକୁ ।
ଗୁଲିଛି । ଅବରତ ଦୋଷି ଗୁଲିଛି ଗୋଲକପୁଅ ।
ଭ୍ରମର ଏ ଅଭିନବ ଗତି ଦେଖି ସୂର୍ଯ୍ୟର ଆଶଙ୍କା

ହୋଇ ପଡ଼ିଛି, କୌଣସି ପୁଅ ମାନଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରଣା
କରୁନାଲେ । ସୂର୍ଯ୍ୟର ଏପରି ଆଗେ ଆଗେ ଯିବାକୁ
କାଣି ପରାଗିବରୁ ଭ୍ରମରେ ମନସ୍ତକ ମନସ୍ତକ
ସହାୟ ସମୟକୁ ଉଦ୍ଭେଜି ଯାଇ ପ୍ରହରଣ । ବର୍ତ୍ତମାନ
ବରମ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଉପସ୍ଥିତ । ଏଥର ଭ୍ରମରେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋ-
ଧନକୁ ଗୁଣି ଦେଖି କେଉଁଠି । ପ୍ରହରଣର ତ
ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ରହିଛି ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଗୋଲକ ପକେ ମୁଖ ବସ
ଆଗକୁ ଗୋଲକ ପୁଅ ମୁଁ ବସୁଛି ବୋଲି
ବୋଲଇ ଦରବେଶ ।
ଭ୍ରମରେ ଭ୍ରମ ହସିଲେ କେତେକ ଦେଇ
ଦୃଷ୍ଟିରେ ମରମ ଶ୍ରୀ ତୁ ଭ୍ରମ ତୁଆଁଲୁ
କାହିଁ । ୩୦ ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନକୁ ସଭାମଧ୍ୟରେ ପ୍ରହରଣ ଅସମାନ ଦେଇ
ଭ୍ରମରେ ଏକାଦିନେ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କର ସମସ୍ତ ଆଶ
ଗୁଣିବ ଅଭିନବ ଦଶାଲେ, ସେ ଉଦ୍ଭେଜି କେବଳ
ବାହୁବଳରେ ପ୍ରହରଣ ନେଉଥିଲା, ସେ ଅତି ଗୁଣି
ବଳରେ ପ୍ରହରଣ ନେଇ । ସୂର୍ଯ୍ୟର ବାହୁବଳ
ପ୍ରୟୋଗ କରିବାକୁ ସିନା ଅନୁମତି ଦେଇ ନାହାନ୍ତି
ବାକ୍ୟ ବଳ ପ୍ରହରଣ କରିବାକୁ ତ ବାବଣ କର
ନାହାନ୍ତି ।

ସବୁ ସତ୍ତ୍ୱ ଭ୍ରମରେ ସୂର୍ଯ୍ୟବଳ ଅଦେଶ
ମାନଙ୍କ କରିନାହିଁ । ପାଣ୍ଡବମାନେ ଗୋଟିଏ ଶ୍ରୀ
ମୁଖା ବନାଦରେ ମାରିଛନ୍ତି । ଅପୁର ପ୍ରାର୍ଥ ବୋଲି
ସୂର୍ଯ୍ୟର ଏହାକୁ ଧୃତବଳ୍ଲୁକୁ ନେଇ ନଦେବାକୁ ସ୍ଥର
କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଅଭିନବର ଭ୍ରମରେ ମନ ପ୍ରହ-
ରଣରେ ହସିନାକୁ ବୋହି ନେଇଛି । କିନ୍ତୁ ଭ୍ରମ
ସରଳତାର ସୁଯୋଗ ନେଇ ଧୃତବଳ୍ଲୁ ନେଇ
କୌଣସିମାନେ ସେଠାରେ ବାହୁ ବସିଲେ, ଶ୍ରୀ
ଦେଇଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଭ୍ରମ ଗ୍ରାସିବେଳେ ବଡ଼ ପାଲଟି ।
ପାଣ୍ଡବାସୁର କୌଣସିମାନଙ୍କୁ ଅହତ କରି ଶାରିବାକୁ
ଯାଉଥିଲେବେଳେ ସୂର୍ଯ୍ୟର ସେମାନଙ୍କୁ ଶାରିବାକୁ

ଭ୍ରାମକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଭ୍ରାମ କହିଛି ଯେଉଁ ମନେ ଅନ୍ୟର ଅପକାର ଚିନ୍ତା କରନ୍ତି, ହିଂସା କରନ୍ତି ସେମାନଙ୍କୁ ଦୈବ ଦଣ୍ଡ ଦିଏ । ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ପାପାତରଣ କରିଥିବାରୁ ଆଜି ତାର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଫଳ ସ୍ୱରୂପ କୌରବମାନେ ନିହତ ହେଉଛନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନର ପରିସ୍ଥିତିରେ ମୋର ବରୁଣ ହେଉଛି -

ଛଡ଼ ଛଡ଼ ଦେବ କଉରବକୁ ପାଣ୍ଡବାସୁର ଖାଉ
ଯାବତ କାଳକୁ ଆମ୍ଭର ଅରଣ୍ଧ୍ର ମାନ ଯାଉ ।
ଯଦ୍ୟପି ତ୍ରିଯୋଧନ ଦୈତ୍ୟ ପାଶ ପାଇ ଯିବ
ଅନେକ ଦୁଃଖ ପାଇବା ଦେବ ସନ୍ତ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତ
ନୋହିବ ।

(ଅ.ଦ ପଦ-ପୃଷ୍ଠା ୫୦୩)

ଏହା ହେଉଛି ଜଣେ ରକ୍ତମାଂସପାଶୀ ମଣିଷର ବରୁଣ । ଭ୍ରାମ ପରମ ଶତ୍ରୁକୁ ଖାବନ ଭିନ୍ନମଣ୍ଡରେ ରକ୍ଷା କରିବା କଥା ଚିନ୍ତା କରି ପାରେ ନାହିଁ । ସେ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ପରି ଜଣେ ମହାମାନବ ନୁହେଁ, ସାଧାରଣ ମଣିଷ ମାତ୍ର !

ଭ୍ରାମ ନିଜର ଅଜେୟ ଶକ୍ତି ସପକ୍ଷରେ ସବୁଦିନ ସତେଜନ । ତେଣୁ ‘ସେଜନ, ରକ୍ତ, ସଂଗ୍ରାମେ ଅତୃପ୍ତ’ ଭ୍ରାମ ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ପ୍ରବଳ ଶକ୍ତିଧରମାନଙ୍କ ସହିତ ବ୍ରହ୍ମ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ । ସଂଗ୍ରାମ କରିବାରେ ହିଁ ତାର ଆନନ୍ଦ । କେବଳ ମାତା କୁନ୍ତୀ ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ହିଁ ଭ୍ରାମର ଅସୀମ ଶକ୍ତି ସହିତ ପରିଚିତ । ତେଣୁ ସେ ନିର୍ଭୟରେ ଭ୍ରାମକୁ କେତେବେଳେ କୁନ୍ତୀର ଦୈତ୍ୟ ମୁଖକୁତ କେତେବେଳେ ବଳାସୁରମୁଖକୁ ପଠାଇ ଦେଇ ପାରୁଛନ୍ତି । ଏମରି ପରିସ୍ଥିତି ଗୁଡ଼ିକରେ ଭ୍ରାମର ନ୍ୟାୟତ୍ୱାତ୍ମ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଓ ଜନମାନୁଜଙ୍କ ର ତା ପ୍ରତି କେତେଦୂର ଶ୍ରଦ୍ଧାଅଛି କଳନା କରିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇଛି । ତା ପ୍ରତି ସେମାନଙ୍କର ହୃଦୟଗ୍ରାସନତାକୁ ନେଇ ବ୍ୟତୀତ କରୁଛି । ଜୁଗୁପ୍ସୁତା ପାଣ୍ଡବମାନେ ମୁକ୍ତିଲାଭ କରି ସୁର ନଦୀରେ ପାରିହେବା ବେଳେ ଏପରି ଏକପରିସ୍ଥିତିର ଉଦ୍ଭବ ହେଉଛି, ଶ୍ରାବ୍ୟମାନଙ୍କ

ଭିତରୁ ଜଣେ ସ୍ୱେଚ୍ଛାରେ ଆହାର ହେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନ-ହେଲେ କୁନ୍ତୀର ଦୈତ୍ୟ ଅକାରଣେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଘାଣନାଶ କରିବ । ତେଣୁ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଭ୍ରାମଙ୍କ ସହିତ ଏ ବିଷୟର ପ୍ରସମର୍ଶ କରିଛନ୍ତି, କାଳେ ସେ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବେ । କିନ୍ତୁ ଚତୁରତାର ସହିତ ସେ ପରୁଷଛନ୍ଦ-କାହାକୁ ଜଳପ୍ରସ୍ଥ କୁନ୍ତୀର ମୁଖରେ ଦେବା ? ଭ୍ରାମସେନ ଉତ୍ତର ଦେଇଛି-ସହଦେବକୁ ହିଁ କାରଣ ସେ ମୁତ୍ତ, ପାପିଷ୍ଠ, ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଭୁବନର ବାଣୀ ଜାଣିମଧ୍ୟ ସବୁବେଳେ ମୌନ ହୋଇ ରହିଥାଏ । ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଏହି ଉତ୍ତରବିଷୟ-ଜ୍ଞତା ମନ୍ତ୍ରୀପଣଗାରି ସୁଯୋଗ୍ୟ ଭାଇକୁ ମୃତ୍ୟୁମୁଖକୁ ପଠାଇବାକୁ ନୀତି କରିବାରୁ ଭ୍ରାମ କହିଛି ସୁକୁମାର ନକୁଳକୁ ବିସର୍ଜନ କରାଇପାରେ, କାଳେ ସେ ଶତେପଳ ଚନ୍ଦନ ଦେହରେ ବୋଲି ହୋଇଥାଏ, ହଂସୁଲ୍ଲଭୁଳୀ ଉପରକପର୍ତ୍ତ ରଖି ଛୁଟି ପଡ଼ୁଥିଲେ ବି ତାକୁ ନିଦ୍ରା ହୁଏନାହିଁ, ମେପରି ଲୋକ ଅରଣ୍ୟର ଦୁଃଖ ସହି ନ ପାରି ମରିଯିବ । ପୁଣିଅରଣ୍ୟ ଭିତର ଏମବୁ ଚଳାସ ସାମନ୍ତୀ ଯୋଗାଡ଼ କରିବା ବି କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ । ଯୁଧିଷ୍ଠିର ବିମାତା ପୁତ୍ରକୁ ଦେବା ଉଚିତ୍ ହେବ ନାହିଁ ବୋଲି କହିବାରୁ ଭ୍ରାମସେନ ଅର୍ଜୁନ ସ୍ତବ୍ଧ ଅଂଗୁଳିନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିଛି । ତାର ଯୁକ୍ତି ହେଉଛି-ପାପିଷ୍ଠ ମୁତ୍ତ, ମଦ ଅର୍ଜୁନ ଶରଣାଗତ କିମ୍ବା ଅସ୍ତ୍ରାଗ୍ରାସ ରଥାଗ୍ରାସ ଶତ୍ରୁକୁ ନିଧନ କରେ ନାହିଁ, ତେଣୁ ସେ ପରା-କ୍ଷରେ ଶତ୍ରୁ ସହିତ ବନ୍ଧୁ ପଣ କରିଥାଏ । ଏପରି ଦୟାବନ୍ତ ଶତ୍ରୁ ସତ୍ୟ ଥିଲେ ଆମକୁ କଦାପି ଗନ୍ଧାପ୍ରାପ୍ତ ହେବ ନାହିଁ । ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଯୁକ୍ତି ଦେଖାଇଲେ-ଅର୍ଜୁନ କୃଷ୍ଣମଣି ଏବଂ ବାସୁଧୂର ଅକ୍ରୁଦ ଅମ ଯେଉଁ ଆତ୍ମହତ୍ୟା ଦେଲେ ଆମେ କୃଷ୍ଣ ଓ ବାସବଙ୍କ କୋପରୁ ଶୈ ପାରିବା ନାହିଁ । ଦ୍ୱିତୀୟତଃ ଦ୍ରୋଣପୁରୁଷ କହିଛନ୍ତି ଅର୍ଜୁନ ଯଦ୍ଭବନ ଜଣିବାକୁ ସମର୍ଥ । ରାଜ୍ୟ ପାଇବାକୁ ହେଲେ ଏହାକୁ ଯନ୍ତ୍ରେ ପରିପାଳନ କରିବ । ତେଣୁ ଗୁରୁ ଅଜ୍ଞା ଅନ୍ତଃକାୟ । ଏହା ଶୁଣି ଭ୍ରାମ ଉତ୍ତର ଦେଇଛନ୍ତି-ଯଦି ଏ ତନିତ୍ର ନ ଯିବେ ମାତା କୋଇଲିକୁ ପଠା ଯାଇପାରେ, କାରଣ ତୁମେ ଯିବ

ନାହିଁ କିମ୍ବା ତୁମ ବୋଲିବେ ମୁଁ ତ ଯିବି ନାହିଁ ।
ଆଉ କେବଳ ଚିନ୍ତାରେ ବଳିବି ନାହିଁ । ମୋ ମୁଣ୍ଡ
ହେଲେଣି, ପଶୁଙ୍କର ମଧୁକ୍ଷୀରରେ ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରସାରିକ
ଭୋଗ କରୁଛି । ଏ ଆମ ସହିତ ବଢ଼େଇର ରୁଲି
ପାରିବେ ନାହିଁ, ସବୁବେଳେ ଆମର ଜଞ୍ଜାଳ ହୋଇ
ଉଠିବେ । ଶେଷରେ ବନବାସର କଷ୍ଟ ସହି ନ ପାରି
ଆହୁରି ଜଗନ୍ନାଥ ହୋଇ ମରବେ । ପୁଣି ଏ ଆଜିଆଜି
ଆନ୍ଦୋଳନେ ମଧ୍ୟ ଯିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । କାରଣ ପୁର
ମାନଙ୍କ ଅଭାବରେ ତାଙ୍କ ମନରେ ଯେଉଁ ଦାୟିତ୍ୱ
ଦୁଃଖ ଜାତ ହେବ, ତାହା ସେ ସହ୍ୟ କରି ପାରିବେ
ନାହିଁ ।

ସେହାଂକର ଆଜି ଆମର ଯିବାକୁ କି ମିଳଇ

ଉଚିତ

ପୁର ଅଭାବେ ତାଙ୍କ ଦୁଃଖ ହୋଇବ ବହୁତ ।

[ଆଦି ପଦ-ପୃଷ୍ଠା ୫୪୯]

ସୂର୍ଯ୍ୟର ଶ୍ରମସଂସନ ଗର୍ଭଧାରୀ ଜନମାନଙ୍କୁ ତ୍ୟାଗ
କରିବା ପରି ମୁତ ମନୋଭାବକୁ ଧକ୍କା ଦେଇ କହିଛନ୍ତି ।
(‘ଆନ୍ଦୋଳନକୁ ଶ୍ରମ ଭୁବି ବଢ଼ିବେ’-ପୃଷ୍ଠା ୫୪୯)
‘ଯେଉଁ ଗର୍ଭଧାରୀ ମାତା ଆନ୍ଦୋଳନକୁ ଅତ୍ୟାଧିକ ଜାତ
କରି ମୁଖର ଶୀର ଦେଇ, ଯାହା ଯୋଗୁଁ ଆମର
ଧର୍ମ ଉଷ୍ମ ରହିଛି, ତାକୁ କପରି ଦୈତ୍ୟକୁ ଦେବା
କଥା କରୁଛୁ ?’ ଶ୍ରୀ ଶେଷରେ କହିଛନ୍ତି-ତାହେଲେ
ଏ ନାଉରିଆକୁ ପାତକୁ ଠେଲି ଠେଲି ଅମେ ଭଲ
ମାନେ ମାତାକୁ ଦେଇ ଆନ୍ଦୋଳନେ ପାରି ହୋଇଯିବା
ସୂର୍ଯ୍ୟର ଏଥର ମଧ୍ୟ ଅସମ୍ଭବକାଣ କରିଛନ୍ତି-ଯେଉଁ
ଲୋକ ନଅ ବର୍ଷ ହେଲେ ନିଜର ଦୟାହୀନ ଗୁଣ ଖବ,
ବର୍ଷା, ଶୀତକୁ ଖାତର ନକରି ବରଷା ଅନିଦ୍ରା
ରହି ଅମ ପାଇଁ ଜଳ ଅଂଶୁର ଜାତିକରି ରହିଛି,
ତାକୁ କପରି ମାରିବା ।’

ପାପ ପୁଣ୍ୟ ଭାଗ ତୁରେ କିଛି ହିଁ ନ କରୁ

ଯେ ସେ ପରି ଉପୁଗାଣ ତାକୁ ବାଟରେ ନେଇ

ମାରୁ

ସୂର୍ଯ୍ୟର ଅନ୍ୟାନ୍ୟପାପ ନିରାକରକୁ ଏକାନ୍ତରେ
ନିରନ୍ତର ଭ୍ରମ ଭ୍ରମେ ନିଜ ସ୍ୱଳ୍ପ ଚିନ୍ତାକୁ ମଧ୍ୟ
ଯାହାକୁ ଅଦେଶ ଦେବ, ସେ ଆଉ ବାଟ ନ କରି-
ନାକୁ ସ୍ୱଳ୍ପ ନେଇ । କୁନ୍ତୀ ତରଫରେ, ଶ୍ରମକୁ
ତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ଯାଇଛନ୍ତି । ଶ୍ରମପ୍ରତି
ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କେ ମନରେ ଯେତକ ଅଶ୍ରୁକା ରହିଛି, ତା
ଅପେକ୍ଷା ବେଶି ଅଶ୍ରୁକା ରହିଛି ଜନନୀ କୁନ୍ତୀଙ୍କ
ମନରେ । ସୂର୍ଯ୍ୟର ଶ୍ରମରେ ଶ୍ରମ କେବଳ ମୁଣ୍ଡ,
ଦୁଷ୍ଟ, ଅକୃତଜ୍ଞ, କିନ୍ତୁ କୁନ୍ତୀଙ୍କ ବରଂସର ସେ ମଠ
କର୍ମୀ, ଜଳପ୍ରସ୍ତୁତ, ଉଦ୍ଧତ, ଗୁରୁଗୋଚର ଜୀବନ୍ତ,
ବହୁ ଶ୍ରେୟା, ଆନ୍ଦୋଳନର ସମସ୍ତ କଷ୍ଟର କାରଣ,
ତେଣୁ ପରିତ୍ୟାଜ୍ୟ ।

କୋଇଲାପେ ବୋଲିଲେ ରେ ଦୁଷ୍ଟ ଅଟଇ ଶ୍ରମ
ମଧ୍ୟ ବଂଶେ ଏହାର ନାହିଁ ଅନ କର୍ମ ।

ସେହାରେ ସେ ଅନ୍ତର ଧଳିଲେଆମକୁ ଧୂସରଶ୍ୱ
ଗୁରୁ ଗୋବିନ୍ଦେବ ମାନ୍ୟ ନାହିଁ ଅଗୁରୁତେଅଟଇ
ମହାଦୁଷ୍ଟ ।

ଶାଠି ଏପରିକି ଆଣିଲେ ସେ ବେଳକୁମୋ ନଅଶି
ପେଟ ନ ପରିଲେ ସେ ହୋଇଥାଇ ମହାବଞ୍ଚୁ ।

ଉଷା ମାରିତ ସେ ନୟିବ କଦାଶିବେ

ଅଳପ ନୟିବେ ଯାର ନ ହରିଇ ସୁଗତେ ।

ଯାଅ ହୋ ପାଣୀଏ ବୋଲି ଯେହୁଟି ଗୋଲବ

କୁଡ଼ିଆ ଗୋଟି ନିପାଡ଼ି ତାହାର ସବୁକୁ ମାରିବ ।

ଯେତେ କୁ ଦୁଷ୍ଟ ଅସୁ ସଙ୍ଗତେ ନ ଥାଉ

ଭାଗାକୁ ଦେବା ଦେବେ ସେ ଜନପ୍ରଭା ତାହା ।

(ଅଦି ପଦ-ପୃଷ୍ଠା ୫୫୧)

ଶ୍ରମର ସ୍ୱାଦ ବରଷ ନିଜର ସହାୟକ କୌଣସି ଭା
କିମ୍ବା ଗର୍ଭଧାରଣୀ ଜନନୀ ପକ୍ଷରେ ଅସମ୍ଭବ
ହୋଇ ଉଠିଛି । ତାର ଅଦ୍ଭୁତ କର୍ମ ସେମାନଙ୍କୁ
ଅଭିଭୁତ କରି ପାରି ନାହିଁ । କେବଳ ତାର ବାହ୍ୟ
ଦୁଷ୍ଟ ସ୍ୱାଦ, ବରଷକୁ ଧୂଳିଦା ଦେଖି ସମସ୍ତେ ଶ୍ରବ୍ୟ

ଏ କାହାଣୀ ଆଚରଣ ଭଳି ଯେ ତା ହୃଦୟରେ ମାଆ ଓ ଶ୍ରୀମତୀ ପାଇଁ ମୃତ ରହିଛି ଶବ୍ଦର ଅନୁଗାମ, ଅନ୍ୟ କିଛି ଶବ୍ଦ ଓ ଶବ୍ଦ, ଅଳପତ ପାରିତ୍ୟ, ଅସମ୍ଭବ ଧ୍ୟାନ, ତା କେନ୍ଦ୍ର ହୃଦୟ ଦେଇ ବୁଝିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରି ନାହିଁ କି ଯେଉଁ ମାଆ ଭାଇଙ୍କର ସେ ଚିରଦିନ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣିତ ସେବା କରି ଆସିଛି, ଯେ ନିଜର ଜୀବନକୁ ସଂକଟାପନ୍ନ କରି ସେମାନଙ୍କୁ ବହୁ ବିପଦରୁ ରକ୍ଷା କରିଛି, ତାକୁ ତ୍ୟାଗ କରବାକୁ ଯେତେବେଳେ ଗୋପନ ମନ୍ତ୍ରଣା ଚାଲୁଛି ତାହା ଭ୍ରମ ମନରେ ଗଭୀର କ୍ଷୋଭ ଓ ଆତ୍ମ-ଗୀତ ସୃଷ୍ଟି କରିଛି । ପଠାନ୍ତ ଅଭିମାନରେ ଭ୍ରମ ନଗା ଗର୍ଭକୁ ଡେଇଁ ପଡ଼ିଛି ଜଳ ପ୍ରସାର ଆହାର ହେବକୁ ତଥାପି ତାର ମାତୃତ୍ବକୁ ହ୍ରାସ ପାଇନାହିଁ । ଜଳପ୍ରସାର ଗର୍ଭରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇ ପୁଣି ଦୌଡ଼ିଛି ଭାଇମାନଙ୍କ ପଥ ଅନୁସରଣ କରି । ସେଠାରେ ପଠାନ୍ତ କୋଇଲାଙ୍କ ପାଦ ତଳେ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଶାମ କରିଛି । ମାଆ ଓ ଭାଇମାନେ ଦୁର୍ଗମ ବନପଥରେ କଷ୍ଟ ଯାଇବେ ବୋଲି ମାଆ ଉପରକୁ କୁନୀଙ୍କୁ, ଦୁଇ କାନ୍ଦର ଯୁବସ୍ତ୍ରୀ ଓ ଅର୍ଜୁନଙ୍କୁ, ଦୁଇ କାନ୍ଦରେ ନକୁଳ ଓ ସହଦେବଙ୍କୁ ବନ୍ଦନ କରି ଚାଲିଛି । ଏହି ବୃତ୍ତାନ୍ତଟି ସାରଳା ଦାସଙ୍କର ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ନିଧନ । ଏହାର ପ୍ରତିଧ୍ବନି ମଧ୍ୟ ଅନ୍ୟ ଭାଷାର ମହାଭାରତରେ ନାହିଁ । ଭ୍ରମର ନମସ୍କାର ସୂଚକବାକୁ ଯାଇ ସାରଳା ଦାସଙ୍କର ପରଲୋକ ଅନୁଭବମୟ ।

ସଂହାର ଓ ଜନନୀଙ୍କ ପ୍ରତି ଭ୍ରମର ମଞ୍ଜୁ ବୋଧର ନିଦର୍ଶନ ଦୃଢ଼ମୂଳିକ ବଧ ଲକ୍ଷ୍ୟାଳମ୍ବର ଅନ୍ତରାଳ ସୃଷ୍ଟି । ପାଣ୍ଡବ ମାନେ ହିତମୂଳିକ ବନରେ ପ୍ରବେଶ କରି ନାନାବିଧ ସୁମଧୁର ଫଳଭୋଜନ କଲେ ଲାପରେ ପଥଶ୍ରାନ୍ତ ଦୁଇ କବିବା ପାଇଁ ବୁଲିଥିଲେ ଓ ମାତା କୁନୀ କାଶୀନଦୀ କୂଳରେ କୁଣି ଶାଳପତ୍ର ଶଯ୍ୟାରେ ଶୋଇଲେ । ଭ୍ରମସେନ ନିଜେ ନ ଶୋଇ ଏମାନଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ପାଖେ ବସି ଜଗି ଚାଲି ଚାଲି, କାଳ କୌଣସି ବିପାତ ଉତ୍ପଳିବ । ନିହତ ସହୋଦର ଓ ମାତାଙ୍କର ଏ ଦୟାମୟ ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ଭ୍ରମସେନ ଗଭୀର ଦୁଃଖରେ

ଭଜି ପଡ଼ିଛି । କୁନୀ ମୁଖକୁ ଚାହିଁ ଭାବୁଛି—ତୁ ଦାନ ଅର୍ପଣେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତର ଦୁଇଣୀ, ସୋମବଂଶ ଧନ ପଣ୍ଡିତଜାଙ୍କର ପାଟଣୀ, ଧର୍ମ, ପବନ, ବସବଙ୍କର ଅନୁଗଣୀ, ଆଜ କିନ୍ତୁ ଦାନା, ଘ୍ରାନା, ଅରକ୍ଷଣୀୟା । ଆମ ପରି ଅଧମ ପୁରମାନଙ୍କୁ ଜନ୍ମ କରିଥିବାରୁ ସିନା ତୋର ଏ ଦୁର୍ଭାଗ, ଶାନ୍ତି । ଆମ ପରି ପୁରମାନଙ୍କର ବଞ୍ଚି ରହିବା ଧୂଳିଧୂଳ ଆମର ଶରୀରଣ, ବଳଦର୍ପ ଥାଉଁଥାଉଁ ବି ଆମେ ଘ୍ରାନବଳ ପରି ଆଚରଣ କରୁଛୁ । ଯୁବସ୍ତ୍ରୀ ରଜ ମୁଖକୁ ଚାହିଁ କହୁଛି ଯେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ନିରଞ୍ଜନ ନାରାୟଣ ପାହାର ପଦ ବଦନା କରୁଛି, ଯେ ଅକାଳ-ଶୟନ ଯେ କିଛି ଲୋଭାଟାଲଲେ ନବସୃଷ୍ଟି ଲୋଭାଟେ ଯେ ଦିବ୍ୟ ସୁପାତ୍ନ-ଶୟ୍ୟାରେ ଶୋଉଥିଲା, ତାକୁ ଏହୁମି ଶୟ୍ୟାରେ କେମିତି ନିଦ, ମାତାଲୀ ? ଅର୍ଜୁନ ମୁଣ୍ଡକୁ ଚାହିଁ କହୁଛି ଯେଉଁ ବାସବପୁର ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କଠାରୁ ଅଭିନ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣପାହାକୁ କୋଳରେ ବସାଇ ଦୁଃଖକୁଷ୍ଠ ନାମ ଦେଇଛନ୍ତି, ଏ ମହାମଣ୍ଡଳରେ ପାହାର ସମକଷ ବଳ-ବଳ ନାହାନ୍ତି, ଯେ ବିଭୁବନ ବିନୟୀ, ସୁନ୍ଦରର ସୁନ୍ଦର, ସେ ପୁଣି କାହା ଭୟରେ ଏ ଶାନ୍ତି ? ଯୁବସ୍ତ୍ରୀ କେ କହ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ସିନା ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ଏ ଦୁର୍ଗତି ନକୁଳ ମୁଣ୍ଡକୁ ଚାହିଁ ଭ୍ରମସେନ ବିକଳ ହୋଇ କହୁଛି—ତୁ ଅଳ୍ପ ସ୍ବକୁମାର ଶୃଙ୍ଖଳାର ଚନ୍ଦ୍ର ପରି ତୋର ଦେହ ବିକଶିତ, ମାତୁ ଗୋଟିଏ ଦେହରେ ଯେଲେ ଶତପଥ ଚନ୍ଦନ ଦେହରେ ବୋଲି ଚେଉଟିଲୁ । ଦେହାନ୍ତର ଲୀ ଉପରେ ନେତର ସୁପାତ ପକାଇ ପୁଷ୍ପର ପାଖାଡ଼ା ସହଜ କପଟ ଶୃଙ୍ଖଳା ସିଞ୍ଚାଡ଼ି ଶେ ଉଥିଲୁ, ଅଧର ତେଜେ ନିଦ ଆସୁ ନ ଥିଲା ।

ଅଳ୍ପ କେମିତି ଶାଳପତ୍ର ଶୟ୍ୟାରେ ନିଦ, ଯାଇଛି ? ସହଦେବ ମୁଣ୍ଡ ଚାହିଁ କହୁଛି—ରେ ମନ୍ତ୍ରୀ ତୁ ଭୀମଶି ପହଞ୍ଚେ, ହାତକୁ ଚାହିଁଲେ ତୁ ଚାହିଁଲେ ଭୁବନର ଭୁତ ଭବିଷ୍ୟତ ବାଣୀ କହିପାରୁ, ଆମ ଘରରେ ରହି ସିନା ଏ ଦୁଃଖ ପାଇଲୁ, ତୋର ଏ କଷ୍ଟ ଅବସ୍ଥା ଦେଖିବା ଅପେକ୍ଷା ମୋର ଅଖି ଦୁଇଟା କାହିଁକି

ପୋଡ଼ି ନ ଗଲା ସୁଖି ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଗର୍ଭର
ଅନୁଶୋଚନା ପ୍ରକାଶ କରିଛି ।

“ କାହାକୁ ଭୟେ ଆନନ୍ଦ ଅଛଇଁ କୁପୁରୋକ୍ତେ
କୁରୁକଳ ପାଳ ସବୁକୁ ମାରି ପାରଇ ମୁଁ ସ୍ବେଦେ
ବଚନ ଦରିଦ୍ର ହୋଇ ତୁ ନାଶଗଲୁ ସ୍ବାମୀ
ସମ୍ପଦ ପାଉଁ କରମ୍ପ ବସନ୍ତଦଶ ରମି ”

ଭ୍ରାମରସନ ମାଣିକ ମାନଙ୍କର ସମସ୍ତ ଦୁଃଖର କାରଣ
ଭାବରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କୁ ଦାୟୀ କରିଛି । ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ
ବରୁର ବିଭ୍ରାଟ ଏବଂ ଅକାରଣ ସତ୍ୟ ଲଙ୍ଘନର ଉପରେ
ସେମାନେ ଆଜି ସଂପଦ କଂଗ୍ରା କରି ବସନ୍ତକୁ ବଢ଼ାଇ
କରି ଦେଇଛନ୍ତି ଏକାନ୍ତ ସୁନ୍ଦରୀର ଭାବରେ । ଭ୍ରାମ-
ସେନର ବରୁରକୁଳି ଜଣେ ଆଧୁନିକ ମଣିଷର ବରୁର
ବୁଦ୍ଧିଠାରୁ ଭିନ୍ନ ହୁଏ । ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଅଧର୍ମସ୍ତ୍ରୀ
ମହାଭାରତ ଓ ବଙ୍ଗଳା ମହାଭାରତର ଭିନ୍ନଭିନ୍ନ
ବରୁର ପ୍ରଭେଦ କି ସାଜିଛି ।

ସୁର୍ଗାରୋହଣ ପର୍ବରେ ଦ୍ରୌପଦୀ ଓ ଭୀଷମାନେ
ଜଣକ ପର ଜଣେ ଭୂମିକା ହେବା ଯେତେ ଭାମ ଅନୁ-
ରୂପ ଭାବରେ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କର ମୂଳଦଣ୍ଡକୁ ଧରି ଦାରୁଣ
ଶୋକରେ ଭଙ୍ଗି ପଡ଼ିଛି । ଦ୍ରୌପଦୀ ଓ ଭୀଷମାନଙ୍କର
ମହତ୍ତ୍ବ ଓ ମହାଭାରତ ଯୁଦ୍ଧର ସେମାନଙ୍କର
କଣିଷ୍ଠ ଭୂମିକାକୁ ସ୍ମରଣ କରି ଭଜସ୍ବରରେ ରୋଦନ
କରିଛି । କିନ୍ତୁ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଭ୍ରାମକୁ ଶତକଙ୍କର ପାପନର୍ମ
ବସନ୍ତର ଅବସ୍ଥା କରାଇ ସିଂହା ସାଂସାରିକ ମାୟାରେ
ଆଉ ଅଧିକ ଧରି ଜଡ଼ିତ ନ ହେବାକୁ ଉପଦେଶ ଦେଇ-
ଛନ୍ତି ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ମଣ୍ଡଳରେ ଛାଡ଼ି ଦେଲେ ମୃତ୍ୟୁ ଅବଶ୍ୟମ୍ବାସୀ
ଯେଉଁଠି ନିଜ ରକ୍ଷଣେ ଅସମ୍ଭବ, ସେଠାରେ ସ୍ତ୍ରୀ
ସୋଦର ପ୍ରତି ମୋଡ଼ ରହିବା ଉଚିତହୁଏ । ଯେତେ
ଶେଷ କଲେବ ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତି ଅତି ଫେରି ଅସେ ନାହିଁ
ତେଣୁ ମୃତପିଣ୍ଡକୁ କଂଗ୍ରା କରି ଶ୍ରୀରାମ ମୋର ଅନୁପରଣ
କରି । ଏଠି ନିର୍ଦ୍ଦେଶକୁ ଭ୍ରାମ ବଡ଼ କୁଣ୍ଡିତ ଭାବରେ

ଗ୍ରହଣ କରିଛି କିନ୍ତୁ ଯେଉଁମାନେ ଅଜ୍ଞାନ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କର
ସେବାକରି ଆସିଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଏ ନିଷ୍ଠୁର
ଆଚରଣ ଭ୍ରାମକୁ ଅକ୍ଷୟ ସ୍ବର୍ଗ ନାହିଁ ।

ଆନନ୍ଦ ଶୁଭକାକୁ ତୋର କେନ୍ଦ୍ର କରିବା ସତ
ନେବଣ ଦଇବ ହୋ ଧରିଲା ଭ୍ରମ ଚିତ୍ତ ।

(ସୁର୍ଗାରୋହଣ ପର୍ବ ପୃ ୭୩)

ବଙ୍ଗଳା ମହାଭାରତର ବନ୍ଧୁ ପର୍ବରେ ଦ୍ରୌପଦୀ
ଯେତେବେଳେ ଭ୍ରାମକୁ ଶତକର ମହାଭିଳାଷ ଜଣା-
ଇବାକୁ ଯାଇ ସନ୍ଦେହ କରିଛନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ଭ୍ରାମ
ମଧ୍ୟ ଦୁଃଖରେ ଭାସି ପକାଇଛନ୍ତି ।

“ କୁହ୍ନାର ନୟନ ଦେଖି ନାୟକ କୁଟୋଦର

(ବଙ୍ଗଳା ମହାଭାରତ ବିରାଟପର୍ବ ପୃ ୨୯୩)

ଭ୍ରାମର ଆଉ ଏକ କୋମଳ ଅନୁଭବ ମଧ୍ୟ ଏହି
ପର୍ବରେ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ମହାଶକ୍ତିଧର ଭ୍ରାମର ମନରେ
ଗୋଟିଏ ଦିଗରେ ଯେପରି ପ୍ରତୀତି କ୍ରୋଧ, ଅନ୍ୟ-
ଦିଗରେ ସେପରି ସ୍ନେହ ପ୍ରେମ କରୁଣା । ଏତଦବ୍ୟତୀତ
ନାହିଁ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟି ମଧ୍ୟ ଅଧ୍ୟାଧାରଣ । ପଞ୍ଚିତାଣ୍ଡବ
ଙ୍କର ହୃଦୟରେ କାବ୍ୟକ ଭଦ୍ରାବରଣ କୌଣସି ଠାରେ
ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇନାହିଁ, ଏକମାତ୍ର ଭ୍ରାମସେନ ଛଡ଼ା
ଭୂପତି ଦ୍ରୌପଦୀକୁ ଦେଖି ଭ୍ରାମସେନ ଖୋଜି କରିଛି ।
ଏଥିରେ ଭ୍ରାମ ମୁଖରେ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କର ଗୁଣ ବର୍ଣ୍ଣନା
ଦ୍ୟୁତୀରୁ ଯେଉଁ ଅସମାନ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନା ରହିଛି, ତାହା
ପ୍ରାଚୀନ ସାହିତ୍ୟର ଏକ ଅମୂଲ୍ୟ ସଂପଦ ।

ସ୍ବାମୀ ଗୁମଝକ ନୟନ ସାହାର ଏ କେଶ
ଲବ୍ଧ୍ୟ ମଧୁନରେ ଯେ ନ ଲୁହନ୍ତି ଯାଇ ପଣ ।
କୁସୁମ ନ ଲୁହେ ମଥାକୁ ହୋସୁ ଭ୍ରାମ
ଅଳଙ୍କାର ନ ବଢ଼ଇ ଶରୀରକୁ ଭ୍ରାମ ହେବ ବୋଲି ।
ଭ୍ରାମତା ଶୋଭାବନ ଜାଣି ମଦନର ରୂପ
ଦେଖିଲେ ମନଭ୍ରାସ କରଇ କର୍ଦ୍ଦପ
ସ୍ବାମୀ ନାଲିନୀ ଦଳ ଜାଣି ଦଶଇ ଯାଇ ଅତି

ମୁନିଗଣେ ଧ୍ୟାନ ଗୁଡ଼ିବେ ଯଦ୍ଦାର ରୂପ ଦେଖି ।
 ତାମ୍ବୁଳ ବହୁନେ ଯେଥର ପକ୍ଷୀବନ୍ଧୁ ।
 ନାୟାଫୁଲ ତଳ ଜାଣି ମାଣିକ୍ୟ ଦନ୍ତ ସବୁ ।
 କମ୍ବୁଜଣି ଲବ୍ଧ ସ୍ଵାମୀ ଲଗ୍ନ ଯାହାର ଶୋଭା
 ବାହୁ ବେନି ମୃଣାଳ କ କଣ୍ଠପୁର ପ୍ରସା ।
 ସୁବର୍ଣ୍ଣ କୁମ୍ଭ ଜାଣି ପାହା କୁଟ ସୁଖଳ
 ସିଂହ ମହାପାରି ହୃଦୟ ବୃଣାଳ ।
 ଉଲଟ କଦଳୀ ଜାଣି ଦିଶଇ ବେନି ଜାନ୍ତି
 ଶରତ ଚନ୍ଦ୍ର ଜାଣି ଯାହାର ଦିଶଇ ତନ୍ତୁ ।
 ଚମ୍ପା ଲତା ଜାଣି ପାହାର ଆଙ୍ଗୁଷ୍ଠି
 କୁନ୍ଦ ପାଖୁଡ଼ା ଜାଣି ଦିଶଇ ଉକୁଟି ।
 ସ୍ଵାମୀ ଶୁଭଦେଶ ଶୋଭା ଯେ ମନ୍ତ୍ରନକ ଠାଣି
 ବଚନ ସୁଲଳିତ ଯେ ଅଶ୍ରୁର ଗୋକଳ ଜାଣି ।
 ସ୍ଵାମୀ ସ୍ଵେଦେକ ଲକ୍ଷଣ ଜାଣି ଅଶ୍ରୁରୁ ହେଲେ ଯାତ
 କେମନ୍ତେ ଗୁଡ଼ିବାକୁ ବଳଇ ତୁମ୍ଭର ସତ ।

(ବଙ୍ଗଳା ସ୍ଵର୍ଗାରୋହଣ ପଦ ପୃ ୫୯)

ଭ୍ରାମସେନ ଘୋଷଦାକ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ଗଭୀର ଆସକ୍ତ
 ସୁଲେମଧ୍ୟ ବଉଳ ସ୍ଥାନ, ସମୟ ଓ ପରିସ୍ଥିତିରେ ଭଲ
 ପତ୍ନୀ ମଧ୍ୟ ପ୍ରହସନ କରୁଛନ୍ତି । ଅନ୍ୟ ପତ୍ନୀମାନଙ୍କ
 ସହିତ କାଳାବତୀ ଓ ଯଦ୍ଦାରରୁ ଭ୍ରାମଙ୍କର ସୁରସିକ
 ପ୍ରେମିକାମନାଟି ପରିଚିତ । ପାତାଳରେ ଅନନ୍ତ ନାଗ-
 ପୁରୀରେ ଭ୍ରାମସେନ ଲାଗୁଣୀ ମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ଉପମେ
 କୋପାନ୍ତର ହୋଇ 'ଏ ନାଗଗଣୀ ବାଳାମାନଙ୍କୁ
 ପକାଇବ ମାରି ବୋଲି ମନରେ ବଢ଼ିରୁଛି । କିନ୍ତୁ ଅନନ୍ତ
 ଦୁର୍ଲ୍ଲାଳୀ ବେଲାବଳୀ ଭ୍ରାମକୁ ହୋଇ କରି ସେ କପର
 ଅମୃତଦେଇ ତାକୁ ଯାବଦାନ କରୁଛି, ତାହା ବୁଝାଇ
 ମହାପାତ୍ର ହଳରେ କାହିଁ-ଆମେ ତୋର ମୃତ୍ୟୁଶବକୁ
 ଅଗାଧ ଜଳ ଭିତରୁ ଉଦ୍ଧାର କରି ଆଣିଲୁ, ମୋର
 ପିତା କୋପେ ଅମୃତ ନେଇ ଜୀବଦାନ କଲେ, ଅଥଚ
 ତୁ ଆମକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ମାରିବାକୁ ଲେଉଟୁଛୁ ?

ପରକୁ ଉପଚାର କଲେ କି ଆପଣା ନାଶିଯିବ।

ଲେଖି ଲେଖି ହୋ ଉପଚାର ନ କରିବା ।
 ଏକକରେ ଭ୍ରାମର ଦୁଃଖାପଣ କୁଆଡ଼େ ଉଭେଇ ଯାଇଛି
 ରମ୍ୟ-ଗୁଣୀ, ନାଗକନ୍ୟା ପ୍ରତି ଗଭୀର ପ୍ରମାଦକୁ ହୋଇ-
 ପଡ଼ିଛି ।

ନାଗେଶ୍ଵର ବଚନେ ଭ୍ରାମସେନ ପରମ ଶାନ୍ତ
 ଗୁଡ଼ିଲା କୋପଭର ବଦାଇଲ ପୀରତ ।

[ଆଦିପଦ ପୃ ୪୯]

ଭ୍ରାମସେନ ବେଲାବଳୀର ପ୍ରେମରେ ଏପରି ନିମନ୍ତ୍ରଣ
 ହୋଇ ପଡ଼ିଲା ଯେ ପ୍ରାଣର ମହୋଦରମାନଙ୍କୁ ପୂର୍ବ-
 ପରି ଭୁଲିଗଲା । ସେମାନେ ଯେ ତାକୁ ବଳଇ ହୋଇ
 ଶୋକାଧିଷ୍ଠିତ ଓ ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ତାରନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ
 ଅଛି, ସେକଥା ଅନୁଭବ କରି ପାରିଲା ନାହିଁ ।
 ପାତାଳେ ରହୁଲା ଶର ମାଗେଶ୍ଵର ରଙ୍ଗରସେ
 ପାଶୋରିଲା ସୋହାଗ୍ରନ୍ଥ ସୁରତ ସୁହାସେ ।

[ଆଦିପଦ ପୃ ୫୯]

ହେ ପ୍ରମାଦରୁ ରକ୍ଷା କରିଥିବା ଭ୍ରାମସେନଙ୍କୁ କୌଣସି
 ଠାରେ ନ ପାଇ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଅତି ବିକଳ ହେଲେ ।
 ଫଳରେ ପାତାଳରେ ଭ୍ରାମସେନଙ୍କ ଆସନ କମ୍ପିଉଁଲ
 ଭ୍ରାମସେନ ଭ୍ରାମମାନଙ୍କର କରୁଣ ବସନ୍ତୀୟ ଅବସ୍ଥା ଅନୁ-
 ମାନ କରନେଲେ । ବେଲାବଳୀଠାରୁ ବିବାହ ନେବାକୁ
 ଯାଇ କହିଲେ ମୁଁ କାହାକୁ କିଛି ନ କହି ଖୁଲି ଅସି-
 ଥିଲି । ମାଆ ଓ ଭ୍ରାମମାନେ ମୋତେ ସୁରଣ କରୁଛନ୍ତି
 ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରି ଫେରି ଆସିବି । କୋତେ
 କତାପି ଗୁଡ଼ି ରହି ପାରିବ ନାହିଁ । କାରଣ ମାଳା ପିନା
 ଜନ୍ମ ଦେଇ ମୋର ଶରୀରର ଅଧିକାର, ତୁ କିନ୍ତୁ
 ହୃଦୟ ଦେଇ ମୋର ଆତ୍ମାର ଅଧିକାର ହୋଇ
 ପଡ଼ିଛି ।

ଜାହାନ୍ନରୁ ଯେ ଅଟକି ଯୋର ନିଜ ମାତ

ଆତ୍ମାଗୁରୁ ମୋର ଭୁବି ପ୍ରଣର ସଙ୍ଗତ ।

(ଆଦି ପଦ ପୃ ୫୯)

ହିତମୁଖିକ ବଧ ବୃତ୍ତାନ୍ତରେ ହିତମୁଖି ଶ୍ରୀମତୀଙ୍କର
ରାସର ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି । ତାକୁ ହୃଦୟ ମଧ୍ୟର
ନିଜର ପତି ଭାବରେ ବଢ଼ାଇ କରି ନେଇଛି । ଶ୍ରୀମତୀଙ୍କର
ହିତମୁଖିଙ୍କର ପ୍ରଣୟ ନିବେଦନରୁ ମୁକ୍ତିଲାଭ କରିବାକୁ
ବହୁ ଉପାୟ କରି ମଧ୍ୟ ବ୍ୟର୍ଥ ହୋଇଛି । ହିତମୁଖି ଶ୍ରୀ
ମତୀଙ୍କୁ ଶ୍ରୀମତୀରୁ ଭିନ୍ନ କରି ଭାବ ପାଇନାହିଁ (ତୋହୋଇ
ମୋହୋଇ ତ ଏକତ୍ର ଅଭେଦ) । ଫଳରେ ନିଜ
ଭାଇର ଜୀବନ ଚଳିମୟରେ ମଧ୍ୟ ସେ ଶୟଳୀ ଲାଭ
ପାଇଁ ଆଶାନ୍ୱିତ । ଏପରି ପରିସ୍ଥିତିରେ ଗୁରୁଜନମାନଙ୍କର
ଉପଦେଶ ଫଳେ ଶ୍ରୀମତୀଙ୍କର ତାକୁ ଗ୍ରହଣ କରିଛି ।
ତା ପରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି —

‘ଶ୍ରୀମତୀଙ୍କର ବହୁତ ଶୀରତ, ସୁରସ
ସାନରେ କୁତୋହଳେ ତାଟି’, (ଆଦି ପଦ୍ୟ-୭୧୭)
ଶ୍ରୀମତୀ ଶୁକାଗ୍ର ଭାବରେ ମଧ୍ୟ ଉପଗେହ ଉପାଖ୍ୟାନ
ଓ କାଳକ୍ଷ୍ମୀ ସନ୍ଧ୍ୟା ଉପାଖ୍ୟାନରେ ଚିତ୍ରିତ କରାଯାଇଛି
କାଳକ୍ଷ୍ମୀ ସନ୍ଧ୍ୟା ଶ୍ରୀମତୀ ଦୁଇଦିନ ଦୁଇଗଣ ବ୍ୟାପୀ
ଶୁକାଗ୍ର ସହ୍ୟ କରି ନ ପାରି ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିଛି ।
ବେଲବାଳୀ ଓ ହିତମୁଖିଙ୍କ ସହ ଏପରିକି ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କ
ସହ ଶୁକାଗ୍ରର ନଗ୍ନ ଚିତ୍ର ସାରଳା ମହାଭାରତର
କେତେକ ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରତିପାଦିତ । ଭୋଜନ ଓ ସଂହାର
ପରି ଶୁକାଗ୍ରରେ ଶ୍ରୀମତୀ ସଦାସର୍ବଦା ଅତୃପ୍ତି ।

ଆଧାରେ ଶୁକାଗ୍ରରେ ଯେ ଅସୀପୁର ଶ୍ରୀମ
ସମରେ ଅସୀପୁର ଅଟଇ ଗାରିମା ।

[କନକପଦ୍ୟ-୨ ପୁଣ୍ୟ-ପୃଷ୍ଠା ୩୩୮]

ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେବଳ ଶ୍ରୀମ ଓ ଅର୍ଜୁନଙ୍କର
ପୁର ପୂଜାର ଜଣାଯାଏ । ଶ୍ରୀମଙ୍କର ଦୁଇପୁତ୍ରଦତ୍ତାକୃତ
ଓ ବେଲବାଳସେନ ଶ୍ରୀମଙ୍କ ପରି ମହାଶୟ । ଏହି ପୁତ୍ର
ଦୁଇଙ୍କ ପାଇଁ ଶ୍ରୀମତୀଙ୍କ ନିଜକୁ ଗୌରବାନ୍ୱିତ ମନେ
କରିଛନ୍ତି । ଶକ୍ତିପୁର ଯଜ୍ଞରେ ଯେତେବେଳେ ଘଟଣାକ୍ରମ

ଆସି ପଡ଼଼ିଛି ଶ୍ରୀମତୀଙ୍କୁ ବାହ୍ୟାନ୍ତରା ବଶତଃ
କୋଳ କରିଛନ୍ତି ।

ପୁତ୍ରକର୍ତ୍ତା କୋଳକରି ସେ ପାଣ୍ଡବ ପଞ୍ଚାଳ

ଶ୍ରୀମତୀଙ୍କ ପ୍ରଭାବର ବରତା । କୁଶଳ

[ସଦ୍‌ପଦ୍ୟ-୨ ପୁଣ୍ୟ-ପୃଷ୍ଠା ୧୯୭୬]

ଶ୍ରୀମତୀଙ୍କ ପରି ଜଣେ ହୋଇ, ପ୍ରତିହତାପରପୁଣ୍ୟ
ଦୁର୍ଦ୍ଦିନୀ ଚରିତ୍ରର ହୃଦୟରେ ବାହ୍ୟାନ୍ତରା ସ୍ତମ୍ଭର
କୋମଳତା ଉପଭୋଗ୍ୟ ।

ସାଧାରଣ ହାସ୍ୟ ଜନତାର ଚିନ୍ତା କୌତୁହଳ
ଶ୍ରୀମତୀଙ୍କ ଶ୍ରୀମତୀଙ୍କୁ ବାସ୍ୟରେ, ଯେତେ ଶାନ୍ତ୍ୟ
ଶାନ୍ତଲେଖ ଶ୍ରୀମତୀଙ୍କୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ । ଭୋଜନ ପ୍ରତି ଅତ୍ୟ-
ଧିକ ଦୁର୍ବଳତା ଯୋଗୁଁ କୌରବମାନେ ତାକୁ ସହଜ-
ରେ ପ୍ରତ୍ୟୁତ ମନ୍ତ୍ରମାଣ୍ଡଳରେ ବସାନ୍ତି ଶାନ୍ତମାନ ଶ୍ରୀମତୀଙ୍କ
ଦେଖିଛନ୍ତି ।

ଭୋଜନେ ଅସୀପୁର ଯେ ପବନର ବଳ

ଭୁଞ୍ଜିଲ ଗୁଁ କୋଦର ସେ ଆହାରେ ମଧ୍ୟ ଭୋଜା ।

(ଆଦି ପଦ୍ୟ-୪୯୨)

ବେଲବାଳୀ ଚିତ୍ର ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଅନନ୍ତନାଗ ଯୌତୁକ
ସୁରୁପ ଯେଉଁ ନଅଟି ଅମୃତ କୁଣ୍ଡ ଦେଇଥିଲା, ଶ୍ରୀମ
ରଖିବାରେ ଅସୁବିଧା ହେବ ବୋଲି ଏକ ନିଃଶ୍ୱାସ
ସବୁ ପିଇଦେଇଛି । ବକାସୁର ବଧ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ବକା-
ସୁର ପାଇଁ ଶଗଡ଼େ ଭାତ ଓ ପିଠା ନେଇ ଶ୍ରୀମ ଘୋର
ଅରଣ୍ୟରେ ପଡ଼଼ିଛି । ସେଠାରେ ସ୍ନାନ ସାରିଛି ।
ଅସୁର ଆସିବା ପୂର୍ବରୁ ସବୁ ଶାନ୍ତ୍ୟ ଶେଷ କରି
ଦେବାକୁ ବସୁର ଚଞ୍ଚଳଚଞ୍ଚଳ ଦିହାତରେ ଶାନ୍ତବାରେ
ଲାଗିଛି । ସେଠାରେ ଶ୍ରୀମତୀଙ୍କ ଭୋଜନର ଚିତ୍ର ବହୁ
କୌତୁହଳୋଦ୍ଧୀପକ ।

ଡାହାଣ କରେଣ ଭାତ ବାମ କରେ ପିଠା

ବାମ ଆଶୁ ମାଡ଼ଣ ଆକର୍ଷଣ ସନ୍ତୁଷ୍ଟା ।

ଡାହାଣ କରେ ଶ୍ରୀ ଗୁଣାୟେକ ଶାଳ
ବାମ କରେ ପିଠା ଗୋଟାୟେ ଗୋଟାୟେ
ଭର୍ତ୍ତୁ ଶେଷର ।
ମହା କ୍ଷୁଧାର୍ତ୍ତୀ ହୋଇଣ ପେ ଭ୍ରମସେନ
ମକନ ଡ଼ଃ ବେଶ କରି ପେ କାଲ ଭୋଜନ ।
(ଆଦିପର୍ବ ପୃ-୨୨୭-୨୮)

ଅଧୁର ଯେତେବେଳେ ଆମି ଏହା ଦେଖିଛି, ହେ ଧରେ
ପ୍ରକୃତ ହୋଇ ମୋର ମଣୋହିନୀ ଉତ୍ତରୁ କରୁଛୁ
ବୋଲି ଚିତ୍କାର କରି ଉଠିଛି । କିନ୍ତୁ 'କ୍ରିତୋତର
ବଚନ ନ ଶୁଣଇ ଫଳଜନର ରସେ' । ବକାସମୟ
ଗର୍ଜନରେ ବନଭୂମି କମ୍ପି ଯାଉଛି । କିନ୍ତୁ ଭ୍ରମସେନ
ମନରେ ସାମାନ୍ୟ ପ୍ରତିହତ୍ୟା ନାହିଁ । ସେ ଆତ୍ମକ ଦୃଢ଼
ଭାବେ ଚାଲି ଚାଲିଛି । ସେ ଯେପରି ବ୍ୟାଧିର, ବନ୍ଧସର
ଚିତ୍କାର ଶୁଣି ପାରୁନାହିଁ । ବନ୍ଧସ ଏଥିରେ ଆତ୍ମର
ସେବାଧୀନ ହୋଇପଡ଼ିଛି । ତାର ଶୂଳ ପ୍ରହାର,
ପଦ୍ମ ପ୍ରହାରସତ୍ତ୍ୱେ ଭ୍ରମସେନ ଅବଚଳିତ । ଭୋଜନ
ସରିବା ପରେ ସେ ବନ୍ଧସକୁ ଲେଉଟି ଚାଲିଛି । ବା
ହାରେ ବନ୍ଧସର ହାତ ଦୁଇଟି ଦବଣ୍ଡି ଧରି ତାକୁ
ଶିଖା ଦେହେ ।

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପାତ୍ରଙ୍କର ଗ୍ୟାନ ଚିତାର ନାହିଁ
ଭୂଞ୍ଜିବାର ବେଳେ ଖଟକୁ ମାରତ ନ ଯୋଗାଇ
(ଅନ୍ତପର୍ବ-ପୃଷ୍ଠା ୨୨୮)

ବନ୍ଧାଳା ମହାଭାରତରେ ଭ୍ରମ ମଧ୍ୟ ଅନୁରୂପ ଭାବରେ
ବନ୍ଧସରେ ଚିତ୍କାର ପ୍ରତି ବର୍ଣ୍ଣିତ ନ କର ଅନନ୍ତ
କେ ଭୋଜନ କରି ଚାଲିଛି ।

ବନ୍ଧସେର ବାକ୍ୟ ଭ୍ରମ ନା ଶୁଣିବୁ କାନେ
ତର ପୃଷ୍ଠ ଦିଆ ଅନ୍ଧ ପୁରୋନ ବଦନେ ।
[ଅନ୍ତ ପର୍ବ ୯୩]

ବିରାଟ ପର୍ବରେ ବିରାଟ ବଜାର ସେପେଇ ଶାଳରେ
ରହି ଭ୍ରମସେନ ଲକ୍ଷେ ଲୋକଙ୍କର ଖାଦ୍ୟ ଖାଇ ତୃପ୍ତ
ହୋଇଛି । ବିରାଟବଜାରକୁ କହିଛି- ସବୁ ସ୍ୱପକାରକୁ

ବାହାର କରିଦିଅ, ମୁଁ ଏକା ସବୁ ସମ୍ଭାଳିନେବି । କିନ୍ତୁ
ମୋର ସେ ଲକ୍ଷ ଲୋକଙ୍କର ଖାଦ୍ୟ ଉତ୍ତର ର ।
ପୁରୁଷ ବାହାର କର ତୋ ଲକ୍ଷେ ସ୍ୱପକାରକୁ
ତାହାଙ୍କର ପତ୍ନୀ ମାତ୍ର ଦେବୁଥିବେ ସବୁ ମୁକୁ
[ବିରାଟ ପର୍ବ-୧୧୫]

ଭ୍ରମର ଅଲୌକିକ ବାହୁଭୋଗସମଗ୍ର ମହାଭାରତ
ପରିପର୍ଣ୍ଣ । କେବଳ ଦୁଃଶାସନ, ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଅତି
କୌରବମାନଙ୍କ ସହିତ ନୁହେଁ, ବଡ଼ ଗଣସଙ୍କ ସହିତ
ଯୁଦ୍ଧକରି ସେ ସେମାନଙ୍କୁ ଅନାୟାସରେ ନିହତ କରିଛି
ଭ୍ରମର ଗାରୁଡ଼ ବର୍ଣ୍ଣନା ସାରଳାଙ୍କ ମହାଭାରତରେ
ପ୍ରାଣମୂର୍ତ୍ତି ଓ ଗର୍ଭର ଉଦ୍ଭେଦନା ବ୍ୟକ୍ତିକ । କିନ୍ତୁ
ବନ୍ଧାଳା ଅସମୀୟା ମହାଭାରତରେ ଏପରି ବର୍ଣ୍ଣନା
ପ୍ରାୟ ଅନୁପସ୍ଥିତ । କେନ୍ଦ୍ରବଳୁ ହିଁ ଭ୍ରମସେନର ଗାରୁଡ଼
ପ୍ରକଟିତ ହୋଇଛି । ଉପରକୁ ଗୋଡ଼ ଗୁଡ଼ି ଖେଳୁଥିବା
ବେଳେ ପାଦ ବାଳି ବ୍ୟାଘ୍ରର ମୁହଁନା ଫାଟି ଯାଇଛି,
ଶତଶୃଙ୍ଗ ପଦ୍ମତର ଶୃଙ୍ଗ ଭାଙ୍ଗି ଯାଇଛି । ବନ ଭିତରେ
ପାଣ୍ଡବାୟୁର, କୁମ୍ଭୀରୀ, କାଳିଘା, ଦୁର୍ଭିକ, ବଜ୍ରାୟୁର,
ଗୋ ସିଂହ, କୁମ୍ଭୀର, ଗରୁଡ଼ିଆଦି ବଡ଼ ଗଣସଙ୍କ
ବଧ କରିଛି । ଚଣ୍ଡାଳମାନଙ୍କୁ ପରସ୍ତ କରି ଶିବପୁରକୁ
ରକ୍ଷା କରିଛି । ଦ୍ରୌପଦୀ ସ୍ୱପ୍ନସ୍ୱର ବେଳ ଆତ୍ମମଣି
କାମ ବଜାମାନେ ଭ୍ରମସେନ ହାତରୁ ପରାନ୍ତର ପାଇଛନ୍ତି
ଦୁଃଶାସନ, ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ସମେତ ମମସ୍ତ କୌରବପୁତ୍ର
ଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁର କାରଣ ହୋଇଛି ଭ୍ରମସେନ, ମହାଭାରତ
ରେ ଅଧିକାଂଶ ପୃଷ୍ଠା ଭ୍ରମର ଗାରୁଡ଼ମୟ ଯୁଦ୍ଧ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ
ପୂର୍ଣ୍ଣ । ବିରାଟ ପର୍ବରେ ବ୍ୟାଘ୍ର ଓ ପ୍ରଦେଶୀ ମଲ୍ଲ ସହିତ
ଯୁଦ୍ଧ, ଜୀବନ ଓ ତାର ଶତ୍ରୁ ଭାଙ୍ଗି ସହ ଯୁଦ୍ଧ ଏବଂ
ସେମାନଙ୍କର ବିନାଶସାଧନରେ ଭ୍ରମର ଅପୂର୍ବ ଗାରୁଡ଼
ପ୍ରକାଶିତ । ଜଗସଂଧ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧରେ ଭ୍ରମରମଲ୍ଲଯୁଦ୍ଧ
ନିପୁଣତା ପ୍ରଖ୍ୟ । ଦୁଃଶାସନ ଓ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ସହ ଗଦା
ଯୁଦ୍ଧର ବର୍ଣ୍ଣନା ବଡ଼ ଉତ୍କଳ ।

ଅଧୁରମାନଙ୍କ ସହିତ ଭ୍ରମସେନର ଯୁଦ୍ଧ ଯାଏ
ଏକ ପ୍ରକାର ବୃକ୍ଷ ଓ ପଦ୍ମ ଖଣ୍ଡ ଯୁଦ୍ଧ, ଗଦାଯୁଦ୍ଧ

ମଞ୍ଜୁଳ ଏହିପରି ବଢ଼ିବ ଯୁଦ୍ଧ ବର୍ଣ୍ଣନା ବଡ଼ ଚିନ୍ତା-
କର୍ଷକ । ଆମେକାର ଓ ଭ୍ରମରେ ଗର୍ଜନ ତର୍ଜନ ଓ
ବାକ ବିଚାର ଯୁଦ୍ଧର ଏବଂ ଉଦ୍‌ବେଗର ଚିତ୍ର ଉପସ୍ଥାପନ
କରିଥାଏ । ସାରଳାଙ୍କ ଲେଖନୀ ମନରେ ଭ୍ରମ ବିଶାଳ
କାୟା ଅଭିଭବ୍ୟା ସ୍ବପ୍ନାମାନଙ୍କ ସହିତ ବଳିଷ୍ଠ ବ୍ୟବହାର
ସମକ୍ଷ । ଅପରମାନେ କାୟା ବିସ୍ତାର କଲବେଳକୁ
ଭ୍ରମରେ କାୟା ବିସ୍ତାର କରୁଛି । ଅସ୍ବର ଶୋଧରେ
ଜର୍ଜର ଗନ୍ଧା ଗର୍ଜନ କାଳ ଭ୍ରମରେ କେତେ
କରୁଛି । ଅସ୍ବର ପଦ୍ମରେ ପିଞ୍ଜିଲ ବେଳକୁ ଭ୍ରମର
ପଦ୍ମରେ ପିଞ୍ଜିଲ ଶୁଦ୍ଧିକ ବ୍ୟବହାରରେ ବର୍ଣ୍ଣନା
କରାଯାଇଛି 'ପିଞ୍ଜିଲ ଶିବର ଶେଷେ ଶୁଦ୍ଧି ହୋଇଲ',
ଭ୍ରମରେ ଶବ୍ଦରେ ପଡ଼ି ପୁଲି ଯେ ହୋଇଲ',
[ଆଦି ପଦ୍ୟ-ପୃଷ୍ଠା ୭୧୦] ଭ୍ରମରେ କେତେ ବେଳେ
ଅସ୍ବରର ବଳିଷ୍ଠ ସହ୍ୟ କରୁଛି ତ କେତେବେଳେ
ବଳିଷ୍ଠ ମର ଅସ୍ବରକୁ ଚିତ୍କାର କରୁଛି । କେତେ
ବେଳେ ତାଳ ପଡ଼ି ଯାଉଛି ତ କେତେବେଳେ ଅସ୍ବର
ର ବର୍ଣ୍ଣସ୍ଥଳରେ ମାଡ଼ି ବସୁଛି । ସମସ୍ତ ଶବ୍ଦର ଚିତ୍କାର
ଏ ଯୁଦ୍ଧ ସଂଗ୍ରହ ସମାପ୍ତ ହୁଏ ନାହିଁ । ସମକ୍ଷ
ଯୋଦ୍ଧା ପଡ଼ିତ ଭ୍ରମରେ ଯୁଦ୍ଧ ବଡ଼ ଚିନ୍ତାକର୍ଷକ
ଭାବେ ଗଢ଼ିତ ।

ଭ୍ରମରେ ଆକାଶ ଧଳା ଅସ୍ବରକୁ
ବେନ ଭୁବ ଭୂତ ଧଳା ତାର ବୁକୁ ।
ଧରଣି ପଦ୍ମ ଗଢ଼ିଲ ମାଳବେ
ନେହି ନାହିଁ ଓର ନୋହିଲ ନା ଯୁଦ୍ଧ ।
ଶୁଦ୍ଧିକ ଭ୍ରମରେ ବଢ଼ିଲ ସମକ୍ଷ
ଦଶ ଯୋଦ୍ଧା ମରପଦ୍ମେ-ସ୍ତ୍ର ହେ ଲଗଲ ଚୁର
(ଆଦି ପଦ୍ୟ-ପୃଷ୍ଠା ୭୧୧)

କୁମ୍ଭକ ନୈତ୍ୟ ସହିତ ଭୀମସେନା ସଂଗ୍ରହ ଗଦା
ଯୁଦ୍ଧର ଆରମ୍ଭ । ଅସ୍ବରର ଗଦା ଘାତ ପ୍ରକ୍ତ ଭୀମସେନା
ର ସେବ କରୁ ନାହିଁ । ଭୀମସେନା ଦେହରେ ବାକ
ଗଦା ଚୁଣ୍ଡୀଭୂତ ହୋଇଯାଉଛି । ଗଦାଯୁଦ୍ଧ ସହିତ

ଗର୍ଜନ ତର୍ଜନ ପରିବେଶର ଉଦ୍‌ବେଗର ମୂଳିତ
କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗାୟକର ସଂଗ୍ରହ କରେ ।

କୋପେଶ ମାରୁତ ଯେ ଗର୍ଜିଲ ପଡ଼ିବ
ତେ ଭାସ୍ବେ କର୍ମିଲ ଯେ ସପତ ବଢ଼ିବ ।
ପ୍ରାୟେ ନିକଟ ଯେହ୍ନେ ଗର୍ଜିଲ ମେଘମାଳ
ସେହିମତ ଶୁଦ୍ଧିଲ ଯେ ଦୋବଲ ପଡ଼ି ଲାଲ ।
(ମଧ୍ୟ ପଦ୍ୟ-୧୨୨)

ଉଦ୍‌ବେଗର ଗଦା ପରସ୍ପର ଦେହରେ ଖଣ୍ଡି ଖଣ୍ଡି
ସୋପିବ ପର ମଞ୍ଜୁଳ ଅରଂଭ ହୋଇଯାଉଛି ।
ଭୁବେ ଭୁବ ଭୂତ ପାଦେ ପାଦ ଉଦାତ୍ତ
ଶିବର ଶିବ ପଡ଼ିଲ ହୃଦେ ହୃଦ ବାନ୍ଧି ।

[ମଧ୍ୟ ପଦ୍ୟ-୧୨୩]

କେଶ ର କନ୍ତ ଭ୍ରମରେ ସବୁ କେଶରେ ବିଜୟ
ସୁଶାନ୍ତି । ମନ୍ଦରକୁ ହସବନ୍ତ ମାଡ଼ି ବସିଲ ପର ସେ
ଅସ୍ବରମାନଙ୍କୁ ମଡ଼ିବସି ବଳିଷ୍ଠରେ ସେମାନେ ଶାଣ
ହଂସାର କରେ । ଅନୁପ ପ୍ରାୟେ କେଶର ସହିତ
ଭୀମସେନା ର ମଞ୍ଜୁଳର ବର୍ଣ୍ଣନା ରହିଛି । ମନ୍ଦ ବାଳ
ଜଗତର ସହିତ ଦେହର ବଳରେ କେବଳ ମମକ୍ଷ
ନେଇପାରେ ଭୀମସେନା । ତେଣୁ ମଧ୍ୟରେ ଶୁଦ୍ଧି ଓ
ଅର୍ଜୁନର ଶାଣବସୁ ନେଶି ଭ୍ରମରେ ସଂଗ୍ରହ ଯୁଦ୍ଧ
କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି । ଭ୍ରମରେ ତେଣୁକାଳକୁ
ସୁରଣ କରିବା ପଦ୍ମ ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଭାବରେ ଯୁଦ୍ଧ କରି
କରି କୁଳଶାନ୍ତି ହୋଇ ପଡ଼ିଲ ଯୁଦ୍ଧର 'ଧାମାଳ
ଗଡ଼ାଗଡ଼ା ହୁଅନ୍ତ ମରମର ମୁଖ ମୁଖ ପଡ଼ି ତାଳ
ହୁଅନ୍ତେଶ ବେନି' 'ଗର୍ଜିଲ ତର୍ଜିଲ ଯେ ଧରଣି
ଲେଟିଲ' (ପଦ୍ୟ-୧୨୪) ଲେଖା ବର୍ଣ୍ଣନାରେ
ଅତ୍ୟନ୍ତ ମଜାବ ।

ଦ୍ବିପଦ୍ୟ ସ୍ବରରେ ପର ମୌଳିକଙ୍କ ସଂଗ୍ରହ
ଉର୍ଷ ନୂତ ଗମାମାନଙ୍କ ସହିତ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କ ଯୁଦ୍ଧ
ପ୍ରସଂଗରେ ଭ୍ରମରେ ଯୁଦ୍ଧ ବଢ଼ିବ ସେମାନଙ୍କ ଶକାଶ

ସୁଧୂର୍ବର ଅଦେଶ ପାଇବା ମାତ୍ରେ ଶ୍ରୀମ ଦୁଇଟି
ଦୁଇପାଖି ନିଧୁମ ଅର୍ଥ ପରି ଆଦେଶକାଶମାନଙ୍କ
ଉପରକୁ ଲମ୍ଫ ଦେଇଛି । ସୁଧୂର୍ବ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରୀପଦ
ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି କାଳେ ସେ କୌରବମାନଙ୍କୁ ମାରି
ଅନ୍ଧାରକୁ ଅନାଥ କରିଦେବ । ଶ୍ରୀମ ଦ୍ରୌପଦୀର
ଦୃଷ୍ଟର ଆଦାନରେ ଦୁଃଶାସନକୁ ଧରଣୀକୁ କରି ତର
ତେଣୁ ଧରି ଦୋଷ ଓ ଅଶୁଭ । ଦୁଃଶାସନର ମୁଣ୍ଡ
ମୋଡ଼ାକୁ ଗଲବଳେ ଅର୍ଜୁନ ବାରଣ କରିଛନ୍ତି ।
ମନରେ ଯାକୁ ଜାନ୍ତିତଳେ ଗଲାର ଦେଇ ତରମ ଅପ
ମାନ ଦେଇଛି । ଶ୍ରୀମ ଦ୍ରୌପଦୀରେ ଶୂର୍ବର ବଥକୁ
ଚୁଣ୍ଡୀଭୂତ କରିଛି । ଶୂର୍ବ ଓ ଅଶୁଭ୍ୟମା ଭୀମକୁ
ନାମର ଦେଇଥିବାବଳେ ଶୂର୍ବର ରଥକୁ ଅଣି
ଅଶୁଭ୍ୟମାର ରଥରେ ପିଟି ଦେଇଛି ।

ଭ୍ରୀକ୍ଷୀଣ ବେନ ରଥେ ହୋଇଲ ମମୀ ଗୁଣ୍ଡା

ଭଣ ରଥେ ନାଭି ମରୁତ ପରଚଣ୍ଡା

[ଆଦିପର୍ବ ପୃ-୮୭୦]

ଭୀମସେନ ରଥୀ ଯାଉଥି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଏକାକି ସ୍ୱାଧୀନ
ରେ ଚୁଣ୍ଡି କରୁଛି । ଦେହପରି ଅସୁର ରଜା ବନ୍ଦୁନାରୁ
ରଥୀ ଧରି ବୁଲଇ ବୁଲଇ ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗକୁ ଫୋପାଡ଼ି
ଦେଇଛି । ଭୀମସେନକୁ ଦେଖି ଅସୁରମାନେ ବାହକ
ପକ୍ଷୀ ପରି ଚକଳରେ ଡଳାଇ ଯାଇଛନ୍ତି । ସେ କିନ୍ତୁ
ଗଦା ଚକ୍ରରେ ସପରିକ ମୁଖ ପ୍ରହାରରେ ବିଶାଶରେ
ପଥ, ତଳେ ନେଇ ଯାଆ, ଅବଶେଷ ପାତ ଛାଡ଼ି ବାତ
ବିଦାହରେ ବଦଳି ବନ ପାସେ ଧୂସ କାଶି ଚାଲିଛି ।
ଭୀମସେନର ବଳ ମୁଁରେ ଶାନ୍ତି ଅନେକ ପ୍ରାପ୍ତ
ହୋଇପଡ଼ିଛି । ଭୀଷ୍ମ ଓ ଦ୍ରୌପଦ ମଧ୍ୟ ଭୀମସେନର
ମୋଡ଼ାରେ ରଥା ପାଇ ପାରି ନାହାନ୍ତି । ଶୋଣିତର
କଂଶୁର ପୁଷ୍ପ ପ୍ରାୟ ଦିଶୁଛନ୍ତି । ମାନ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ
ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଅଠାନବେ ଭାଇଙ୍କ ସହ ଚାଲିଛନ୍ତି
ଭୀମସେନକୁ ଅବମାନ କରୁଛି । କିନ୍ତୁ ଭୀମସେନ
ଅକ୍ଳେଷରେ ଏମାନଙ୍କୁ ଭଗ୍ନବଳ କରି ଦେଇଛି ।
ଭୀମସେନର ପ୍ରଚଣ୍ଡ କୋପମୁଖି ଓ ଧୂସବାସୀ

ଶକ୍ତିରେ ସମସ୍ତେ ଭୀମସେନ ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ଏହି
ସମୟରେ ଭୀମସେନର ରୂପ ବଡ଼ ଭୟଙ୍କର ।

ଗହଳ ସମର ଦେଖି କୋପେ କଳେବର

ଧାମଇ ଚଣ୍ଡେଇ ପାଣ୍ଡବ ସୁନ୍ଦର ।

ଅନ୍ତରାଳ ମସନ ସେ ବଦନ ବିକଟ ।

ଭଇରୋବ ମୁଣ୍ଡି ସେ କଳାଳ ରୁଦ୍ର ପଟା ।

ଉଦତ ଦାତୁ କରାଳ ବିକଟ ବିକଳ

ଶୀଘର କେଶ ନୟନ ଭ୍ରମର ଅନ୍ତରାଳ ।

ବେନ ଭୂନେ ଦରଶି ଧଇଲ ଗଜବେନ

ଅନ୍ଧାରରେ ବୁଲଇଲ ଶୂର୍ବ ବାହୁ ଦେନ ।

ଘୋର ଯୁଦ୍ଧ ଚକ୍ର କରି ଭୀମସେନ ଯୁଦ୍ଧ

ହଜିଲେ ଉଦ୍ଧାବ ବଳ ଅନ୍ତରାଳ ଦୃଷ୍ଟି ।

(ଆଦିପର୍ବ ୮୧)

ଦ୍ରୌପଦ ପକ୍ଷରେ ଅଶୁଭ୍ୟମା ସହିତ ଯୁଦ୍ଧବେଳେ ଭ୍ରମ-
ସେନ ମହାକାଶରେ ଅଶୁଭ୍ୟମାର ରଥକୁ ବାଳକ
ମନେ ଟେକି ଫୋପାଡ଼ିଲା ପରି ବୁଲଇ ବୁଲଇ ଫୋ-
ପାଡ଼ି ଦେଲା । ବାରୁଣଦେବ ଯମୁନା ନଦୀ ଡେଇଁ
ପଥ ବଡ଼ଶ ଯୋଜନ ଦୂରରେ ଉଡ଼ିଲା ଏବଂ ରଥ ଅଶ୍ୱ
ଚକ୍ର ଗୁଡ଼ି ଅଶ୍ୱେ ଦେବଦଳେ ନୂର ମାରିଥି ସହିତେଣ
ହୋଇଲେ ସବେ ଧଳ । (ଦ୍ରୌପଦ ପୃ ୩୭୯)

ଭ୍ରମର ପ୍ରବନ୍ଧମ ନିର୍ଣ୍ଣୟରେ ମାରଳା ମହାଭାରତର
ବହୁ ପୃଷ୍ଠା ବ୍ୟାପିତ, ମୃଗୟା, କର ତସମ୍ଭବ, କାମ-
ପାଳ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପ୍ରଭୃତି ଗୁଣାଙ୍କ ସହିତ ଭାର ଭୟଙ୍କର
ସୁଲଭ ଶ୍ରେଣୀ ଦେଖିଛି । କାରତସେନର ସୈନ୍ୟମାନେ
ଭ୍ରମସେନର ଧରା ଯେ ଅବଶ୍ୟର ଦୃଷ୍ଟ ପରି ଶୋଭା
ପାଇଛନ୍ତି । ସେ ସୈନ୍ୟମାନେ ଭ୍ରମସେନର ନାମ ଗ୍ରବଣ
ମାତ୍ରେ ଭୀମସେନ ହୋଇ ଉଠୁଛନ୍ତି । ଭୀମସେନପୋରୁ
ସୁଧୂର୍ବର ବଡ଼ ସଙ୍ଗତମୟ ମୁହୂର୍ତ୍ତକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି
ପାରିଛନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ଭୀମର ଶାରତ୍ତ ପତି ବହୁ
ସଂସ୍କାର ସହସଂସମାୟ ମତ୍ତକ୍ୟ ପ୍ରମାଣ କରିଛନ୍ତି ।
ଦୁଇ ଶୀତା ସମ୍ଭବର ଭୀମକୁ ପାତ ଉଠିଲା ଦେଲେ
ସୁଧୂର୍ବର ଗୁଣଗାନ କରିଛନ୍ତି --

ବାବୁ ପବନର ନୟନ କଳକ୍ଷା ଜହେଲୁ
 ଶତଶ୍ରୁତ ଚର ଗଲା ଲାଗି ସାହାର ବାମପାଦ ଅଙ୍ଗୁଷ୍ଠି
 ପାଣ୍ଡବୀସୁର ମାରି ପାର କଲା ବସ ଲଢୁ ।
 ବାରିମାନଙ୍କର ଦର୍ପ ଚରକଲା ସିମାଣି ଖେଳ ଖେଳୁ
 ନାଗେଶୀ ବଳ ଜଣି ହରିଲା ବେଳାବଳୀ
 କାମ୍ୟକ ବିବାଚତଣ ଧନ୍ତୁଳା ଦର୍ପକାଳୀ ।
 ଜହୁଦର ଉଷ୍ମକଳ ଚୁଟଣ ମଧୁଗିରି
 କୋଷେଶ ନାଶ କଲା ଯେ କୁନ୍ଦୀୟ କଳକ୍ଷ
 ହୃଦୟେକ ଧର୍ମିନୀ ଓଡ଼ାଦି ଶିବସୁର
 ରଣ୍ଡାଳ ବଳ ଧର୍ମିନୀ ଆସିଲା ବସୁକର ।
 ବଳ ଶସସ ଚୁଳା ଏ ଯେକବତ ନାଶ
 ବଜାଙ୍କର ଦର୍ପ ଧର୍ମିନୀ ପଞ୍ଚାଳୀ ସୟମରେ ।
 ବଜାଙ୍କର ବିକାଳଶ ବିଦାଶଳା ମାନ
 ବଜାନ୍ତ ଉଦ୍ଧରଣ ଚରଣୁ ନିଧଳ ଚର
 ପ୍ରାମ ଦିଶ ନିମନ୍ତେଶ ବଜାନ୍ତ କଲା ସାଧୁ
 ବିଧୁନାଶ ଧର୍ମିନୀ ସାହାର ବୁଦ୍ଧି ।
 ପମର ଉପରକୁ ସାହାର କାଳଦଣ୍ଡେ ବରଧୁ
 ଲକ୍ଷେ ବଜାର ଧନ୍ତୁମଣି ପ୍ରକଟ୍ୟା ଯଦ୍ବାର ସାଧୁ
 ଦୁଷ୍ଟଙ୍କର ଦର୍ପଦଳନ ନିଧି ପଶେ ଜଗଦବର
 ବରବର ବୁଦ୍ଧିକାଦର କଳକ୍ଷା ଜଗଜ୍ଜେଠୀ
 ଆକାଶେ ଶୁଭର ସାଧୁ ସାହାର ନାମ ଗୋଟ
 (ସଦ୍ରପଦ ୨ୟଶ୍ଳୋ ୪୫୩-୪୫୪)

ଭ୍ରାମ ଘୋର ପ୍ରତିହଂସା ପନାୟଣ । ପାଣ୍ଡବଙ୍କର
 ଅପମାନ ସେ କୌଶଳ ଶେଷରେ ସହ କରି ନାହିଁ ।
 ସୁଧୂଷ୍ଟର ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ସୁଧୂଷ୍ଟର ନିର୍ଦ୍ଦଶ ଦେବାକୁ
 ଅକ୍ଷମ ହେଉଛି ସେ ଶେଷରେ ଭ୍ରାମସେନର ହୃଦୟରେ
 ପ୍ରଚ୍ଛଦ ହୋଇଥାଏ କଳ ଉଠିଛି । ଦ୍ରୌପଦୀ ସ୍ବ-
 ହରଣ କାଳର ନୀରବରେ ପତ୍ନୀର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଖି
 ମରଣାନ୍ତକ କଷ୍ଟ ଅନୁଭବ କରୁଛି । ଦ୍ରୌପଦଙ୍କର
 ଗଭୀର ଅଭିମାନ ବ୍ୟଞ୍ଜନ କରୁଣା କଟକ୍ତି ସହ କରି
 ନ ଶାର ଭ୍ରାମସେନ ହେଉଥାନ୍ତୁ ହୋଇପଡ଼ିଛି ।

ରେ ରେ ଶବ୍ଦ କରଣ ଛୁଡ଼ିଲ ଶର ରଡ଼ି
 ଅଦଭୁତେ କ ମଦର ଶିର ପଡ଼ିଲକ ଝଡ଼ି ।

(ସଦ୍ରପଦ ୨ୟଶ୍ଳୋ ୪୫୪)

ସୁଧୂଷ୍ଟର କ୍ରୋଧ ପ୍ରଶଂସିତ କରବାକୁ ଉପେଦେଶ ଦେଇ-
 ଯନ୍ତି । ତଳର ଆଜ୍ଞା ଦେବାରୁ ଭ୍ରାମସେନ ପିଞ୍ଜରାଦି
 ସିଂହପରି କେବଳ ଗର୍ଜନ କରୁଛି । ଦୁଃଶାସସକୁ
 କହିଛି—

ଯେବେ ଆଜ୍ଞା ଦିଅନ୍ତେ ମୋତେ ସୁଧୂଷ୍ଟର
 ରୂପୋତେ ମାର ଶିର ଛୁଡ଼ାନ୍ତି ଘୋର ।

(ସଦ୍ରପଦ ୨ୟଶ୍ଳୋ ୪୫୫)

ଭ୍ରାମଙ୍କୁ କେବଳ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରୁଛି, ଦୁଃଶାସନର ରକ୍ତ ପାନ
 କରିବାକୁ ତାର ବାହୁ ଉପାଡ଼ି ଦ୍ରୌପଦଙ୍କର ନେତ୍ର
 ବନ୍ଦନ କରିବାକୁ, ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଯେଉଁ ଜାନ୍ତି ଦେଖାଇ
 ଅଶ୍ରୁଳ ରଜିତ କରିଥିଲା, ସେ ଜାନ୍ତିକୁ ଭୟ କରି
 ତାକୁ ହତ୍ୟା କରିବାକୁ । ଏହି ପ୍ରତିଜ୍ଞା କାଳର ଭ୍ରାମ-
 ସେନର ପ୍ରଚ୍ଛଦ ରୂପର ବର୍ଣ୍ଣନା ଲେଖକଙ୍କ ଶକ୍ତି ।
 ଧର୍ମିନୀ ମହାବୀରତର ସଭାସଭାରେ ଭ୍ରାମସେନ କ୍ରୋ-
 ଧାନ୍ତ ହୋଇ ସୁଧୂଷ୍ଟରଙ୍କର ଯେଉଁ ହାତ ପଶାଖେଳ
 ପ୍ରାଣିକ ମାନଙ୍କୁ ଘୋର ଲାଞ୍ଜିନୀର ସମ୍ମୁଖୀନ କରାଇଛି
 ସେ ହାତକୁ ଉପହାସ କରି ଦେବାକୁ କହିଛି ।
 ବଳ ପବନର ଦ୍ରୌପଦୀକୁ ହରଣ କରିଥିବାକୁ
 ତସୁଦ୍ରାକୁ ଭ୍ରାମସେନ ଚରମ ଅପମାନ ଦେଇଛି । ତାକୁ
 ପ୍ରାଣିକ ମାନଙ୍କର ଭୂତ୍ୟ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରାଇଛି ।
 ତା ଲାଞ୍ଜିନୀର ନିଜ କୁଟାଳ ପାଣ୍ଡବଙ୍କ ଭୂତ ବୋଲି
 ଲେଖିଛି । ସାଧବେଶି କରି ଜାନ୍ତିରେ ଗଳାଇ ଛୁଡ଼ି
 ଦେଇଛି । ଚରାଟ ପଦରେ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କ ମୁଖକୁ
 ଶୀତକର ପପାସକୁ ବସପୁ ଶୁଣି ଭ୍ରାମ କଠେଇ ପ୍ରକଟ
 କରିଛି । ପ୍ରଥମେ ସୁଧୂଷ୍ଟରଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଗ୍ରହଣ
 ଧୂକାର କରିଛି ଏପରିକି ସୁଧୂଷ୍ଟରଙ୍କ ଅଦେଶ ନ
 ଧୂକେ ମଧ୍ୟ ଶୀତକକୁ ବସ କରି ଧର୍ମପତ୍ନୀର ଲାଞ୍ଜିନୀର
 ପ୍ରତିଶେଷ ନେବାକୁ ସ୍ଥିର କରିଛି । କିନ୍ତୁ ପର ମୁହୂ-

ତ'ରେ ଯେତେବେଳେ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ଅଛି ବୋଲି ଜାଣିଛି, ସେତେବେଳେ ଅତି ଆନନ୍ଦରେ ଜାତକ ବଧ ପାଇଁ ନିଜକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରନ୍ତି । ଜାତକର ହତ୍ୟା ରେ ମଧ୍ୟ ସେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ନାହିଁ, ତାକୁ କୁଧ୍ୱାନ୍ତ ପଳ ପରି ଗୋଟିଏ ମେଞ୍ଚାକରି ଚାଲିଯିବା ଉପରେ ଥୋଇ ଦେଇଛି ଦୁଃଶାସନ ବଧ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଭ୍ରାମର ପ୍ରତିହତ୍ୟା ସରସ୍ୱତୀର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉଦ୍‌ବେଗ ଶ୍ରବଣେ ଚିତ୍ତ । ଯେଉଁ ବାହୁରେ ଦୁଃଶାସନ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କ କେଶକୁ ଧରି ନେଇ ଆସିଥିଲା ଏବଂ ତାକୁ ସଭା ମଧ୍ୟରେ ବଦଳାଇ ଦେଇଥିଲା, ସେଦିନ ବାହୁକୁ ଉପାଡ଼ି ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କ ଶିରରେ ରୁଧିର ତାଳିଛି ଓ ଅକାଶକୁ ଫିଙ୍ଗି ଦେଇଛି । ଯେଉଁ ବାହୁରେ ସେ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କୁ ସଜ୍ଜିତ କରି ବଧାଇଥିଲା, ସେ ବାମ ବାହୁକୁ ଉପାଡ଼ି ଅକାଶକୁ ଫିଙ୍ଗି ଦେଇଛି । ଏତକରେ ଭ୍ରାମର ମନରେ ତୃପ୍ତି ଆସିନାହିଁ । ଦୁଃଶାସନର ବନ୍ଧୁ ସ୍ଥଳକୁ ବଦାଇ ରକ୍ତ ପାନ କରୁଛି ।

ପୁଣି ପୁଣି କୋପ ତ ତର ଯନ୍ତ୍ର ନୋହିଲକ ଶକ୍ତି
ଦଶ ନନ୍ଦେ ବନ୍ଧୁଲକ ବିଦାରିଲା ତତ୍ତ୍ୱଶକ୍ତି ।
କାଳକ୍ରାନ୍ତ ପୁରୁଷ ନରସିଂହ କଳା

କୋପରେ ବ୍ରହ୍ମକୋପର ପେ ନେଧୁର ପାନକଳା ।

(କର୍ଣ୍ଣବ ୧୦୩)

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧବେଳେ ଭ୍ରାମର ଗଦା ବୁଲାଇ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନର ଜାନ୍ତୁରକୁ ଆଘାତ କରୁଛି । ପତନ ହେବାପରେ ଛତ୍ର ହିଁସା କରିଛନ୍ତି ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନର ଦୂର ଜାନ୍ତୁ ଧରି ଚାଲି ଦେଇଛି ଓ ଇନ୍ଦ୍ରଚିତ୍ରା ଦେଖିଛି । ପୁଣି ଭ୍ରାମର ଯେ ଧଇଲା ବେନି ଜାନ୍ତୁ, ଲାଞ୍ଜ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଚାଲି ତାହାର ତରୁ' [ଗଦାପଦ ଦୃଷ୍ଟା ୧୩] ଏତକରେ ଭ୍ରାମର ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନର ଦ୍ରୌପଦୀ ବଦଳାଇ କାଳୀନ ଅପମାନକୁ ଭୁଲ ପାରି ନାହିଁ । ତରମ ଅପମାନ ଦେବାପାଇଁ ବାମ ପାଦରେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନର ଅନର୍ଥ ମଣି ମୁକୁଟକୁ ଦଳି ଦେଇଛି । ତାପରେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନର ମୁଣ୍ଡକୁ ମୋଡ଼ିବାକୁ ମଧ୍ୟ ଉଦ୍ୟମ ହୋଇଛି ।

ଭ୍ରାମର ଆତ୍ମସମ୍ମାନବୋଧ ଏକ ଲକ୍ଷଣୀୟ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ

ନୀଚ ଲୋକ ପାଖରେ ନିଜକୁ ବିହସ୍ତ କରିବା ଭ୍ରାମର ଆତ୍ମ ସମ୍ମାନକୁ ବାଧୁଛି । ଦାୟର ପଡ଼ି ଅଜ୍ଞାତବାସ ପାଇଁ ପଣ୍ଡାବମାନେ ବରଷା ଋତୁର ଆଶ୍ୱିନ ନେଇଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଭ୍ରାମର କୋପି ଆଶ୍ୱିନୀଦାତା ବରଷା ନିକଟରେ ମଥା ନତି କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନୁହେଁ । ସେ ସବୁବେଳେ ବରଷା ଋତୁ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କେନ୍ଦ୍ରବେଶୀ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କୁ ବୈମସ୍ତାର କରୁଛି । ବ୍ୟାଘ୍ର ଓ ପ୍ରଦେଶୀମଣ୍ଡ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ବରଷା ଋତୁରୁ ଅବଜ୍ଞାର ସହିତ ପ୍ରତ୍ୟାଶ୍ୟାନ କରୁଛି, କିନ୍ତୁ କେନ୍ଦ୍ର ଋତୁରୁ ମନ୍ଦେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆସି ପଡ଼ିଥାନ୍ତି । ତୁରନ୍ତ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ ବେଳେ ବରଷା ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କୁ ତାର ମନ୍ଦୀ ହେବାକୁ ଅଯୋଗ୍ୟ, 'ଆନ ବନ୍ଧ୍ୟକୁ ମନ୍ଦୀ ପଣେ ପୋଗାଅ କୋନ୍ଦଭଟ୍' କହିବାକୁ ଭ୍ରାମର ଶ୍ରୋତା ହୋଇଥାନ୍ତି । ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଋତୁରୁ ଏ ଅପମାନ ସତ୍ୟ କରି ପାରି ନାହିଁ । ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ଆଦେଶ ଥିବା ସତ୍ତ୍ୱେ ସେ ତୁରନ୍ତ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ ନକରି ଅପସନ୍ନ ହୋଇଛି । ଫଳରେ ପଞ୍ଚମ ଋତୁରୁ ତୁରନ୍ତର ରଥରେ ବନ୍ଦା ହୋଇ ଅପମାନ ପାଇଛି । ଉତ୍ତରାଶ୍ୱିନ ହୋଇ ପାଣ୍ଡବମାନେ ଚାଲିବା କରୁଛନ୍ତି ବୋଲି ନିଜଠାରୁ ବହୁ ଦୂରରେ ନିଜକୁ ପ୍ରଭୁ ଭୂତ୍ୟଜ୍ଞାନକରି ଅପମାନଯୋଗ ଏବଂ ସମସ୍ତ ଶକ୍ତି ସମର୍ଥ୍ୟ ପରେ ସମାନେ ନୀରବରେ ସବୁ ହେତୁ କରାଯିବେ, ପୁଣି ନିଜର ପରାସ୍ତକୁ ଅସିରୁଦ୍ଧ ଶ୍ରବଣେ ତା ନିକଟରେ ବିହସ୍ତ କରିବେ—ଏ ଯୁକ୍ତିକୁ ଭ୍ରାମର ସମ୍ମାନ ଗ୍ରହଣ କରି ପାରିନାହିଁ ।

ଭ୍ରାମର ଚରଣର ବିଶିଷ୍ଟତା କେତେକ ସ୍ଥାନରେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ।

ଭ୍ରାମର ବିଦେହସ୍ତ ହେଲେବୋଲି ଯୁଧିଷ୍ଠିର ତାର ଦୁଶ ବାହୁରୁ ଶୋକ କରିଛନ୍ତି । ଏତଦ୍ ବ୍ୟତୀତ ସଭା ପଦ୍ୟରେ ଦୁଇଟି ସ୍ଥାନରେ ଅର୍ଥାତ୍ ରାଜା ମାନଙ୍କର ସ୍ୱାଧୀନ ଓ ଭ୍ରାମରଙ୍କ ବରଷା ଋତୁରୁ ପାଣ୍ଡବ ଶ୍ରୀମୁଖ ଲେଖନରେ ଭ୍ରାମର ବିଭିନ୍ନ ପୁଣର ବୈଦ୍ୟ ରହୁଛି ନିବେଦନକୁ ବଧ କରି ବନ୍ଦୀଗ୍ରାମୀନଙ୍କୁ ମୁକ୍ତ ଦେବାରୁ

ସେମାନେ କୃତଜ୍ଞତା ସ୍ୱରୂପ ଭ୍ରାତୃସେନଙ୍କର ପାଦତଳେ
ଅର୍ଘ୍ୟ ଦେଇ ଯୁକ୍ତ କରିଛନ୍ତି । ଏହି ଦୀର୍ଘ ସୂତରେ
ଶ୍ରୀମତୀ ସେମାନେ ବ୍ରହ୍ମାଦି, ଭୃଗୁମୁନି, ଶତଶିଖ-
ରାଜା, ନାଗେଶୀ ଦର୍ପଶିଖା, ସମ ଦର୍ପଦରା, ବସ-
ନ୍ତପାରିକରା, ଜଗନ୍ନାଥ ଉତ୍ତରା, ଦଳ-
ଶିବାରା, କନ୍ୟା ବରାହ, ଦିଗ୍‌ମୟ ନିବାରଣ
ହିତମୁଖର ବଳିତ, କୁନ୍ୟା ଶେ ନାଗେ, ବିଦ୍ୟୁ-
ତ୍ତରା, ଜାଗର ଦର୍ପଦରା, ମଦନପୁର ଧୂମ୍ରୀ, କେ-
ରୋବ ବଳ ଶକା, ଅଭୟ ଶେତକ, ଦୁର୍ଗା-
ଉଦ୍ଧାର, ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସାଗରୁର, କାଳିଞ୍ଜନ ତୋଷି, ସବଜ୍ଞ-
ଗୁଣରାଣୀ, ରାଜାମାନଙ୍କର ଦର୍ପ ଧୂମ୍ରୀ, ଅଭୟ
ବଶିଷ୍ଠା, ବଳ ରାକ୍ଷସ ଧୂମ୍ରୀ, କାଳଦଣ୍ଡଦ୍ରା, ଶରଣ
ଉଦ୍ଧାରଣ, କୁନ୍ୟା ଦର୍ପ, ଧୂମ୍ରୀ, ଧୂମ୍ରୀମାନ ବନ୍ଦୀଉଦ୍ଧାରଣ
ରକ୍ଷଣ, ପାଣ୍ଡବୀୟ ନାଶୀ, ଜଗନ୍ନାଥ ଉତ୍ତରା ଶ୍ରବଣ
ସମୋଧନ କରିଛନ୍ତି (ସଭାପତି ୧ମ ଶ୍ରୀ ପୃ ୭୫-୭୬) ।
ଅନୁରୂପ ଶ୍ରବଣେ ବିରାଟ ରାଜା ପାଣ୍ଡବ ଶ୍ରୀମୁଖ ଲେଖନ
ରେ ଶ୍ରୀମତୀ ସେନଙ୍କର ଚିତ୍ରଦ୍ୱାରା ଶ୍ରବଣ - ସେ ମହାଳ
ବୁଧବରୁ ଶ୍ରୀମତୀ କୁଳମଣି, ଯଦାବତେର ରାଜ୍ୟ
ରକ୍ଷା ପାଳନ, ଜାହାଜୀ ପ୍ରତି ରକ୍ଷଣ, ମୋମବସ୍ତ୍ର କୁଳ-
ମଣି, ଶାୟନକୁ କୁଳ ଉଦ୍ଧାରଣ, ନୂପତ ବଂଶଧାରଣ
ସବରାଜା ମାନ ମର୍ଦ୍ଦନ ଜାଗୁରଣ ସଂସ୍ଥିତନ, ବିଶେଷ-
ଗାୟି କୁଳନୟନ, କୁନ୍ୟା ଦାନବ ବଦାରଣ, ପାଣ୍ଡବୀ
ସ୍ୱର ଦର୍ପ ଚରଣ, କର୍ପୁରୀୟ ସ୍ୱର୍ଗ ଉଦ୍ଧାରଣ, କାଶୀ
ଭୁବନ ରକ୍ଷାପାଳନ, ଦ୍ୱାରକାପୁର ଅମଣ୍ଡନ, କୁନ୍ୟା
ଉଦ୍ଧାରଣ, ଶତପଥ ଶରଣ ପଞ୍ଜର, କଂଶିକ ରକ୍ଷାପାଳନ
ଅଭିଶେକ ନ ଧୂମ୍ର କେତୁ, ବିଶଳତ, କଂଶିକେ ଭିଷଣ,
ନାଗେଶୀ ଦର୍ପ ଗଞ୍ଜନ, ଶର ବଳୀ ପ୍ରାଣଗୁରୁ, ଶବର
ଭୁବନ ରକ୍ଷାପାଳନ, ଶିବରାଜା ମାନମର୍ଦ୍ଦନ ବେଳା-
ବଳୀ ସ୍ୱର୍ଗଉଦ୍ଧାରଣ, ଜରାସନ୍ଧ ନିଶୋଧନ, ଉଦ୍ଧାରଣ
ସପ୍ତ ରାଜାକୁ ବନ୍ଦୀ ମୋକ୍ଷଣ, ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପ୍ରଣୟ, ପମ ପ୍ରଣୟ
ବାରୁଣାବନ୍ତ ହସ୍ତି ନାୟର, ଜୟନ୍ତାପୁର ପଞ୍ଚରାଜ୍ୟ
ରକ୍ଷାପାଳନ ସମର୍ଥ, କୁଣ୍ଡଳରକ୍ଷିର ମାନରକ୍ଷଣ, ଶତ-

ଶିଖ ପ୍ରବଳ ଚରଣ, ଜଗନ୍ନାଥ ଶ୍ରୀ ଭୃଗୁମୁନି, କିନ୍ୟା
ଦର୍ପ ଦୋରକ, ଜଳପ୍ରଥ ମୁକ୍ତି କାରଣ, ମଧୁବନ-
କନ୍ୟା ପ୍ରାଣ ହରଣ, ଶିବପୁର ଉଦ୍ଧାରଣ, ଗୁଣ୍ଡାଳ ବଳ
ନିଶୋଧନ, ଦେବଦତ୍ତ ନଗର ମଣ୍ଡଳ, ବକାସୁର ମାନ
ମର୍ଦ୍ଦନ, ହିତମୁଖ ନିଶୋଧନ, ହିତମୁଖର ପ୍ରାଣଗୁରୁ
ଦୁର୍ଗାପୁର ମଣ୍ଡଳ, କଂଶିକ ରାଜାଗଣ ମଉଡ଼ ମଣି,
ପଞ୍ଚଳୀ ମାନହରଣ, କାଳ କୁନ୍ୟା, କାଳ ଉଦ୍ଧାରଣ
ସମର୍ଥ ନିଶୋଧନ, ଭୃଗୁ ଦ୍ରୋଣ ହସ୍ତି ନିଶ୍ୟ
କୁନ୍ୟା ଦର୍ପ ଧୂମ୍ରୀ, ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପ୍ରାଣ ବଳିତ,
ଅଭୟ ଶୋମର ମାନପୁରଣ, କୁନ୍ୟା ଗର୍ବ ଶରଣ
ଉଦ୍ଧାରଣ, ଧୂମ୍ରୀରୁ ଉଦ୍ଧାରଣ ମାନରାଜ୍ୟ ଦର୍ପ
ମର୍ଦ୍ଦନ, ଶରଣପଞ୍ଚର କଂଶିକା ଜଗନ୍ନାଥ ବଞ୍ଚିତମାନ
ପୋଷୀ ଜନମାନ ବନପୁର ଶରଣ, ଦୁଷ୍ଟାଳ କୁନ୍ୟା
ସଜ୍ଜନ ରକ୍ଷାପାଳନ, ମହିମା ମଣ୍ଡଳ ତାଳେ, କେଶବ
କାମିନୀ ମନସିକ, ମହାଶୟୀ ରାଜାଗଣ ଭୁବନ, ଶୟନ
ରାଜାଗଣର ବର ପ୍ରସାଦ, ମନ୍ତ୍ରପାଳ, ଧର୍ମ ଶାସ୍ତ୍ର-
ବେଦୀ, ସଦ୍‌ବେଦୀ, ବହୁବେଦମନ୍ତ୍ର ବୋଧନ, ବଳ-
ରାମ ଭରଣ, ପୋଷୀଜନ ବହୁମଣ୍ଡଳ, ତପୋବନ
ରକ୍ଷାପାଳନ, ଉଷି ବିପ୍ର ଚରଣ ବନ୍ଦନ, ଗୁରୁ ପିତୃଗଣ
ଭକ୍ତିଭଜନ, ରାକ୍ଷସ ବଳ ନିଶୋଧନ, କେଶବ ସହସ୍ର
ପଞ୍ଚାଶ, ଉଦ୍ଧାରକ, ଶ୍ରୀ ପୁରୁଷେ ଉମ ଚରଣେ ଶରଣ,
କରୁଣ କର ରାଜାଗଣର, କାଳାନ୍ତ କଳେବର,
ସମ ଉଦ୍ଧାର ହସ୍ତିମ, କାଳଦଣ୍ଡ ଧୂମ୍ର ଗୁରୁ, କାଳ-
ବିକାଳ ଭୁକ ବନ୍ଦନ, ଶିବପୁର ପାଦପଦ, ଶେଷଦଣ୍ଡ
ରଥ ମଣ୍ଡଳ, ଶାୟନ କେତନ ବଞ୍ଚିତକ, ମୁକୁଟବନ୍ଧା
ଦେବପୁର ଶିବ ଶେଖରମଣି, ପବନ ଦେବଦନ୍ତ ଶୟନ
ସଦାବଳ ବାରାଧି ବାରବର ମହାମଣି, ଉଦ୍ଧାର ଦର୍ପଣ
ପ୍ରାଣ ପଶ୍ଚିମ କେତୁର ରାଜାଙ୍କ ଉପରେ ଭୁଜଙ୍ଗ,
ମହାବଳ ମଣି ସର୍ବ ନୂପଦେବ, ଗଦ ଧର ଚରଣ-
ମଣି ମଣ୍ଡଳ ଦଶପଦ ପ୍ରଭୃତି ବିଶେଷ ଶ୍ରୀମତୀଙ୍କ
ନାମ ପୁରୁଷ ସଂଯୋଜିତ ହୋଇଛି । ଶ୍ରୀମତୀଙ୍କ ବହୁ-
ବିଶେଷ ଶ୍ରୀ ବିରଚିତ ଶ୍ରୀ କାମିନୀର ସୁଚନା ସମ୍ପରେ

ଲିପିରେ ଲେଖିଲେ । ଭ୍ରମ ପେପର ସଂଗ୍ରହର ଆଧାର ଏଥିରେ ଭ୍ରମକର କୋଟେଟି ଅନୁଭବ୍ୟ ଗୁଣର ସୂଚନା ଉଦ୍ଭବ ହୋଇଥିବାର ଦେଖାଯାଏ ଯଥା ମନ୍ତ୍ର ସାଧକ ନିର୍ମଳ ଶାସ୍ତ୍ରୀବଞ୍ଚା, ଯଦୁବୋଦାନ, ବହୁ ବେଦ ମନ୍ତ୍ର ବୋଧନ ଉପି ଓସ ଚରଣେ ବନ୍ଦନକରୁଣାକର ପ୍ରଭୃତି । କିନ୍ତୁ ଭୀମସେନ ଏହିପରି ଗୁଣ ସମନ୍ବିତ ହୋଇଥିବାର ପ୍ରମାଣ ସାରଳା ମହାଭାରତର କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ନାହିଁ । କୌଣସି ଘଟଣା ମାଧ୍ୟମରେ ଏହି ଗୁଣଗୁଡ଼ିକର ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟ କଥା ଯାଇ ନାହିଁ । ବଙ୍ଗଳା ଅସମୀୟା ମହାଭାରତରେ ଭ୍ରମ ଗୋଟିଏ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶ ଶୋଧ ଚରିତ୍ର ମାତ୍ର । କିନ୍ତୁ ସଂସ୍କୃତ ମହାଭାରତରେ ଭ୍ରମଙ୍କୁ କେତେକ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଗୁଣ ସମନ୍ବିତ ବୋଲି କୁହାଯାଇଛି । ବନପର୍ବର ୧୬ ଓ ୧୭ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଭ୍ରମଙ୍କ ଗୁଣ, ଚରଣ ଚରଣ, ମାୟା, ବରହତ, ପରମ ତପସ୍ବୀ, ମଉସାହସମ ଶକ୍ତିଶାଳୀ, ଶ୍ରୀମନ୍ ବଳବାନ, ମନସ୍ବୀ, ଦୀର୍ଘାୟା, ଶୁଭ୍ର କାଞ୍ଚନପ୍ରଭ, ଲେହିତ ନେତ୍ର, ପୃଥୁଲ ଧୃତି, ମଉସାବତ୍ସ ବରମ, ସିଂହଦାଣ୍ଡୀ, ତରୁଣ ଶାଳ-ବୃକ୍ଷସମ, ଉଦରତ, ମହାସ୍ବା, ବୋଞ୍ଜସୁଦର, କମ୍ବୁଗୀବ ଓ ମହାଭୂଜ ବୃକୋଦରର ବଶେଷଣରେ ଭୂଷିତ କରାଯାଇଛି । ବୋଧହୁଏ ସଂସ୍କୃତ ମହାଭାରତର ଅନୁ-ସରଣରେ ଭ୍ରମଙ୍କର ପୁରାଣ କେତେକ ମହତ ଗୁଣର ସୂଚନା ସାରଳା ମହାଭାରତରେ ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଛି ।

ଭ୍ରମ ସାରଳା ଦାସଙ୍କର ମାନସ ପୁତ୍ର । ଗାଁର ଗୋଟିଏ ଦୁଶ୍ମୀ, ଗୁଣ୍ଡା ଅଚଳ ସଫଳ ଯୁଦ୍ଧକର ପ୍ରତି ରୂପରେ ସେ ଭ୍ରମକୁ ଚିତ୍ତିଛନ୍ତି । ଭ୍ରମର ବନ୍ଧନ ଗୁଣ ଓ ପରସ୍ପର ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ସାରଳା ଦାସକ ଲେଖନୀ ପ୍ରତି ସେତେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଉଠିଛି । ଭ୍ରମ ଯଥାର୍ଥରେ ଜଣେ ଓଡ଼ିଆ ପୁଅ ଭାବରେ ଚିତ୍ତିତ । ସାରଳା ମହାଭାରତରେ ଭ୍ରମ ଚରିତ୍ର ସହିତ ବଙ୍ଗଳା ଓ ଆସାମର ଭ୍ରମ ଚରିତ୍ର କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ବୈଷମ୍ୟ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ପ୍ରାୟ ଭାରତୀୟ ମହାଭାରତରେ ଭ୍ରମର ଅସାଧାରଣ ଶରତ୍ତ୍ବ ସହିତ ବରୁଣକୁଳୀ ଗ୍ରୀକ୍ଷକାର

ସମନ୍ବିତ୍ତ ଦିଶିଛି । ଭ୍ରମ ଦାସ ବହୁ ଗଣସ ଓ କୌରବ ମାନଙ୍କ ଧୂସ ସାଧନ ସମସ୍ତ ମହାଭାରତରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଭ୍ରମର ଶରତ୍ତ୍ବ ଓ ଯୁଦ୍ଧଜୟର ବର୍ଣ୍ଣନା ବଙ୍ଗଳା ଓ ଅସମୀୟା ମହାଭାରତରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ । ବଙ୍ଗଳା ମହାଭାରତରେ ଏହିପରି ବର୍ଣ୍ଣନାର ଓକି ଓ ଗାନ୍ଧାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ; ସମସ୍ତ ସରଳ ପଦ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ ସାଧାରଣ, ଶାନ୍ତମୂଳ ବର୍ଣ୍ଣନା ମାତ୍ର । ଅସମୀୟା ମହାଭାରତରେ ଭ୍ରମର କର୍ମୀର, ବକାର, ଯୋମବାହୁ, କାଳଧୁମା ତ୍ୟାଦିଙ୍କ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ ଉପସ୍ଥାପିତ । ଯୁଦ୍ଧ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ଭୟ ଓ ଉତ୍ତେଜନାକାଶ ପରାବେଶ ସୃଷ୍ଟି ଓ ଏଥି ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ଶ୍ରୀମର ଅଭାବ ରହିଛି । କର୍ମୀର ବଧ ଉପରାନ୍ତରେ ଯୁଦ୍ଧ ବର୍ଣ୍ଣନା ବଙ୍ଗଳା ମହାଭାରତର ଯୁଦ୍ଧ ବର୍ଣ୍ଣନା ଠାରୁ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଦୀର୍ଘ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଶର-ରସ ସଂଗୃହ ଦିଗରେ ଦୁର୍ବଳ । ଉଦାହରଣ ସ୍ବରୂପ-ଶରଦତ ମୁନିବର, ଯୁଦ୍ଧ ଭ୍ରମ କର୍ମୀର, ମିଳି ଗୋଲି ଘୋର ରଣ । ହାତାହାତ ଦେନେନ । ବାହୁବାହୁ ଗୁରୁ ଧର । ମାତର ଧାତ ଗର କର । ମୁକୁଟି ଶୂର୍ପର ମାରେ ଗଣସ ଧାନ୍ତ ସାରେ । ଆଶ୍ବଳ କରେ । ଦୁୟୋ ମାଲ ବାହେ ଧରେ । ଭୟ ଭର ଗୁରୁ ଧର । ତଥାକେ ଜରମ୍ଭ କର । ବ୍ରଜତ ଗୁପର ମାରେ । ଜନିତେ ଆଜନ୍ତ କରେ । କେତୋ ମାରେ ଦାସ କାତ । ବାଘା ବାଘର କାତ । କରୋ ନଠି ଉଠି ପରେ । ସନ୍ତାନେ ଧରଣୀ ଲରେ । କପାଳକପାଳ ହାନେ ଠ ଠ ଠାତ୍ ମା ରଣାନ । କତୋ ଅଶୁଆଶୁ ହାନେ । ପେନ ବାଜେ ବଜ୍ର ହାନେ । [ଅନୁବାଦ-ଭ୍ରମ ଓ କର୍ମୀରର ଯୁଦ୍ଧ କଥା ମୁଖ୍ୟତଃ କହନ୍ତି । ଘେର ରଣରେ ସେମାନେ ମିଳି ଯେତେବେଳେ । ନିଶିତ୍ତ ଭାବେ ହାତକୁ ହାତ ଓ ବାହୁ କୁବାହୁ ଛନ୍ଦାଛନ୍ଦ ହେଲେ । ପରସ୍ପର ହାତରେ ଆଘାତ କଲେ । ଭ୍ରମ ବଧା ଓ ଗୁପଡା ମାର ଗଣସର ଦାନ୍ତସବୁ ଭାଙ୍ଗ ଦେଲେ ପରସ୍ପର ଆଞ୍ଜାଳନ କଲେ । ଦୁଇଜଣ ମାଲବର ରେ ନିବିଡ଼ ଭାବେ ଛନ୍ଦାଛନ୍ଦ ହେଲେ । ପରସ୍ପର ବୁକୁରେ

ହେଲେ । ପରସ୍ପର ହାତରେ ଆଘାତ କଲେ । ଭ୍ରମ ବଧା ଓ ଗୁପଡା ମାର ଗଣସର ଦାନ୍ତସବୁ ଭାଙ୍ଗ ଦେଲେ ପରସ୍ପର ଆଞ୍ଜାଳନ କଲେ । ଦୁଇଜଣ ମାଲବର ରେ ନିବିଡ଼ ଭାବେ ଛନ୍ଦାଛନ୍ଦ ହେଲେ । ପରସ୍ପର ବୁକୁରେ

ରୁପଡ଼ା ମାରି, ଗାତ ମାରି ଜଣେ ଅନ୍ୟ ଜଣକୁ ଜଣି-
ବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ । ଭୂର୍ବରେ ଉଠିଲେ ପଡ଼ିଲେ ।
କପାଳକୁ କପାଳରେ ଏବଂ ଅଣ୍ଟାକୁ ଆଣ୍ଟାରେ ବଜୁ-
ଇଲ ପିଟାପିଟି ଢେଲେ । ଧରଣୀ ଥରି ଉଠିଲା ବଳା-
ସୁର ବନ୍ଧା ବସୁନ୍ଧା ଓଡ଼ିଆ, ଅମରୀୟା ଓ ବଙ୍ଗଳା
ଜମନାଟିଆର ମହାଭାବରେ ରହିଛି । ବକସ୍ତ୍ରପକୁ
ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନ କରି ଭ୍ରମ ଭୋଜନ କରୁଥିବା ଦୃଷ୍ଟି, ସବୁ
ମହାଭାବରେ ମମନ । ଓଡ଼ିଆ ଓ ବଙ୍ଗଳା ମହାଭାବତ
ରେ ଏହି ଅଂଶର ବର୍ଣ୍ଣନା ମପକରେ ମୃଦୁରୁ ସୁବନା
ଦିଅଯାଉଛି । ବଙ୍ଗଳା ମହାଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣନାଟି
ଫାଷିୟା ଢେଲେ ମଧ୍ୟ ଉଭୟର ବସତ୍ୱ ସାମ୍ୟ ଦେଖିଛି ।
କିନ୍ତୁ ଅମରୀୟା ମହାଭାବରେ ଏହି ବର୍ଣ୍ଣନା ଅଧିକ
ଲୋଭୁକାବତ୍ । ବକାସୁରର କେକମାନେ ଭ୍ରମସେନକୁ
ଲୁହା ଶିକୁଳିର ବାଧୁ ନେଇ ପାଂଚିଛନ୍ତି । ବକାସୁର
ଅସିବା ମମୟ ହେବାରୁ ଭ୍ରମ ଶିକୁଳି ଛୁଣି ନ ଢଳ,
ପିଠା, ପରମାଳ ବଞ୍ଚିବା ଖାଇପାରି ଥାନ୍ତି ଥାନ୍ତି ଦନ
କ୍ଷୀର ଓ ମଧୁ ପିଇବାକୁ ଲାଗିଛି । ବସତ୍ୱକୁ ଦେଖି
ବଦ୍ଧ କରି ହସିଥାଏ ଓ ଖାଇ ଚାଲିଥାଏ । ବକାସୁର
ଆସି ଗର୍ଜନ କରି କହିଲା-କୁ ମୋର ବଳି ହୋଇ
କହିଲେ ମୋର ଭାଗ ସବୁ ଖାଇଲ । ଭ୍ରମ ଉତ୍ତର ଦେଲେ
-ଆରେ ବକାସୁର ଭାଗ, ମୁଁ ଖାମୋରି ତୋ ବାଟ
ଗୁଡ଼ି ବସିଛି । ତୁ ଢେଉରୁ ଖୋର ସେବର । ସେବକ
ପର ଖାଇବା କଥା । ଚୁନସ୍ତ୍ର ଖାଇ ନ ପାରି ଜଣ
କକୁଳେ ଖାଇବାକୁଦି ? ଏଥିରେ ଶେଷ ଶୋଷ ନିବୃତ୍ତ
ହୋଇ ଭ୍ରମର ମଥାରେ ଚାପିଏ ବସାରଳା ।

ଅମରୀୟା ଭ୍ରମ ଜଗତର ଆକାଶଟିଏ ବସେଇ
କୃଷି କର୍ମରେ ନିୟତା । ଥରେ କଣ୍ଠ କ୍ରନ୍ଦଣ ଘରେ
ଫଉ ଥରେ ଶିବଙ୍କ ଘରେ ଚାକର ରହି ଭ୍ରମ କୃଷି
କରିଛି ଓ ପ୍ରଚର ଧାନ ଫଳାଇଛି । କଣ୍ଠ କ୍ରନ୍ଦଣ
ଧାନ ବୁଣିବା ସ୍ଥାନ ଦେଖାଇ ଦେବା ପରେ ପାଞ୍ଚ ଛଅ
ଦିନରେ ଭ୍ରମ ଏକ ଯୋଜନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗହନ ଆରଣ୍ୟ
କୁ ଚେକାଟି ପରିଷ୍କାର କଲା । କୋଡ଼ାଳରେ ସବୁ ଖାଲ

ଶୋକଦେଲ । ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଶାଳଗଛରେ ମଇଦେଇ
ଜମି ସମାନ କଲ । ସେଥିର ପରିଶ ହଜାର କଠି ଅ
ଧାନ ବୁଣିଲ । ଧାନ ଚିପିବାକୁ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ବରଫ
ହଣଣଙ୍କ ମୁହଁରୁ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ମଞ୍ଜାଗାନ୍ଧି ଜଗିଲା
ଧାନ ଖାଇବାକୁ ଅସିବାରୁ - ଶଙ୍ଖ ଧବଳ ସମେତ
ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ନିମାନଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କଲ । ଭ୍ରମର ଅତ୍ୟୁକ୍ତ
ପରାମର୍ଶ, କୃଷି କର୍ମରେ ନିୟତା ଓ ପ୍ରଭୁ ପ୍ରତି ଶ୍ରଦ୍ଧା ଭକ୍ତି
ଦେଖି ବାହ୍ୟ ମନେକରି କରି ପଶୁରିଲେ-

ତୋମର କର୍ମକ ଦେଖି ଅଶ୍ରୁଧୀ ଦବାର
ନ ଶ୍ରେୟା କହା ତୁମି କାହ୍ନୁକ ତୋମର ।

(ଅଂଶ ବନପର୍ବ ପଦ-୧୩୭-ପୃଷ୍ଠା-୬୯)

ସଂସାର ମହାଭାବରେ ଭ୍ରମ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କର
କର୍ମକୁ ସମର୍ଥନ ନ କରି ଭ୍ରମ ନାପୂର୍ଣ୍ଣ ଉପଦେଶ ଦେଇଛି
ତାଙ୍କୁ ପଞ୍ଚମାଣ୍ଡବ ଓ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କର ଦୁଃଖର କାରଣ
ବୋଲି ଅଭିହିତ କରିଛି । ଯୁଧିଷ୍ଠିର ନିଜର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ
ନ କରି ଅକର୍ମ ପରି ଭୁଲି ରହିଛନ୍ତି । ପଣ୍ଡିତମାନେ
ଯଥେଷ୍ଟ ବଳଶାଳୀ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ସହିତ
ସଂଘର୍ଷ ନ କରିବା ଏକ ନିୟମାୟ କର୍ମ ବୋଲି
ତାହାମତ [ବନ ପର୍ବ ୧୩୭] ଅସୀୟା ମହାଭାବ-
ରେ ମଧ୍ୟ ଭ୍ରମର ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ପ୍ରତି ଅନୁରୂପ ଭାବନା
ଦେଖି । ଅବଶ୍ୟ ଏହା ସଂସ୍କୃତର ସଂସାର, ଶାଳିନ,
ଯୁକ୍ତି-ଶିଳ୍ପ, ଉପଦେଶ ନୁହେଁ । ଥରେ ଭରି ରହିଛି
ଜଣେ ଉପାଦେୟ ବର ପୁରୁଷର ଦୁଃଖ, ଗୋପ, ଅଭି
ମାନ ତଥା ଭ୍ରମନଙ୍କ ଗୁଣ ଓ ପଦାବ୍ରତ ସହାନୁଭୂତି ।
ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ଘୋରୁ ଚଢ଼େଇ କାଣ୍ଡ । ସେମାନଙ୍କର
ସମସ୍ତ ଦୁର୍ଭୋଗ ପାଇଁ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ହିଁ ଦାୟୀ । ଏକ ମାତ୍ର
ଦୁଃଖର ଆରମ୍ଭ, ଆହୁରି ଅନେକ ଦୁଃଖ ଶେଷିବାକୁ
ଅଛି ।

ଶୁଭା ବନ୍ଦା ମହାଧର୍ମ ତୋମର ତ ଯତ କର୍ମ
ଆମି ଦୁଃଖ ପାଇଁ ଯତ ଯତ
ଅଛି ମହା ଦୁଃଖବର ମିଳଇବେକ ବହୁତର

ତାଙ୍କ ଭୂମି ଜାନାହା ମନେ [ଆଦିବନପଦ-୩୭]
ଭ୍ରମର ବେଶ ସମ ସରସ୍ବତୀଙ୍କ ଲେଖନୀରେ ବଡ଼ ମର୍ମ
ପ୍ରଣୀ ।

“ବନବାସ କାଳରେ କେତେ ଦୁଃଖ ସେ ଭୋଗ
କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ, ତୁମେ ଜାଣ । ଗଭୀର ଦୁଃଖ ଶୋକ
ଭିତରେ ମହା ଭୟାନକ ବନବର-ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ
ସୁଗମ ମନେହେବ । ଦ୍ରୋପଦଙ୍କର କେତେ ଦୁଃଖ
ହେବ, ତୁମ ଅନୁରବ କରି ପାରୁନାହିଁ । ସୁକୁମାରୀ ସଖୀ
ଗଜକୁମାରୀ ରାମ, ସମ୍ଭାଷଣ, ଆଲୋକ ସମ୍ପଦ କଣ
ପାରିବେ ନାହିଁ । କଷ୍ଟକମ୍ପ ବନପଦରେ ବୁଲିବା-
ବେଳେ ବହୁ ଦୁଃଖ ପାଇବେ । ଆଉ ଦୁଇଟି ଛୋଟ
ଭାଇ ନକୁଳ ସହଦେବଙ୍କ କଥା ଭାବିବା ବେଳକୁ ମୋର
ଛାତି ପାଟି ଯାଉଛି । ପୋକ, ନୋକ, ମାଛ ତ ଉଠିଣ
ନେମାନଙ୍କୁ ଯେତେବେଳେ ଖାଇବେ, ତୁମ ମନରେ
ଦୁଃଖ ହେବନି ? ଅତି ସୁକୁମାର ଅର୍ଜୁନ, ଦଂସୁଲ
ତୁଳୀରେ ଶୋଇବ ଯାହାର ଦେହକୁ କଷ୍ଟ ହେଉଥିଲା
ସେ କେମିତି ମାଟି, ପଥର, ଘାସ ଉପରେ ପଡ଼ି ଶଯ୍ୟା
ରେ ଶୋଇବ ତାର ଦୁଃଖ ଦେଖି ତୁମେ ଗଭୀର ଦୁଃଖ
ରେ ନିଦ୍ରା କହୋଇଯିବ । ତୁମର ମଧ୍ୟ ଦ୍ୟୁତରତ ଭାବ
ରେ ଯେ ଦୁଃଖର ଶେଷ ନାହିଁ, ତା କଣ ତୁମେ ଜାଣ
ନାହିଁ ?”

[ଆଦି ବନପଦ-ପୃଷ୍ଠା ୩୭]

ସାରଳା ମହାଭାରତରେ ଭ୍ରମରୀୟ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କର
ଏକାନ୍ତ ଅନୁଗତ ଓ ଆଜ୍ଞାବଦ୍ଧ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ବହୁ ସ୍ଥାନ
ରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ପ୍ରତି ତାର ଦୁଃଖ ଓ ଅଭିମାନ ସ୍ପଷ୍ଟ ।
ଯୁଧିଷ୍ଠିର ହିଁ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କର ସମସ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଓ ଦୁଃଖ
ଭୋଗର କାରଣ ହୋଇ ତାର ମତ । ସଭାପଦରେ
ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଦୁଃଖୀଭାବେ ହାତ ଯାଇ ଭାଇମାନଙ୍କ ସହ
ମୁଣ୍ଡକଲେ ବସିବାବେଳେ ଭ୍ରମରୀୟ ମହାକାବ୍ୟରେ
କହି ଉଠିଛି । ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କଠାରୁ ଆଦେଶ ନ ପାଇ
ଗଭୀର ଦୁଃଖରେ ଆତ୍ମହତ୍ୟା ଶ୍ରେୟସ୍ବର ବୋଲି ମନେ
କରିଛି ।

ବଙ୍ଗଳା ମହାଭାରତର ଭ୍ରମ ଦ୍ରୋପଦୀ ବସୁନ୍ଦରୀ
ସେଥିରେ ଶୃଙ୍ଗାରୀବର କେଶରୀ ପରି ଯୋଧାରେ
କମ୍ପମାନ ହୋଇ ଗଜନ ନଗନ କରିଛି । କୌରବ
ମାନଙ୍କୁ ଧୂସ କରିବା ଲାଗି ସୁନଃ ସୁନଃ ପ୍ରହେଳି କରିଛି
କିନ୍ତୁ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ଆଦେଶ ନ ଥିବାରୁ ଉପସ୍ଥିତ ଶେଷ
ରେ କୌଣସି ଫଳକାର କରି ପାରୁନାହିଁ । କୌରବ
ମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଭ୍ରମର ଉଭୟରେ ପଦେଶ ଭାବରେ
ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ପ୍ରତି ଅଭିମାନ ପ୍ରକାଶ ଉଠିଛି । ତାର
ବକ୍ରବ୍ୟ ହେଉଛି, ଯୁଧିଷ୍ଠିର ପାଣ୍ଡବଙ୍କର ପ୍ରଭୁ ନ
ହୋଇଥିଲେ ବର୍ତ୍ତମାନ କୌଣସି କୌରବଙ୍କୁ ସେ
ଜୀବିତ ଅବସ୍ଥାରେ ରଖି ନ ଥାନ୍ତା ।

ଅରେ ଦୁଷ୍ଟ ଗଣ ତେର ମେନ ଲହେ ମତ

ଏତେକ ସହରେ ପାରେ ବାହାର ଶକତି

× + +

ଯୁଧିଷ୍ଠିର ପ୍ରତି ବଳେ କୌରବ ପ୍ରଧାନ ।

ଭୂମି ଜେନ ନାହିଁ କର ଇନ୍ଦ୍ରୀର ବ୍ୟାଧାନ ।

(ସଭାପଦ ପୃ-୧୫୭)

ଦ୍ରୌପଦୀୟନକୁ ଟୋପ କରି କହିଛି-“ଧର୍ମ ପାଶେ ବନ୍ଧ
ଲେ ଧର୍ମ ଅଧିକାରୀ ସେଇ କାତରେ ମୁଁ ତୋତେ ବଧ
କରି ପାରୁ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁପେଶୁ, ନିର୍ଜୀବ, ଶାମର ତୁ
ଯେଉଁ ଉରୁ ସଭା ଭିତରେ ଦେଖାଇଛୁ, ମୁଁ ସଭାଜନଙ୍କ
ସମ୍ମୁଖରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି କରି କହୁଛି, ଦୃଷ୍ଟିରେ ଯୋଇ ଉରୁକୁ
ଭାଙ୍ଗି ତୋତେ ନିପାତ କରିବି,” ତଥାପି କର୍ଣ୍ଣର
କାନ୍ଦୁ ଭ୍ରମର ଅସହ୍ୟ ହେବାରୁ ସେ ଅର୍ଜୁନ, ନକୁଳ;
ସହଦେବଙ୍କୁ ଅହ୍ୱାନ କରି କହିଛି ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଯଦି ଧର୍ମ
ମୁକ୍ତ ହେଲେ ତୋର ଆଉ ଶତ୍ରୁ ସଂହାରରେ ବାଧା
କେଉଁ ? ଆଜି ମୁଁ ସବୁ ଶତ୍ରୁଙ୍କୁ ସଂହାର ମରିବି ।
ଉଠ ସମସ୍ତେ । ଦୃଢ଼ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ବାଧା ଦେଇ ନଥିଲେ
ଏ ଶ୍ରେୟଶ କୌରବ-ସଂହାରରେ ବାହାର ପଡ଼ିଥା-
ନ୍ତେ । ଏଠାରେ ଭ୍ରମର ସାରଭଣ୍ଡାରୀ ଉକ୍ତି କାଶୀସମ

ଦାସକ ଲେଖନୀରେ ଉନ୍ନତ ପ୍ରକାଶ ଲଭି କରନ୍ତି
ପୃଥ୍ବୀର ଭାବ ଅଳ କରବ ନିର୍ମଳ
ନିପାତ କରିବ ଆଜି ଭାବତେର କୁଳ
କହିତ କହିତ ଭ୍ରମ ହୋଇ କହେ ଅଂଗ
କଳନ ଅନଳ ଯେନ ନୟନ ତରଙ୍ଗ
ନୟନ ତରଙ୍ଗ ହେତେ ଅଗ୍ନି ବାହୁବଳ
ଭବକର ମୂର୍ତ୍ତି ସୁଗାନ୍ଧର ଯମ ପାୟ ।

[ପୃଷ୍ଠା-୧୨୯]

ବଙ୍ଗଳା ମହାବୀରତର ଭ୍ରମସଂସନ ମଧ୍ୟ ମହାପ୍ରାଣ
ସାନ୍ନିଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ଭ୍ରମ ପରି ସେ ପୁରୋଚନର ଦ୍ଵାରରେ
ଅଗ୍ନି ଲଗାଇ ପୃଥ୍ବୀରେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ନେଇ ବାହାରି
ଯାଉଛି । ମାତା ଓ ଭାଇମାନଙ୍କୁ କାନ୍ଦରେ ଧରି ବନ
ଭିତରେ ପବନ ଚେରେ ଚାଲୁଛି । ତାର ଚରଣ
ବୁଝି ଶିଳାମାନ ଚାଲୁଛି ତୋଳିଯାଉଛି । ଭ୍ରମ
ହୃଦୟ, କଳାଧର ଅଦୃଶ୍ୟ ସବୁ ବସିଛି । କିନ୍ତୁ
ଭବକର ଯୁଦ୍ଧ କରି ନୁହେଁ, ବିଧା, ଗୁପ୍ତା, ଓ
ଗୋଲୁ ମାରି । ହୃଦୟ ସମସ୍ତ ଏହିପରି ଅନାୟାସ-

ରେ ନିହତ ହୋଇଛି—

ତତ୍ତ୍ଵ ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନ ମୂର୍ତ୍ତିକ ପଦାଧାର
ପରୀକ୍ଷା, କରି ତାରେ କରିଲ ନିପାତ ।
(ଆଦିପଦ-୧୯)

କର୍ମୀର ରାକ୍ଷସ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧରେ ମଧ୍ୟ ଅନୁରୂପ
ପରାଜିତ ପ୍ରାୟଶ କରି ଯାଉଛି । ଅଧିକ ହେଉଛି
ରାଜା ଓ ରାଜାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ, ମୁଣ୍ଡ ଓ ବାହୁରେ
ପିଟା ପିଟି ପଦାଧାର ତେଜସ୍ଵୀରେ ପୁଣି ମୁଣ୍ଡ ବଳ
ଆଗତ କାମତ ତତ୍ତ୍ଵ ଭୁବେ ଭୁବ ଲାଜି ନେଣୁ
ରାକ୍ଷସ ମାନଙ୍କ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧରେ ଭ୍ରମର ଦୁର୍ଜୟ ପରା-
ଜିତ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ସୁଯୋଗକୁ ଚାହିଁ କାଳୀରାମ
ଏଡ଼ାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ସାରଳା ମହାଭାରତର କେ
ହିତମୁକ୍ତି ସହ ଭ୍ରମର ଯୁଦ୍ଧ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ଏହାର
ଆକାଶ ପାତାଳ ତପାତ୍ । ଏପରିକି ଦୁଃଶାସନ ଓ
ଦୁଃସ୍ୟାସନ ସହ ଭ୍ରମର ଯୁଦ୍ଧ ମଧ୍ୟ ଭବ୍ୟଭାବପୂର୍ଣ୍ଣ ।

ଯୁଦ୍ଧବର୍ଣ୍ଣନା ପ୍ରତି ପାଠକ ମାନଙ୍କ ମନରେ ସାମାନ୍ୟ
ମାତ୍ର ଉତ୍ତେଜନା ସଂଗୃହୀତ ହୁଏ ନାହିଁ । ସବୁ ଠାରେ
ଯୁଦ୍ଧ ପୂର୍ବକ ପ୍ରତ୍ୟେକ ରେଭେନାର ଧ୍ଵନି ଓ ଆଶ୍ଵାସନ
ପ୍ରାୟ ଅନୁପସ୍ଥିତ । ମାଗନ୍ତୁକ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ଦ୍ଵାରା ପର-
ସ୍ପରକୁ ଆଘାତ ଏବଂ ତରଳତା ଚଳି ସ୍ଵେଦିତ ବିଭୀଷି-
କାମର୍ଦ୍ଦିବର୍ଣ୍ଣନାର ପ୍ରସାସ ମଧ୍ୟ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ନାହିଁ ।
ଭ୍ରମ ଦୁଃଶାସନ ଯୁଦ୍ଧ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ— ଦୁଃଶାସନର ଶର-
ଦଳରେ ଶର ବିକଳ ହେବାକୁ ଭ୍ରମ ଦୁଃଶାସନ ମୁଣ୍ଡକୁ
ଲଙ୍ଘନ କରି ନଦା ଯଥାପାଡ଼ିଲା । ଦୁଃଶାସନ ଶର ଯୋଜନ
ଦୁରନ୍ଦର ଯାଇ ପଡ଼ିଲା । କାନ୍ଦରେ ପୂର୍ବ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ସ୍ଵୀକାର
କରି ଭ୍ରମ ଶରରେ ତାର ବନ୍ଧି ଦିଦାର ରକ୍ତପାନ
କଲା । ଦୁଃସ୍ୟାସନ ଉତ୍ତରୀୟ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଅଗେ କରେ
ହୋହେ ରାଗେ ବାନ୍ଧ୍ୟାଂଶ ଭିତରେ ଯୁଦ୍ଧ ବର୍ଣ୍ଣନାର
ସମସ୍ତ ଗର୍ଜନ ତଳେ ଶେଷ । ସବୁଠାରୁ ବାକ୍ୟ ଯୁଦ୍ଧ
ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଅଂଶ ବୋଧହୁଏ—

ପ୍ରାୟଶାସନ ନ ଗୋରବ ପ୍ରମାଦ
ଭ୍ରମର ମାରିଲ ଗଦା
ପୁଷ୍ପମାଳ ପ୍ରାୟ ବୃକାଦର ତାୟ
ନନ୍ଦି କହି ପାୟ ବ୍ୟଥା
ଦୁଇ ଦୋ ଗାଦ ଘେନି ବକ୍ରପାତ
ଠକେଠକେ ଶୁଣି

ଦୁଃସ୍ୟାସନ ଅଙ୍ଗ ଭ୍ରମ ମହାଭଙ୍ଗେ

କରେ ଗଦାର ଘାତନ । (ଦୋଷ ପୃ ୧୧୫)

ସରଳାଙ୍କ ପୃଷ୍ଠାପୃଷ୍ଠା ବ୍ୟାପୀ ଯୁଦ୍ଧ ବର୍ଣ୍ଣନା
ଏଥିରେ ନାହିଁ । ଅତି ସଂକ୍ଷେପ ବର୍ଣ୍ଣନା ଭିତର ଯୁଦ୍ଧ
ଶେଷ । ପାଠକ ଭବାବେଗରେ ଯତ୍ନ ପତ୍ନ ହୁଏତ
ଯୁଦ୍ଧର ଆରମ୍ଭ କେତେବଳେ ହେଲା, ଶେଷ କେତେ-
ବେଳେ ହେଲା ସହଜରେ ଧରିପାରେ ନାହିଁ । ପୁଣି
ଭାଷା ଓ ବନ୍ଦ ପ୍ରୟୋଗର ଅସମତା ଯେଉଁ ସରଳସ
ପୃଷ୍ଠାରେ ବାଧା ଉତ୍ପାଦିତ ପ୍ରୟାସ ଛନ୍ଦରେ ମାଧ୍ୟମ
ରୁଣ ସମ୍ଭବତଃ ବ୍ୟବହାର ଗୁରୁଗୁଣର ଯୁଦ୍ଧ ବର୍ଣ୍ଣନା
କୁ ଅବ୍ୟକ୍ତ ଲଭୁ କରିଛି 'ଗଦାଘାତ' ସହିତ ପୁଷ୍ପମାଳ

ବଜ୍ରପାତ ସହୃଦ ଓନ୍‌ଠି ଶବ୍ଦ ଏ ପ୍ରକାର ରସାଞ୍ଜୟ ସୃଷ୍ଟି କରିବାରେ ଦାୟୀ ।

ଭ୍ରମକୁ ଧୂଳିମଟର ମଣିଷ କରି ଗଢିତାରେ ସାରଳାଙ୍କ କୃତରୁ ସ୍ଥାନୀୟ ଭ୍ରମ ଚରିତ୍ରକୁ ଦୈବ ଭାବପୂର୍ଣ୍ଣ ନ କରି ସାଧାରଣ ମଣିଷର ଇର୍ଷା, କ୍ଳେଷ ଦୁଃଖ ଶୋକ, ପ୍ରେମ ସହାନୁଭୂତି ଭିତରେ ସେ ଆବଦ୍ଧ କରି ରଖିଛନ୍ତି । ଯେଉଁ ମଣିଷ ରକ୍ତର ନିଶୀର ପାଗଳ ହୋଇଉଠେ, ତା ହୃଦୟରେ ମଧ୍ୟ ବିଶେଷ ପରିବେଶରେ କବିତାର ସକାମଳ ଅନୁରାଗ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇପାରେ । ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ଭ୍ରମ ଶ୍ରେଣୀ ହେଉ ସାଥୀ ଉଦାତ୍ତରଣ ଯେଉଁ ମାନଙ୍କୁ ଭ୍ରମଦ୍ରବ୍ୟର ଭକ୍ତିକରେ, ସେମାନଙ୍କୁ କେତେବେଳେ ଗର୍ଭର ଅଭିମାନେ ତ କେତେବେଳେ ପ୍ରତାପ ହୋଧରେ ଭସ୍ମନ କରେ । ଭ୍ରମର ଯୁକ୍ତି ପ୍ରବ-ଶତା, ବିରୁଣିକତା ଓ କର୍ତ୍ତବ୍ୟଜ୍ଞାନ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ବାରମ୍ବାର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରେ । ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ପରି ସେ ଅବିଭାବ ଧର୍ମ ଛଳରେ ଅନ୍ୟାୟକୁ ସହ୍ୟ କରା ପାରେ ନାହିଁ । ଅନ୍ୟାୟର ପ୍ରତିରୋଧ ନ କରି ଲପାଦଘାନ ପଶୁ ମଧ୍ୟ ଅଭ୍ୟସନ ଶ କରିବାକୁ ସେ ପ୍ରାଣରେ ଶ୍ରେଣୀ କରେ । ଭରଣ ପୋଷଣ ପାଇଁ ନୀଚଲୋକ ନିକଟରେ ଆତ୍ମା ବିହୀନ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ତାର ପ୍ରବଳ କୁଣ୍ଠା । ଭ୍ରମ ହେଉଛି ଜଣେ ଆଧୁନିକ ବ୍ୟକ୍ତି ସଚେତନ ଯୁକ୍ତବାଦୀ ମଣିଷ, ଯେ ଦୁଷ୍ଟତାକୁ ନୀଚବରେ ସହ୍ୟ ନ କରି ତାର ମୂଳକ ପ୍ରାଣ ନିଶୀ ସତତ ଚେଷ୍ଟିତ । ଲୋକ ମାନ-ସାର ଯେଉଁ ଭ୍ରମ ମନ୍ଦ ଦୁଷ୍ଟ ଭାବରେ ପରିଚିତ ସାରଳା ଦାସ ତସେ ଚିତ୍ତେଇ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ଅବ୍ୟକ୍ତିତା ଭିତରେ ତାଙ୍କୁ ମହାଭାରତର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ପୁରୁଷ ଭାବରେ ପ୍ରତି-ପନ୍ନ କରିଛନ୍ତି । ବାହ୍ୟତଃ ଭ୍ରମକୁ ମନ୍ଦ ବୋଲି ଘୋଷଣା କରି ସୃଷ୍ଟି ଭାବରେ ତାର ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ତାଙ୍କର ଲେଖନୀ ଏପରି ସମର୍ଥନ କରି ଚାଲୁଛି, ଯାହା ଫଳରେ ପଠକ ବା ଶ୍ରୋତା ଏହି ଚରିତ୍ରଟି ପ୍ରତି ସ୍ପଷ୍ଟତାପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ସହାନୁଭୂତିଶୀଳ ହୋଇ ଉଠନ୍ତି ଏବଂ ନିଜର ବାହ୍ୟ ଆବରଣଟିକୁ ଫିଙ୍ଗି ଦେଇ ଭ୍ରମ ସହିତ ଏକା-ତ୍ମାବେଶ ଅନୁଭବ କରନ୍ତି ।

ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ଓଡ଼ିଆ ଭ୍ରମ, ରାମ ସରସ୍ବତୀଙ୍କ ଅସମୀୟା ଭ୍ରମ ଓ କାଶୀରାମ ଦାସଙ୍କ ବଙ୍ଗାଳୀ ଭ୍ରମ ପୂର୍ବଭାରତର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଆଞ୍ଚଳିକ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ନେଇ ରେ ଆମ ଆଗରେ ଠିଆ ହୋଇଛନ୍ତି । ଏହି ତିନିଜଣ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ନବ ଭ୍ରମକୁ ମହାଦୁର୍ଦ୍ଦୀନ, ପ୍ରବଳ ପରାକ୍ରମ, ଚରିତ୍ରତ୍ବ ଏବଂ ଠିଆ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ପ୍ରଶ୍ନ କାବ୍ୟଦୃଷ୍ଟି, ତତ୍ତ୍ୱମ୍ଭାବ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ଶକ୍ତି, ବିଶୁଦ୍ଧ ବର୍ଣ୍ଣନା ବୈବିଧ୍ୟ ମାନବିକ ଅନୁଭୂତିର ଗଭୀର ଶାନ୍ତତା ଅଭ୍ୟୁତ୍ଥ ଶେଷୋକ୍ତି କବି ଦୁଇଜଣ ଯଥାର୍ଥ ଭାବରେ ରୂପାନ୍ତର ଫଳାଫଳକୁ ଅସମର୍ଥ । ସାରଳା-ଦାସଙ୍କ ଶାସ୍ତ୍ରାଧିଷ୍ଠିତ ଅସମ୍ଭବ ଅନୁଭୂତିର ସମ୍ଭବତା ଅସ୍ପଷ୍ଟ ୧୫ଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ସମ୍ରାଟ ଜପିଲେଇଦେବଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ କାଳରେ ସାରଳା ଦାସ ହୁଏତ ନିଜ ଅଖିରେ ବହୁ ଯୁଦ୍ଧ ସଂଗ୍ରାମ ଦିଶୁଥିବାର ଦେଖିଛନ୍ତି । ଦୃଷାଦୃଷ୍ଟୀ ଶାରମାନଙ୍କ ସଂପର୍କରେ ଅସିଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ଦୃଷାଦୃଷ୍ଟି ଅଭିଯାନ ଲୋମହସ୍ତଶିଳାଗ୍ର ବର୍ଣ୍ଣନା ଶୁଣିଛନ୍ତି । ହୁଏତ ସେ ନିଜେ ଯୁବାକାଳରେ ଯୁଦ୍ଧସେନାରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇପାରିଛନ୍ତି । ଫଳରେ ଜଣେ ଦୁର୍ଦ୍ଦ-ମନାୟ ତେଜସ୍ବୀ ଶାସକ ପୁରୁଷର ପ୍ରତିରୂପରେ ଭ୍ରମକୁ ସାର୍ଥକଭାବେ ଗଢି ତୋଳିବା ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସମ୍ଭବ ହୋଇଛି । ୧୭ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ରାମଭକ୍ତ ରାମ ସରସ୍ବତୀ ଓ ୧୭ଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ କୃଷ୍ଣଭକ୍ତ କାଶୀରାମ ଦାସ ଯଥା-ସମୟ ଆସନ ଓ ବଙ୍ଗଳାରେ ଏହିପରି ଯୁଦ୍ଧ ବିରାଡ଼ର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ବା ପରୋକ୍ଷ ଅନୁଭୂତିରେ ଆସି ପାରିନାହାନ୍ତି । ଏହି ସମୟରେ ବଙ୍ଗଳା ଓ ଆସାମରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଧର୍ମର ପ୍ରବଳ୍ୟ ଥିବାରୁ ଶାସକ ରାଜାଙ୍କ କାବ୍ୟ ରଚନା ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ପରାହତ ହୋଇଛି । ତେଣୁ ଭ୍ରମ ପର ଜଣେ ମହାଭାରତୀୟ ଶାସକ ମହମମସ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଦାନ କରିବାରେ ଏକମାତ୍ର ସାରଳା ଦାସ ଶ୍ରେଣୀ ସମର୍ଥ ହୋଇ-ଛନ୍ତି । ସାରଳା ମହାଭାରତର ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱସ୍ଥଳ ଭ୍ରମ ଚରିତ୍ର ନିକଟରେ ବଙ୍ଗଳା ମହାଭାରତ ଓ ଅସମୀୟା ମହାଭାର-ତର ଭ୍ରମ ଚରିତ୍ର ଏକାନ୍ତ ନିମ୍ନସ୍ଥଳ ।

ଶାନ୍ତି ନିକେତନ

ସାରଳା ମହାଭାରତରେ ଦ୍ରୌପଦୀ

ଅଧ୍ୟାପିକା ଶ୍ରୋତାମିନୀ ସାମନ୍ତରାୟ

ସୂର୍ଯ୍ୟ ବଂଶର ପ୍ରଥମ ସମ୍ରାଟ୍ ବଳି ପରାଜୟ ହେଲେ, ଦେବଙ୍କ ସମସାମୟିକ ଥିଲେ ମହାକବି ସାରଳା ଦାସ । ଏହି କବିତାରେ, ଦେବଙ୍କ ସମୟରେ (୧୪୭୭-୧୪୮୭) ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ମହାଭାରତ ରଚନା ହୋଇଥିବାର ଅନୁମାନ କରାଯାଇଛି । ଏହି ମହାକବିଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଅନ୍ତରାଳରେ ସ୍ଥାନ ଦିଆଯାଏ, ତାଙ୍କ ରଚନା ବଳୀ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସର୍ବ ପ୍ରଥମ ଓ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସାହିତ୍ୟିକ ଗୁଣରେ ଗନ୍ତାବଳୀ ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ପୂର୍ବରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଥିଲା ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଥିଲା କି ନଥିଲା ତାହା ଠିକଣା ଗ୍ରନ୍ଥରେ କହି ହୁଏ ନାହିଁ । ଯଦିବା ଥିଲା ତାହା ଯେ ଅବଳ ଶିଳା ଭାବରେ ଏହା ସଂଗୃହୀତ ହୋଇ ନ ପରେ ଏବେ ଜଣ ସମ୍ମାନର ଅଧିକାରୀ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ଏହି ମହାକବିଙ୍କ ମନରେ କେବେହେଲେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦେଖା ଦେଇ ନଥିଲା । ସେ ସାରଳା ଦେବଙ୍କର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟକୁ ଉଚ୍ଚାଧିକାର ଏବଂ ସର୍ବଦା ନିଜକୁ ତାଙ୍କର ଏକ ଦାସ ବୋଲି ବିବରଣ ଦେଲେ । ଦେବଙ୍କର ଅନୁକମ୍ପାରୁ ତାଙ୍କ ଭାବ ଏକମୁଖୀ ଲୋକ ଏବେ ବଡ଼ ଗୁରୁ ରଚନା ବୋଲି ସମ୍ମାନ ହୋଇ ଆସିଲେ ବାଲି ସେ ସର୍ବ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ସାରଳା ମହାଭାରତ ଉଦ୍ଧୃତରେ ସେ ନିଜକୁ ଗ୍ରହଣ କରିଥିବାରୁ ପିତୃମାତୃ ଓ ନାମ ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ପରିଚିତ ପରବର୍ତ୍ତୀ ନିଜକୁ ସେ ସାରଳାଦାସ ନାମରେ ଅଭିହତ କରିଛନ୍ତି । ଜାତୀୟ ଶୂଦ୍ର ଓ ମୂଳାଧିକାରୀ ନେଇ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିବାରୁ ସେ ନିଜକୁ ଶୂଦ୍ରମାନଙ୍କ ଭାବରେ ଆଖ୍ୟାତ କରିଛନ୍ତି ।

ଚରଣ ଶିଖରେ ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ଦକ୍ଷତା ଓ ମୌଳିକତା ଅତୁଳନୀୟ ସେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମହାଭାରତର ମୂଳ କଥା ବସ୍ତୁକୁ ଗ୍ରହଣ କରି ନିଜ ମାତୃଭାଷାରେ ଏବଂ

ନିଜର କ୍ଳେଦେକ ମୌଳିକ ବସ୍ତୁକୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ସେହି ମହାଭାରତର ରଚନା କରିଗଲେ ତାହାକୁ ହିଁ କୁହାଯାଏ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଗୌରବମୟ ଇତିହାସ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚରଣ ମଧ୍ୟମରେ ସେ ତତ୍କାଳୀନ ଓଡ଼ିଆ ସମାଜର ଏକ ନିଖୁଣ ଗହ ଡ୍ରବଣ ନ କରି ଯାଇଛନ୍ତି ସେ ଜଣେ ସାଧାରଣ ସାଧକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣନା ଶୈଳୀ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଅତ୍ୟନ୍ତ ସାଧାରଣ ଓ ସରଳ । ବାସ୍ତବ ଦୃଷ୍ଟି କୋଣରୁ ଏହା ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ଗ୍ରହଣୀୟ । ତାଙ୍କ ମହାଭାରତରେ ପୁରୁଷ ଓ ନାରୀ ଚରଣ ଚୈତ୍ୟରେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଗୁଣ ପୂର୍ଣ୍ଣମାତ୍ରାରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ତେଣୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚରଣ ତତ୍କାଳୀନ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ସମାଜର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବାସ୍ତବ ସ୍ୱରୂପ ଥିଲା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷମାନ ଦୃଶ୍ୟ । ପ୍ରାଚୀନ ସାହିତ୍ୟ ଉଦ୍ଧୃତର କଲ୍ୟାଣ ଆମେ ଦେଖିବା ଯେ ସର୍ବଦା ନାରୀକୁ ଲଜ୍ଜା, ଜାୟା ଏବଂ ସୃଷ୍ଟିର ଆଦି ଉପରେ ପ୍ରେରଣା ଦାୟୀ, ଶାନ୍ତି, ମେଣି ତା । ସଂସ୍କୃତ ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ରୀ ସମାଜରେ ନାରୀର ଅବସ୍ଥା ଉଚ୍ଚ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ସାରଳା ମହାଭାରତରେ ଅଧିକାଂଶ ନାରୀର ଅବସ୍ଥା ଉଚ୍ଚ ନୁହେଁ ଅଧିକାଂଶ ନାରୀର ଅବସ୍ଥା ଉଚ୍ଚ ନୁହେଁ । ଏଥିରେ ବର୍ଣ୍ଣନା ନାରୀ ଚରଣ ଚୈତ୍ୟର ଅଧିକାଂଶ ସେହି ରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠତା, ପ୍ରତ୍ୟେକ ପରାୟଣ, ସ୍ୱାଧୀନ ଓ ପରଶ୍ରୀ କାଳ ପୂର୍ଣ୍ଣ ।

ଦ୍ରୌପଦୀ ସାରଳା ମହାଭାରତର ନାୟିକା । ଅନ୍ୟ ଚରଣ ଭଳି ଏହି ଚରଣ ମଧ୍ୟ କବିଙ୍କ ଲେଖନୀରେ ଦୋଷ ଶୁଣି ଉଦ୍ଧୃତ ସମ୍ପ୍ରଦାୟରେ ଗଢ଼ା ସେ ଦ୍ରୌପଦୀ ଗୋଟିଏ କନ୍ୟା ହୋଇଥିବାରୁ ଦ୍ରୌପଦୀ ଓ ଯଜ୍ଞରାଜ୍ୟର ଦୋଷଥିବାରୁ ସାହିତ୍ୟେ ନାମ ଧାରଣ କରିଛନ୍ତି । କବି ତାଙ୍କୁ ଅନାଦି, ସୈଲେନ୍ସମୋହିନୀ ଓ ଅପୂର୍ଣ୍ଣାଭାବରେ ଲଜ୍ଜା କରିଅଛନ୍ତି । ସେ ଅନଳରୁ ଉଦ୍ଧୃତ ହୋଇ

ସାର । ଶାବନକୁ ଅଳ୍ପକର କଷଟି ଯଥାରରେ କଷି
ତାଙ୍କର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଚରଣର ମହାନୟନା ପ୍ରତିପଦନ କରି
ଯାଇ ଅଛନ୍ତି ।

ସାରଳା ମହାଶୟନରେ ଦ୍ରୋପଦୀଙ୍କର ଜନ୍ମ
ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିବରଣୀ ରହିଛି । ସେ ଗୁଣ ଜନ୍ମ
ରେ ଧର୍ମ ଠାକୁରଙ୍କ ପତ୍ନୀ କେତୁକା ଚଣ୍ଡୀ ଥିବାର
କଣ୍ଠିନା ସାରଳାଦାସ ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି । ସୃଷ୍ଟିର
ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ବିଷ୍ଣୁ ଶୀର ସମୁଦ୍ରରେ ଶୟନକରି ଥାଇ
ବିଶ୍ୱନର୍ମଣ ଚନ୍ଦ୍ରରେ ମଗ୍ନ ଥିଲେ । ଏହି ସମୟରେ
ତାଙ୍କର ଅମୃତ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ପଞ୍ଚଦଶ ବ୍ରହ୍ମା ଜାତ ହେଲେ
ଏହି ପଞ୍ଚଦଶ ବ୍ରହ୍ମା ବିଷ୍ଣୁ ସେବାରେ ସରସ୍ୱତୀଙ୍କ ପ୍ରତି
ପାତ୍ର ଦୃଷ୍ଟି ନିଃସପ କରିବାରୁ ସରସ୍ୱତୀଙ୍କ ଗୋପ
ଦୃଷ୍ଟିରୁ କେତୁକା ଚଣ୍ଡୀ ଆବର୍ତ୍ତ ହେଲେ । ସରସ୍ୱତୀ
ଏହି ପଞ୍ଚଦଶ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ଆହାର ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ
କେତୁକ୍ୟ ନୃଶିଂହ ଆବଦ୍ୟ ହେଲେ । କେତୁକା ଚଣ୍ଡୀ
ସହସ୍ର ବର୍ଷରେ ଚଣ୍ଡିକାଙ୍କ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରି
ତାଙ୍କର ଚକ୍ର ପାନ କଲେ । ପଞ୍ଚଦଶ ବ୍ରହ୍ମା ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ
ଶରଣସ୍ଥ ହୋଇ ରକ୍ଷା ପାଇଲେ ଓ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଅଦେଶ
ରେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ଦୁଃଶାସନ ରୂପେ ଜନ୍ମ ନେଲେ ।
କେତୁକା ଚଣ୍ଡୀ ତାଙ୍କ ଚକ୍ରପାନ ନିମନ୍ତେ ଦ୍ରୋପଦୀ
ରୂପରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କଲେ ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ମତରେ
ଏହା ନିହତୁଳ ଦ୍ରୋପଦୀଙ୍କର ପୁଣ୍ୟ ଜନ୍ମର ବୃତ୍ତି ।

ସାରଳା ଦାସ ଦ୍ରୋପଦୀଙ୍କୁ ଏକ ଜାତ୍ରା ପ୍ରତିହତ୍ୟା
ପରାୟଣା ନାଶ ରୂପେ ଚିତ୍ରିତ କରିଛନ୍ତି । ଚରଣ ।
କରିଥିବା ଅପରାଧରେ ଦୁଃଶାସନର ଶେଷ ପରିଣତି
ହୋଇଛି ମୃତ୍ୟୁ । ସେ ନିଜର କେଶ ଦୀର୍ଘଦିନ ଧରି
ମୁକୁଳିତ ରଖି ଅପରାଧୀକୁ ଶାସ୍ତ୍ର ଦେବା ପାଇଁ ସଂକଳ୍ପ
ବଦ୍ଧ ହୋଇଛନ୍ତି । କଟକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦ୍ରୋପଦୀ ଏକ
କ୍ଳାନ୍ତମୟୀ ଲୋକହାନ ଅଗ୍ନିଶିଖା । ମହାଶୟନର ଯୁଦ୍ଧ
ଓ କୁରୁବଣ ଧ୍ୟାନ ପାଇଁ ସେ ମୁଖ୍ୟତଃ ଦାସୀ ।
ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନର ରାଜସଭାରେ ତାଙ୍କୁ ଏକ ସୁଦ୍ଧା ନାଗୁଣୀର

ପ୍ରତିମୁଖୀ ଶ୍ରବଣ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ବାରମ୍ବାର
ସେ ସରମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଶ୍ନ ମରୁଣ ବୁଝିବାକୁ ବୁଝିଥିଲେ ଯେ
ଧର୍ମରାଜ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ନିଜକୁ ଅଗ ପାଶାଶେଳରେ ହସର
ଛନ୍ତି ନା ତାଙ୍କୁ (ଦ୍ରୋପଦୀଙ୍କୁ) ହସରଛନ୍ତି । ମାତ୍ର
ପାତ୍ରୀ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନର ଭୟରେ ଜେସଭାରେ
ଏହି ପ୍ରଶ୍ନପ୍ରତି କେନ୍ଦ୍ର ହେଲେ ସମ୍ମାନ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରି
ନାହାନ୍ତି । ଅପମାନର ଚରମ ସୀମାରେ ପହଞ୍ଚିବା
ପରେ ସେ ଯେ କେବଳ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଓ ତାର ଭାଇ
ମାତଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଡ଼ାକା ହୋଇଥିଲେ ତାହା ନୁହେଁ
ସେ ନିଜର ପଞ୍ଚପଦଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ବାରମ୍ବାର ଗୋପନ ଓ
କଂପାର ଭାବେ ନା କରିଥିଲେ ଏବଂ ସ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳ ଅଙ୍ଗୀ
ଦେଉଥିଲେ । ଦୁଃଶାସନର ଚକ୍ରପାନ କରି ପତି ଶୋଷ
ନେବା ନିମନ୍ତେ ସେ ସଂକଳ୍ପବଦ୍ଧା ହୋଇଛନ୍ତି ଏବଂ
ସେହିପାଇଁ ସେ ପଞ୍ଚଦଶ ବର୍ଷ କେଶ ବନ୍ଦନ କରି
ନାହାନ୍ତି । ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ମତରେ ଏହିପରି କେତେକ
କ ସାଧାରଣ ବୋଧକୁ ପାଇଁ ସେ ଦୂର୍ଗାଶେଷଣ କାଳ
ରେ ପ୍ରଥମେ ପଥପ୍ରସ୍ଥା ହୋଇଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଦ୍ରୋପଦୀଙ୍କୁ
ମଧ୍ୟ ଏକ ସାଧାରଣ ଗର୍ଭିଣୀ ନାଶ ରୂପେ ଚିତ୍ରିତ କରି
ତାଙ୍କର ଓ ହିତୁମ୍ବିକାର ଦୁଇ ସତତତ୍ତ୍ୱର କଳର ଏକ
ସୂତର ଚିତ୍ର ଫଟାଇଛନ୍ତି । ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଆସିବା
ଜିତ ବଜ୍ରସ୍ତ୍ର ଯଜ୍ଞକୁ ଆସିବାରା ହିତୁମ୍ବିକାର ପୁଅ
ଘଟେ ଜିତ ଦ୍ରୋପଦୀଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସମସ୍ତ
ସମ୍ମାନମୟ ଗୁରୁଜନ ମାତଙ୍କୁ ନମସ୍କାର କରୁଛନ୍ତି ।
ଦ୍ରୋପଦୀ ଏଥିରେ କୁପିତା ହୋଇ ତାହାକୁ ଅଳ୍ପ ପୁଷ୍ପ
ହୁଅ ବେଳେ ଅଭିଶାପ ଦେଇଛନ୍ତି । ଏହି କାରଣକୁ
ଭାବି କରି ଦୁଇ ସମତୀକି କ ମଧ୍ୟରେ ହୋଇଛି କଳହ
ଦ୍ରୋପଦୀ ଏହି ବିରାଟ ସତ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଭୁଲିଯାଇଛନ୍ତି
ଗୁରୁଜନ ଓ ଅଭିଧାନଙ୍କର ଉପସ୍ଥିତି ଏବଂ ଏକ
ସାଧାରଣ ନାଶ ଭଳି କଳ୍ୟାଣରେ ନିପ୍ର ରହିଛନ୍ତି ।
ସାରଳା ଦାସ ଏହିପରି କେତେକ ଦୋଷ ଭୂଷିତ ଦ୍ରୋପଦୀ
ଙ୍କର ଚରିତ୍ରରେ ଦର୍ଶନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ଅସାଧାରଣ
ରାଶି ନାଶକୁ ସମ୍ମାନ ଦେବା ପାଇଁ ଭୁଲି ନାହାନ୍ତି ।

ଦ୍ରୋପଦୀ ଥିଲେ ଅତୁଳମାୟା ସଦୃଶ ସୁସୁନ୍ଦର ସଦୃଶେ ନିଜର ଭାଗ୍ୟ ପ୍ରସନ୍ନାଦେ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱାର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ଲଭି ରହିବାକୁ ସମସ୍ତେ ବ୍ୟଗ୍ର ହୋଇପଡ଼ିଥିଲେ । ମାତ୍ର ଅର୍ଜୁନ ଲବ୍ଧିହୀନେ କୃତନାଶ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ଲଭି କଲ ପରେ ପାଞ୍ଚଭାଇ ମାନେ ବାଟରେ ଅସି କୁନ୍ତୀଙ୍କର ଦେବେ ଅପେକ୍ଷା କରି ନିଶ୍ଚିନ୍ତା ମାତା କୁନ୍ତୀଙ୍କ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ସେଠାରେ ତାଙ୍କୁ ପାଉଁଶ ଓ ଅନ୍ଧାରତାରେ ରହି ଯାପନ କରାଯାଉ ପଡ଼ିଥିଲା । ଶୁଣିପାମା ଦରକୋମଳ ଶଯ୍ୟାରୁ ପାଉଁଶ ଶଯ୍ୟାକୁ ପରିର୍ତ୍ତନ ତାଙ୍କ ମନରେ ଅବଶ୍ୟ ଗଭୀର ଦୁଃଖ ଆସିଦେଉଥିଲା । ତାହାପି ସେ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ରୂପେ ବିଚାରି ହୋଇନାହାନ୍ତି । ସେ ଏଥି ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର କର୍ମଫଳକୁ ଦାୟୀ କରିଛନ୍ତି । ଦୁଃଖକୁ ସବୁଦିନ ନିଜର ଭାଗ୍ୟବତୀ କିମ୍ବା ପ୍ରାଣକିନ୍ତ କର୍ମଫଳ ପଳ ଭାବରେ ସେ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । କେବଳ ବସନ୍ତଙ୍କ ପାଖରେ ପ୍ରଗତି ନୟ ଓ ଅନ୍ଧାର ଗଣ୍ଡାସ ରଖି ସେ ଦୁଃଖ ସମୁଦକୁ ପାର ହୋଇଛନ୍ତି । ଶାନ୍ତିରାଜ, ବୈଦିକ ଓ ସଂଶ୍ୟକାନ୍ତ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଯଥେଷ୍ଟ ଶ୍ରଦ୍ଧାଭାବ ରହିଛି ବସନ୍ତଙ୍କର କାନରେ ନିଶ୍ଚୟ ଯୁଦ୍ଧାଦି ନିଜ ପ୍ରାଣ ମାନଙ୍କର ଅପହାୟ ଅସ୍ତ୍ର ଶତ୍ରୁ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କ ଚରଣାମ୍ବୁ ହୋଇଛନ୍ତି ଏବଂ ସେହି ଶରଣାଗତ ଭାବନା ମଧ୍ୟ ବନ ଗଳ ବସ୍ତ୍ର ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇ ସଜ୍ଜିତ ରଖା କରିଛନ୍ତି । ଏହିଥିରୁ ତାଙ୍କର ଭାବନା ଶତ୍ରୁପର ପ୍ରତି ଶତ୍ରୁତା ଅନୁମାନ କରାଯାଇପାରେ ।

ସାରଳା ମହାଭାରତର ଦ୍ରୋପଦୀଙ୍କୁ ଏକ ଚରିତ୍ର ବର୍ଣ୍ଣନା ନାହିଁ ରୂପେ ସଜ୍ଜିତରେ ଅନୁମାନ କରାଯାଇପାରେ ସେ ସବୁଦିନ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ସତ୍ତ୍ୱ ସହବାସ ପରେ ଅଗ୍ନି ସ୍ନାନ କରିଥାନ୍ତି । ଅଗ୍ନିରେ ସ୍ନାନ କରିବା ଦ୍ୱାରା ସେ ନିଜର ପବିତ୍ର ଶୁଦ୍ଧତା ବା ପବିତ୍ରତା ଫେରାଇ ଆଣିଥାନ୍ତି । କବିଙ୍କ ଲେଖନୀରେ ସେ କାମ, ଯୋଧ, ଅତ୍ୟନ୍ତ ଓ ଅଭିମାନ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ବହୁ ସତକର୍ତ୍ତା ସହିତ

ଗୃହ ସଂସାର ତ୍ୟାଗ ଥିଲେ । ଶୁଣୁ କୁନ୍ତୀ ଫତବା ଓ ନିଃସ୍ୱାର୍ଥତାକୁ ସେ ମୋନ ଦେବେ ସେବା, ଅନନ୍ଦ ଓ ଶାନ୍ତି ଯୋଗ କରି ସେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଶ୍ରଦ୍ଧାବାନନ ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ଓ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବଶୀଭୂତ କରି ପାରିଛନ୍ତି । ସେ ଅପରିମିତ ଜ୍ଞାନନର ପ୍ରତି ଶେଷରେ ସେ ସୁମା ମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଓ ଶୁଣୁଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ମଧ୍ୟ ସମ୍ମାନିତ ହୋଇଛନ୍ତି ।

ଦ୍ରୋପଦୀଙ୍କ ଚରିତ୍ରର ଏକ ବିଶେଷତ୍ୱ ହେଉଛି ତାଙ୍କର ସ୍ୱସ୍ଥବ୍ୟାପୀ । ଏହା ତାଙ୍କୁ ଅଧିକ ଜୈତବର ଅଧିକାରିଣୀ କରିଛି । ସଂସାରୀ ପ୍ରାଣରେ ସେ ନିଜର ପ୍ରାଣ ଓ ଦୁଃଖର ଅସଂସ୍କାରରେ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ଶତ୍ରୁତା ଓ ପଞ୍ଚମୂଳ ସମ୍ମୁଖରେ ସେ ନିଜ ଅନ୍ତରର ରାସ୍ତା କଥା ପଚାସ କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ପଞ୍ଚସମୀ ସର୍ବ ଗୁଣସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ କେବେ ବେଳେ ତାଙ୍କର ମନ ଗାର ଓ ସୁଦର୍ଶନ କଣ୍ଠେ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ଭକ୍ତ ସ୍ତବ୍ଧତା ମାଧ୍ୟମରେ ସେ ନିଜ ଚରିତ୍ରର ମହତ୍ତ୍ୱ-ଯୁକ୍ତା କିଛି ପରିଚାଳନାରେ ଶୁଣି ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ମଧ୍ୟ ସତରଂ ପରିଚାଳନା ପ୍ରାପ୍ତ କରିଛନ୍ତି ।

କବି ସାରଳାଦାସ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଚରିତ୍ର ପରି ଏଥିରେ ମଧ୍ୟ ନିଜର ମୌଳିକତା ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି । ଦ୍ରୋପଦୀଙ୍କୁ ଏକ ସାଧାରଣ ଓଡ଼ିଆ ନାରୀ ରୂପରେ ଚିତ୍ରିତ କରି ତାଙ୍କ ମୁହଁରେ ଦେଖିଛନ୍ତି ଓଡ଼ିଆ ନାରୀର ଭାଷା । ତନ୍ମାନ ଓଡ଼ିଆ ଅଳଙ୍କାର ଓ ବେଶଭୂଷାରେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ଭୂଷିତ କରିବାକୁ ସେ ଚାହୁଁ ନାହାନ୍ତି । ସର୍ବୋପରି ସାରଳା ମହାଭାରତର ଏହି ଦୋଷାନ୍ତର ପରି ପୂର୍ଣ୍ଣ ନାରୀ ଚରିତ୍ରଟିକୁ ଗଭୀର ଭାବରେ ଅନୁଧ୍ୟାନ କଲେ ତନ୍ମାନ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ, ସଂସ୍କୃତି ଓ ସମାଜର ଗୁଣ କଳନା ବିଷୟରେ ଯେ ଯଥେଷ୍ଟ ଜ୍ଞାନଜର୍ଜ ହୋଇଥାଏ ତାହା ନିଶ୍ଚୟରେ କୁହାଯାଇ ପାରେ ।

ସାରଳା ସେମିନାରର ବଳିଷ୍ଠ ଚିନ୍ତାମଣ୍ଡଳୀକୁ
ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ସଂସ୍କୃତର ସୁରାସୀ ସଂସ୍ଥା

‘ ନୀଳଚକ୍ର ’

ସାଦୃଶ୍ୟ ଅଭିନବନ ଲାଭ୍ୟ କରୁଛି ।

ନୀଳଚକ୍ର ଶାଖା, ଟିଟିଲଗର ।

With best compliments from :

MAGNETO THERAPY & TELE THERAPY CENTRE

*Specialist in : Paralysis, Sciatica, Rheumatism, Polio,
Eye disease etc.*

Contract with : PURNA CHANDRA MOHANTY

In front of Jagannath Temple,

TITILAGARH, 767042

ଅପଣକ ପାଇଁ କେତେକ ଉପାବଦ୍ଧ ସୂଚକ —

Prof. M. N. DAS

The End of the British Indian Empire

Politics of 'Divide and Quit

Rs. 125/-

Prof. M. N. DAS, Ed.

Sidelights on

History and Culture of Orissa

Rs. 200/-

H. KULKE, G. N. DASH

Orissa Bibliography

Rs. 200/-

M. N. DAS, K. S. BEHERA

Prof. G. C. PATNAIK.

The Famine and Some Aspects of the

British Economic Policy in Orissa

1866-1905

Rs. 28/-

(Subsidised by I. C. H. R.)

ବିଦ୍ୟାପୁରୀ

ବାଲୁବଜାର କଟକ-୭୫୩୦୦୭

-ସିଦ୍ଧି ସାବେଳା ଚନ୍ଦ୍ରା-

* ଶ୍ରୀ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ମିଶ୍ର

ସାରଳା ଦାସ ମହାବ୍ରତର ନାନାସ୍ଥାନରେ ସ୍ୱୀୟ 'ବେଦାଂଶୀ' ଆଶୟା ଦେଶଙ୍କ ପରିଚୟ ଦେଇଛନ୍ତି, ମହିମା ଲେଖିଛନ୍ତି ଓ ସ୍ତୁତି ଗାଇଛନ୍ତି । ସେ ସବୁର ସମ୍ୟକ୍ ଆଲୋଚନା ମହାକବିଙ୍କ ଜୀବନଦର୍ଶନକୁ ବୁଝିବାରେ ତଥା ତାହାଙ୍କ ବାସସ୍ଥାନ ନରୁପଣ ଚରିତ୍ରରେ ଅଙ୍ଗବ ସହାୟକ ।

କବିଙ୍କ ନାମ -

ଅଧୁନା କବିଙ୍କ ନାମଟି ସାରଳା ବା ଶାବଳୀ ଦାସ ବୋଲି ସାଧାରଣ ଭାବରେ ଗୃହୀତ ହେଉଅଛି । ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ, ବଳରାମ ଦାସ ଆଦି ନାମର 'ଦାସ' ଅଂଶ ଉପନାମ ହେବା ସମ୍ଭବ କିନ୍ତୁ ସାରଳା ଦାସ ନାମର ଦାସ ନାମର ଅଂଶ ବିଶେଷ, ଏହା ଉପନାମ ନୁହେଁ । ସାରଳା ଦେଶଙ୍କ ନାମ ଓ ସାରଳା ଦାସ ଦେଶଙ୍କ ନାମ । ସମ୍ପ୍ରତି ପ୍ରାକ-ସାରଳାଭାଷା, ସାରଳାୟନ, ସାରଳା ସାହିତ୍ୟ, ସାରଳା ପରିଚୟ ଭଳି, ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ନାମ ବ୍ୟବହାର ହେଉଛି ଓ ସେଥିରେ କବିଙ୍କ ନାମ ସାରଳା ବୋଲି ଗୃହୀତ ହେଉଛି । ଏହା କାଳିଦାସଙ୍କ ରଚନାଶୈଳୀକୁ କାଳୀ ସାହିତ୍ୟ ବା ଚଣ୍ଡୀଦାସଙ୍କ ସମୟକୁ ଚଣ୍ଡୀଦାସ ବୋଲି ଅଭିହିତ କଲେ ଯେଉଁ ଭ୍ରମ ହେବ ସେହିପରି ଭ୍ରମ ମାତ୍ର । ସ୍ୱୟଂ କବି ନିଜକୁ ସାରଳା ଦାସ ନାମରେ ଅଭିହିତ କଲେଣି ସାରଳା ଚଣ୍ଡୀଦାସ ନାମରେ ମଧ୍ୟ ଅଭିହିତ କରିଛନ୍ତି (ଆଦି ୯୮, ମଧ୍ୟ-୩୪, ୭୯, ବିଗତ ୭୭ ଇତ୍ୟାଦି) ଏଥିରୁ ଅବଧାରଣୀୟ ଯେ କବିଙ୍କ ନାମ ଯେପରି ସାରଳା ଚଣ୍ଡୀ ନୁହେଁ, ସେହିପରି ସାରଳା ନୁହେଁ । ଦେଶଙ୍କ ଭକ୍ତ ହେବା ଯୋଗେ ହିଁ ସେ ସାରଳା ଦାସ ନାମ ସ୍ୱୀକାର କରିଛନ୍ତି ।

ତାହାଙ୍କର ପ୍ରକୃତ ନାମ କଣଥିଲା ତାହା ସେ ପ୍ରକାଶ କରିନାହାନ୍ତି ।

କବି ବାରଂବାର ଘୋଷଣା କରିଛନ୍ତି ଯେ ସେ ହେଉଛନ୍ତି ଦେଶଙ୍କର ପୁତ୍ର (ଆଦି ୫, ୫୨୭, ସ୍ୱର୍ଗା-ବେଦଣ ୯୭ ଇତ୍ୟାଦି) । କବି ନାନାଭାବରେ ଐଶ୍ୱରିକ ସମ୍ପଦ ଦାବି କରିଛନ୍ତି । ସେ ମୂଳତଃ ଶିବପୁର କୌଳାସର ପୂର୍ବଦ୍ୱାର ଦ୍ୱାରପାଳ ନନ୍ଦୀ ବୋଲି ଜଣାଇଛନ୍ତି, ସାମାନ୍ୟ ଦୋଷରୁ ଶାସ୍ତ୍ରଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ନରଦେହ ଧାରଣ କରିଥିବା କଥା କହିଛନ୍ତି, ଦେଶ ତାହାଙ୍କୁ ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ ମହାବ୍ରତ ଚରିତ ଡାକିଦେଇଥିବା କଥା ଲେଖିଛନ୍ତି, ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି । କବିଙ୍କ ଯୁଗରେ ସମାଜର ନେତୃତ୍ୱକାରୀମାନେ (ଯଥା - ରାଜା, ଧର୍ମ ପ୍ରଭୃତି) ଐଶ୍ୱରିକ ସମ୍ପଦ ଦାବୀ କରିବା ମାମୁଲିକଥା ଥିଲା । କବି ନିଜକୁ ଦେବୀଙ୍କ ପୁତ୍ର ବୋଲି କରିବା ଦାବି ତଦନୁରୂପ ହେବା ଅସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ଆଉ ମଧ୍ୟ ଚତୁର୍ଥୀ ଯେ କବି ଦେବୀଙ୍କୁ ଅତିମାତା ଜଗନ୍ନାଥ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରିଛନ୍ତି ତେଣୁ ନିଜେ ଦେବୀଙ୍କପୁତ୍ର ଥିବା ଚାହିଁ ସେହି ଚେତନାର ଅନୁସରଣ ହେବା ମଧ୍ୟ ସମ୍ଭବ । ଧୈର୍ଯ୍ୟଭକ୍ତି (ଶାନ୍ତ, ଦାସ୍ୟ, ସଖ୍ୟା, ବାସ୍ତବ୍ୟ ଓ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ) ମଧ୍ୟରୁ ଉପାଦ୍ୟକୁ ସ୍ୱପିତାମାତା ଜ୍ଞାନ କରିବା ଦାସ୍ୟଭାବକୁ ଅଟେ । ସମ୍ପ୍ରତିରେ ସନ୍ତାନସନ୍ତତିଙ୍କ ଅଧିକାର ସଙ୍ଗେ ସ୍ୱୀକୃତି ପାଏ; କବିରୁ ଶକ୍ତିର ଉତ୍ସ ବାଗ୍‌ଦେବୀ ସରସ୍ୱତୀ ତେଣୁ କବିରୁ ଶକ୍ତି ଲଭ କରିବା କବି ନିଜକୁ ବାଗ୍‌ଦେବୀଙ୍କ ପୁତ୍ର ବୋଲି ଆତ୍ମପରିଚୟ ଦେବା ସଂଗେ ସଂଗେ ସ୍ୱୟଂ ଦେବୀଙ୍କ ଚରଣସେବକ ଭୂତ୍ୟା, କୋପୁର, ନିକଟାସ ଅଟନ୍ତି ବୋଲି ମଧ୍ୟ କହିଛନ୍ତି [ଆଦି ୩୪୫, ୩୫୨, ମଧ୍ୟ ୯୩, ୧୦୩୫

ସ୍ୱର୍ଗାବେଶେ [୧୫ ଲତ୍ୟାଦି] । ଶ୍ରବଣକୁରୁ ଥପତ୍ୟ ଓ ଦାସର ମଧ୍ୟରେ ସାମ୍ୟ ରହିଛି ।

ବନ୍ଧ୍ୟାବାସିନୀ ଦୁର୍ଗା ଓ ବାଗ୍‌ଦେବୀ ସରସ୍ୱତୀ ରୂପେ ଗଦ୍ୟ କବିରୁ (ଦ୍ୱାଦ୍ୱା ୧୯) ତାହାଙ୍କ ନାମ ସାବେଳା ଚଣ୍ଡୀ ତଥା ନର୍ମଦା ସରସ୍ୱତୀ, ଦୈତ୍ୟଙ୍କ ନାମନ୍ତର ସାରଳା ବୋଲି ମଧ୍ୟ କବି ଲେଖିଛନ୍ତି (ଆଦି ୧୦୨୭, ମଧ୍ୟ ୩୧୯), ଏହି ବସ୍ତୁରୁ ସାରଳା ବା ଶରଳା ନାମ ସଂସ୍କୃତ ସାରଳା ବା ଶରଦା ଶବ୍ଦରୁ ଉଦ୍ଭବ ବୋଲି ଧରି ନିଆଯାଏ । ବାସ୍ତବରେ କିନ୍ତୁ ମହାଶ୍ୱରଙ୍କର ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ଥାନରେ ଦେବୀଙ୍କ ନାମ ସାରଳା ବୋଲି ଲେଖାଅଛି । (ଆଦି ୩୪୫, ୫୨୭, ୧୦୨୭, ମଧ୍ୟ ୩୧୯; ୨ବନ ୧୯୨ ଲତ୍ୟାଦି) । କିନ୍ତୁ ପ୍ରାୟସଃସ ଦେବୀଙ୍କର ନାମ ସାବେଳା ଅଥବା ସାବେଳା ଚଣ୍ଡୀ ବା ସାବେଳା ଚଣ୍ଡୀ ଲେଖାଅଛି । ସେହିପରି କବିଙ୍କର ନାମ ମଧ୍ୟ ପ୍ରାୟସଃସ ସାବେଳା ଦାସ ଅଥବା ସାବେଳ ଦାସ । ଦେବୀଙ୍କର ସାବେଳ ଚଣ୍ଡୀ ନାମ [ଆଦି ୫, ୮୨୫, ୯୪୮; ମଧ୍ୟ ୮୭୮ ଲତ୍ୟାଦି] ଓ କବିଙ୍କର ସାବେଳ ଦାସ ନାମ ବଡ଼ ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ । ସାରଳା ବା ଶରଦାର ସ୍ଥାନରୁ ଆକାଶ ପ୍ରାକ୍ତରେ ଲବ୍ଧ ଆକାଶରେ ପରିଚିତ ହେବା ସମ୍ଭାବନା ନାହିଁ । କବି କେତେକ ସ୍ଥାନରେ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ ସାବେଳ ବା ସାବେଳା କବିଙ୍କ ଗ୍ରାମର ନାମ ତତ୍କାଳ ଅଧିବାସୀ ଦେବୀ ଶ୍ରବଣେ ସାବେଳ ଚଣ୍ଡୀ ବା ସାବେଳା ଚଣ୍ଡୀ ଥିଲେ ।

ଜର୍ଜିର ସନ୍ଧ୍ୟା ସାବେଳ ନାମ ଗ୍ରାମ ।
ତଳେ ମହେଶ୍ୱରୀ ସାବେଳଚଣ୍ଡୀ ନାମେ । ଆପ ୫
ଜର୍ଜିର ସନ୍ଧ୍ୟା ଯେ ସାବେଳା ବୋଲି ଗ୍ରାମ ।
ବଜ୍ରସ୍ତ୍ର ମାତୃଶୃଙ୍ଗ ସାବେଳା ଚଣ୍ଡୀ ନାମ ।

ମ ପ ୮୨୭

ଗ୍ରାମଦେବତା ଗ୍ରାମର ନାମ ବହନ କରିବା ପ୍ରଥା ଅନେକଠାରେ ଚଳେ । କାକଟପୁରର ଦେବୀ

କାକଟେଳ, ବିରଜ ଶେନର ଦେବୀ ବିରଜା, ସମ୍ବଲପୁରର ଦେବୀ ସମ୍ବଲ ଲତ୍ୟାଦି ଲତ୍ୟାଦି । ଏଣୁ ଅନୁମୟ ଯେ ସାବେଳ ବା ସାବେଳା ଏକ ଗ୍ରାମର ନାମ ଓ ତାହାର ଗ୍ରାମଦେବୀଙ୍କ ନାମ ତଦନୁସାରେ ସାବେଳା, ସାବେଳ ଚଣ୍ଡୀ ଓ ସାରଳା ଚଣ୍ଡୀ । ସଂସ୍କୃତ ସାରଳା ବା ଶରଦା ସହିତ ଏହି ନାମର ସମ୍ପର୍କ ଥିବା ଜଣାଯାଉ ନାହିଁ । ଅନ୍ୟଥା ଗ୍ରାମର ନାମଟି ସାବେଳ ବା ସାବେଳା ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ ।

କବି ବୈଷ୍ଣବ -

କବି ଆପଣା ନାମଟିକୁ ସାବେଳା ଦାସ ବୋଲିତ ସାଧାରଣତଃ ଭବିଷ୍ୟ କରିଛନ୍ତି ଶତାଧିକ ସ୍ଥାନରେ ସ୍ୱୟଂ ଗୁରୁତ୍ୱ ସାବେଳ ଦାସ ବୋଲି ମଧ୍ୟ ଦେଇଛନ୍ତି (କେତେକ ଆଦିପଦର କବିପଦ ସ୍ଥାନ ଦେଲ, ପୃ ୪, ୫, ୮୭, ୪୩୮, ୫୦୭, ୬୪୯, ୭୫୭, ୭୯୮, ୮୦୮, ୮୨୫, ୮୭୫, ୯୩୧, ୯୪୮) । ଏହାର ଅର୍ଥ ସାବେଳ ଗ୍ରାମର ଦାସ । ଗ୍ରାମର ନାମରେ ଭକ୍ତମାନେ ପରିଚିତ ହେବା କଥା ସୁବିଦିତ, ଉଦାହରଣ - ପିପିଲ ଦାସ, ଯାଜପୁର କବି, ଧାଲଗାଁ ଦାସ । ଯେପରି ଅର୍ଥ ଦାସ ଶ୍ରୀମଦ୍ଭଗବତ୍ । ମଧ୍ୟସ୍ଥାୟୀ ଭାରତର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରଦେଶରେ ଦାସ ଆଖ୍ୟାୟାସ ବହୁ ଭକ୍ତ [ଓ ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକ କବି] ଥିବା କଥା ଜଣାଅଛି । ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ବୈଷ୍ଣବ; ଓଡ଼ିଶାର ଦାସ ସାଧୁଧାରୀ ଶତଶତ ସଂଖ୍ୟକ । ଯେ କବି ସମସ୍ତେ ବୈଷ୍ଣବ । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସାରଳା ଦାସ ଶ୍ରୀମଦ୍ଭଗବତ୍ ବୋଲି ଯେଉଁ ଦାସ ହେଉଛି ତାହାର ପୁନଃପୁନଃ ଆବଶ୍ୟକ । ସାରଳା ଦାସ ତତ୍କାଳ ଆଧ୍ୟା ଦେବ ପ ମ ବଳଶ୍ରୁତୀ [ଆଦି ୪] ବୋଲି ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ଲେଖିଛନ୍ତି । ସେହି ଦେବୀ ପୁଣି ଶାକ୍ତଦେବୀ ସରସ୍ୱତୀ 'ବସୁଙ୍କ ପାଟିଶାଣୀ' । କବି ମହାଭାରତକୁ ସର୍ବାଙ୍ଗରେ ବିଶୁଦ୍ଧ କରିବା ଲୁପ୍ତ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । ଏପରିକି ତାହାକୁ ବିଶୁଦ୍ଧ କରିବା ବୋଲି

ଅନେକଠାରେ ଅଭିହିତ କରିଛନ୍ତି । ସଭା ୨୧୪],
 ଫରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଚଣ୍ଡୀପୁରଣ ଲେଖିଲା କେଳେ
 ଚଣ୍ଡୀପୁରଣକୁ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥକର୍ତ୍ତା ବସୁନ୍ଧା ଓ ଶ୍ରୀବତ୍ସ-
 ପୁରଣ ଅନ୍ୟାନ୍ୟତର ନିଜର ବୈଷ୍ଣବତ୍ବର ପ୍ରମାଣ
 ଦେଇଛନ୍ତି । ଏଣୁ ସ୍ଥାନ ବସୁନ୍ଧାପାଠରେ ଯେ
 ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଦେବୀ ଶକ୍ତିଦେବୀ ରୁଦ୍ଧି,
 ସେ ବୈଷ୍ଣବୀ ଦେବୀ ବସୁନ୍ଧା । ସେ ସ୍ବୟଂ
 ନାରାୟଣୀ—

ପିଞ୍ଜସାଧକୀ ଗୋ ଜଙ୍ଗେରପୁର ମଣ୍ଡଳୀ ।
 ଶ୍ରୀ ସାରଳା ଚଣ୍ଡୀଗେ ପ୍ରସନ୍ନ ନାରାୟଣୀ ।
 (ବନ ୨୫)

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସରସ୍ବତୀ ବସୁନ୍ଧାଙ୍କ ଦୁଇ ପତ୍ନୀ, ଏହିବିଶ୍ୱାସ
 ଓଡ଼ିଶାରେ ସୁଚଳିତ । ଏହା ବ୍ରହ୍ମବିବର୍ତ୍ତୀ ପୁରାଣ
 ପଦ୍ମସାଗ । ସାରଳା ଦାସ ଓ ଫରବର୍ତ୍ତୀ ଓଡ଼ିଆ
 କବିମାନେ ସାଧାରଣତଃ ସବେ ସ୍ବୟଂ ବସୁନ୍ଧାଙ୍କ ଅନ୍ୟତ୍ର
 ପତ୍ନୀ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । ସାରଳା ଦାସ
 ଧାରଣକଚଣ୍ଡୀଙ୍କୁ ବାଗ୍‌ଦେବୀ ସରସ୍ବତୀଙ୍କ ସହ ଚିହ୍ନଟ
 କରି ନିଜେ ତାହାଙ୍କ ଠାରୁ ବଢ଼ିପ୍ରାପ୍ତ ଉଦାଲ୍ଲ ପ୍ରକାଶ
 କରିବା ଦ୍ୱାରା ତାହାଙ୍କର ଚରଣବତ୍ତ ଦ୍ୱାପ ପାଉନାହିଁ;
 ବରଂ ଗୁଣିଭୁତ ହେଉଛି । ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ଅନ୍ତତଃ
 ଯେତେବେଳେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଓଡ଼ିଶାରେ ଶ୍ରୀବତ୍ସନାଥ
 ଲେଖିକା ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମ ଅନେକ ମନ୍ତ୍ରାବଳିବୋଧ ଓ
 ଶକ୍ତି ଧର୍ମକୁ ଆତ୍ମସାଧୁ ଭାବେ ଗଢ଼ିଉଠିଥିଲା । ବିଭିନ୍ନ
 ଧର୍ମମତ ଧାରଣ ସମନ୍ୱୟ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଥିଲା ଜଗନ୍ନାଥ
 କୈନ୍ଦ୍ରୀକ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମର ବର୍ଣ୍ଣନା । ଜଗନ୍ନାଥ
 ସାଙ୍ଗକୁ ବଳଭଦ୍ର ଓ ସୁଭଦ୍ରା ପୂଜା ପାଆନ୍ତି ।
 ବଳଭଦ୍ର ଶିବରୂପ ଓ ସୁଭଦ୍ରା ଶକ୍ତିରୂପିଣୀ । ଏହି
 ପ୍ରକାରେ ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ଉନ୍ନତମୁଖ ଧର୍ମମତ ବୈଷ୍ଣବ-
 ଶୈବ ଶାକ୍ତର ସମନ୍ୱୟ ଓ ସହାୟକ ସ୍ଥାନ ରୂପାୟିତ
 ହୋଇଛି । ସାରଳା ଦାସ ମଧ୍ୟ ସମନ୍ୱୟବାଦୀ
 ମତବାଦର ପୋଷକ ଥିଲେ । ତାହାଙ୍କ ଚରଣରେ
 ଛନ୍ଦେ ଛନ୍ଦେ ସବୁ ଦେବଦେବୀଙ୍କଠାରେ ପ୍ରସପାତ

ଶୂନ୍ୟ ଭକ୍ତି ସ୍ଥାନପାଇଛି ଓ ବସୁନ୍ଧା ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ
 ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ସ୍ୱୀକୃତି ହୋଇଛି । ସାରଳା ଦାସ ଦେବୀଙ୍କ
 ଠାରୁ ବରଲାଭ କରିଥିବା ବିଷୟକୁ ଏହି ଦୃଷ୍ଟି କୋଣରୁ
 ବୁଝାଇ କବିତା ଉଦ୍ଧତ । କବିର ଶକ୍ତିଦାୟିନୀ
 ଶକ୍ତି ଯେ ବାଗ୍‌ଦେବୀ ସରସ୍ବତୀ ନେତ୍ରେ, ଏଥିରେ
 ବିଶେଷତ୍ତା ଲୁଚିନାହିଁ । ବିଶେଷତ୍ତା ହେଉଛି ସାରଳା
 ଦାସ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରତାକୁ ବାଗ୍‌ଦେବୀଙ୍କ ସହ ଚିହ୍ନଟ
 କରିଛନ୍ତି ଓ ତାହାକୁ ବୈଷ୍ଣବୀ ଦେବୀ ବୋଲି
 ନାମିଛନ୍ତି । ଏଥିରେ ସାରଳା ଦାସଙ୍କର ବୈଷ୍ଣବତ୍ବ
 ହିଁ ମିଳି ହେଉଛି ।

ସାରଳା ଦାସ ଜାତସ୍ଥର ଭୂମିରେ ପ୍ରକାଶ
 କରିଛନ୍ତି ଯେ ସେ ମୁନିର ଥିଲେ ଶିବଙ୍କ ପୀଠ
 କରଳସର ପ୍ରବହାର ଗନ୍ଧକ ନଦୀ ବା ନନ୍ଦୀକଣ୍ଠର
 ଶିବାଳୀ ପାଦପାତ୍ର ତାହାକୁ ଶାସନଦେବୀ ହେଉ ସେ
 ମାନବ ରୂପେ ଜନ୍ମଲାଭ କରିଛନ୍ତି । ୨

କପିଳାସ କନ୍ଦର ସିଂହଦ୍ୱାର ମୁଁ ଦୂରପାଳ
 ଶିବନାର ଡାହେ ମୁଁ ଜନମିଳ ମନ୍ତ୍ରାଧଳ (ମ ପା ୨୭)
 ମୁହିଁ ରୁଦ୍ରଗଣ ନନ୍ଦୀକଣ୍ଠର କଳା
 ଶୁଦ୍ରମୁନି ସାବେଳାଦାସ ରୁଦ୍ରଗଣ ସଂଗେ ମେଳା ।
 ବି ପ ୧୭]

କବିମାନେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ କବି ଦେବୀଙ୍କ ଭକ୍ତି
 ହୋଇଛନ୍ତି ଓ ସେ ଦେବୀଙ୍କ କୃପାରୁ ଶସ୍ତ୍ର ଚଳନା
 କରିଛନ୍ତି କିନ୍ତୁ ମନ୍ତ୍ରମା ସଂସ୍ଥାପନ କରି । ଏହି
 ହିସାବରେ କବି ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଶୈବ ଶିବାନୁଚର
 ନନ୍ଦୀ, ଶାକ୍ତ (ଦେବୀ ଭକ୍ତି) ଓ ବଜ୍ରବ୍ରହ୍ମ (ବଜ୍ରବ୍ରହ୍ମ
 କବିତା) ଯେତେବେଳେ ସମନ୍ୱୟ କରି ଜଗନ୍ନାଥ
 ଧର୍ମର ସମନ୍ୱୟବାଦୀ ମତକୁ ସାବ୍ୟସ୍ତ କରିଥିବା
 ଜଣାଯାଉଛି । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ କବି ସାରଳା ଦାସ
 ଶାକ୍ତ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ ମତର ସଂଶୋଧନ ଆବଶ୍ୟକ ।

ଦେବୀଙ୍କ ଅବତାର—

ସାରଳା ଦାସ ସିଦ୍ଧି ସାଗର ଚଣ୍ଡୀଙ୍କ ସୁଦର୍ଶନ
ପୌରଣିକ ଇତିହାସ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ଉତ୍କଳ
କବି ଆବଶ୍ୟକ ଯେ ଏହି ଇତିହାସ କୌଣସି
ସାମାଜିକ ଗ୍ରନ୍ଥର ବିବରଣୀ ଭାବରେ ଆଧାର ନୁହେଁ,
ଏହା ସାରଳା ଦାସଙ୍କର ଉତ୍କଳ କଳ୍ପନା ଶ୍ରେଣୀ
ସମ୍ଭବ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ସୁବର୍ଣ୍ଣରତ ଦଶ ଅବତାର
ତାହାଙ୍କର ସେ ଦେବୀଙ୍କର ଦଶ ଅବତାରର ଚର୍ଚ୍ଚନା
କରିଛନ୍ତି । ଅବତାର ଗୁଡ଼ିକର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ପରିଚୟ
ଦେଇଛନ୍ତି :—

ନମସ୍ତେ କାଳୀ ଗେ ଅଭୟ ପିଙ୍ଗଳାକ୍ଷୀ,
ମାୟା ମୋହିନୀ ଗୋ ଚଞ୍ଚଳା କାମାକ୍ଷୀ ॥
ପ୍ରଥମ ଅବତାରେ ମାଗୋ କେତୁକା ମୁରତି ।
ଦ୍ଵିତୀ ଅବତାରେ ଏକବଳା ପାଦିନୀ ॥
ତୃତୀୟ ଅବତାରେ ଦକ୍ଷିଣରେ ଉମା ।
ଚତୁର୍ଥ ଅବତାରେ ପାଦିନୀ ରୁଦ୍ରାମା ॥
ପଞ୍ଚମ ଅବତାରେ ହିମବନ୍ତର ଦୋହରା ।
ଷଷ୍ଠ ଅବତାରେ ନାମ କହିଲୁ ଗିରିଜା ଗୋ ମତା ॥
ସପ୍ତ ଅବତାରେ ଗୋ କୃପାଳ ଘରେ ।
ଅଷ୍ଟମ ଅବତାରେ ନାମ ବହୁଲୁ ମର୍ଦ୍ଦିନୀ ॥
ନବମ ଅବତାରେ ଗୋ ପୁଷ୍କର ଘରେ ।
ଦଶମ ଅବତାରେ ଗୋ ସାରଦା ଅବତାର
ଅଷ୍ଟମ ଅବତାରେ ପ୍ରଶ୍ନମ୍ବର ବଚନେ ।
ସବମଙ୍ଗଳା ଅବତାର ଦୋହଲୁ ଭୁବନେ ॥
ନବମ ଅବତାରେ ଗୋ ପ୍ରସନ୍ନ ହିଙ୍ଗୁଳା ।
ବାଳୁକ ରୂପେ ଉଗ୍ରୀ ପ୍ରସନ୍ନ ମତିଭୋଜା ॥
ଦଶମ ଅବତାରେ ଅଜିତ କବିରାଜ ଘରେ ।
ସିଦ୍ଧି ସାଗର ନାମ ବହୁଲୁ ସ୍ଵେ କଳସୁରରେ ॥

[: ସ ପ ୧୧୩]

ମହାଭାରତର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ କବି ଏହି
ଅବତାର ଗୁଡ଼ିକର କିଛି କିଛି ପରିଚୟ ଦେଇଛନ୍ତି ।

ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ପୌରଣିକ ଉପାଖ୍ୟାନ-ଉଦ୍ଭବନ
-ପଟୁ କଳ୍ପନା ଦେବୀଙ୍କ ଅବତାର ଯୋଜନା ନମ୍ବ
ପ୍ରକାରେ କରିଛନ୍ତି—

୧ । କେତୁକା

ମୁଣ୍ଡର ପୂର୍ବେ ମହାଲୟ କାଳରେ ନାଗୟୁଗଙ୍କ
ନେତୃତ୍ଵରେ ପଦରଜଣ ବ୍ରହ୍ମା ଜାତ ହେଲେ ।
ବ୍ରହ୍ମାମାନେ ସରସ୍ଵତୀଙ୍କ ରୂପଲବଣ୍ୟ ଦେଖି ମୋହିତ
ହେଲେ ଓ ରମଣ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେଲେ ।
ସରସ୍ଵତୀ ରୋଷାୟିତ କଟାକ୍ଷୀକ କରବାରୁ ଜଣ
ଅନ୍ୟ ସୁନ୍ଦରୀ କନ୍ୟା ଜାତ ହେଲେ । ସରସ୍ଵତୀ
ସେହି କନ୍ୟାକୁ ପଚାରିଲେ ‘କେତୁ’ (ତୁ କିଏ) ? ଏଣୁ
ସେହି କନ୍ୟାର ନାମ କେତୁକା ହେଲା । କେତୁକା
ସରସ୍ଵତୀଙ୍କୁ ମାଗିଲା ମୋତେ ଆହାର ଦିଅ । ସରସ୍ଵତୀ
କହିଲେ ଏହି ବ୍ରହ୍ମା ମାନଙ୍କୁ ଖାଅ । କେତୁକା ବ୍ରହ୍ମା-
ମାନଙ୍କୁ ଗୋଡ଼ାର ଗୋଡ଼ାର ଖାଇଲା । ହଜାରେ
ବର୍ଷରେ ଗୋଟିଏ କଳ୍ପ ବ୍ରହ୍ମା ଖାଇ ୧୪ ହଜାର
ବର୍ଷରେ ୧୪ଟି କଳ୍ପ ଖାଇଲା । ଶେଷକୁ ରହିଲେ
ଶୁଦ୍ଧ କାମଳ ବ୍ରହ୍ମା, ଯେ ଶ ବ୍ରହ୍ମାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ
ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଥିଲେ । କେତୁକା ତାଙ୍କୁ ଗୋଡ଼ାଇଲା । ଶୁଦ୍ଧ
ବ୍ରହ୍ମା ନାଗୟୁଗର ଶରଣ ପଶିଲେ । ନାଗୟୁଗ
କେତୁକାକୁ କହିଲେ “ଏ ମୋର ଶରଣ ପଶିଛି; ଏହାକୁ
ବର୍ତ୍ତମାନ ଖାଅନହିଁ, ଦ୍ଵାପର ଯୁଗର ଖାଇବୁ ।”
ଦ୍ଵାପର ଯୁଗରେ ଶୁଦ୍ଧ ଦୁଃଶାସନ ରୂପରେ ଓ
କେତୁକା ଦ୍ରୌପଦୀ ରୂପରେ ଜାତ ହେଲେ [ଅବ
୧୧୮, ୧ ସ ପ ୫୧୨, ଉଦ୍ଭଟ ୨୧୩] । କେତୁକା
ବିଷ୍ଣୁ ପତ୍ନୀ ସରସ୍ଵତୀଙ୍କ ଅଂଶୀ ହେବା ଓ ଉପାଖ୍ୟାନରେ
ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ସ୍ଵୀକୃତ ହୋଇଥିବା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରା-
ଯାଇପାରେ । କେତୁକାଙ୍କ ଦାସୀ ଉଗ୍ରକାରା ମଧ୍ୟ
ଅନେକ ଅବତାର ଗ୍ରହଣ କରିଥିବା କଥା କବି ବର୍ଣ୍ଣନା
କରିଛନ୍ତି । ଉଗ୍ରକାରା କାର୍ତ୍ତିସ୍ୟାମଳା ରୂପେ ଏକବଳା
ପାଦିନୀର, ପ୍ରିୟମୁଦା ରୂପେ ଶରୀକର ଓ କେଶିନୀ

ରୂପେ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କର ଦାସୀ ଥିଲେ (ଅଦ୍ଧ ୮୯୨) ।

୨-ଏକବଳା ପାବତୀ

ଗୋମାତା କପିଳାଙ୍କ ଜନ୍ମ ଓ ସୋମନ ରୂପକ ପତ୍ନୀ ଏକବଳା ପାବତୀ । ତାହାଙ୍କର ପଞ୍ଚାବନ ଛୋଟି ଚକ୍ରର୍ଣ୍ଣେ ପାଟଣା ଥିଲା । ସୂର୍ଯ୍ୟ ତାହାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଶନିଙ୍କ ବିବାହ ସୋମଦାସ ଗରବଙ୍କ ଜନ୍ମ ଲେଖିତା ସହ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତାବ କଲେ । ସେ ମଦାସ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଅନୁଗେଷ ଗ୍ରନ୍ଥକୁ ସାହାସ କଲେନାହିଁ, କିନ୍ତୁ କହିଲେ ଶନିଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିକୁ ମୋ ଜନ୍ମ ସହ୍ୟ କରିପାରିବ ନାହିଁ, ଚକ୍ରର୍ଣ୍ଣ ଦେଖିଲେ କେ ଶାନ୍ତ ହୁଅନ୍ତୁ, ତୁମ୍ଭେ ସଦା ମୋ ଜନ୍ମ ପାଇଁ ପଞ୍ଚାବନ ଛୋଟି ଚକ୍ରର୍ଣ୍ଣ ଶାନ୍ତି ଯୋଗାଡ଼ କରିପାରିବ ତେବେ ତାହା ପରିଧାନ କରି ମୋ ଜନ୍ମ ଶନିଙ୍କୁ ବିବାହ କରିବ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଏହି ଶାନ୍ତି ଏକବଳା ପାବତୀଙ୍କୁ ମାଗିଲେ । ଏକବଳା କହିଲେ 'ମୁଁ ଏହାକୁ ସଞ୍ଚୟ କରି ରଖିଛି ମୋର ଆଶିଷକ ବେଳେ ତୁମ୍ଭେ ମୋତେ ଏହା ଫେରିବ । ବୋଲି ପ୍ରଜ୍ଞା କଲେ ଯାଇ ଦେବ । ଏହି ସର୍ତ୍ତକୁ ସ୍ୱୀକାର କରି ସୂର୍ଯ୍ୟ ଶାନ୍ତି ନେଇ ଶନିଙ୍କ ବିବାହ ସମ୍ପାଦନ କରୁଥିଲେ [୧ ପ ପ ୫୧୪] । ଏକ ସମୟରେ ମହାଦେବ ସ୍ୱପତ୍ନୀ ଅନୁପମରେ ନାନା-ରୂପ ଧରି ଚକ୍ରର୍ଣ୍ଣର ଗୁଲୁଥିଲେ ସେ ଏକଦା ପାଞ୍ଚୋଟି ଶଶି ହୋଇ ବୁଲୁଥାନ୍ତି, କପିଳା ଏହି ପାଞ୍ଚୋଟି ଶଶି ଥାଏକୁ ଯାଇ ତାହାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ବୁଲିଲେ । ଏହାଦେଖି ରୁଦ୍ର ଏକବଳା ପାବତୀଙ୍କୁ କହିଲେ ଯେ ତାଙ୍କ ମାତା ଅସତ୍ୟ, କାଶି ସେ ପାଞ୍ଚୋଟି ସଶିଙ୍କ ସହ ବୁଲୁଛନ୍ତି, ଏକବଳା ପାବତୀ ଏ କଥା ଶୁଣି ମାତା କପିଳାଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଇ ତାହାଙ୍କୁ ଅସତ୍ୟ ବୋଲି ଗାଳି ଦେଲେ । କପିଳା ଏଥିରେ ଗଣିଯାଇ ଏକବଳାଙ୍କୁ ଶାପ ଦେଇ କହିଥିଲେ, ମହାଦେବ ମୋର ଚଡ଼ଘାଟ, ତାହାଙ୍କର ପଞ୍ଚ ଆତ୍ମା ପଞ୍ଚସଖି ହୋଇ ମୋ ପାଖରେ ରହିବାରୁ ତୁ ମୋତେ

ଅସତ୍ୟବୋଲି କହିଲୁ, ତେଣୁ ନିଜର ପଞ୍ଚପତି ହେଉ ।" ଏହି ଶାପ ଯୋଗୁଁ ଏକବଳା ପାବତୀ ଦ୍ୱାପର ଯୁଗରେ ଦ୍ରୌପଦୀ ରୂପରେ ଜାତ ହେଲେ ଓ ପଞ୍ଚପତିଙ୍କୁ ବିବାହ କଲେ । ବଡ଼ଘାଟକୁ କପିଳାଙ୍କ ପତି ବୋଲି କହିବାରୁ ଏକବଳା ପାବତୀଙ୍କ ପତି ସୋମନେକ ରୁଦ୍ର ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କ ଚଡ଼ଘାଟ ଧୂଷ୍ଣତୁମ୍ଭ ରୂପେ ଯାତ ହୋଇ ଥିଲେ (୨ ପ ପ ୨୭୨) ।

୩-ଉମା

ଏ ଦମ୍ଭଜନ୍ୟା, ମଞ୍ଜୁ ଦେବଙ୍କୁ ବିବାହ କରିଥିଲେ । ଦକ୍ଷଙ୍କ ପଞ୍ଜରେ ଅପମାନ ସହିନପାରି ଯଜ୍ଞକୁଣ୍ଡରେ ଆତ୍ମହତ ହେଇଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ଚପୟ ସବୁ ସୁଶୋଭେ ମିଳି, ସାରଳା ଦାସଙ୍କର ଏହା ବିଜୟ କଳ୍ପନା ନୁହେଁ । ମହାଭାରତର ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ଭୃଷ୍ମସୁ ଅବତାରର ନାମ କବି ଶତୀ ରଖିଛନ୍ତି [କ-ପ ୧୦୯] ଇନ୍ଦ୍ରପତ୍ନୀ ଶତୀ ଓ ଉମାଙ୍କ ନାମାନ୍ତର ସତ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ନାମର ସାମ୍ୟ ବୋଧହୁଏ ଏପରି ଦ୍ୱିଧି ମତର ହେବୁ ।

୪-ଦ୍ରୌପଦୀ

ଉପରିଉକ୍ତ ସଭାସଭା ଅଂଶରେ ଚତୁର୍ଥ ଅବତାରର ପାବତୀ ରୁଦ୍ରବାମା ବୋଲି ଲେଖାଅଛି, କିନ୍ତୁ ଏହା ଭ୍ରମାତ୍ମକ । ଚତୁର୍ଥ ଅବତାର ଦ୍ରୌପଦୀ ବୋଲି ଅନ୍ୟସହ ବହୁସ୍ଥାନରେ କୁହାଯାଇଛି । [ଆ ପ ୮୯୨, ୨ ପ ପ ୫୧୧, ୫୧୭] । ନିଉଜାଣ୍ଡରେ ପାବତୀ ପଞ୍ଚମ ଅବତାର ବୋଲି ପୁଣି ଉଲ୍ଲିଖିତ ଥିବାରୁ ଚତୁର୍ଥ ଅବତାରର ପାବତୀ ରୁଦ୍ରବାମା ପାଠ ଭୁଲ । ଶେଷ ଚତୁର୍ଥ ଅବତାର ଦ୍ରୌପଦୀ ପାଣ୍ଡବ-ବାମା ହେବେ ।

ଅନ୍ଧ ଅବତାରେ ସେ କେତୁବା-ମୁରୁତ ।
ଦ୍ୱିତୀୟ ଅବତାରେ ସେ ଏକବଳା ପାବତୀ ॥

ହୃଦୟ ଅବତାରେ ସେ ଦକ୍ଷଦରେ କାତ ।

ଚତୁର୍ଥ ଅବତାରେ ସେ ଦୁଃସଦ ଦୁହିତ ।

(୨ ସ ପ ୫୧୧)

୫-ଗିରିଜା

ଏ ହିମବନ୍ତ ଦୁହିତା ପାବତୀ, ମହାଦେବକୁ
ବିବାହ କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ
ଅନାବଶ୍ୟକ ।

୭-ନମିତା ସ୍ୟସତୀ

କେତୁକା ଓ ଏକବଳା ପାବତୀଙ୍କ ଝର ନମିତା
ସ୍ୟସତୀ ମଧ୍ୟ ସାରଳାଦାସଙ୍କ କଳ୍ପନା ପ୍ରସୂତ ।
ତାହାଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନା ଅନୁସାରେ ନମିତା ସରସ୍ୱତୀ
ବଳଶିଳ୍ପୀ ବଣୀୟ କୃପାଜଳଙ୍କ କନ୍ୟା । କୃପାଜଳ
ଋଷିଙ୍କ ପ୍ରସଙ୍ଗ କରି ମହାଭାରତର ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ
ପ୍ରସଙ୍ଗହୀନ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି । ସେ ଏହି ଋଷିଙ୍କ
ବଶାବଳୀ ମଧ୍ୟ ଦେଇଛନ୍ତି (ବେଟ ୨୧୨) । କୃପା-
ଜଳଙ୍କ ପିତା ଅରୁଣ, ପିତାମହ ବାରୁଣ ଓ ପ୍ରପିତାମହ
ଅଜମିତ ଋଷି । ତାହାଙ୍କ ପୁତ୍ର ବୈଶ୍ଣବୀ, ପ୍ରୋତ
ଯଦୁବର ଓ ପ୍ରସୌତ ଠାକୁର । କଣ୍ଠପୁରୁଷ
ଜାତୀୟ ୧୦୮ ପୁତ୍ର କୃପାଜଳ ଋଷିଙ୍କର ଗାଇକୁ
ଭେଦିଲେ ଦେଇଗଲେ । କୃପାଜଳ ଏ କଥା ଜାଣି
ସେମାନଙ୍କୁ ଅଭିଶାପ ଦେଲେ ଯେ ଏପରି ନିରକର୍ମ
କରିଥିବାରୁ ସେମାନେ ସମସ୍ତ ମେହେନ୍ତର ହେବେ
[୨ ସ ପ ୧୮୪] । ଏହି ମେହେନ୍ତରମାନେ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ
ରାଜସ୍ୟ ଯଜ୍ଞରେ ଛେଦନ କରି ଶାପମୁକ୍ତ
ହୋଇଥିଲେ । ଶତ୍ରୁାଦୟ ଗନ୍ଧର୍ବଙ୍କ ଜନେକ ପୁଅ
କୃପାଜଳ ଋଷିଙ୍କ ପଳିତ ଗଣ୍ଡାକୁ ଶିକାର କରି
ମାରିବାରୁ ଋଷି ତାହାକୁ ଅଭିଶାପ ଦେଇଥିଲେ ଯେ
ମହାଭାରତ ଯୁଦ୍ଧରେ କାମଚାଳ ଭାବରେ ଯୁଦ୍ଧ
ଲେବେଲେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ତାହାର ଶିରଚ୍ଛେଦ ହେବେ
(ଶ୍ରୀ ପ ୨୧୨) । କୃପାଜଳଙ୍କ କନ୍ୟା ନମିତା ସରସ୍ୱତୀ
ବହୁଯୁଗ ଧରି ବାଲୁତ ରୂପରେ ରହିଥିଲେ । ଅନେକ

ଯୁଗ ଅପେକ୍ଷା ଗରେ ମଧ୍ୟ ତାହାଙ୍କର ଯୌବନ ପ୍ରାପ୍ତି
ନ ହେବାରୁ କୃପାଜଳଙ୍କୁ ଅଳ୍ପ ପରୁରଲେ “ହୁଅଲେ,
ତୁ ଗୁଣଯୁଗ ଧରି ଅବସ୍ୟ ବୟସ୍କା ରଲ ରହିଲୁ,
ଗୃହଯୋଗ୍ୟା ହେଉ ନାହିଁ, ମୁଁ ତୋତେ କପରି
ବିବାହ ଦେବି” । ନମିତା ସରସ୍ୱତୀ ପିତାଙ୍କୁ କହିଲେ
ଯେ ସେ ବାଲୁତରୂପରେ ବହୁକାଳ ଧରି ଅନୁତା
ରହିବେ ହୋ ପ ୧୮) ।

୭-ଏକାନାଂଶା

ସଭାସଭର ଉଚ୍ଚତାଂଶରେ ଏହାଙ୍କ ନାମ ଶାରଦା
କବି ତାହାଙ୍କୁ ଅନେକଠାରେ ଅନନ୍ଦନାମା ୮ ସ ପ
୭୧, ବି ପ ୨୧୯ । ନାମ ଦେଇଛନ୍ତି । ଅନ୍ୟତ୍ର
ତାହାଙ୍କ ନାମ ରଖିଛନ୍ତି ବଳୁଳ କନ୍ୟା । ବସୁଦେବ
ନବଜାତ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଯଶୋଦାଙ୍କ କୋଳରେ ଥୋଇ
ଯଶୋଦାଙ୍କ ସତ୍ୟୋକାତ କନ୍ୟାଙ୍କୁ ନେଇଥିଲେ । ଏହି
ଶିଶୁକନ୍ୟାର ନାମ ଓଡ଼ିଆ ପୁରାଣମାନଙ୍କରେ ବଳୁଳ-
କନ୍ୟା ବୋଲି ଦିଆ ଅଛି । ପୁରାଣ ଆଖ୍ୟାନ ଅନୁସାରେ
ଏ ସ୍ୱୟଂ ଦୁର୍ଗା ଯେ କି ପରେ ବିରାଜାସିନୀ ହେଲେ ।
ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନା ଅନୁସାରେ ଏହି କନ୍ୟା
ଶିଶୁକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବୋଲ ମାନ ବିରାଜା ବଦଳେ କନକାବଳୀ
ପାଟଣାକୁ ଆସିଥିଲେ । ଶ୍ରୀମନ୍ଦିରର ସୁଭଦ୍ରା ପ୍ରକୃତରେ
ଏହି ନନ୍ଦନାମା କନ୍ୟା, ଯେକି ଏକାନାଂଶା ନାମରେ
ମଧ୍ୟ କଥିତ । ସେ କିନ୍ତୁ ଅର୍ଜୁନପତ୍ନୀ ସୁଭଦ୍ରା ନୁହନ୍ତି ।
ଏକାନାଂଶା ବା ବଳୁଳ କନ୍ୟା ଦୁର୍ଗା, ରୂପୀ, ସାରଳା
ଦାସ ତାହାକୁ ସାଗେଲ ଚଣ୍ଡୀଙ୍କ ସପ୍ତମ ଅବତାର
କହିଛନ୍ତି । ଏକାନାଂଶା ଦୁର୍ଗା ହେଲେହେଁ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ
ନିମନ୍ତେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲେ; ଏହା ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ
ଅଟେ ।

୮-ମଂଗଳା

ଏ ଶୁକ୍ରବତୀଙ୍କ କନ୍ୟା । କବି ଏହାଙ୍କୁ ସପ୍ତମ
ଅବତାର ନନ୍ଦନାମାଙ୍କ ପୁତ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ଅବତାର ଭାବରେ

ମଧ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି (ଦ୍ରୋ ପ ୧୮) ଓ ତାହା ଅଧିକ ସଂଗତ । ମଙ୍ଗଳା (ନାମାନ୍ତର ସବମଙ୍ଗଳା) ବାଳକା ରୂପେ ପରଶୁରାମଙ୍କ ସହ ଶୀତାବତୀର ଥିଲେ ଓ ପରଶୁରାମ ଏହାକୁ ରକ୍ତରେ ଗାଧୋଇ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିଥିଲେ -

ରୂପର ସ୍ତ୍ରୀହାନେ ଯେ ତୁ ପୁରୁଷ ନିମନ୍ତେ ।

ବାଳର ଗେ ଶୀତାବତୀ ପ୍ରଶ୍ନର ସଙ୍ଗେ ॥

(ଦ୍ରୋ ପ ୧୯)

ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ବ ସମ୍ମାନ ସହିତ ପରଶୁରାମଙ୍କ ସମ୍ପର୍କ ବିଷୟ ସେ ଅନେକ ଠାରେ ସ୍ମରଣ କରିଛନ୍ତି । ତାହାଙ୍କ ଗ୍ରାମ ନିକଟସ୍ଥ କନକାବତୀ ପାଟଣା ପରସୁରାମଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ସୃଷ୍ଟି (ବ ପ ୭୦୯) । କନକାବତୀ ପାଟଣା ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଚନ୍ଦ୍ରୋତ୍ପଳା ନଦୀରେ ପରଶୁରାମ ଘାଟ ଥିବା ତଥା ମଧ୍ୟ କବି ଲେଖିଛନ୍ତି [ଆ ପ ୫] । ଅନ୍ୟତ୍ର ସେ ଜଣାଇଛନ୍ତି ଯେ ଚନ୍ଦ୍ରୋତ୍ପଳା ନଦୀର ଉତ୍ତର କୂଳରେ ପରଶୁରାମ ଆଶ୍ରମ [୨ ସ ପ ୧୧୫] । ଦେବୀଙ୍କୁ ପରଶୁରାମ ଉପାସନା କରୁଥିଲେ ବେଳ ମଧ୍ୟ କବି ଜଣାଇଛନ୍ତି ।

୯-ହିଂଗୁଳା

ଏ ଅଗ୍ନିମୟୀ ଜ୍ଵାଳା ମାହେଶ୍ଵରୀ । ମନୁଷ୍ୟ ଅବସ୍ଥା ବଶିଷ୍ଠ ପାଷାଣ ମୂର୍ତ୍ତି । ରଣସ୍ଥଳ (ଆଧୁନିକ ରଜନିଗୁରୁ) ଗଡ଼ର ଖଡ଼ଗବତୀ ରାଜାମାନେ ଏହାଙ୍କ ସେବ କରୁଥିଲେ । ଅର୍ଜୁନ ରଣସ୍ଥଳରେ ଏହାଙ୍କୁ ଉପାସନା କରିଥିଲେ । ଅଗ୍ନିରୂପା ତେଣୁ ଚକ୍ରାଗ୍ନିର ଦେବୀ ତଥା ରାଜନର ଦେବୀ (ବ ପ ୨୮) । ଏକଦା କୌଣସି ଧନପାଳ ନାମକ ସାଧବଙ୍କର ଏ ପୁଅବଧୂ ହୋଇଥିଲେ । (ସ ପ ୫୩) । ନର୍ମଦା ସରସ୍ଵତୀ, ଏକାନ୍ତଶା ଓ ମଙ୍ଗଳାଙ୍କ ପରି ଏ ମଧ୍ୟ ବାଲୁକରୂପୀ ବୋଲି କବି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି ।

୧୦-ସିଦ୍ଧି ସାବେଲ ଚଣ୍ଡୀ

ସାବେଲ ଗ୍ରାମର ଦେବୀ ସାବେଲୀ, ସାବେଲ ଚଣ୍ଡୀ

ଅଧିକାଂଶ ସ୍ଥାନରେ କବି ତାହାଙ୍କୁ ସିଦ୍ଧ ଆଖ୍ୟାୟିକା କରି ପ୍ରକାଶ କରି ଅରୁଣ-ସିଦ୍ଧବିନାୟକ, ସିଦ୍ଧ ବଳଦେବ ସିଦ୍ଧ ମହାବୀର, ତୃତୀୟ । ଗୁମୁଣ୍ଡାତନରେ ଦଶମହା-ବିଦ୍ୟାଙ୍କୁ ସିଦ୍ଧଦେବ ବୋଲି କୁହାଯାଇଛି । ସିଦ୍ଧ ସାବେଲଚଣ୍ଡୀ ଏହି କଳୟୁଗର ଦେବୀ [ସ ପ ୫, ୬ ବ ପ ୩୩୭] ।

କଳିକାଳେ ବିକାଶିତ ସାବେଲୀ ଚଣ୍ଡୀ ମୂର୍ତ୍ତି । ମ ୩୯୯ କଳିକାଳ ଧ୍ୟାନେ ମାତା ସିଦ୍ଧ ସାବେଲୀ ଚଣ୍ଡୀ ।

ମ ପ ୮୨୮ ।

ଉତ୍କଳୀୟା ଯେ କଟକଜିଜ୍ଞା ଝଙ୍କଡ଼ ପ୍ରଗଣାର ସିଂହ ସାରଳା ନାମରେ ପରିଚିତ; ସିଦ୍ଧ ସାରଳା ନାମ ତାହାଙ୍କର ନଥିଲା । ସାରଳା ଦାସଂକ ସିଦ୍ଧସାରଳା ପ୍ରାୟ ବୈଷ୍ଣବ ଆଖ୍ୟା ବହନ କରନ୍ତି, ଝଙ୍କଡ଼ର ସିଂହସାରଳା ମଧ୍ୟ ପରମ ବରଷ୍ଠା । ଝଙ୍କଡ଼ ସିଂହ-ସାରଳାଙ୍କ ପାଖରେ ଆମିଷ ପଣେ ନାହିଁ, ବଳି ପଡ଼େ ନାହିଁ ଅଥଚ ସିଦ୍ଧ ସାରଳା ଆମିଷାଶୀ ସେ ବକ୍ରପାନ କରନ୍ତି ।

ସିଦ୍ଧାମହାର ଶାପେ ସେ ସାବେଲୀ ଚଣ୍ଡୀ ମୂର୍ତ୍ତି ।

ଆମ୍ଭ ତେଷାଙ୍କ ସେ ଯେ ଶୋଷିତେ ତୁ ପୁତ୍ର ॥

ମ ପ ୩୧୭

ରୂପ ଯ ଦ୍ରୁଗତନ ଯେ ସବଦା ମନ ରଞ୍ଜି ॥

ମ ପ ୮୨୭

କୁପାଜଳ ନନ୍ଦନା ନର୍ମଦା ସରସ୍ଵତୀ ।

ସମଦର୍ଶିର ନନ୍ଦନ ରୂପରେ କଳିକା ତୁ ପୁତ୍ର ॥

କର୍ଣ୍ଣ ପ ୧୭୦

ବେସ୍ଵରେ ଦ୍ରୁଗତନ ମାତା ସବଦା କୁତୁହେଳ ॥

ପଶୁମେଧ ୧୧୧

ସିଦ୍ଧ ସାବେଲଚଣ୍ଡୀ କୁ ପ୍ରଥମେ ଅଜପତି ନାମକ ଜଣେ କବିତ [ଶବର] ରାଜା ପୂଜା କରୁଥିବା ତଥା ସାରଳା ଦାସ ଲେଖିଛନ୍ତି । କଳିଯୁଗେ ପାଳିତ କବିତ ଅଜପତି (ଦ୍ରୋଣ ୧୯) । ଅନେକାନେକ ଦେବବୋଙ୍କ

ଇତିବୃତ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣନା ବେଳେ ସାରଳା ଦାସ ଚାହାଁକର ଆଦ୍ୟ ଉପାସକ କଣେ ଶବ୍ଦର କୋଳ ନିରୁପଣ କରିଛନ୍ତି । ତାହାଙ୍କ କବିତା ଅନୁସାରେ ମହେନ୍ଦ୍ର ପବନର ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଣୀ, ମାଳାଚଳର ଜଗନ୍ନାଥ, ଚଣିକାସର ଶିଖରୀର ଅତି ଦେବତା ମୂଳରେ ଶବ୍ଦର ଉପାସିତ ହେଲା । ଏହି ବର୍ଣ୍ଣନାରେ କବିଙ୍କର ଐତିହାସିକ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ ସ୍ପଷ୍ଟଭାବେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ଏକଦେଶୀୟ ସଂସ୍କୃତି ଆଦିକାରୀ ସଂସ୍କୃତି ଉପରେ ଆଧାର । ଏହି ସେ ନିଜ ଆଦ୍ୟ ଦେବଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଶବ୍ଦର ଉପାସିତ କରିଛନ୍ତି । ତେଣୁ ଆଦ୍ୟ ଉପାସକ ଅଜପତି କବିଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ମହାଶବ୍ଦର ଏକ ଚରିତ୍ର । ଅଜପତି ସଂସ୍କୃତି କବିଙ୍କୁ ଶବ୍ଦର ଉପାସକ ପୋଷାଏଥିଲା । ସେ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ନିମନ୍ତ୍ରଣ ହୋଇ ରାଜସ୍ଵରୂପ ପଞ୍ଜିକୁ କନକାବଳୀ ମାଂସ ପୋଷାଏଥିଲା ।

ଥିଲା । ଅଜପତିର ପିତା ଅଜର ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଚାନ୍ଦ ଅବଳାଚଳର ନିମନ୍ତ୍ରଣକ୍ରମରେ ପଥର ଉପାସକ ଚାନ୍ଦର ପୁତ୍ର ବସନ୍ତ ବେଳେ ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଆଶ୍ୟାନ ସହିତ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ । ଚାନ୍ଦର ବାସନ୍ତାନ ଗୋମୁଖି କେଶବଙ୍କ ନିକଟରେ ଗୋମୁଖି କେଶବଙ୍କ ପ୍ରୀତି ପ୍ରାଦାନଦ୍ଵାରା ମୁହାଣ ନିକଟରେ ଥିଲା । ଏହି କବିଙ୍କ କଳ୍ପନାରେ ଅଜପତିଙ୍କ ଉପାସିତ ଶବ୍ଦ ସାବେଳ ଚଣିଙ୍କ ପ୍ରୀତିର ସ୍ଥାନ ନିରୁପଣ ପାଇଁ କଟକ ଜିଲ୍ଲା ଶାଳିତ ପ୍ରଗଣା ସଂଗତ ବୋଲି ମନେହେଉନାହିଁ ।

[ସିଦ୍ଧ ସାବେଳ ଚଣିଙ୍କ ରୂପ ଓ ସାରଳାଙ୍କ ବାସନ୍ତାନ ନିରୁପଣ ଅଂଶଟି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ମୁଦ୍ରିତ ହେଉପାରି ନାହିଁ ।]

[ସଂପାଦକ]

ଟିଟିଲଗଡ଼ ସମବାୟ ଭୂ-ଉନ୍ନୟନ ବ୍ୟାଙ୍କ ଲିଂ ।

ଟିଟିଲଗଡ଼ ଗୁଣିଭାଙ୍ଗ ପାଇଁ ଅପୂର୍ବ ସୁଯୋଗ ଦେଉଅଛି ।

ଗୁଣିର ସୁବିଧା ପାଇଁ କୁପଣନ, ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ ପତ୍ତ, ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଶକ୍ତିର ପତ୍ତ ପାଇଁ
ଘର୍ଷକାଳୀନ ଗୁଣ ସହଜ କିଣିବେ ଦିଆଯାଏ ।

ଏବଂ ବ୍ୟାଞ୍ଜିତ ମହତ୍ତ୍ଵ ବେଶୋକବା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଆନୁଷ୍ଠାନିକ ଧରା ପାଇଁ
ଗୁଣ ପୋଷାଏ ଦିଆଯାଏ ।

ଯୋଗାଯୋଗ — ସଂ ପା ଦ କ

ଟିଟିଲଗଡ଼ ସମବାୟ ଭୂ-ଉନ୍ନୟନ ବ୍ୟାଙ୍କ ଲିଂ ।

WITH BEST COMPLIMENTS FROM :-

M/S. KOTAK WATCH INDUSTRIES.
Mg. of ' GIRALUX ' and ' UNIK ' watches.
KHARIAR ROAD, ORISSA.

ନିଥିର ପାଠ ଭେଦରେ ସଂରଚନା ପଦ୍ଧତିର ପ୍ରୟୋଗ-
ପ୍ରସଙ୍ଗ: ସାଧନା ଦାସ ଓ କୁସୁଦାସଙ୍କ ଦେଉଳ ଚଉଳା

ଉ: ଶ୍ୟାମ ସୁନ୍ଦର ମହାପାତ୍ର,

ପ୍ରାୟସମୟ ସଂଚଳ (Post Primitive) ସମାଜରେ ମିଥର ପ୍ରଚଳନ ରହିଛି । ଉଭୟ ମୌଖିକ ଓ ଲିଖିତ ପରମ୍ପରାରେ ଏ ଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରଚଳନ । ଲିଖିତ ପରମ୍ପରାରେ ପ୍ରଚଳିତ ବହୁମିଥ ଆମ ଦେଶରେ ପୁରାଣ ନାମରେ ପରିଚିତ । ସାଧାରଣତଃ ମାତୃବିଷା ଦେବା ଝଡେଣ୍ଡାରେ ଏ ଗୁଡ଼ିକ ପରିଚାଳିତ । କିନ୍ତୁ ପରମ୍ପରାରେ ପ୍ରଚଳିତ ବହୁ ମିଥର ଅଧିକାଂଶ ଉଦ୍ଭାବନା ସଂପର୍କିତ ଭାବରେ ଧରାଯାଏ ନାହିଁ । ନାନା ଅଦ୍ଭୁତ ଘଟଣା ଓ ଅତ୍ୟାତ୍ମକ ଚରଣରେ ଏ ଗୁଡ଼ିକ ଗଠିତ । ମନ-ପ୍ରାଣିକ, ସମାଜବିଜ୍ଞାନ ଓ ଐତିହାସିକମାନେ ଏଥିରୁ ବିଭିନ୍ନ ପିତାମହରେ ଉପମୋଦ ହୋଇଥାନ୍ତି । ଏଗୁଡ଼ିକର ସୃଷ୍ଟି ସମ୍ପର୍କରେ ମଧ୍ୟ ନାନା କଳ୍ପନା କଳ୍ପନା ସମ୍ଭାଷଣ ପାଇଥାଏ । କିନ୍ତୁ ପରମ୍ପରା ନିତରାତମ ଲେଖକମାନଙ୍କ ମତରେ ମିଥ ଗୁଡ଼ିକର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଅନ୍ତର୍ଗତ ରହିଛି । ଧର୍ମାତ୍ମକ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରରେ ବିଶ୍ୱାସର ସଂଗ୍ରହ ଉପରେ କାର ସମାଜର ପାଇଁ ମିଥର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ-
ଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଗଳ୍ପରାଜ୍ୟ ଏହାକୁ ସିଧା ସଳଖ ପଢ଼ି ଗଲେ ତାର ଧର୍ମତା ତାହାକୁ ବୁଝାପଡ଼ିବ ନାହିଁ । କାରଣ ସମସ୍ତଙ୍କ ପ୍ରଭାବରେ ଏହାର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଉପାଦାନ-
ଅବ-ବ୍ୟକ୍ତିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥାଏ । ଗୋଟିଏ ଉଦାହରଣ ଦେଇ ସେ ଅବସ୍ଥାକୁ ବୁଝିବାପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି । ଧର୍ମପାତ୍ର ଗୋଟିଏ ମହାଯୁଦ୍ଧ ପଳରେ ଗୁପ୍ତତା ଧ୍ୟାନ ହୋଇପଡ଼ିଲା । କେବଳ କୌଣସି ସ୍ଥାନର ଗୋଟିଏ ସମ୍ବନ୍ଧ ଲକ୍ଷ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ଭାବରେ ପଡ଼ି ରହିଛି । ଯଦି ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଗ୍ରନ୍ଥ ଗ୍ରନ୍ଥାଳୟରୁ ବୁଝାଲମାନେ ଆସି ଏ ଲକ୍ଷ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧ ପାଆନ୍ତି, ତା' ହେତୁ ସେମାନେ କପରି ଭାବରେ ଏହାକୁ ବୁଝିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେବେ ଲାଜା ଅନୁମାନ କରାଯାଇପାରେ । ସେମାନେ ଦୃଢ଼ ଏକପ୍ରକାର ଅସରରେ ଲେଖାହୋଇଥିବା ବହି-

ତଳ ପ୍ରଥମ ଏକାଠି କରାବେ । ଚା'ପଟର ସେଗୁଡ଼ିକୁ ବା'ରୁ ଡାହାଣକୁ ପଢ଼ିବାକୁ ହେବ, କି ଡାହାଣରୁ ବାମକୁ, ଉପରୁ ତଳକୁ ପଢ଼ିବାକୁ ହେବ, କି ତଳୁ ଉପ-ରକୁ ପଢ଼ିବାକୁ ହେବ ତାହା ନାନା ଭାବରେ ପସ୍ଥା କରି ଦେଖିବ । ଅବଶେଷରେ ସେମାନେ ଲାଇ-ବ୍ରେସର ଛନ୍ଦ ପଢ଼ିବାରେ ନିଷ୍ପନ୍ନ ହୋଇପାରନ୍ତି । କେଉଁ ସ୍ଥମ୍ଭଙ୍କ ମତରେ ମିଥ୍‌ର ଅର୍ଥ ବୁଝିବାକୁ ହେଲେ ଶେ-ପର ତା ଭିତର ଥିବା ସମପର୍ଯ୍ୟାୟୀ ଉପାଦାନକୁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଗୁଚ୍ଛରେ ପକ୍ଷିତ କରି ଚିତ୍ରେ ପ୍ରଣୟ କରାଯାଇପାରେ । ମିଥ୍‌ର ଏ ମୌଳିକ ଉପାଦାନକୁ ସେ 'ମିଥ୍‌ମ' କହନ୍ତି । ମିଥ୍‌ର ଗୁଚ୍ଛରୁ ପୁଣି ବା'ନ୍ୟ ହିଁ ମିଥ୍‌ମ ସୁ ନିର୍ବାଚିତ ମିଥ୍‌ମ ଗୁଚ୍ଛକୁ ଅବଲୀଳାଙ୍ଗମେ ସଂଚାର-ଶତଃ ଗୁଣିତ ଗୁଚ୍ଛରେ ସଜାଇ ଦିଆଯାଏ । ଏ ଗୁଚ୍ଛକୁ ବାମରୁ ଡାହାଣକୁ ପଢ଼ିପଢ଼ିଗଲେ ମିଥ୍‌ର କାହାଣୀ ଧ୍ବଂସି ମିଳିବ । କିନ୍ତୁ ମିଥ୍‌ର ଅର୍ଥ ବୁଝିବାକୁ ହେଲେ ପଦ୍ୟେକ ଗୁଚ୍ଛରେ ସଜ୍ଜିତ ମିଥ୍‌ମ ଗୁଚ୍ଛକୁ ଉପରୁ ତଳକୁ ପଢ଼ିବା ଦରକାର । ପଦ୍ୟେକ ଗୁଚ୍ଛରେ ଅନ୍ତରୁ କି ମିଥ୍‌ମ ସୂଚକ ଏକ ସାଧାରଣ ବକ୍ତବ୍ୟ ପ୍ରକାଶ ପାଏ । ମିଥ୍‌ମ ଗୁଚ୍ଛରେ ଏ ପ୍ରକାର ସମ୍ପର୍କକୁ 'paradigmatic ସମ୍ପର୍କ' କୁହାଯାଏ । ପ୍ରଥମ ଗୁମ୍ଫ ଅନ୍ତର ତ ମିଥ୍‌ମର ସଂଚାରଣ ବକ୍ତବ୍ୟ ଓ ଦୃଶ୍ୟ ଗୁମ୍ଫ ଅନ୍ତର ତ ମିଥ୍‌ମର ସଂଚାରଣ ବକ୍ତବ୍ୟ ମଞ୍ଚରେ ଚିତ୍ରେ ଥିବ । ଦୃଶ୍ୟ ଚତୁର୍ଥ ଗୁମ୍ଫ ମଧ୍ୟର ତ ଚେତନା ସମ୍ପର୍କ । ଏହି ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ ଓ ଦୃଶ୍ୟ, ଚତୁର୍ଥ ଗୁମ୍ଫର ବକ୍ତବ୍ୟ ମଧ୍ୟର ସୌମାନ୍ୟତା ପରିଚିତ ହେଉଥାଏ । ମିଥ୍‌ ମଧ୍ୟରେ ଦୁଇଟି ପ୍ରଧାନ ଭିନ୍ନତା ସଂଦର୍ଶିତ ପଲରେ ଏକାକି ପର-ପର ଚିତ୍ରେ ବକ୍ତବ୍ୟମାନ ପରିଦୃଷ୍ଟି ହୁଏ । ଏ ପ୍ରକାର ଚିତ୍ରେକୁ ପାରମ୍ପରିକ ଚିତ୍ରେକ binary opposition କୁହା ଯାଏ । ଗୁମ୍ଫ ଗୁଚ୍ଛ ମଧ୍ୟର ଥିବା ସମ୍ପର୍କକୁ

ନିମ୍ନଲିଖିତ ସ୍ୱଳ୍ପ ମାଧ୍ୟମରେ ପ୍ରକାଶ କରାଯାଇ ପାରେ

$$Fu(a) : fy(b) = fx(b) : fa(y)$$

କୃଷ୍ଣଦାସଙ୍କ ଦେଉଳତୋଳାକୁ ପ୍ରଥମ ଚମ୍ପୂ ରଖି ପାଇଁ ନିଆଯାଉ 'ଦେଉଳତୋଳା' ଗାଥାଟି

ହେଲେମଧ୍ୟ ପରମ୍ପରାରେ ପ୍ରଚଳିତ ମିଥ୍ୟାକୁ କବି କେବଳ ଛନ୍ଦୋବଦ ରୂପ ଦେଇଛନ୍ତି ବୋଲି ଚିନ୍ତାସ

କରାଯାଇପାରେ * । ଏହାର ପ୍ରଚଳିତ ନାମକରଣରୁ ମିଥ୍ୟା ଦେଉଳ ନିର୍ମାଣ ସମ୍ପର୍କିତ ବୋଲି ବୁଝାପଡ଼ିଲା ମଧ୍ୟ ଚିନ୍ତାଶକ୍ତିରୁ ମିଥ୍ୟା ପ୍ରକୃତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଜଣା ପଡ଼ିବା ସମ୍ଭବ : ଦେଉଳ ତୋଳାର ମିଥ୍ୟା ସବୁକୁ ନାନା ଭାବରେ ପଞ୍ଚଣା ଶିକ୍ଷଣ କର ନିମ୍ନନିମ୍ନରେ ସଜାଇ ଦିଆଗଲା :

(ଦେଉଳ ତୋଳା

କୃଷ୍ଣଦାସ)

୧ମ ସ୍ତମ୍ଭ

୨ୟ ସ୍ତମ୍ଭ

୩ୟ ସ୍ତମ୍ଭ

୪ର୍ଥ ସ୍ତମ୍ଭ

ଇନ୍ଦ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ଚକ୍ଷୁଙ୍କୁ
ଖୋଜି ଆଣିବ ପକ୍ଷି
ଦୁଃ କରବେଳେ

ବସୁବେରର ପିତା
ଏକା ବାଣୀରେ ବାସୁଦେବକୁ
ମାଇଲା ।

ବସୁବେରର ଝିଅ
(ବସୁ) ବଦ୍ୟାପତିକୁ
ପ୍ରଦାନ ହୋଇଲା ।

କୃଷ୍ଣଙ୍କ ମୃତ ଦେହ
ସମୁଦ୍ରରେ ମେଲି
ଦିଆନଲା ।

ବସୁବେର ଅନ୍ଧପଟଳ
ଦେଇ ବଦ୍ୟାପତିକୁ
ଦିଅଁ ଦେଖାଇ ମେଲି ।

ଇନ୍ଦ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନଙ୍କ ମନରେ
ବେ଼ ଜାଣି ଦେବତା
ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ହେଲେ ।

ଇନ୍ଦ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ଶବର ପକ୍ଷୀ
ଅବ ରୋପ କଲେ ।

ମନ୍ଦର ପ୍ରଳୟ ପାଇଁ
ଇନ୍ଦ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ବ ଡ଼ାକି
ନିକଟକୁ ଗଲେ ।

୧ମ ପ୍ରମୁ

୨ୟ ପ୍ରମୁ

୩ୟ ପ୍ରମୁ

୪ର୍ଥ ପ୍ରମୁ

ରାଜା ଗାଲମାଧବ ଦେଉଳ
ନିକର ବୋଲି ମିଥ୍ୟା କହିଲେ

କୁମ୍ଭୀରମାନେ ସତ୍ୟ
କହିଲେ ।

ବାଙ୍କି ମୁହାଣର ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ
ଗୋସାଇଁ ଦାଉରୁପେ
ଲଗିଲେ ।

ଏକ ଆଡ଼େ ବସୁଣବର
ଓ ଅନ୍ୟ ଆଡ଼େ ବିଦ୍ୟାମଳ
(ବ୍ରାହ୍ମଣ) ଦାଉକୁ ଧଲେଲେ ।

ବନ ସତ୍ୟଭାଗୁ ନିହାଳ
କବାଟ ଫେରିବା ମୁଣ୍ଡି
ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ରହିଲେ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ଶବ୍ଦ
ମନ୍ଦିର କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିୟୁକ୍ତ ହେଲେ ।

ପୁଅ ନାତିର ଆଶଙ୍କାର
ଇନ୍ଦ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ଆପୁରବ ହେବାକୁ
ବର ମାଗିଲେ ।

ପ୍ରଦତ୍ତ ଚର୍ଚ୍ଚିତ୍ତ ନିଗାଧିକ ଦେଉଳତୋଳାର
ମିଥ୍ୟା ଗୁଡ଼ିକ ଅବଲୀଳାହସ ମଜ୍ଜିତ ହେଇଥବାରୁ
ମିଥ୍ୟା କାହାଣୀ ଅଟେ କେଉଁ ମିଥ୍ୟା କାହାଣୀରେ
ଆଦିତି ତାହା ବୁଝା ପଡ଼ିବ । ଏଣୁ ମିଥ୍ୟା ଗୁଡ଼ିକ
ବାମନ ଡାହାଣକୁ ଓ ହନୁମଣ ତଳକୁ ତଳକୁ ପକିଲେ
ମିଥ୍ୟା କାହାଣୀଟି ମିଳିବ । କିନ୍ତୁ ମିଥ୍ୟାର ଅର୍ଥ ବୁଝିବକୁ
ହେଲେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରମୁଦ ମିଥ୍ୟା ଗୁଡ଼ିକ ଉପରୁ ତଳକୁ
ବା ତଳକୁ ଉପରକୁ ପଡ଼ିବା ଦରକାର । ପ୍ରଥମ ପ୍ରମୁଦ
ମିଥ୍ୟା ଗୁଡ଼ିକ ଅନୁଧ୍ୟାନ କଲେ ବୁଝାଯିବ ପ୍ରତ୍ୟେକଟି

ମିଥ୍ୟା ଗୁଡ଼ିକ ଶୁଦ୍ଧବୋଧ ଉଦ୍ଧାର ଅତ୍ୟଧିକ ଗୁରୁତ୍ବ
ଦେଉଛି-ମଣିଷ ମନରେ ନବର ଆଶ୍ରୟ ପାଇବା ମନେ
ଦେବା ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ହେଉଥିବୁ, ମନ୍ଦର ପଡ଼ିବା ପାଇଁ
ରାଜା ପୃଥ୍ବୀରାଜ ପୁରୁଷ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ଅଶିବା ପାଇଁ
ଯାଉଛନ୍ତି, ଶବ୍ଦକୁ ମଧ୍ୟ ସତ୍ୟର ପଥ ସମର୍ଥନ କରୁଛନ୍ତି

ଦ୍ଵିତୀୟ ପ୍ରମୁଦ ସାଧାରଣ ପ୍ରକୃତି ହିନ୍ଦୁ
ଶୁଦ୍ଧବୋଧକୁ ଗୌଣକରି ଦେଖାଇବା ବ୍ରାହ୍ମଣର ଶତ୍ରୁ
କନ୍ୟା ବିବାହ , ରାଜାଗାଲମାଧବଙ୍କର ମିଥ୍ୟା ଦାବୀ

ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ଶବର ମିଳିତ ଭାବରେ ଦାରୁ ଲଢ଼େଇନ କରବା ଆଦିରୁ ଏହା ଶୁଷ୍କ ।

ଚର୍ଚ୍ଚମାନ ସୁବଧା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଚତୁର୍ଥ ସ୍ତମ୍ଭର ମିଥ୍ୟାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଉ । ଏ ସ୍ତମ୍ଭର ମିଥ୍ୟା ଗୁଡ଼ିକ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଶବର ମୂଳରୁ କଥା କହୁଥିବା ପୁଷ୍ପ । ଶୁଷ୍କକୁ ଖେଳିବା ଗାର୍ବ ଇନ୍ଦ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନଙ୍କ ଦୂତ ପ୍ରେମୋଦା, ସୁ ଶବର ଅର ପଟଳ ଦେଇ ବଦ୍ୟାପଳକୁ ଦିଅଁ ଦେଖାଇବାକୁ ନେବା ଇନ୍ଦ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ବେର ପକ୍ଷୀ ଅବରୋଧ କବୋ ଆଦିରୁ ଏହା ବୁଝାଯାଏ

ଏହା ପରେ ତୃତୀୟ ସ୍ତମ୍ଭର ମିଥ୍ୟା ଗୁଡ଼ିକ ଲକ୍ଷ୍ୟ କଲେ ଦେଖାଯିବ ଏ ଗୁଡ଼ିକ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଶବର ମୂଳରୁ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରୁଥିବା ଶବର ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଶରଣ କରିବା । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ମୂଳ ପିଣ୍ଡକୁ ସମୁଦ୍ରରେ ଭସାଇବା, ବାଙ୍କି ମୁହାଣରେ କୁହୁଣ୍ଡ ଗୋସାଇଁ ଦାରୁରୂପେ ଲଗିବା, ଆଦି ମିଥ୍ୟାରେ ଏହାହିଁ କେବଳ ଏଣୁ ତୃତୀୟ ସ୍ତମ୍ଭର ସାଧାରଣ ବକ୍ତବ୍ୟ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ଶବର ମୂଳରୁ-ବିଶ୍ୱାସର ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ । ସଂକ୍ଷେପରେ କହିବାକୁ ଗଲେ ଗୁରୋଟି ସ୍ତମ୍ଭର ସାଧାରଣ ପ୍ରକୃତି ନିମ୍ନ ପ୍ରକାରର ହେବ :

୧ମସ୍ତମ୍ଭ ହିନ୍ଦୁ ଶୁଦ୍ଧବୋଧ ଉପରେ ଅତ୍ୟଧିକ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେବା

୨ୟସ୍ତମ୍ଭ - ହିନ୍ଦୁ ଶୁଦ୍ଧବୋଧକୁ ଗୌରବର ଦେଖିବା ।

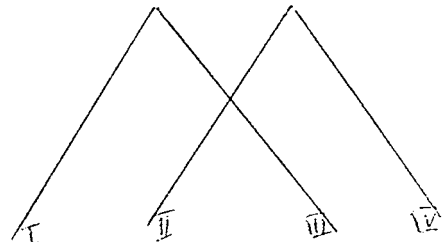
୩ୟସ୍ତମ୍ଭ - ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଶବର ମୂଳରୁ - ବିଶ୍ୱାସକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିବା ।

୪ର୍ଥସ୍ତମ୍ଭ - ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଶବର ମୂଳରୁ - ବିଶ୍ୱାସକୁ ସମର୍ଥନ କରିବା ।

ସ୍ତମ୍ଭ ଗୁରୋଟି ଭିତର ଥିବା ସମ୍ପର୍କକୁ ନିମ୍ନଲିଖିତ ସାଙ୍କେତିକ ଚିହ୍ନ ମାଧ୍ୟମରେ ପ୍ରକାଶ କରାଯାଇ ପାରିବ :

୧ମ: ୨ୟ = ୩ୟ ୪ର୍ଥ

ଅର୍ଥାତ୍ ହିନ୍ଦୁ ଶୁଦ୍ଧବୋଧ ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱଦେବା ଓ ତାକୁ ଗୌରବର ଦେଖିବା ଭିତରେ ଯେଉଁ ସମ୍ପର୍କ, ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଶବର ମୂଳରୁ-ବିଶ୍ୱାସରୁ ଓହ୍ଲାଇ ଯିବା ଓ ସେଥିରେ ସଫଳ ନ ହେବା ମଧ୍ୟରେ ସେହି ସମ୍ପର୍କ ସ୍ତମ୍ଭ ଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ପାରସ୍ପରିକ ବ୍ୟବେଶକୁ ନିମ୍ନ ଲିଖିତ ଚିତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ଦେଖାଇ ଦିଆଯାଇ ପାରେ -

ମଧ୍ୟ ଏହିପରି ଭାବରେ ଧାର୍ମିକ ଜୀବନରେ ଦେଖା-ଦେଖିଥିବା ଦୁଇ ପରସ୍ପର ବ୍ୟବେଶ ବିଶ୍ୱାସ ମଧ୍ୟରେ ସମାଧାନ ଆସେ ।

ମିଥ୍ୟାଗୁଡ଼ିକର ଯଥାଯଥ ସଜ୍ଜା କରଣରେ ମନୋରା ପାଳି ଆମେ ମଲଭିଷ୍ଣୁଙ୍କ ମର୍ମୋଳର ସାହାଯ୍ୟ ନେଉପାରୁ

$Fx(a) : fy(b) :: fx(b) : fa(y)$

ଏଠାରେ **F** ବୋଲୁଛୁ କାର୍ଯ୍ୟ (Function) a ଚରିତ (actor ବା term) y କାର୍ଯ୍ୟ (b ଚରିତ । b ଉପରେ x ଓ y ପ୍ରକାରୀ ସହ ସଂଯୁକ୍ତ । ଏଣୁ b ଦୁଇ ବ୍ୟବେଶାତ୍ମକ ପ୍ରକାରୀମଧ୍ୟରେ ମଧ୍ୟସ୍ଥତା କରେ । ମଧ୍ୟସ୍ଥର ଚତୁର୍ଥ ସର୍ବସାଧୁରେ a ପ୍ରତିରୋଧ ନମ (inverted)ରେ a-1 ହୁଏ । y ଅର୍ଥକ ଗୁରୁତ୍ୱ ଲଭିକରି ହୁଏ ବଡ଼ (Y) । ଚରିତ term ।

a ହିନ୍ଦୁ ଇନ୍ଦ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ, ଗାଳମାଧବ ଓ ଅନ୍ୟମାନେ

b - ଶବର (ବିଶ୍ୱାସପୁରୀ) ଓ ଅନ୍ୟମାନେ

ପ୍ରକାରୀ - (function)

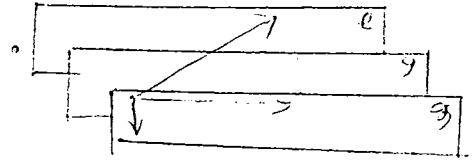
x - ହିନ୍ଦୁ ଶୁଦ୍ଧବୋଧ ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଆବେଶ କରିବା

y - ହିନ୍ଦୁ ଶୁଦ୍ଧବୋଧ ଉପରେ ଗୌରବ ଆବେଶ କରିବା ।

ଟାମ୍ପି b ମଧ୍ୟସ୍ଥ (mediator) ର କାମକରୁଛି । ତାର y ଓ x ଉଭୟ ଫାକ୍ସନ୍ ରହୁଛି । ଅନ୍ୟ କଥାରେ ଶବ୍ଦର ବର୍ଣ୍ଣାବସ୍ଥା ଓ କାବ୍ୟ ଦ୍ଵିତୀୟ ସ୍ତରରେ y ପ୍ରକାଶ୍ୟ (ହୃଦ, ଶୁଦ୍ଧବାସ, ଉପରେ ଗୌଣ୍ଡ ଆଦି) ଗ୍ରହଣ କରିଥିବା ବେଳେ ତୃତୀୟ ସ୍ତରରେ x ପ୍ରକାଶ୍ୟ (ଶବ୍ଦର ମୂଳଭୂତ ପ୍ରତ୍ୟାଶ୍ଵାସ ଅର୍ଥେଟ୍ ହୃଦ, ଶୁଦ୍ଧବାସ ଉପରେ ଗୁଣ୍ଡ ଦେବାକୁ ଗ୍ରହଣ କରୁଛନ୍ତି) । ତତ୍ପରେ ସ୍ତରରେ ଟାମ୍ପି a ପ୍ରକାଶ୍ୟର ଫୋଲ ପାଇଛି ଓ ପ୍ରକାଶ୍ୟ y ଅଧିକ ଗୁଣ୍ଡପୂର୍ଣ୍ଣତାରେ ଉଠୁଛି । ଅର୍ଥେଟ୍ ଇନ୍ଦ୍ରିୟମ୍ ଆଜେ ଗୁଣ୍ଡରେ ବୈପରୀତ୍ୟରୁ ଶାନ୍ତି ପାଏ ପରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଶବ୍ଦର ମୂଳଭୂତ-ଶୃଙ୍ଖଳା ପ୍ରକାଶ୍ୟ ହେଉଛି । ବସ୍ତୁତଃ ଏହାହିଁ ମିଥ୍ୟା ଚାପୁଷ୍ୟ । ଜଗନ୍ନାଥ ହୃଦ୍ ସଂସ୍କୃତିରୁ ଆସିଛନ୍ତି ନା ଶବ୍ଦର ସଂସ୍କୃତିରୁ ଆସିଛନ୍ତି-ମିଥ୍ୟା ଏକ ଦୁଇ ପରସ୍ପର ବ୍ୟତୀ ବର୍ଣ୍ଣାସ ମଧ୍ୟରୁ ଦ୍ଵିତୀୟ ବର୍ଣ୍ଣାସଟି ଗ୍ରହଣୀୟ ବେଳେ ସମାଧାନ ଦେଇଛି ।

ଉପରେ ଦେଖିଲେ ତୋଳା ମିଥ୍ୟା ଗୋଟିଏ ପାଠ ବୁଝାଏ ଯେଉଁ । ଏହାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପାଠମଧ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଗୋଟିଏ ମିଥ୍ୟା କାହାଙ୍କ ପାଠ ମିଳୁଥିଲେ ତାହାର ବୁଝାଣ କଷ୍ଟ ହେଉ ଶୁଦ୍ଧରେ କରିବାକୁ ହୋଇଥାଏ । ଏଥିପାଇଁ ମିଳୁଥିବା ସମସ୍ତ ମିଥ୍ୟା ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର କାର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶ୍ୟ ଶୁଦ୍ଧରେ ସଜାଡ଼ିବାକୁ ପଡ଼େ । ତାହା ଗୁଡ଼ିକୁ ନିମ୍ନ

ପ୍ରକାରେ ଅଗ୍ରପଛ କରି ଭାଷା ସେ ସବୁକୁ ଏକତ୍ର ସମନ୍ୱିତ କରି ଅନୁଧ୍ୟାନ କଲେ ମିଥ୍ୟା ଚାପୁଷ୍ୟ ବୁଝି ପାଡ଼େ -

ଗୁଡ଼ି ଗୁଡ଼ିକୁ ଅଗ୍ରପଛ କରି ସଜାଇ ରଖିବା ପରେ ଏଗୁଡ଼ିକର ସିପାଶୁ କ (three-dimensional) ପଠନ ସମ୍ଭବ । କାର୍ତ୍ତବ୍ୟକୁ ବାମରୁ ଡାହାଣକୁ । ଉପରୁ ତଳକୁ ଓ ସାମନାରୁ ପଛକୁ ବା ବପରୀତ ଘରରେ ପାଠ କରାଯାଇ ପାରିବ । ମିଥ୍ୟା ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପାଠ ବୁଝାଣ ପାଇଁ ନିଆଯାଇ ଥିବ ବୁଝି ଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଥିବ ସ୍ଵାଭାବିକ । ତଥାପି ବୈଷମ୍ୟ ଅପେକ୍ଷା ସାମ୍ୟହିଁ ଅଧିକ ଆଖିରେ ପଡ଼ିବ । ପାର୍ଥକ୍ୟ ତଳକୁ ମଧ୍ୟ ସହଜରେ ସମନ୍ୱିତ ହୋଇ ପାରିବ । ଏ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ମହାଶାବ୍ଦିକ ଅନୁଗତ ବଡ଼ ଦେଉଳ ତୋଳାକୁ ଅନ୍ୟ ଏକ ପାଠ ଗ୍ରହଣ କରଣ କରି ଏଠାରେ ବୁଝାଣ କରି ପାରିବ । ଉକ୍ତ ମିଥ୍ୟା ଚାପୁଷ୍ୟ ଦେଖି ନିମ୍ନ ପ୍ରକାରେ ସଜାଇ ଦିଆ ଯାଉ ପାରେ :

କଡ଼ ଦେଉଳ ତୋଳା

(ସାରଳା ଦାସ)

୧ମ ସ୍ତମ୍ଭ

୨ୟ ସ୍ତମ୍ଭ

୩ୟ ସ୍ତମ୍ଭ

୪ର୍ଥ ସ୍ତମ୍ଭ

କାବ୍ୟଶବ୍ଦର ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣକୁ
ଶରବତ୍ କଲ

୧ମ ପ୍ରମୁଖ

୨ୟ ପ୍ରମୁଖ

୩ୟ ପ୍ରମୁଖ

୪ର୍ଥ ପ୍ରମୁଖ

ନାଗର ସଂହରଣ ପାଇଁ
ଆକାଶରୁ ଦେବଗଣ
ବୋଲିଲେ ।

ରାଜା ଗାଲବ
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପିଣ୍ଡ
ଅନୁଧ୍ୟାନ ପୂର୍ବ
ହେବେ କଲେ ।

ନୟନେତ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣ
ଶବରର ମଞ୍ଚେ ଯେଲେ ।

ବହୁ ଶବର
ବହୁ ବ୍ରାହ୍ମଣକୁ
ଅନ୍ଧପଟଳ ଦେଲେ
ଦିଅଁ ଦେଖାଇ ନେଲେ ।

ଭକ୍ତିକୁ ଝୁଆସ
କରିଥିବାରୁ ଗାଲବ
ରାଜାଙ୍କର ବଂଶ
ରହିବନାହିଁ ବୋଲି
ଜଗନ୍ନାଥ ଅଭିଶାପ
ଦେଲେ ।

କାଶ୍ୟପ ଓ ରାଜା
ବେଶିକ୍ଷିତ
ଜାଣିଥିବାବେଳେ
କୃଷ୍ଣଲେବର ପାତାଳରୁ
ଫୁଟି ଦିଶିଲେ ।

ବେଶିକ୍ଷିତ ଓ ଜାଗରଣ
ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ କଳବରେ
କୃଷ୍ଣ ଭକ୍ତର ଅବଲୀଳ
ତୋଳିଲେ ।

ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ନିର୍ମାଣପାଇଁ
ଜାଗରଣକୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ
ଆଜ୍ଞାଦେଲେ ।

ଜାଗରଣ ବଂଶ
ଦୟାଳୁ ଦେଲେ ।

ଉପରେ ଦିଆଯାଇଥିବା ମିଥ୍ୟାଗୁଡ଼ିକ ବୁଝାଇ
ନେଲେ ଦେଖାଯିବପରି ପ୍ରକାଶକର ମିଥ୍ୟା ମିଥ୍ୟା
ଓ ଏହି ମିଥ୍ୟା-ମିଥ୍ୟା ମଧ୍ୟରେ ବହୁ ପର୍ଯ୍ୟାୟ
ଅଛି । ତଥାପି ଉଭୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମିଥ୍ୟା ଗୁଡ଼ିକର
ବ୍ୟାପକ ସମାଧାନ । ପ୍ରଥମ ମିଥ୍ୟାପରି ଏଥିରେ ମଧ୍ୟ
ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ସାଧାରଣ ବ୍ୟାପକ ସାଧନା ହେଉଛି
ଶୁଦ୍ଧବୋଧ ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଆଶ୍ରେ, ହିନ୍ଦୁଶିଳ୍ପ

ବୋଧକୁ ଗୌରବର ଦେଖିବା, ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ଶବର
ମୂଳଭୂର ପ୍ରତ୍ୟାଶ୍ୱାସ, ଓ ତାଙ୍କର ଖବର ମୂଳଭୂର
ସ୍ୱୀକୃତି । ଏହି କାହିଁ ଗୁଡ଼ିକ ସାମାନ୍ୟ ପରି ପଡ଼ି
୧ ମ କାହିଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରମୁଖ ଅନ୍ୟ କାହିଁ
ତତ୍ତ୍ୱାତ୍ମକ ପ୍ରମୁଖ ସମନ୍ୱିତ କଲେ ଉଭୟ ମିଥ୍ୟା
ବ୍ୟାପକ ଏକ ବୋଲି ଜଣାଯିବ । କୃଷ୍ଣଦାସଙ୍କ ମିଥ୍ୟାପରି
ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ଦେଉଳ ତୋଳାର କଥାବସ୍ତୁ ସେତେ

ଶୁଖିଲି ତ ଓ ପୁଷ୍ପ ନୁହେଁ । ହିନ୍ଦୁ ଶୁଣିବୋଧ
ସମ୍ପର୍କୀୟ ମିଥ୍ୟା ଗୁଡ଼ିକ ଯଦି ମିଥ୍ୟାରେ ଅବସ୍ଥା
ନୁହେଁ ଦୁର୍ବଳ । ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱରେ ସହଜିଆ
ପରାବେଦନା ହିନ୍ଦୁ ଶୁଣିବୋଧ ଯେଉଁଠି ଶାନ୍ତି
ପଡ଼ିଥିବାରୁ ଏପରି ହୋଇ ଥାଇ ପାରେ ।

ଏହିପରି ଭାବରେ ଲେଖିଛନ୍ତି ପଞ୍ଜାବୀ ପ୍ରସ୍ତୋତ
ପଲରେ ମିଥ୍ୟା ଦୁଇଟିର ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଉପାଦାନ ଓ
ସମ୍ପର୍କୀୟ ସମ୍ପର୍କର ଜାଣିବା ମନେ ସତେ ମିଥ୍ୟା
ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟମୟ ବୁଝା ପଡ଼ୁଛି । ଦେଉଳ କୋଳା ମିଥ୍ୟା
ଗୁଡ଼ିକୁ ମନରୁ ନିର୍ମାଣ ସମ୍ପର୍କୀୟ ବେଳା ସାଧାରଣତଃ
ଧରଣୀ ହେଉଥିବା ବେଳେ ଏହାର ପ୍ରକୃତ
ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଯେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଶବ୍ଦର ମୂଳରୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ
କରିବା, ଶୁଦ୍ଧ ପଞ୍ଜାବୀ ପ୍ରସ୍ତୋତରୁ ତାହା ଜଣା
ପଡ଼ୁଛି ।

ସହାୟକ ଗ୍ରନ୍ଥ ପଞ୍ଜିକା-

- ୧ । ବଡ଼ଦେଉଳ କୋଳା- ସାରଳା ମହାପ୍ରଭୁ,
ମୁସଲୀ ପଦ (ଶୁଦ୍ଧ ସଂସ୍କରଣ)
- ୨ । ଦେଉଳ କୋଳା- କୃଷ୍ଣ ଦାସ
- ୩ । *Levi Strauss, Structural Anthro-
pology, Penguin Books,
1904, P. 207*
- ୪ । *Marandas' Structural models in
Folklore and Transformal
Essays, Mauton, 1971*
- ୫ । *J. Handoo, Current Trends in
Folklore, University
of Mysore, 1978*

✽O✽

ସୂକ୍ଷ୍ମ ଚେକରେ ଦୟାଶୀଳ କରି ଭାରତୀୟ ଷ୍ଟେଟ ବ୍ୟାଙ୍କର ଟ ୧୦୦ରୁ ଅଧିକ ଅର୍ଥରେ ସଂଗେ ସଂଗେ ନଗଦ ଟଙ୍କା ନିଅନ୍ତୁ ।

ଚେକ୍ ଭିତ୍ତିକ ନେବାର ଏହି ସୁବିଧା ଷ୍ଟେଟ ବ୍ୟାଙ୍କର ଏକ ନୂତନ ବ୍ୟବସ୍ଥା । ଆପଣ ସେଥିରେ ଅଳ୍ପ ନା କାହିଁକି ସଫଳତାପୂର୍ବକ ଟଙ୍କା ଦରକାର କଲେ ନା କାହିଁକି ଆପଣଙ୍କର ସେଭିଙ୍ଗ୍ ବ୍ୟାଙ୍କ ଆକାଉଣ୍ଟରୁ ୧୦୦ ଟଙ୍କା ଓ କରେଣ୍ଟ ଆକାଉଣ୍ଟରୁ ୨୦୦ ଟଙ୍କା ନେଇ ପାରିବେ ।

ଭାରତୀୟ ଷ୍ଟେଟ ବ୍ୟାଙ୍କର ସେ କୌଣସି ଅର୍ଥସବୁ ଆପଣ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଚେକ୍ ଭିତ୍ତିକ ପରିବେ । ଏଥିପାଇଁ ଅତିସମ୍ମାନଜନକ ସରକାରୀ ସହଯୋଗର କାର୍ଯ୍ୟକାରୀତା ରହିଛି । ଅନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ବ୍ୟବସାୟରେ ବାଉଣ୍ଟରେ ଏହାକୁ ନିମନ୍ତେ, ସେ କୌଣସି ସମୟରେ ଭିତ୍ତିକ ପରିବେ । ବ୍ୟକ୍ତିଗତ କାର୍ଯ୍ୟରେ କିମ୍ବା ବ୍ୟବସାୟ ସମ୍ପର୍କୀୟ ଭ୍ରମରେ କରବା ସମୟରେ ଅପଣ ଟଙ୍କା କରି ନ ଥିବେ ଏକକ ସ୍ଥାନରେ ସେ କୌଣସି ସମୟରେ ଆପଣଙ୍କ ନଗଦ ଟଙ୍କା ମିଳିବ ।

※ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଚେକ୍-ଆପଣଙ୍କ ଚେକ୍ ବୁକ୍ରେ ୦କ ନଗଦ ଟଙ୍କା ଭଳି ।

ନା ଚିହ୍ନଟ କରିବାର ଦରକାର, ନା ଲକ୍ଷ୍ୟିତାର ସଂଘଟ । ଟାକା ସୂକ୍ଷ୍ମଚେକରେ ଦୟାଶୀଳ କରନ୍ତୁ ଅଳ୍ପ ସରଳ ସମୟ ନଗଦ ଟଙ୍କା ନିଅନ୍ତୁ । ଅବଶ୍ୟ କେତେକ ନିୟମ୍ ଅର୍ଥସବୁ ସୂକ୍ଷ୍ମଚେକ୍ ଦିଆଯାଉଛି, କେବେ ସେ କୌଣସି ଅତିସର ଭାବ ଭିତ୍ତିକ ନେଇ ପାରିବେ ।

ଏହି ବିଶେଷ ଯେବା ଏକବାରେ ନିଶ୍ଚିତ ।

ଦେଶରେ ଯେ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଷ୍ଟେଟ ବ୍ୟାଙ୍କ ସୂକ୍ଷ୍ମଚେକ୍ରେ ଟଙ୍କା କାଢିବା ପାଇଁ କୌଣସି ଶୁଳ୍କ ପଡିବ ନାହିଁ । ଏହି ସୁବିଧା ପାକିସ୍ତାନ ଦେଲେ, ଆପଣ ସେଭିଙ୍ଗ୍ ବ୍ୟାଙ୍କ ଆକାଉଣ୍ଟରେ ଅନୁନ ୧୦୦ ଟଙ୍କା ଓ କରେଣ୍ଟ ଆକାଉଣ୍ଟରେ ଅନୁନ ୨୦୦ ଟଙ୍କା ସବୁବେଳେ ରହିଥିବା ଦରକାର ।

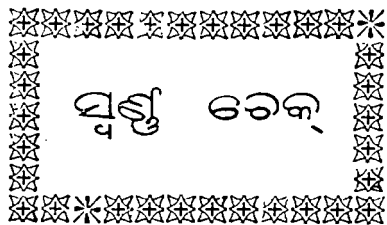
※ ସୂକ୍ଷ୍ମଚେକ୍ ପାଇଁ ସମତା ପ୍ରାପ୍ତ ଅର୍ଥ ସହଜ ଯୋଗାଯୋଗ କରନ୍ତୁ ।

ଆପଣଙ୍କ ଏକ ବିଶେଷ ପରଶର ଚେକ୍ ବହି ଦିଆଯିବ, ଯାହାର ଖୋସ ଦୁଇ ପସ ଦେଉଛି ସୂକ୍ଷ୍ମ ଚେକ୍ ।

ସେଭିଙ୍ଗ୍ ବ୍ୟାଙ୍କ ଆକାଉଣ୍ଟରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଚେକ୍ ମୂଲ୍ୟ ୫୦୦ ଟଙ୍କା ଓ କରେଣ୍ଟ ଆକାଉଣ୍ଟରେ ତାର ମୂଲ୍ୟ ୧୦୦ ଟଙ୍କା ।

※ ଯାହା ଆପଣଙ୍କ ଚେକ୍ ବହିର ନଗଦ ଟଙ୍କା ସହଜ ସମାନ ।

ଷ୍ଟେଟ ବ୍ୟାଙ୍କ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଚେକ୍
 ଟ ୧୦୦ରୁ ଅଧିକ ଅର୍ଥରେ ସଂଗେ ସଂଗେ ନଗଦ ଟଙ୍କା ।

ଟିଟିଲଗଡ଼ ଶାଖା

ଷ୍ଟେଟ ବ୍ୟାଙ୍କ

With Best Compliments from :-

Phone : 226,

Fac. : 232

Ms. SAHU GASES Ltd.

RAM KRISHNA NAGAR
Rayagada (Orissa)

We manufacture Industrial Oxygen gas and Dissolved
Acetylene etc,

HARENDRA PRASAD SAHU, B.E., Civil
Resident Director.

Dr. JYOTI PRASAD SAHU, M.S.
Chairman.

ASHOK KUMAR SAHU, B.Sc. Eng.
Managing Director.